

Ἡ ΠΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΚΓ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΤΕΥΧΟΣ 269-270

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ-ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1974

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ—ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ

1954—56

† MIX. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ

1956—73

† MIX. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ

ΔΗΜ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ — ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΝΙΚΟΣ ΤΕΝΤΑΣ

ΚΩΝ. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

Έσωτερικοῦ: Έτησία Δραχ. 200.—

Νομικῶν Προσώπων, Όθ-
γανισμῶν, Τραπεζῶν Δραχ. 300.—

Έξωτερικοῦ Έτησία Δολλ. 10.—

ἢ Λίραι Άγγλίας 4.—

Έξάμηνος κ.λ. (ἀναλόγως)

Τιμὴ τεύχους Δραχ. 50.—

Έμβάσματα: «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΝ ΕΣΤΙΑΝ», Σμύρνης 11, Ίωάννινα, τηλ. 26-659

Άντεπιστέλλοντα Μέλη τῆς Έπιτροπῆς

Α. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ (Άθῆναι)

ΧΡΥΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσ/νίκη)

MIX. ΠΕΡΑΝΘΗΣ (Άθῆναι)

ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ (Άθῆναι)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κων. Σ. Κώνστα	: Άγιοκοσμίτικο δίπτυχο (ιστορ. μελέτη)	Σελ. 477
Χριστίνας Κίτσου - Πιτούλη	: Μικρή συμβολή στη μελέτη τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἀλέξη Νούτσου (ιστορική πραγματεία)	» 485
Κούλας Ξηραδάκη	: Ἡπειρώτες δάσκαλοι τοῦ ὑπόδουλου ἑλλήν.σμοῦ (ιστορικά στοιχεία)	» 507
Φρ. Ντὲ Μον'άντα (μετάφραση Μάρτας - Μαρίας Ρούσου)	: Ἡ ἐκστρατεία τῶν Καταλανῶν καὶ τῶν Ἀραγονέ-ζων (χρονικὸ)	» 513
Ἄναστ. Εὐθυμίου	: Παλαιὰ ἔγγραφα περιοχῆς Κονίσης (ιστορ. στοιχεία)	» 522
Λάμπρου Τατισιόπουλου	: Λαογραφικά Κομποτίου Ἄρτης	» 524
Δημοσθ. Νασούλη	: Ἡ Λαμπροβήτρια	» 530
Friedrich Hoelderlin (μετάφραση: Βασ. Ι. Λαζανά)	: Ἡ εἰκόνα τοῦ προγόνου (ποίημα)	» 532
Α. Πούσκιν (μετάφραση: Μί- λιας Ροζίδη)	: Χειμωνιάτικο βράδυ (ποίημα)	» 533
Rae Dalven (μετάφραση: Περ. Λεύκα)	: Ἡ χρυσὴ καδένα (διήγημα)	» 534
Κώστα Τσιλιμαντοῦ	: Si quid Mihi acciderit (ποίημα)	» 541
Σπ. Ν. Καρζή	: «Δόξα Σοι ὁ Θεός» (ποίημα)	» 541
Βαγγέλη Ψινιώτη	: «Κατοχή» (διήγημα)	» 542
Σπύρου Κυρ:αζόπουλου	: Τρία ποιήματα	» 553
Τάκη Σιωμόπουλου	: Τέσσερα τραγούδια	» 554
Οθάνθη Παπαθανασόπουλου	: Ὡδὴ στὴν ὠραία ματαιότητα (ποίημα)	» 555
Ἄνθη Παγωνίτη	: Μάσκα (ποίημα)	» 556
Λαφονταῖν (ἀπόδοση: Ἀρσένη Γεροντικοῦ)	: Ὁ Τρελλὸς καὶ ὁ Φρόνιμος — Ὁ Κορμποράνος (ποίηματα)	» 557
Βασίλη Μάργαρη	: «Ἐπὶ τῇ ἀφίξει» (ποίημα)	» 558
Νίκου Β. Λῶλη	: Μὲ τὸν πατέρα σκυμμένοι στὸ Χάρτη(διήγημα)	» 559
Χρυσάνθης Ζιτσαίας	: Τὸ δαχτυλίδι μὲ τὸ κέδρο (ποίημα)	» 562
Κώστα Ματθ. Οἰκονόμου	: Πέντε ποιήματα	» 563
Λέοντος Ι. Μελά	: Συμπληρωματικά γιὰ τὸν Χρηστόπουλο (φιλ. στοιχεία)	» 566

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ: Σημειώματα: Οἱ νέες Σχολές τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων (Δ. Β. Σιωμοπούλου) — Τὸ Ἑθν. Ἰδρυμα καὶ ἡ Πνευματικὴ Ἐπαρχία — «Θεσσαλικὴ Ἐστία» καὶ «Λαοκρατικά Γράμματα» (Δ. Κόκκινου). — Κριτικὴ τοῦ βιβλίου: Σπύρου Κοκκίνη: «Στόμα θανάτου» — Ι. Παλαδημητορίου: «Πεντάτευχος» (Βασ. Μάργαρη) — Στέλιου Κάστανου Μένδικου: «Λυπηρὸ καὶ παρόλλοιο τραγούδι τοῦ Ἰησοῦ» — Αἱ βάσεις τῆς ἀριστοκρατίας τοῦ πνεύματος — Ἄδαμ. Ἀνεσίδη: «Νεοελλ. Ἀναγνώσματα Α' Γυμνασίου» — Βασ. Τσιάτη: «Σὰν γιαιτροὶ» (Δ. Κόκκινου) — Δημ. Βασιλειάδη: «Ὁδοιπορία στὶς μορφές καὶ τὸ ὕψος τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου» (Γ. Μουγογιάννη) — Γιάννη Μηλιάδη: «Ἱστορίες ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο» (Ι. Γ. Θεοχάρη) — Κώστα Λαζαρίδη: «Ὀνομαστὲς βούσες καὶ νερά στὸ Ζαγόρι» (Γ. Καραβίδα) — Ἐφης Αἰλιανού: «Θάλασσα τοῦ ἔσφου» (Κ. Τσιλιμαντοῦ) — Εὐαγγ. Ἀδέρωφ - Τσιτσίσα: «Στὸ μοναστήρι τοῦ Ἀη Νικόλα» (Ν. Τέντα). — Τεχνολογικά:

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΚΓ'

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1974

ΤΕΥΧΟΣ 269 - 270

Κ. Σ. ΚΩΝΣΤΑ

ΑΓΙΟΚΟΣΜΙΤΙΚΟ ΔΙΠΤΥΧΟ

I.

Η ΕΘΝΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΟΣΜΑ

α.— Οί περιοδεῖες τοῦ Αἰτωλοῦ Ἀγίου.

Παλαιότερες εἰδήσεις γιὰ τὶς ἀπανωτὲς καὶ ἀσταμάτητες περιοδεῖες τοῦ Ἀγίου Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ (1714 - 1779) ἀπὸ τὸν Ἑλληνισμὸ τῆς στεργιανῆς καὶ νησιώτικης Ν.Δ. Βαλκανικῆς γιὰ τὸ ξύπνημα τῶν συνειδήσεων, τὴν ἀνύψωση τοῦ λαοῦ καὶ τὸν ἐπανευαγγελισμὸ τοῦ Γένους, δὲν λείπουν.

Πρῶτος ὁ ἀπὸ Γραμμένου τῆς Ἡπείρου πιστὸς ἀκόλουθος τοῦ Ἀγίου καὶ βιογράφος του Σάπφειρος Χριστοδουλίδης παραδίδει: «Ὅπου καὶ ἂν ἐπήγαιεν ὁ τρισμακάριστος, ἐγένετο μεγάλη σύναξις τῶν χριστιανῶν. Διὰ τὸ πολὺ πλῆθος τοῦ λαοῦ, ὅπου δὲν τὸν ἐχώρει καμμία ἐκκλησία, ἐξ ἀνάγκης ἔκανε τὰς Διδαχὰς του ἔξω εἰς τὰς πεδιάδας. Τὸν ἠκολούθει λαὸς πολὺς, δύο καὶ τρεῖς χιλιάδες».

Γράφει σχετικὰ καὶ ὁ Χριστόφορος Περραιβός: «Διασπαρεῖσα ἡ φήμη τοῦ Ἀγίου Κοσμά εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἑλλάδος, προὔξενησε θαυμασμὸν καὶ ἄκραν ἐπιθυμίαν εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας, τίς δηλαδὴ πρώτη ἐξ αὐτῶν νὰ δεχθῇ καὶ ἀκούσῃ τὰς ἱερὰς Διδαχὰς του. Ὅθεν ἐξήρχοντο ἅπαντες, σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, νέοι καὶ γέροντες, εἰς προὔπαντησιν, ἀσπασζόμενοι εὐσεβάστως τὰς χεῖρας, τὰ πενιχρὰ ἱμάτια καὶ τοὺς πόδας του. Ὁ δὲ ἱεροκῆρυξ, ὅταν ἔβλεπε πολὺν λαὸν ἐκ διαφόρων χωρίων συνηθροισμένον καὶ παρακολουθοῦντα, ἐτίθετο εἰς τι εὐρὺ πεδίων καὶ ἐδίδασκεν αὐτὸν ἐπὶ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας».

Ἀλλὰ καὶ ὁ κύριος καὶ κράτιστος τῶν νεωτέρων μελετητῶν τοῦ μακαρίτης Φάνης Μιχαλόπουλος γράφει καὶ αὐτός: «Ἡ πορεία του ἦταν μιὰ ἀπέραντη θρησκευτικὴ λιτανεία, πὺν ἔμοιαζε σὰν πολυάνθρωπη θρησκευτικὴ πομπή, καὶ ὅχι σὰν ἀπλή διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου».

Εἰδήσεις γιὰ τὶς περιοδεῖες τοῦ Ἀποκουρίτη Ἀγίου παρέχουν καὶ οἱ Βενετσιάνοι, καθὼς ἀπέδειξε ὁ ἱστοριοφιλικὸς ζήλος τοῦ μακρίτη Κ. Δ. Μερτζίου στὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας. Ὅπως προηγούμενα ὁ Ἅγιος Κοσμάς εἶχε κινήσει τὸ ζῶηρόν ἐνδιαφέρον Διεθνῶν Δυνάμεων τότε — τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ρώσων — ἔτσι εἶχε

ἀρχίσει νὰ ὑποπεύται τὸν Ἅγιο καὶ ἡ Γαληνότατη Δημοκρατία τοῦ Ἁγίου Μάρκου. Ἀνθρώποι της μὴ ἦσαν κατασκοπευτικά στὰ ἔχνη τοῦ Ἁγίου, σὲ ὅσα μέρη αὐτὴ ἐξουσίαζε, ποὺ σ' ἐμπιστευτικές ἐκθέσεις τοὺς μιλοῦν γιὰ κα τ α π λ η κ τ ι κ ὸ ἀριθμὸ κατοίκων, ποὺ ἀπὸ παντοῦ συνέρρεαν γιὰ νὰ τὸν δοῦν, καὶ νὰ τὸν ἀκούσουν, ἐνῷ τέτοιον παρασταίνουν πάντοτε καὶ τὸν ἀριθμὸ, ὅσων τὸν ἀκολουθοῦσαν στίς ἀνὰ τοὺς διάφορους τόπους ἐπισκέψεις του.

β.— Τὸ διάγραμμα τῶν περιοδεῶν του.

Ἄλλὰ, ἂν εἰδήσεις γιὰ τοὺς λαϊκοὺς ξεσηκωμοὺς, ποὺ προκαλοῦσαν στὰ λαϊκὰ στρώματα οἱ περιοδεῖς τοῦ Ἁγίου Κοσμά, δὲν σπανίζουν, ὅμως δυσχερέστατη εἶναι ἡ μὲ κάθε λεπτομέρεια παρακολούθηση καὶ κατάστρωση τοῦ ἀκριβοῦς διαγράμματος ὅλων τῶν περιοδεῶν του. Τοῦτο θὰ ἦταν κατορθωτὸ μόνον, ἂν κάποιος ἀπὸ τοὺς πιστοὺς καὶ ἀφωσιωμένους συνοδίτες του εἶχε τὴν πρόνοια νὰ κρατᾷ ἡμερολόγιο τῶν ὁδοποριῶν του. Γραφτὸ ὅμως τέτοιον δὲν βρέθηκε κι οὔτε κάπου λανθάνει, γιατί ποτὲ δὲν γράφτηκε. Ὑστερα ξέρομε πόσο σκοτεινὴ καὶ δυσπρόσιτη πνευματικὰ εἶναι ἡ περίοδος τῆς Τουρκοκρατίας. Δικαιολογημένη λοιπὸν καὶ εὐλογη ἀποβαίνει ἡ ἀπορία τοῦ ὑμνολόγου τοῦ Ἁγίου, ὅταν τριανταπέντε μόλις χρόνια ἀπὸ τοῦ μαρτυρίου του, ἦτοι στὰ 1814, ψαλμωδοῦσε διερωτώμενος: «Τοὺς λαμπροὺς ἀγῶνας σου, οὓς ὑπὲρ πίστεως ἠγωνίσαι, τίς διηγῆσεται, ἱερομάρτυς πανένδοξε; Τοὺς ἰδρωτάς, τοὺς πόνους, τοὺς ἀνὰ πᾶσαν πόλιν προσγινομένους σοι διὰ τὸ κήρυγμα;»

Μὲ βάση ὅμως τίς γραπτές μαρτυρίες ἢ τίς διατηρούμενες ἀπὸ τὴ στοματικὴ παράδοση τοῦ λαοῦ πληροφορίες, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τίς ὑπὸ τύπο ἐ ν θ υ μ ῆ σ ε ω ν σημειώσεις, ποὺ ἀπὸ παντοῦ τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου ἀναφέρονται καὶ βεβαιοῦν τοῦ Ἁγίου τὸ πέρασμα, μονάχα ἀδρομερῶς καὶ κάπως χονδρικά μπορεῖ νὰ καταστρωθῇ τὸ διάγραμμα τῶν περιοδεῶν του ὡς ἐξῆς:

Ἀ η π ε ρ ι ο δ ε ῖ α (1760—1763).— Αὐτὴ ἔγινε μὲ τὴν ἐγκριτικὴ ἄδεια τοῦ πατριάρχου Σεραφεῖμ τοῦ Β' τοῦ ἐκ Δελβίνου καὶ γιὰ τοῦτο καὶ «Ἀλθανίτου» προσγεγραμμένου. Κατὰ τὴ διάρκειά της ὁ Ἅγιος Κοσμάς ἐπισκέφτηκε τὰ μέρη:

— Προάστεια ΚΠόλεως, Θράκη, Μακεδονία, Θεσσαλία.

— Αἰτωλία, Προύσα, Βραχώρι (Ἀγρίνιο), Ἀχαρνάνια, Μεσολόγγι, Ἐπαχτο, Βάλτο.

— Ἀγγραφα, Ἡπειρο.

Β α π ε ρ ι ο δ ε ῖ α (1763—1773).— Ἡ ἐγκριτικὴ ἄδεια τώρα ἦταν ἀπὸ τὸν πατριάρχη Σαμουὴλ καὶ ὁ Ἅγιος Κοσμάς περιώδεψε:

— Θράκη, Μακεδονία, Ἅγιο Ὄρος, Σκόπελο, Σκίαθο, Τρίκερι, Μαγνησία καὶ τὰ γύρω της χωριά.

— Ἀγιά, Ρέτζανη, Κουκουράδα.

— Λάρισα, Ὀλυμπο, Τρίκαλα, Βελεστίνο, Τύρναβο, Τσαρίτσανη, Ἐλασσόνα, Σέρβια, Κοζάνη, Σιάτιστα, Γρεβενά, Βιτάλια, Πίνδο, Μαλακάσι, Μέτσοβο.

— Κόνιτσα, Ζαγοροχώρια, Βωδούσα, Ζίτσα, Συράκο, Καλαρρύτες, Σοῦλι, Λοῦρο, Ἄρτα.

— Βάλτο, Τρύφου, Λουτρό, Λάτζα, Μεσοβούνι, Βόνιτσα, Παλιοχαλιᾶ, Πλαγιά, Ζαδέρδα, Μονὴ Ρόμβου, Ἀρχοντοχώρι, Κομποτή, Κατούνα, Μαχαλά, Γαζί, Γαρδί, Ἀννίνο, Δραγαμέστο, Παλιοκατούνα, Μαγούλα, Αἰτωλικό, Μεσολόγγι, Ἅγιο Ὄρος.

— Ναύπαντο, Γαλαξίδι, Ἀχαῖα, Βοστίτσα (Αἶγιο).

Γ η π ε ρ ι ο δ ε ῖ α (1774—1779).— Μὲ τὴν ἐγκριτικὴ ἄδεια τοῦ πατριάρχου Σωφρονίου τοῦ Β' καὶ μὲ ἐπισκέψεις τοῦ Ἁγίου στὰ μέρη:

- Καλαμπάκα, Γιάννινα.
 - Νάξο, Μύκονο, Σέριφο, Πάρο, Μήλο, Κρήτη, Ἀστυπάλαια.
 - Ἄγιο Ὅρος, Χαλκιδική, Θεσσαλονίκη, Βέρροια, Σιάτιστα, Πίνδο, Γράμμο, Γρεβενά, Ἀνασελίτσα, Σέλτσα, Καστοριά.
 - Κορυτσά, Μοσχόπολη, Δέλδικο, Συρακάτες, Δρυμάδες, Φιλιάτες, Δρυϊνούπολη, Μπουλιάρατες, Δερβίτσανη, Χειμάρρα, Ἀργυρόκαστρο, Τεπελένι, Βήσσιανη, Δρόβιανη.
 - Βέντζια, Δέλδικο, Μαργαρίτι, Πάργα, Σούλι, Αἰτωλία, Ἀκαρνανία.
 - Δρόβιανη, Δίβρη, Βήσσιανη, Σέλτσα, Κονίσπολη, Μουζίνα, Πλησιδίτσα, Λιμπόχοβο, Δελιδιανάκι, Μεσοπόταμα, Καλαμᾶ, Παραμυθιά, Μαργαρίτι, Πάργα, Σούλι, Δερβίτσιαννα, Ἄρτα, Λοῦρο, Λευκάδα, Βάλτο, Ἀκαρνανία, Ἄρτα, Χαλκιάδες, Καλαμᾶ, Τσαμαντᾶ, Πρέβεζα.
 - Δραμίζι, Τύρνα, Βετεργίκο, Μουτσαίρα, Κρανιά, Κλεινοδό, Πετρούλι.
 - Λευκάδα, Κεφαλωνιά, Ζάκυνθος, Κέρκυρα, Ἄγιοι Σαράντα, Χειμάρρα, Νίδιτσα, Ἄγιο Βασίλειο, Πικέρμι, Κηπαρό, Βοῦνο, Παλέρμιο, Δρυμάδες, Παλάσσια, Δουκάτες, Κάνινα, Αἰδώνια, Παλαιὰ Ἄρτα, Μπεράτι.
 - Καράγια, Κορυτσά, Καστοριά, Μπιτόλια.
 - Γρεβενά, Μπόζοβο, Λαψίστα.
 - Κρανιά, Καλαρρύτες, Συράκο, Μέτσοβο, Ζίτσα, Παραμυθιά, Πάργα, Πρεμετή, Τεπελένι.
 - Δίβρη, Γιάννινα, Ζάλογγο, Παραμυθιά, Μαργαρίτι, Βαριάδες, Παπαδάτες, Κρόγγοι, Πρέβεζα, Λοῦρο, Φλάμπουρο, Μαῦρο Μαντήλι, Φανάρι, Σαγιάδα, Πάργα.
 - Ἀχρίδα, Σέλτσα, Στρούγγα, Ρέστανη, Πογδάρες, Κορυτσά, Καστοριά, Γρεβενά, Χάσια, Θεσσαλία, Μέτσοβο, Βωδούσα, Ζαγόρια, Κούρεντα, Τσαρκοβίτσα, Ζάλογγο, Παραμυθιά, Σούλι, Χαλκιάδες, Φιλιάτες, Μαργαρίτι, Πάργα, Σαμαρίνα.
 - Ἀγιά, Ἄρτα, Βασιλικό, Κακοσιόι, Πωγώνι, Φιλιάτες, Δρόβιανη, Δέλδικο, Ἀθαρίτσα, Μουζίνα, Χάλιου, Σενίτσα, Λέκλι, Ἐρίντη, Τεπελένι, Γιάννινα.
 - Μουζίνα, Χειμάρρα, Μπεράτι καὶ Κολικόντασι, ὅπου καὶ κήρυξε τὸ ὕστατο κήρυγμά του στίς 22 Αὐγούστου 1779, δυὸ μόλις ἡμέρες πρὸ τοῦ μαρτυρίου του.
- Τέτοια εἶναι ἡ περίπτωσις δυνατὴ παρακολούθησις τῆς εἰκοσάχρονης (1760—1779) ἀπὸ ἐπαρχία σὲ ἐπαρχία, ἀπὸ πολιτείας σὲ πολιτεία καὶ ἀπὸ χωριοῦ σὲ χωριὸ πορείας τοῦ Ἁγίου, ἐνῷ εἶναι βέβαιο πῶς πλείστοι τόποι γνώρισαν τὴν παρουσία του σ' αὐτοὺς πάνω ἀπὸ μιὰ καὶ δυὸ ἢ καὶ περισσότερες ἀκόμα ἐπισκέψεις. Ὅπως γράφει ἓνας νεώτερος Ἀγιοκοσμίτης, ὁ Ρένος Ἀποστολίδης: «Παντοῦ αὐτὸς ἐπῆγε — ἄλλος κανεῖς ἔτσι παντοῦ! Αὐτὸς ἔγινε ὁ μόνος ἅγιος στίς ἐρημιὰς καὶ στὸ φύτρο κάθε κορφῆς· ὁ ἅγιος τῶν Κλεφτῶν καὶ τῶν Ἀρματολῶν, τῶν ἀνήμερων καὶ τῶν καμπίσιων, ποῦχτιζε σχολεῖα καὶ φώτιζε, ποῦριχνε ἐκκλησιὰς καὶ πάλι φώτιζε, πού ὅ,τι ἤθελε ἔκανε, μὰ σωστὰ πάντα ἔκανε — τ' εἶχε τὴ χάρι μέσα του καὶ τὴν π ρ ο ν ο μ ί α ἀνίκητη». Ἦταν ἡ πορεία του συνεχὴς καὶ ἀδιάκοπη, πού δὲν στάθηκαν ἱκανοὶ νὰ τὴν ἀνακόψουν οὔτε οἱ θερμότεροι καύσωνες τῶν καλοκαιριῶν, οὔτε καὶ τὰ δυσωτότερα χειμωνιάτικα χιόνια. Ὁ Ἅγιος ἐπείγονταν, γιατί μὲ κάθε τρόπο ἔπρεπε νὰ κερδηθοῦν οἱ χαμένοι καιροὶ τοῦ σκοταδιοῦ, ἔπρεπε νὰ ξυπνήσῃ τὴν ἐθνικὴ συνείδησι σ' ἓναν λαό, ποῦχε ξεχάσει τὸν προορισμὸν του, ἔπρεπε νὰ πλάσῃ ἀνθρώπους γιὰ τὴν Ἀναγέννησι καὶ τὴν Ἐπανάστασι!

γ.— Ὁ ἄθλος τῶν περιοδειῶν του.

Ὅμως, ὅσο κι ἂν ἡ κατὰ πόδας παρακολούθησις τῶν περιοδειῶν τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ εἶναι δυσχερέστατη καὶ κατὰ ἓναν τρόπο περιττή, ἔτσι πού τὸ παραπάνω διάγραμμα νὰ παρέχῃ μόνον μιὰ ἀπλὴ πρόγευσή τους, ἓνα εἶναι βεβαιωμένο: ἐπὶ εἰκοσι

δλόκληρα χρόνια ὁ Ἅγιος ὄργωσε κυριολεκτικὰ τὴν Ἐθνότητα. Δίκαια ἐπομένως ἡ πορεία του αὐτὴ πρὸς τὸν λαὸ χαρακτηρίστηκε ἄθλος καταπληκτικὸς καὶ ἀνεπανάληπτος στὰ χρονικὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Γιὰ τοῦτο καὶ ἡ σελήνη μορφὴ του ἐπιβάλλεται στὴν ἀγρύπνια τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τῆς ἐθνικῆς μνήμης.

II.

Η ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΩΝ «ΔΙΔΑΧΩΝ», ΤΟΥ

α.— Οἱ Ἀγιοκοσμίτικες μελέτες.

Ἡ χάρις, ποὺ ἀναδίδουν τὰ περιστατικὰ τῆς ζωῆς τοῦ Ἁγίου Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ, μᾶς ἀπὸ τὶς πρὸ ἀγνὲς καὶ τὶς πρὸ γοητευτικὰς μορφὰς τῆς μεταγενέστερης ἱστορίας μας, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀναπόσπαστο ἀπὸ ἐκεῖνα ἔργο του, δὲν ἀφησαν ἀσυγκίνητες οὔτε τὶς νεώτερες ἑλληνικὰς γενεάς. Κι ὅσο ζοῦσε ἀκόμα ὁ Ἅγιος, μὰ, ἀκόμα περισσότερο, ἀμέσως μετὰ τὸ μαρτύριό του πολλοὶ εἶναι ποὺ μνημόνευαν τὸ πέρασμά του καὶ τὰ ἱστορικὰ του, εἴτε ἐπιδίωξαν νὰ περισυλλέξουν τὶς περίφημες «Διδαχές» του, ὅπως μὲ τὸν παλαιοχριστιανικὸ τοῦτον ὄρο, ποὺ σήμαινε τὸ κήρυγμα τῶν ἀληθειῶν τοῦ χριστιανικοῦ λόγου, ὠνομάστηκαν καὶ τοῦ Ἁγίου Κοσμά οἱ ὁμιλίαι. Ὅσο καὶ ἂν ἀργότερα ὁ λογισματισμὸς θέλησε μὲ τὸν Ἠπειρώτη Νέοφυτο Δούκα νὰ τὸν παραμερίσῃ, ὅμως ἡ παράδοσις γύρω ἀπὸ τὴ φήμη του παρέμενε καὶ τότε ἀκμαία. Μέσα στὴν πεντηκονταετία 1850—1900 διαπιστώνεται ἀδιάκοπα ἡ παρουσία του μὲ τὴν «Ἀκολουθία» του ἢ μὲ τὶς «Διδαχές» του στὴ νεοελληνικὴ ἐκδοτικὴ κίνησις.

Ὅμως κορωνίδα στὰ περασμένα καὶ ἐπίτιτλος στὰ καινούργια, εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ μακαρίτη Φάνη Μιχαλόπουλου. Ἡ ἐπιβολὴ καὶ ἡ τελικὴ ἀναγνώρισις, ποὺ γνωρίζει στοὺς ἑσχατοὺς τοὺτους καιροὺς τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου, σὲ κείνον ἀποκλειστικὰ ὀφείλονται. Γιὰ τὸν Μιχαλόπουλο ἦταν μιὰ εὐτυχισμένη στιγμή τῆς ζωῆς του, ποὺ περιέλαβε στὰ ἱστορικὰ περὶ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας ἐνδιαφέροντά του καὶ τὴ μεγάλη μορφὴ τοῦ Αἰτωλοῦ ἀναγεννητῆ. Ὁ πολὺπλευρος ἐκεῖνος συγγραφεὺς εἶχε μιὰ σημαντικὴ γιὰ τὴν ἐπιστήμην ἀρετὴ: ἦταν προικισμένος μὲ ἔμφυτη τὴν αἴσθησις τῶν ὄγκων μέσα στὴν ἱστορικὴ προοπτικὴ, διακρίνοντας τὰ ἀξία λόγου φαινόμενα καὶ πηγαίνοντας μὲ στερεὰ βήματα πρὸς αὐτά. Οἱ Ρουμελιῶτες τῆς Ἀθήνας τὸν θυμοῦνται νὰ τοὺς πετᾷ γιὰ χρόνια, κατὰ πρόσωπο, τὴν αἰνιγματικὴ του φράσις: —«Θὰ σὰς ἀναστήσω Ρουμελιώτη, ποὺ δὲν τὸν βάζει ὁ νοῦς σας!». Μιὰ σειρὰ δημοσιεύματά του, διαλέξεις του, ἐπίκαιρα ἄρθρα του γιὰ τὸν Ἅγιο καταστάλαξαν, στὰ 1940, στὴ συνθετικὴ καὶ ἀποκαλυπτικὴ μονογραφία του «Κοσμάς ὁ Αἰτωλός», τὸ καλὺτερον ἀσφαλῶς ἔργο τῆς πλούσιας παραγωγῆς του καὶ ἡ ὥς τώρα πληρέστερη καὶ θεμελιακὴ γιὰ τὸν ἐφέστιο τῆς Αἰτωλίας Ἅγιο ἐργασία. Δίκαια στὸν πρόλογο τοῦ ἐξαντλημένου ἀπὸ πολλοῦ χρόνου καὶ ἀνατυπωμένου τελευταῖα τούτου βιβλίου του ἔγραφε ὅτι θεωροῦσε «δῶρο τῆς μοίρας πὼς ἔλαχε σὲ κείνον ὁ κλῆρος νὰ βιογραφῇ τὴ μεγάλη αὐτὴ προσωπικότητα, νὰ τὴν ἀποκαταστήσῃ ὡς ἱστορικὸ πρόσωπο καὶ νὰ τὴν ἀποδώσῃ στὸ Ἔθνος ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὸν φόρτο τῶν φανταστικῶν τερατουργιῶν, ποὺ τὴν περιτυλίγουν» (σελ. 6). Ἐγίνε ὁ ἀ ν α σ τ ᾶ τ η ς του, ὅπως μὲ τὴν ὥρα αὐτὴ λέξις τοῦ Χιώτικου ἰδιώματος χαρακτηρίζεται κάποιος, ποὺ ἀνασταίνει κάτι ξεχασμένο. Καὶ μὲ τὴ διαίσθησή του ἐκεῖνη ὁ Μιχαλόπουλος χάραξε μιὰ γραμμὴ γιὰ τοὺς νεώτερους, δίνοντας αὐτὸς τὴν κύρια ὁδηγίαν ἔκτοτε πρὸς τὶς Ἀγιοκοσμίτικες ἔρευνες.

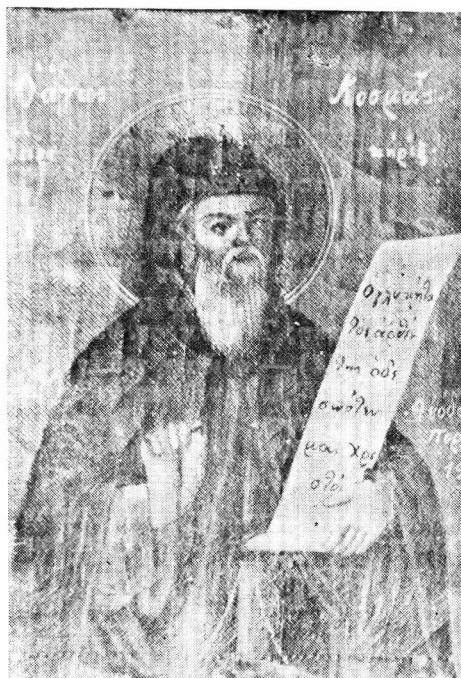
Ο ΑΓΙΟΣ ΚΟΣΜΑΣ ΣΕ ΤΡΕΙΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ

Τοιχογραφία ἐν τῷ ναῷ Ἡ Γέννησις τῆς Θεοτόκου τοῦ Ἀγαλιανοῦ — Τριχωνίδος, ἔργον τοῦ 1877 τοῦ λαϊκοῦ ζωγράφου Ἰωάννου Γρεβενίτου.

Εἰκὼν ἐκ τῆς μονῆς Ἀγίας Παρασκευῆς τῆς Μάνδρας — Θέρμου, ἔργον τοῦ 1902 τοῦ λαϊκοῦ ζωγράφου Θεοδώρου Πορφύρη.

Εἰκὼν ἐκ τῆς μονῆς Ἀγίου Ἰωάννου Προδρόμου τῆς Ἀναλήψεως (Δερβέκιστας) Τριχωνίδος, ἔργον τοῦ 1823 ἀνώνυμου λαϊκοῦ ζωγράφου.

β.— Οἱ «Διδαχές» τοῦ Ἀγίου.

Ὁ ἴδιος ὁ Ἅγιος Κοσμάς δὲν ἔγραφε τίς «Διδαχές» του. Ἀσφαλέστατα μπορεῖ νὰ συμπερασθῇ αὐτὸ ἀπὸ τὴν μὴ ἀνεύρεση ὡς τώρα τέτοιων χειρογράφων. Ὅμως τὰ θρησκευτικὰ του κηρύγματα ἀνέδειξαν τὸν Ἅγιο σὲ ἀρχηγὸ σχολῆς. Οἱ πιστοὶ ἀκόλουθοι του μὲ τίς ἀκροάσεις καὶ τίς καταγραφὰς τῶν «Διδαχῶν» ἐκείνου καταρτίζονταν, καὶ πηγαίνοντας ὕστερα στὰ μέρη τους διάβαζαν πρὸς ἡθικοθρησκευτικὴ βελτίωση τοῦ λαοῦ τίς καταγραμμένες, παραπλήσια πρὸς ἐκείνες τοῦ Ἀγίου, αὐτὲς «Διδαχές». Στὸ χειρόγραφο περὶ «Ἑρμηνείας τῆς Ζωγραφικῆς Τέχνης» τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καταχωρίζεται (σ. 250) ἡ ἐξῆς σύσταση ἐφημερίου πρὸς ἐκκλησίασμα, στὸ τέλος τῆς λειτουργίας: «Παρακαλῶ σας, ἀδελφοί μου χριστιανοί, νὰ σταθῇτε ἀκόμα ὀλίγον μέσα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ νὰ μὴ βαρεθῇτε, διὰ νὰ σᾶς πῶ μερικὰ λόγια τοῦ Ἀγίου Κοσμά, ποὺ ἐκήρυξε τοὺς περασμένους χρόνους».

Ἀπὸ μερικὰ γνωστὰ κι ἄγνωστα χειρόγραφα τῶν ἐτῶν 1774—1854 μὲ «Διδαχές» τοῦ Ἀγίου, ποὺ δείχνουν τὴ χειρόγραφη ἐπίδοση τοῦ λογογραφικοῦ ἔργου του, ἀλλὰ καὶ τὸν σεβασμὸ πρὸς αὐτὲς τοῦ λαοῦ, παραθέτομε τὰ χαρακτηριστικὰ βιβλιογραφικὰ λεγόμενα σημειώματά τους:

1. (1774).— «Τὸν καιὸ, ὅπου ἐδίδασκεν ὁ Ἅγιος Κοσμάς τὴν ἄνωθεν Διδαχὴν εἰς τὴν Καλαμπάκαν, ἦτο ἔτος 1774 καὶ ἔγραψε ὁ κυρ - Παπαστάμος, ἐκ γῶας Κλαποῦς, τὴν Διδαχὴν του εἰς ἐνθύμῃσιν τῶν μεταγενεστέρων». (Βλ. Σωφρ. Παπακυριακοῦ, Διδαχαί, Ἐπιστολαί, Μαρτύριον Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ, Ἀθήναι 1953, σ. 9).

* 2. (1804).— «Τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα. Γέγονται κατὰ 1824, κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον». (Χειρόγραφο Παναγ. Ζώη. Βλ. περιοδ. «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», χρ. Β', 1953, σ. 779).

3. (1806).— «Ἐγράφη παρ' ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ Λάμ(που) Ἰωάννη παπᾶ, χωρίον Βατατάδες, ἔτος 1806, Μαρτίου 11». (Χειρόγραφο Δ. Σαλαμάγκα. Βλ. περιοδ. «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», χρ. Β', 1953, σσ. 780—781).

4. (1808).— «Διδαχὴ τοῦ Ὁσίου καὶ Θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Κοσμά τοῦ Ἱερομάρτυρος καὶ ἀξιομακαρίστου. Ἐγράφη παρ' ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ Δημητρίου Χορήστου ἐξ Ἀργυροκάστρου Νταμπατζῆ, ἐν ἔτει τῷ σωτηρίῳ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ ὀγδόῳ, ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ τριακοστῇ ἐν τῷ Δεσμωτηρίῳ». (Χειρόγραφο 385 τῆς Ἑθν. Βιβλιοθήκης Ἑλλάδος, σσ. 99, 103. Βλ. καὶ περιοδ. «Ἱερὸς Σύνδεσμος» 1915).

5. (1814).— «Διδαχὴ τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει Ἀγίου πατρὸς ἡμῶν Κοσμά. Ἐγράφη δὲ παρ' ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ καὶ ἀχρείου δούλου σας ἀναξίου Γεωργίου Ἀναγνώστου τοῦ ποτὲ Ζήκου(ν) Μπιστοέκη, ἐκ κόμης Τερκοβίστας, αὐιδ' (=1814), Ἰουλίου κ' (=20). (Βλ. περιοδ. «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», χρ. ΙΒ', 1963, σσ. 615, 632).

6. (1854).— «Διὰ χειρὸς ἀμαρτωλοῦ Θεοδόρου Ἰωάννου ἐξ ἐπαρχίας Ἰωαννίνων, χωρίον Ἐλεζνα. 1854, Φεβρουαρίου 1. Ὑπάρχει εὐσεβεστάτου ὀρθοδόξου χήτου(ν) Μάνου, εὐρισκόμενος εἰς Νεμίτσα, πατρίς αὐτοῦ Παραμυθιά». (Βλ. ἐφημ. «Ἡπειρωτικὸς Ἀγών», Ἰωάννινα, Αὐγустος - Σεπτέμβριος 1931).

γ.— Τί πρέπει νὰ γίνῃ γι' αὐτές.

Ἀποδείχεται κι ἀπὸ τὴν παραπάνω μικρὴ ἀναγραφὴ χειρογράφων πὺς οἱ «Διδαχές» τοῦ Ἀγίου προέρχονται ἀπὸ δεύτερο ἢ τρίτο καὶ κάποτε ἀπὸ τέταρτο χέρι. Ἔτσι ἕνας σταρᾶτος ρουμελιώτικος λόγος τοῦ 18ου αἰῶνα, ποὺ μαζί μὲ τὸ Χρονικὸ

τοῦ Γαλαξιδίου στήν ἱστοριογραφία καί τὸ Δημοτικὸ Τραγούδι στήν ποίηση, θεωρεῖται (στὴ ρητορική αὐτὴς) ἀπὸ τίς πρὸ χαρακτηριστικὲς καί περισσότερο πνευματικὲς ἐκδηλώσεις τῆς ἔκφρασης τῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς μέσα στὰ λαϊκὰ κείμενα, παραπονήθηκε τόσο ἀπὸ τὸν ἀφθονὸς παραμορφώσεως καί προσθήκης τῶν λογιωτατῶν ἢ τῶν ἡμιμαθῶν καί τῶν ἄμοιρων «τῆς παιδεύσεως τῶν γραμματῶν» καταγραφῶν του, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀποτυπώσει τὸν βαθμὸ τῆς δικῆς τους πνευματικῆς στάθμης σ' αὐτές, τῆς δικῆς τους ἀπομνημονευτικῆς ἱκανότητος, τῇ συχνῇ λογιωσύνῃ τους, τῇ γλωσσικῇ τοπικῇ ἐπίδρασιν, καθὼς κι ἐκείνης τῆς ἐκκλησιαστικῆς φρασεολογίας. Σὲ ἔκδοσιν «Διδαχῶν» τοῦ ἀπὸ τὸν ἡγούμενον Δαμιανὸ τοῦ 1864, ὑπάρχει (σ. 32) τὸ ἐξῆς σημεῖωμα: «Ὁ μακάριος Κοσμᾶς ἐξεφώνησε πολλοὺς καὶ διαφόρους λόγους, σύμφωνα μὲ τὰς περιστάσεις, εἰς ὅλα τὰ μέρη, ὅσα περιῆλθεν. Οὐδέποτε ὅμως εἶχε προσχεδιασμένον ἢ γεγραμμένον λόγον. Ἡ παρούσα «Διδαχή» ἀντεγράφη ὑπὸ τινος χριστιανοῦ, ἐπίτηδες εὗρισκομένου ἐκεῖ κατὰ τὴν ὥραν τῆς «Διδαχῆς» ἔξωθεν τῶν Ἰωαννίνων». Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο καταγράφηκαν ὅλες οἱ «Διδαχές». Ὡστόσο αὐτὲς διασώζοντες πολλὰς ἀρετὰς τῶν πρωτοτύπων. Λέξεις καὶ φράσεις, γλώσσα, ὕφος, αὐθορμητισμός, πνεῦμα, καθὼς καὶ ἡ ποτισμένη ἀπὸ τὸ ἐθνικοθρησκευτικὸ ἰδεώδες τῆς ἰδεολογίας τοῦ ἐκφωνητοῦ τους δὲν χάθηκαν ἐντελῶς.

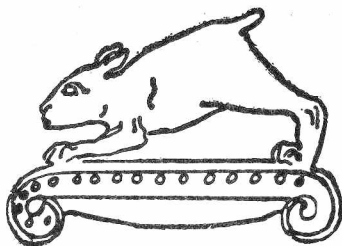
Οἱ «Διδαχές» ἀνήκουν στὰ ἡ ρ ω ῖ κ ᾶ κείμενα, ὅπως ὠνόμασε ὁ Κωστής Παλαμᾶς ὅσα τέτοια κείμενα φάνηκαν στὰ ἡρωϊκὰ χρόνια τῆς Ἐθνότητος, γεννήματα ψυχῶν ἡρωϊκῶν. Ὁ λόγος τους, ρομφαία πύρινη γιὰ φωτισμὸ καὶ ἀναγέννηση, ἀναβρῦζει ἀρρενωπὸς γιὰ νὰ συγκινή πάντοτε κάθε ἀληθινὸν ἄνθρωπον. Γιὰ τοῦτο καὶ κατὰ ἐπιστημονικώτερον ἐπιβάλλεται νὰ γίνη γι' αὐτές, πέρα τῶν ἱταίειν τώρα ἐκλαϊκευτικῶν καὶ πρόχειρα καμωμένων θρησκευτικῶν χρηστικῶν ἐκδόσεων, πού ἀντὶ νὰ ὀδηγοῦν στὴν κριτικὴ ἀξιολόγησιν τοῦ γνήσιου λόγου τοῦ Ἁγίου, ἀπομακρύνουν περισσότερο ἐξ αὐτοῦ, ἔτσι πού εἶναι δύσκολο νὰ ἐξακριβωθῇ, ἐκεῖ μέσα, ποῖο εἶναι τὸ αὐθεντικὸ καὶ ποῖο τὸ παραμορφωμένον καὶ ἐκλογισματοειμένον ἀπὸ τοὺς κατοπινούς λογάδες καταγραφεῖς. «Χρέος μας νὰ μαζέψουμε καὶ νὰ μελετήσουμε τὴ χειρόγραφη παράδοση τοῦ λογογραφικοῦ ἔργου τοῦ Πατοκοσμᾶ. ὅση ὑπάρχει, ὅση εἶναι γνωστὴ, ὅση λανθάνει, ὅση μπορεῖ νὰ βοηθῇ ἀκόμα, κι ἀπ' αὐτὴ νὰ βγάλουμε μιὰ αὐθεντικὴ κριτικὴ ἔκδοσιν τῶν «Διδαχῶν», μὲ τὴν προσπάθειαν νὰ τίς ἀξιολογήσουμε λογοτεχνικὰ καὶ νὰ τίς βάλουμε μνημεῖο πεοίφαντο, δίπλα στὸ Χρονικὸ τοῦ Γαλαξιδίου καὶ στ' ἄλλα ρουμειώτικα ἡ ρ ω ῖ κ ᾶ κείμενα», ζήτησε πρὶν δεκαπέντε χρόνια ὁ ἔγκυρος σχολιαστὴς τῆς νεοελληνικῆς γραμματείας Γ. Βαλέτας (περιοδ. «Αἰτωλικά Γράμματα», τόμ. Α', 1960, σ. 104).

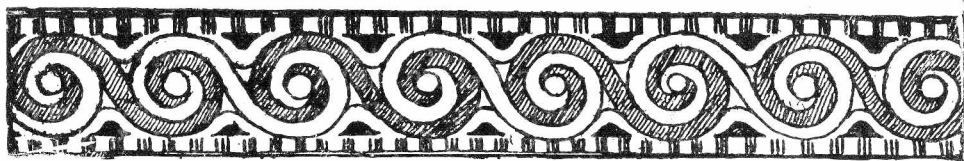
Ἀλλὰ καὶ μιὰ σωστὴ χρονολογικὴ κατάταξις τους περιμένουν οἱ «Διδαγές» τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ, μ' ὅσο κι ἂν θεωρεῖται κι αὐτὸ δύσκολο, γιατί δὲν εἶναι ἀκόμα ἐξακριβωμένο πότε καὶ μὲ ποιά σειρά ἐκφωνήθηκε ἡ κάθε «Διδαχή». Ἡ κατὰ κάποιον τρόπο ἐννοιολογικὴ κατάταξις τους δὲν ἀκολουθεῖ τὴ χρονολογικὴ σειρά τους. Ἔτσι ἡ «Διδαχή» του, πού θεωρεῖται ὅτι ἐκφωνήθηκε στὰ 1779, στὴν Περίδλεπτο τῶν Ἰωαννίνων, δημοσιεύεται ὡς Αη. Τέσσερες ἄλλες, πού οἱ διάφοροι ἀντιγραφεῖς του δηλώνουν πὺς ἐκφωνήθηκαν στὰ 1777, δημοσιεύονται ὡς Βα, Γη, Δη καὶ Εη. Μιὰ τρίτη, πού στὸ χειρόγραφο, ἀπ' ὅπου δημοσιεύτηκε, δηλώνεται ὡς χρόνος γραφῆς τῆς τὸ 1808, δημοσιεύεται ὡς ΣΤη. Ἀλλή, δημοσιευμένη ἀπὸ χειρόγραφο τοῦ 1780 — ἕνα χρόνο μετὰ τὸ μαρτύριο τοῦ Ἁγίου καὶ γι' αὐτὸ διατηρεῖ πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴ γλώσσα καὶ τὸ ὕφος τοῦ ἐκφωνητοῦ της καὶ γιὰ τὴν ὁποίαν ὁ Φ. Μιναλόπουλος συμπεραίνει ὅτι ἐκφωνήθηκε στὰ 1770 στὸ Γαλαξίδι—, τυπώνεται ὡς Ζη. Ἀλλή, παρ' ὅτι τὸ χειρόγραφο, πού τὴν περιέχει, σημειώνει πὺς ἐκφωνήθηκε στὴν Καλαμπάκα, στὰ 1774, καὶ ἀντίγραφτηκε τὸν ἴδιον χρόνο ἀπὸ ἀκροατὴ της, φερόμενη ὡς ἡ πρὸ

αὐθεντική καὶ γνήσια, ἐκδίδεται ὡς Ἦκ. Κυκεώνας σωστὸς δηλαδή, πὺ πρέπει νὰ ξεκαθαρισθῇ.

Πολλὰ ἔγιναν ὡς τώρα ἀπὸ τὴν ἔρευνα γιὰ τὸν Ἅγιο Κοσμᾶ. Τὸ ὄνομά του ἔχει καλύψει ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου: ἱστοριογραφία, λογοτεχνία, ποίηση, θέατρο, βιβλιογραφία. Ὅ,τι πλέον ἀπομένει, εἶναι ἡ κριτικοερμηνευτική καὶ κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ ἔκδοση τῶν «Διδαχῶν» του. Κάποιος Ἀγιοκοσμίτης ἐρευνητὴς ἄς ἐργασθῇ πρὸς τὴν πλευρὰ αὐτῇ. Καὶ ἡ ὥρα αὐτῇ τῆς συγκέντρωσης, σύγκρισης, κριτικῆς καὶ χρονολογικῆς ἔκδοσής τους δὲν πρέπει νὰ βραδύνῃ. Γιατὶ οἱ «Διδαχῆς» τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, πέρα ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ἄφταστο ὥραϊο ἀπλὸ λόγο τους, περιέχουν κείμενα, πὺ καὶ σήμερα ἀκόμα ἀποτελοῦν πρότυπα γιὰ μιὰ δικαιότερη ὁργάνωση κοινωνίας καὶ Κράτους.

(ΣΗΜ. «ΗΠ. ΕΣΤΙΑΣ»: Ἡ τελευταία «Διδαχὴ» τοῦ Ὀσιομάρτυρος «Πάτερ Κοσμᾶ», χειρόγραφο Παναγιώτῃ Ζώῃ, Ὀκτώβριος 1804, παρουσίαση στὴν «Ἦπ. Ἑστία» 1953 (σελ. 779—788, 929—936, 1041—1045) ὑπὸ Κων. Ι. Φωτοπούλου. Σχολιασμὸς ὑπὸ Δ. Σ. Σαλαμάνα).

ΧΡΙΣΤΙΝΑΣ ΚΙΤΣΟΥ - ΠΙΤΟΥΛΗ

Φιλολόγου

ΜΙΚΡΗ ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΑΛΕΞΗ ΝΟΥΤΣΟΥ*

(Συνοπτική αναφορά στο 'Αρχείο Σταύρου
και σε ώρισμένες άλλες πηγές)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

*'Ο 'Αλέξης Νούτσος ενώνεται με τους Σουλιώτες - Κατεβαίνει στο Με-
σολόγγι και ζητά από 'Ελληνες και Φιλέλληνες να ενισχύσουν τον 'Η-
πειρωτικό 'Αγώνα και τον 'Αλή Πασά.*

Τὸν Νοέμβριο τοῦ 1820 ὁ 'Αλέξης Νούτσος ἔφυγε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τοῦ 'Ιωραὴλ Πασόμπεη μαζί με τὸν Κώστα Γραμματικό, «κακοεухαριστημένος ἀπὸ τὸν 'Ιωραὴλ πασᾶν καὶ ἀπὸ τοὺς Ζαγορίσιους ὅπου τὸν ἔβγαλαν ἀπὸ προεστόν»¹. Τὴν ἴδια γνώμη περὶ «κακοεухαριστήσεως» τοῦ 'Αλέξη Νούτσου ἐκφράζει καὶ ὁ Πουκεβίλ πού, ἴσως μὲ κάποια ὑπερβολή, τονίζει τὴν σκόπιμη προσπάθεια τοῦ 'Ιωραὴλ Πασόμπεη νὰ ταπεινώσῃ τὸν φημισμένο Ζαγορίσιο². Οἱ προσβολὲς ἐξ ἄλλου τοῦ ἀρχιστρατήγου πού εἶχε γνωρίσει ἀπὸ κοντὰ τὸ μεγαλεῖο τοῦ Νούτσου στὴν αὐλὴ τοῦ 'Αλῆ Πασᾶ τὰ χρόνια τῆς παντοδυναμίας του, ἔγιναν αἰτία κατὰ τὸν Πουκεβίλ νὰ γίνῃ ὁ κύρ 'Αλέξης μυστικός πράκτορας τοῦ πολιορκημένου ἡγεμόνα, μέσα στὸ ἴδιο τὸ στρατόπεδο τῶν σουλτανικῶν. Πότε ὅμως ἀκριβῶς ἄρχισαν οἱ συνεννοήσεις του μετὰ τὸν 'Αλῆ Πασᾶ δὲν γνωρίζουμε ἀκριβῶς.

Κατὰ μία ἄλλη ἐκδοχὴ ὁ Νούτσος προσχώρησε καὶ πάλι στὸν 'Αλῆ Πασᾶ ἀπὸ φόβο μήπως ἔχῃ τὴν τύχη τοῦ Μάνθου Οἰκονόμου. Αὐτὸ τὸ κίνητρο εἶδε σὰν αἰτία τῆς φυγῆς του καὶ ὁ πεθερός του Σταύρου³ καθὼς καὶ ὁ Κ. Τζουκαλᾶς.

Κατὰ τὸν πρῶτο: «... ἢ ἀπὸ φόβον ἢ ἀπὸ ὑποψίαν διὰ τὴν ζωὴν του ἔφυγεν ἀπὸ τὸ ὄρδι μὰ ἔπρεπε νὰ κρυφθῇ εἰς κανένα μέρος ἢ νὰ φύγῃ εἰς φραγκιὰν ἕως βεβαιωθῇ διὰ τὰς ὑποψίας του καὶ γίνῃ ἱτζάντι ζητῶντας ἔλεος...» (Φεβρουάριος τοῦ 1821).

Ὁ Τζουκαλᾶς - γιὰ τὸν ὁποῖον γράφει στὴν Κων)λη πρὸς τὸν Μπαλάνο Πάλη τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1820 ὁ Σταύρου: «... ἐδιώρισα τὸν Κ. Τζουκαλᾶν ὅπου εὐγῆκε προκομενέστατος μαθητὴς τοῦ Μ. Καμηνάρη καὶ ἀνοιξε σχολεῖον καὶ διὰ τῶν 'Ιωαννιτῶν καὶ διὰ τῶν ἐντοπιῶν χωρὶς νὰ πάρῃ ἀπὸ τοὺς παῖδας μισθὸν παρὰ ἀπὸ τὰ λάσσα γροῖσια 500...» - στὴν ἔμμετρη «'Ιστορία τοῦ 'Αλῆ Πασᾶ, ἀφίνει νὰ ἐννοηθῇ ὅτι ὁ 'Ιωραὴλ Πασόμπεης, μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Νούτσου στὸν 'Αλῆ Πασᾶ, τὸν ἔκραξε μετὰ «διαβουλιὰ» νύχτα στὸ στρατόπεδο «γιὰ νὰ τὸν καλᾶ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου, σελ. 392.

ση». Ὁ κύρ Ἀλέξης ἀπάντησε τότε: «νὰ πῆτε τῶν πασιάδων τοὺς κάμνω τειμενὰ ἐτραβήξα τὸ αἷμα καὶ εἶμαι ἀχαμνὰ» (Στίχοι 940—960)⁴.

Τὰ περὶ φόβου μήπως «χαλασθοῦν» ἀπὸ τὸν Πασόμπη ἐπιβεβαιώνει καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κώστας Γραμματικός στὸ αὐτόγραφο δεξιέρι του, στὸ σημεῖο ὅπου περιγράφει τὸν πρῶτο χαλασμό του (Ἡπειρ. Χρονικά Τόμος 13ος). Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς δύο ἄνδρες, ἔφυγε ἀπὸ τὸ ὄρδι καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μαρίνου, «...ἀλλ' ὁ Μαρῖνος ἐπῆγε εἰς Κορφοὺς διὰ ὑποθέσεις του, ὡς ἔλεγον...»⁵. Δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε γιὰ τὴν μετακίνηση αὐτῆ τοῦ Μαρῖνογλου, ὅτι τὴν πραγματοποίησε μὲ ἐντολὴ τοῦ Ἀλέξη Νούτσου ἢ ἀκόμα ὅτι ἔφερε στὴν Κέρκυρα χρηματικὴ βοήθεια γιὰ τὴν Φιλικὴ Ἑταιρεία καὶ χρήσιμες πληροφορίες γιὰ τὴν κατάσταση στὴν Ἡπειρὸ⁶.

Ἀλλὰ ὁ Ἀλέξης Νούτσος καὶ ὁ Κώστας Γραμματικός δὲν ἦταν οἱ μόνοι, οὔτε οἱ πρῶτοι, ποὺ ἐγκατέλειψαν τὸν Στρατάρχη τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ ἐδημιούργησαν καινούργια προβλήματα μὲ τὴν φυγὴ τους. Προηγήθηκαν οἱ Σουλιῶτες.

Οἱ Σουλιῶτες ἀναγκάσθηκαν νὰ καταφύγουν στὸν Ἅγιο Νικόλαο τῶν Κοπάνων — 800 περίπου τὸν ἀριθμό, ὅπως ἀναφέρει στὴν Χρονογραφία του ὁ Π. Ἀραβαντινός — μετὰ τὴν ἀπάντηση τῶν Παργινῶν σὲ γράμμα τοῦ Ἰσμαήλ Πασόμπη, ποὺ τοὺς προσκαλοῦσε νὰ ἐπαναπατριθοῦν. Στὴν πρόσκληση οἱ Παργινοὶ ἀντέταξαν σὰν ὅρο τὴν ἐπαναφορὰ τῶν προνομίων τῆς συνθήκης τοῦ 1800. πρᾶγμα ποὺ προκάλεσε θύελλα ἀγανακτήσεως μεταξὺ τῶν Μωαμεθανῶν. Ἔτσι ἤδη θάρουν γιὰ τοὺς Ἑλληνας ἡ ἀτιμωσιμότητα ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1820. Ὅταν οἱ Σουλιῶτες ἤρθαν νὰ ζητήσουν μὲ τὴ σειρά τους ὅ,τι τοὺς εἶχαν ὑποσχεθῇ οἱ βασιλικοὶ γιὰ νὰ προσελκύσουν τὴν συμμαχία τους, συνάντησαν τὴν ἐχθρικότητα καὶ τὴν ἄρνηση τοῦ Πασόμπη⁷. Οἱ δυσαρεστημένοι Σουλιῶτες θεωρήθηκαν ἀπ' τοὺς Τουρκαλβανοὺς ἐπικίνδυνοι γιὰ τὴν ἀσφάλεια τοῦ στρατοπέδου καὶ ἀπομακρύνθηκαν.

Ἡ διάψευση τῶν ἐλπίδων τῶν Σουλιωτῶν καὶ ἡ μυστικὴ ἀπόφαση ποὺ πῆραν οἱ Ὀθωμανοὶ μπέηδες νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσουν — ἀπόφαση ποὺ κοινοποιήθηκε στοὺς Σουλιῶτες ἀπὸ κάποιο φίλο τους Τουρκαλβανὸ — τοὺς ἔκαναν νὰ δεχθοῦν μία συνεννόηση μὲ τὸν παλιό τους ἄσπονδο ἐχθρό, τὸν Ἀλῆ Πασᾶ.

Στὶς συνεννοήσεις μεταξὺ τῶν γενναίων τοῦ Σουλίου καὶ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἐχρησίμευσαν σὰν μεσάζων καὶ ὁ Ἀλέξης Νούτσος⁸.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ρόλο τοῦ Ἀλέξη Νούτσου, δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι αὐτὸς εἶναι ποὺ προκάλεσε τὴν στροφὴ τῶν Σουλιωτῶν, ὅτι τοὺς «γύρισε» δηλαδή, ἀλλὰ μόνον ὅτι χρησιμοποιήθηκε σὰν μέσον, ἐφ' ὅσον εἶχε ἤδη ἐπικοινωνία μὲ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ καὶ ἦταν κατάλληλος νὰ κλείσῃ μιὰ συμφωνία γιὰ λογαριασμό τους. Ἡ πραγματικὴ αἰτία τοῦ γυρίσματος τῶν Σουλιωτῶν ἦταν ἄσχετη μὲ τὴν ἀνάμειξή του, ὅπως ἀναφέρουν τόσο ὁ συγγραφέας τῆς «Ἱστορίας τῆς πολιτοκίας τῶν Ἰωαννίνων», ὅσο καὶ ὁ Χριστόφορος Περραιβός: «Ὅλοι τοῦτοι γυρίζουν τοὺς Σουλιῶτες μὲ τὸν Ἀλῆ Πασᾶν, ἐμβαίνουν αὐτοὶ κρυφίως, ἐμβάζουν καὶ αὐτοὺς καὶ δίδοντες δημήρους ἐπῆραν ὅμωρον τὸν Χουσεῖν πασᾶν, υἱὸν Μουχτὰρ πασᾶ, ἐπῆραν καὶ ἄσπρα ἀρκετὰ καὶ διὰ νυκτὸς εἰς τὰς 7 Δεκεμβρίου ἐπῆγαν εἰς τὸ Σούλι ἐπειδὴ εἶχαν κακοεuchaριστήθῃ οἱ Σουλιῶτες ἀπὸ τὸν Ἰσμαὴλ πασᾶν, ὅπου δὲν τοὺς ἐπεκύρωσε τὸν τόπον, ἀλλὰ τοὺς τὸ ἐκλωθογύριζε καὶ ἀπὸ τὸν Δράμα ὑβρίσθησαν»⁹.

Ὁ Ἀλέξης Νούτσος ἔμεινε στὸ στρατόπεδο τοῦ Ἰσμαὴλ Πασόμπη ἄρκετὸ διάστημα, μετὰ τὴν φυγὴ τῶν Σουλιωτῶν, καὶ μεσολάβησε γιὰ τὸ «γύρισμα» τῶν Τουρκαλβανῶν μὲ ἐπικεφαλῆς τοὺς ἄλλοτε πιστοὺς ἀνθρώπους τοῦ

Ἀλῆ Πασᾶ, Σιλιχτάρ Πόττα, Ἄγο Μουχαρδάρη καὶ Ταχέρ Ἀμπάζη¹⁰. Ὄταν τελικὰ ἀναγκάσθηκε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ Γιάννινα, μαζί μὲ τοὺς ἄλλους φυγάδες, πολέμησε στὸ Στροῦνι, στὴν Τζοντίλα, Ντοβρά, περιμένοντας βοήθεια ἀπὸ τοὺς Τόσκιδες καὶ Λιάπιδες.

Σκοπὸς τοῦ Ἀλέξη Νούτσο καὶ τῶν Ἀληπασαλικῶν ἦταν νὰ ἐξυπηρετήσουν τὸ σχέδιο τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ποὺ ἤλπιζε ὅτι ἡ σύμπραξη ὅλων τῶν καινούργιων συμμάχων του θὰ μπορούσε νὰ φέρῃ σὰν ἀποτέλεσμα τὴν λύση τῆς πολιορκίας του, ἐφ' ὅσον μία ἐξωτερικὴ ἐπίθεση θὰ συνδυαζόταν μὲ μιὰ δική του ἐξοδο ἀπὸ μέσα.

Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ὁ Νούτσος γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ δὲν ἐνήργησε σὰν ἐντολοδόχος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ποὺ γιὰ κανένα λόγο δὲν θὰ ἤθελε, τὴν στιγμή ἐκείνη τοῦλάχιστον, τὴν λύση τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Καὶ στὸ Σούλι κατέφυγε μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐπιχειρήσεως ὑπακούοντας σὲ ἐντολὴ τοῦ ἴδιου τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ νὰ ἐνωθῇ μὲ τοὺς Σουλιῶτες, παρασύροντας μαζί του καὶ τοὺς Ἀληπασαλικούς.

Στὴν ἐπιχείρησιν αὐτὴ ὁ Νούτσος ἀνέλαβε νὰ ἀρματώσῃ τὸ Ζαγόρι. Οἱ Ζαγορίσιοι ὅμως ἔμειναν πιστοὶ στοὺς βασιλικούς καὶ φάνηκαν τελειῶς ἀπρόθυμοι νὰ ὑπακούσουν στὸν παλιό τους προεστώτα, γιὰτὶ «θὰ κακοπάθαιεν ἀφεύκτως ἀπὸ τοὺς βασιλικούς ὅλο τὸ Ζαγόρι, ἀφορμῆς ὅπου θὰ τὸ ἐνόμιζαν ὅλο σὲ ἀποστασίαν»¹¹.

Ὁ συγγραφέας τῆς Ἱστορίας τῆς πολιορκίας φαίνεται νὰ θαυμάζῃ ἰδιαίτερα τὸν ἡρωισμό ποὺ ἔδειξαν στὴν περίπτωσιν αὐτὴ οἱ Ζαγορίσιοι: «Τὸ φῶλισμα τῶν ἀποστατῶν ἔγινεν εἰς τοὺς 1820 Δεκεμβρίου 20 καὶ ἡ ἐφόρμησις τῶν Ζαγορισίων κατὰ τῶν ἀποστατῶν Ἀρβανιτῶν ἔγινεν εἰς τοὺς 1821 Ἰανουαρίου πρώτη τοῦ Ἀγίου Βασιλείου».

Ἐκτὸς ἀπ' τὴν προσπάθεια ὅμως ποὺ ἔκαμε νὰ ξεσηκώσῃ τοὺς Ζαγορίσιους, ὁ Νούτσος ἀρχές Ἰανουαρίου ἐπῆγε στὸ Σούλι καὶ ἀνταμώθηκε μὲ τὸν καπετάνιον Νότην Μπότσαρη καὶ ἐκεῖ ἀπόκλεισαν τὸν δρόμον τῆς Ἀοτσας καὶ ἀρμάτωσαν ὅλην τὴν Λάκκαν τὴν μεγάλην ὡς τὰ Λέλοβα καὶ Γεφύρι τῆς Πάσαινας καὶ Γκαντζάν τοῦ Λούρου καὶ τὴν μικρὴν Λάκκαν τὴν μισήν...»¹².

Ἡ τολμηρὴ ὅμως ἐπιχείρησιν ποὺ συνέλαβε ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἀπέτυχε, γιὰτὶ ἡ ἐπιστολή, ποὺ ἔστειλε στοὺς Σουλιῶτες μὲ εἰδικὸ ἀπεσταλμένο ὀρίζοντας τὸ σύνθημα καὶ τὴν ἡμέρα γιὰ τὴν κοινὴ ἐπίθεσιν, ἔπεσε στὰ χέρια τοῦ Ἰσμαήλ Πασόμπεη. Ἡ ὠριμένη ἡμέρα ἦταν ἡ νύχτα τῆς 13ης πρὸς 14ην Ἰανουαρίου. Οἱ Σουλιῶτες ποὺ δὲν πῆραν τὴν εἶδησιν, δὲν ἐπετέθησαν, καὶ οἱ Ἀλβανοί, μὲ τὸν Μουχορδάρη ἐπικεφαλῆς, «προσεγγίσαντες πρὸς τὴν Ζέλοβαν... καὶ ἰδότες ὅτι δὲν ἐπετέθησαν οἱ Σουλιῶτες, ὑπεχώρησαν εἰς τὰς προτέρας θέσεις τῶν»¹³.

Μετὰ τὴν ἀποτυχία του αὐτὴ ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἔγραψε στὸν Ἀλέξη Νούτσο καὶ τὸν Ταχέρ Ἀμπάζη νὰ συγκεντρώσουν ὅσους περισσότερους ἄνδρες μπορούσαν καὶ νὰ τραβηχθοῦν στὸ Σούλι, ὅπου σύντομα θὰ φρόντιζε νὰ τοὺς κοινοποιηθοῦν οἱ ὁδηγίες του. Μὲ αὐτούς, κατὰ τὸν Πουκεβίλ, ἔστειλε καὶ γράμμα πρὸς τοὺς Σουλιῶτες, μὲ τὸ ὅποιο παρέδινε στοὺς τελευταίους τὴν Κιάφα μὲ σκοπὸ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ νὰ τὸν ἐγκαταλείψουν ἐρχόμενοι σὲ συμφωνία μὲ τὸν ἀρχηγὸ τοῦ βασιτικοῦ στόλου Καπετανάμπλεχ¹⁴. Ὡς πρὸς τὴν ἡμερομηνία τῆς εἰσόδου τῶν συμμάχων στὸ Σούλι, δὲν ὑπάρχει ἀπόλυτη σύμπτωση μεταξὺ τῶν διαφόρων πηγῶν: Ὁ Ι. Φιλήμων, λόγου χάριν, ἀναφέρει τὴν 11η Ἰανουαρίου (Δοκ. Ἰστ. Περὶ τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως Τόμος Β΄ Τὰ προκαταρκτικὰ τοῦ Σουλίου), ἐνῶ ὁ Πουκεβίλ τὴν 31η τοῦ ἴδιου μῆνα. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι τὸ γεγονός αὐτὸ ἔλαβε χώραν μετὰ τὴν 15η Ἰανουαρίου

όποτε είχε πλέον καταδικασθῇ σὲ ἀποτυχία καὶ τὸ πολεμικὸ σχέδιο γιὰ συνδουασμένη ἐπίθεση.

Ἡ συμμαχία Σουλιωτῶν καὶ Ἀλβανῶν μὲ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ χαιρετίσθηκε ἀπὸ τὴν Φιλικὴ Ἑταιρεία σὺν μεγάλῳ γεγονόσι καὶ ὁ καινούργιος τῆς ἀρχηγὸς Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἔστειλε στοὺς ἀγωνιστὰς τοῦ Σουλίου σχετικὴ προκήρυξη.

Ὅπως οἱ Σουλιῶτες ἐνεργοῦσαν μέχρι τότε σὺν «μισθωτοῖ τοῦ τυράννου». Ἡ προκήρυξη τοῦ Ὑψηλάντη εἶχε κάποιαν ἀπήχηση σ' αὐτοὺς ἀλλὰ τὸ μεγάλο πρόβλημά τους ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι ἡ μόνιμη ἀποκατάστασις τους στὸ Σούλι¹⁵.

Ἀκόμα ὅμως καὶ ἀργότερα οἱ Μποτοαραῖοι θὰ ἀντιδράσουν στὶς ὑποδείξεις τοῦ Φιλικοῦ ἀπεσταλμένου Περραιβοῦ, θέλοντας νὰ ἀκολουθήσουν στὶς ἐνέργειές τους ἕνα τέτοιο πρόγραμμα πὺ θὰ τοὺς ἐπέτρεπε τὴν λύση τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἀπὸ τὸν ὁποῖο καὶ δεχόταν χρηματικὴ ἀμοιβή. Οἱ νομισθεοὶ τοῦ Περραιβοῦ καὶ ἡ ἀνάμιξη τῶν Σουλιωτῶν μὲ τοὺς Ἑλληνας ὠδήγησαν τοὺς πρῶτους σιγὰ - σιγὰ σὲ μιὰ διεύρυνση τοῦ Ἑθνικοῦ τοὺς ὀρίζοντα.

Σχετικὰ μὲ τὴν περίφημη Ἑλληνοβαλκανικὴ συμμαχία, στὴ διατήρησιν καὶ οὐμπήξιν τῆς ὁποίας συνετέλεσε πολὺ ὁ Ἀλέξης Νοῦτσος, ὑπάρχει μιὰ πληροφορία ὅτι κάποιος ἄλλος εἶχε συλλάβει τὴν χρησιμότητά της πολὺ νωρίτερα καὶ εἶχε ἐπιδιώξει τὴν πραγματοποιήσιν της. Πρόκειται γιὰ τὸν Ὀδυσσεά Ἀνδρουτσοῦ.

Πράγματι, κατὰ τὸν Κωνσταντῖνο Σάθα¹⁶, θεωρῶντας ὁ Ἀνδρουτσοῦς ὅτι «ὁ Ἑλληνικὸς ἀγὼν ἀπὸ μόνων τῶν Ἀλβανῶν διέτρεχε κίνδυνον, διότι οὗτοι ἐκτὸς τῆς ἀνδρείας εἶχαν καὶ τὸ προτέρημα ἵνα γνωρίζωσι μὲ τὴν σπιθαμὴν τὸ Ἑλληνικὸ ἔδαφος, καὶ μεθ' ὧν ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Ἀλῆ εἶχε συνάψει στενωτάτας σχέσεις...», προσκάλεσε τοὺς κυριώτερους ἀπ' αὐτοὺς, ὅπως τὸν Ὁμέρ Βρυώνη, Ἄγο Μουκουρδάρη, Ἄγο Βαστάρη κλπ. στὴν Ἄρτα καὶ τοὺς προέτρεψε νὰ συμμαχήσουν καὶ νὰ ἐνεργήσουν ἀπὸ κοινοῦ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἐπιπληγτοντάς τους συγκρόνως γιὰ τὴν ἀγνωμοσύνη τους πρὸς τὸν τελευταῖον.

Οἱ Ἀλβανοὶ φάνηκαν πρόθυμοι νὰ ἀκούσουν τὰς προτάσεις του καὶ συνετάχθη ἔγγραφο «ὅπερ ἰδίᾳ χειρὶ ἔγραψεν ὁ τότε παρὼν γραμματεὺς τοῦ Ἀλῆ Ἀθ. Λοιδορίκης, δι' οὗ ὑπέσχετο ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς μετὰ τῶν παρευρισκομένων ὀπλαρχηγῶν Μήτσου Κοντογιάννη, Ἀνδρέα Ἰσκού κλπ. ἵνα ἐπαναστατήσωσι τὴν Ἑλλάδα κατὰ τοῦ Σουλτάνου καὶ ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, οἱ δὲ συνυπογράψαντες Ἀλβανοὶ ἵνα, ὅταν σταλῶσι πρὸς κατάσβεσιν τῆς ἐκρηχθισμένης Ἐπαναστάσεως, ἀντὶ νὰ ὑπακούσωσι, νὰ ἐπαναστατήσουν καὶ οὗτοι τὴν Ἀλβανίαν».

Ἀλλὰ καὶ τὸ σχέδιο αὐτὸ τελικὰ ἀπέτυχε ἐξ αἰτίας τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη. Γιὰ τὴν πηγὴ τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν, γράφει ὁ Κωνσταντῖνος Σάθας, ὅτι «τὰς πληροφορίας ταύτας ὀφείλω εἰς τὸν σεβάσμιον Κύριον Ἀθανάσιον Λοιδορίκην, ἰδιαιτέρον γραμματέα τοῦ Ἀλῆ, καθὼς καὶ εἰς τοὺς φίλους μου Εὐαγγέλην Κοντογιάννην, Ἀθαν. Ἰσκού καὶ τὸν ἐνταῦθα διαμένοντα ὡς ἐξόριστον διάσημον Ἀλβανὸν Καπλάνβηνη, ἀπόγονον τοῦ περιφήμου Ἄγο Μουχορδάρη».

Ἡ φυγὴ τοῦ Ἀλέξη Νοῦτσου στὸ Σούλι ὑπῆρξε ἀναπάντεχη. Τὸ γεγονός φαίνεται ἀπὸ τὴν Ἐκθεση περὶ φιλίας Κονεμένων τοῦ Ἀρχιεῖου Ἀλεξίου Νοῦτσου, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι, λίγο πρὶν κλεισθῇ στὸ Σούλι, ἔστειλε τὸν Ἀνδρέα καὶ Σπυρίδωνα Κονεμένο νὰ σταθοῦν στὴν Πρέβεζα, γεγονὸς πὺ «ἔβαζε» σὲ κίνδυνον καὶ τὴν ζωὴ τους ἀλλὰ καὶ τὸ ἴδιο τὸ «πράγμα» ἀφοῦ ἦταν γνωστὸ ὅτι αὐτοὺς τὸ φύλαγε στὴ Λευκάδα. Καὶ πράγματι κινδύνευσαν σὲ λίγο

οί Κονεμένοι στην Πρέβεζα να χάσουν τη ζωή τους. Ἀλλὰ ἀπὸ τὴ φυγὴ τοῦ Νούτσου κινδύνευσε καὶ ἡ γυναίκα του Ἀλεξάνδρα, πὺν μόνο ἡ μεσολάβηση σημαντικῶν προσώπων γνωστῶν τοῦ πατέρα τῆς Σταύρου ἔσωσε τὴν τελευταία στιγμὴ. Σὰν ἐπιχείρημα γιὰ τὴν ἀθωότητά τῆς προβλήθηκε τὸ γεγονὸς ὅτι εἶχε ἐγκαταλειφθῇ ἀπὸ τὸν ἄνδρα τῆς μὲ τὸν ὁποῖο δὲν εἶχε καλὲς σχέσεις¹⁷.

Τὸ τελευταῖο δὲν ἦταν εὐρημα τῆς στιγμῆς γιὰ ν' ἀντιμετωπισθῇ ἡ κατάσταση, ἀλλὰ πραγματικότητα. Γενικὰ οἱ σχέσεις τῆς Ἀλεξάνδρας μὲ τὴν οἰκογένεια τοῦ Ἀλέξη Νούτσου ἦταν κάθε ἄλλο παρὰ ἀγαθές, ὅπως σαφέστατα προκύπτει ἀπὸ τὴν προσωπικὴ τῆς ἀλληλογραφία.

Ἰδιαίτερα μάλιστα οἱ σχέσεις τῆς μὲ τὴν πεθερά τῆς Νούτζοβα, μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ κυρ Ἀλέξη ἦταν οἱ τυπικὲς ἐκεῖνες σχέσεις πὺν μόνο δύο ἐχθρικά δακείμενοι μεταξύ τους κληρονόμοι μποροῦσαν νὰ ἔχουν.

Τὸν Μάρτιο μῆνα ἦρθε στὰ Γιάννινα ὁ Χουροῖτ Πασᾶς καὶ ἀμέσως μεταχειρίσθηκε κάθε μέσο γιὰ νὰ ὑποτάξῃ τοὺς Σουλιώτες, πὺν μὲ τὶς ἐκπληκτικὲς ἐπιτυχίες τους εἶχαν βάλει σὲ τρομερὸ κίνδυνο τὴν ἐπιχείρηση τοῦ Σουλτάνου.

Συγκεκριμένα, γιὰ τὶς κινήσεις τοῦ Νούτσου τὸ διάστημα Μαρτίου — Ἀπριλίου καθὼς καὶ τὶς πιέσεις τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς γύρω ἀπὸ τὴν περιουσία του, ἀπ' τὸ ἀρχεῖο Σταύρου προκύπτουν τὰ ἑξῆς: Στὶς 18 Μαρτίου ἔγραφε ὁ Ἀνδρέας Κονεμένος ἐσπευσμένα στὸ Νούτσο πὺν ἦταν στὸ Σούλι ἀναφέροντάς του ὅτι «διὰ προδοσίας μύσχου καὶ σέχη προύση» τὸν ἔκραξε ὁ καπιτανάμπεγης στὴν Πρέβεζα, ζητῶντας του νὰ φέρῃ τὸ πρᾶγμα ἀπὸ τὴν Ἀγία Μαύρα ἐκεῖ γιὰ νὰ καταγραφῇ καὶ νὰ μείνῃ εἰς τὰ χέρια τους, «ἔως νὰ προσκυνήσῃ» ὁ Νούτσος.

Ὁ Κονεμένος, γιὰ νὰ διαφύγῃ, προσπάθησε νὰ ρίξῃ τὸ βάρος στὴν ἀδελφή του πὺν φύλαγε τὸ πρᾶγμα, ὑποδεικνύοντας στὸν Καπιτανάμπεγῃ ὅτι ἀπ' αὐτήν, ἡ ὁποία εἶχε ἀναλάβει τὴν εὐθύνη, ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ νὰ τοῦ τὸ στείλῃ. Κι' αὐτό, γιατί ἤλπιζε ὅτι ἔνα γράμμα τῆς ἀδελφῆς Κονεμένου, ἴσως ἀπομάκρυνε πρὸς στιγμὴν τὸν κίνδυνο.

Λαβαίνοντας τὸ γράμμα αὐτὸ «ἀπελπίζεται ὁ κυρ Ἀλέξης» καὶ γράφει στὸν Κονεμένο νὰ μὴν τοῦ πονέσῃ γιὰ χρήματα καὶ νὰ κάνῃ ὅτι μπορεῖ γιὰ νὰ διαφύγῃ τὸν κίνδυνο, στὶς 24 Μαρτίου τοῦ 1821. Τὸ γράμμα ἔστειλε «ιδιόχειρον» χωρὶς ὑπογραφή καὶ τοῦτο «διὰ τὸν φόβον νὰ μὴν πιασθῇ καὶ βλάβῃ περισσότερον...». Γράφει σ' αὐτό: «Ἀδελφέ μου Ἀνδρέα σοῦ φιλῶ τὰ μάτια καὶ σοῦ φανερώνω ὅτι ἀντάμωσα τὸν σπύρον καὶ ὠμίλησα μὲ αὐτὸν διὰ κάθε δουλειά, τώρα προσμένω τὸν ἴδιον μὲ κάθε χαμπέρι... ὅτι ἀλλέως εἶμαι χαμένος...».

Τὸ χαμπέρι πὺν πῆρε ὅμως ὁ Νούτσος καὶ πάλι στὸ Σούλι, σὲ λίγες ἡμέρες, ἦταν ἀκόμη χειρότερο ἀπὸ τὸ πρῶτο. Ὁ Καπιτανάμπεγης στὸν ὁποῖο οἱ «σεχῆς καὶ μύσχος» κατήγγειλαν τὸν Κονεμένο σὰν ψευδόμνημο γιὰ τὴν εὐθύνη τῆς ἀδερφῆς του περὶ τοῦ πράγματος τοῦ Νούτσου, πῆρε ὅμηρο στὴν Ἀρμάδα τὸν νεώτερο ἀδερφὸ του Σπυρίδωνα, πρῶην γραμματικὸ τοῦ κυρ Ἀλέξη. Ἡ ἀγωνία κι' ἀπ' τὰ δυὸ μέρη ἦταν μεγάλη ἀλλὰ σὲ λίγο χάρις σὲ διάφορες γνωριμίες καὶ παροχὴ χρημάτων ἐλευθερώθηκε ὁ Σπύρος καὶ ὁ κίνδυνος πρὸς στιγμὴν ἀπομακρύνθηκε.

Στὶς 30 Ἀπριλίου ἔφθασαν τὰ νέα στὸν Νούτσο, στὸ Σούλι, μέσω ἐνὸς πεζοῦ πὺν κόστιζε τότε γρόσια διακόσια «μὲ μυρίες ρεϊζάσες». Ὁ Ἀνδρέας Κονεμένος, πὺν λίγο πρὶν παραπονιόταν στὸν Νούτσο λέγοντάς του: «... Μοῦ παραγγέλεις γιὰ νὰ φύγωμε τώρα κυρ Ἀλέξη τὸ παραγγέλνεις αὐτὸ ἔπρεπε νὰ μᾶς

τὸ γράψης πρὶν μᾶς συνέβη ἐτοῦτο καὶ νὰ ἰδῇς ἂν ἠμπορούσαμε νὰ τὸ κάμωμε, καὶ ἂν ἦταν εὐκόλο μὲ τόσῃ φαιμελίαν. Ἡ εὐγένειά σου ὅταν ἐβλεπες τὰ πράγματα ἀκόμη σκοτεινά, διατὶ νὰ μᾶς κάμης νὰ ἔλθωμε εἰς τὴν Πρέβεζα;», κάπως ἡσυχασμένος τώρα ἀλλάζει τόνο: «Δὲν ἔχω ἀποκρισὶν εἰς δύο γράμματά μου 26 μαρτίου καὶ 7 ἀπριλίου σημειωμένα ἐβεβαιώθην ὅμως ὅτι τὰ ἔλαβες, καὶ ὁ Πέτρος πεζός μου, εἶπεν ὅτι σὲ ἥβρικεν καθάλα καὶ σοῦ τὸ ἔδωσεν τὸ γράμμα μου. Μὲ τὸ νὰ ἔτυχε περιστασις νὰ ἀπεράσῃ αὐτοῦ ὁ ἐπιφέρων τὸ παρόν μου... σᾶς φανερώνη μεγάλην μου χαρὰν ὅτι ὁ σφυράκης ἐλευθερώθῃ καὶ ἦλθεν εἰς τὰς ἀγκάλας μας. μείνε ἡσυχος λοιπὸν κατὰ πάντα ὅπου ὁ θεὸς μᾶς ἐφύλαξε καὶ ἐμᾶς καὶ τὸ πρᾶγμα σου. ἐκόστισεν ὅμως ἡ σκλαβιά του ἐπάνω ἀπὸ τρία πουργία καὶ ἄς ἔχῃ δόξαν ὁ θεὸς ὅπου ἠλευθερώθῃ». Καὶ σὲ συνέχεια: «Ἀπομείναμε καὶ χωρὶς κατάστασιν καὶ ἐδικὰ μας, καὶ δάνεια ἀρκετά, καθὼς σοῦ προέγραψα τὰ ἐξοδεύσαμε διὰ νὰ φυλάξωμε τὴν ζωὴν μας καὶ τὸ θιό σου. Ἡ εὐγένειά σου νὰ ζήσης καὶ νὰ εἶσαι καλὰ καὶ ἐξαίρομε καθὼς μᾶς ἐπαράγγειλες καὶ μὲ τὸν σπύρο ὅτι ὅλα τὰ θάνεις εἰς τὸν τόπον τους καὶ νὰ μὴν μᾶς μέλλῃ οὔτε νὰ μᾶς πονέσῃ διὰ ἔξοδα... ἐγὼ διὰ νὰ μὴν κάθωμε ἀνεργος ἀνακατέφτηκα εἰς τὰ ἱσμέτια ἐδῶ μὲ ἄλλους φίλους... ἐπιθυμοῦσα νὰ μοῦ γράψης καταλεπτῶς μὲ συμφέρον ἄνθρωπον τὴν ἀπόφασίν σου καὶ τί κρίσιν κάμνεις εἰς τὰ περιστατικά διὰ νὰ ἐξεύρωμε πῶς νὰ πορευθοῦμε...».

Ἀπὸ τὰ παραπάνω προκύπτει ὅτι, μέχρι καὶ τὸν Ἀπρίλιο, ὁ Ἀλέξης βρισκόταν στὸ Σούλι ἔχοντας καθουκάσει γιὰ μιὰ ἐνδεχόμενη κατάσχεση τῆς περιουσίας του ἐκ μέρους τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ Χουροῖτ Πασᾶς ἐν τῷ μεταξὺ ἀφοῦ «τὲς 8 Μαρτίου τὸ πρῶτ' ἐπροσκόνησε τὸ Στροῦνι καὶ οἱ Λυγκιάδες» ἔστειλε τὸν Ἰσμαῆλ Πασᾶ Πασόμπη ἐναντίον τῶν Σουλιωτῶν στίς 19 Μαρτίου¹⁸. Συγχρόνως δέ, διέταξε τὸν Χασὰν Πασᾶ ν' ἀνοίξῃ τὸν δρόμο τῆς Ἀρτας. Τὸν τελευταῖο παρ' ὀλίγο νὰ αἰχμαλωτίζαν οἱ Σουλιῶτες. Γιὰ τὶς κινήσεις τῶν δύο αὐτῶν Πασάδων νὰ τί ἀναφέρει ἡ Ἱστορία τῆς Πολιορκίας τῶν Ἰωαννίνων:

«Τοῦτο μανθάνοντας ὁ Χουζουρὺτ πασᾶς ἔστειλε τὸν Ἰσμαῆλ πασᾶ, καθὼς εἶπα ἀνωτέρω, εἰς βοήθειαν τοῦ Χασὰν Πασᾶ, ὁ ὁποῖος ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Λάκκαν τὴν μικρὴν καὶ ἔφθασε ὡς τοὺς Βοριάδες, ὅπου ἓνας καπετάνιος Λακκιώτης ἀπὸ τὴν Ζόριστα Ζήκω Μίχος ὀνομαζόμενος, τὸν ὁποῖον ὁ ἀδελφός ἐφαίνει μὲ τοὺς Σουλιῶτες, τὸν ἐπροσκύνησε, καὶ ταῦτα ἔγιναν οὗς τῆς 25 Μαρτίου. Τί ἐνεργοῦν τώρα οἱ Σουλιῶτες καὶ τί οἱ δύο πασάδες, ὁ Χασὰν πασᾶς στὴν Ἀρτηνὴν Λάκκα, ὅπου εἶναι καὶ μερικὰ χωρὰ τοῦ Ἀσήμετη, ὅστις ἐστάλθῃ νὰ τὰ προσκυνήσῃ, καὶ ὁ Ἰσμαῆλ πασᾶς Πασόμπης στὴν Γιαννιώτικη μικρὴ Λάκκα, κατὰ τοὺς Βοριάδες, μᾶς εἶναι ἀθῆλον». Στὸ παραπάνω ἀπόσπασμα δὲν δηλώνεται, ἂν βρισκόταν ὁ Νούτσος μαζὶ μὲ τοὺς Σουλιῶτες στὴ Λάκκα¹⁹. Ἐν συνεχείᾳ ἀπλῶς ἀναφέρει ὅτι «Εἰς τῆς ἀρχῆς Ἀπριλίου ἐπροσκύνησεν ὁ Σελιχτάρης τοῦ Ἀλὶ πασᾶ στὴ Λάκκα εἰς τὸν Ἰσμαῆλ πασᾶ Πασόμπην μὲ 150 ὀνομάτους, ἐπειδὴ ὁ θεῖος του ἀπὸ τῆς Μπότες τοῦ ἔγραφεν ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ βαστάξῃ στὸ σπῆτι του ἀπὸ ἑλλειψιν ζωοτροφίας καὶ ὄχι ἀπὸ ἀνάγκην πολεμικὴν. Ὅθεν ὁ Ἰσμαῆλ πασᾶς παίρνωντάς τον ἦρθε τῆς 4 Ἀπριλίου στὰ Γιάννινα ὡς θριαμβευτής. Ὁ Ἀλέξης Νούτζου καὶ Κώστας Γραμματικὸς Βουρπιανίτης δὲν ἐπροσκύνησαν, ἀλλὰ ἔγραψαν τοῦ Ἰσμαῆλ πασᾶ στοὺς Βοριάδες ὅτι προσκυνοῦν ἂν τοὺς δοθῇ χατχουμαί(α) ὁ ἓνας νὰ δριζῇ ἐπὶ ζωῆς του τὸ Ζαγόρι καὶ ὁ ἄλλος τὴν Κόνιτζαν».

Ἐν Ἀραγε ἡ γραπτὴ ἀπάντησις τοῦ Ἀλέξη Νούτσου στίς προτάσεις τοῦ Πασόμπη στάλθηκε ἀπὸ τὸ Σούλι ἢ ἀπὸ κάποια κοντινὴ θέσι, στὴν ὁποία βρισκόταν σὰν πολεμιστὴς μαζὺ μ' ἄλλους Σουλιῶτες καὶ Τουρκαλθανούς; Πάντως ἡ ἀλληλογραφία μεταξὺ Νούτσου καὶ Ἀνδρέα Κονεμένου, πού ὑπάρχει

στο Ἀρχεῖο Ἀλεξίου Νοῦτσου, δείχνει, με βάση τὴν χρονολογία τῶν ἐπιστολῶν καὶ ἐπικέντρο τὴν ἐπιστολὴ πού ἔστειλε ὁ Νοῦτσος στὸν Κονεμένο ἀπὸ τὸ Σούλι στὶς 24 Μαρτίου, ὅτι τέλη Μαρτίου καὶ ἀρχὲς Ἀπριλίου, ὅταν συνέβαιναν οἱ συγκρούσεις τῆς Λάκκας, ὁ Νοῦτσος βρισκόταν ἐκεῖ. Τὰ γράμματα πηγαινοέφερνε πεζὸς ἐμπιστοσύνης πού βρῆκε τὸν κύρ Ἀλέξη καθάλα, ὅταν τοῦ παρέδωσε τὰ γράμματα με χρονολογία 26 Μαρτίου καὶ 7 Ἀπριλίου στὸ Σούλι.

Πιθανῶς νὰ πῆρε μέρος ὁ Νοῦτσος καὶ σὲ ἄλλες συμπλοκὲς κοντὰ στὸ Σούλι, ἴσως με τοὺς Σουλιῶτες καὶ Λακκιῶτες πού με τὸν «Ταῆρ Ἀμπάζην καὶ Ἄγο Βαστάρην ἐνωμένοι εἶχαν τραβηχθῇ ὡς τὲς ποδιές τοῦ Σουλιώτικου βουνοῦ καὶ τὲς Ρομανάτες καὶ Πάλιοχῶρι...».

Ἡ λύπη πού ἐνίωσαν οἱ Σουλιῶτες ἀπ' τὴν παρασπονδία τοῦ Σιλιχτάρ Μπόττα ὁ ὁποῖος φεύγοντας πῆρε μαζί του καὶ 3.000 τάλαντα πού εἶχε ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ γιὰ νὰ μοιράσῃ σὰν μισθοὺς στοὺς Σουλιῶτες²⁰, ἦταν ἀνάγκη με τὴ χαρὰ πού τοὺς ἔδωσε ἀρχὲς Ἀπριλίου ὁ Περραιβός, με τὸν ἐρχομὸ του, σὰν ἀπεσταλμένος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη. Με τὴν φυγὴ τοῦ Σιλιχτάρ Μπόττα οἱ Σουλιῶτες «διὰ πλείστης ἐπολιτεύοντο κρυψινοίας πρὸς τὸν Ἄγο Μουχουρδάρην καὶ τοὺς ἄλλους ἀείποτε βεβαιοῦντες ἑαυτοὺς ὡς ἀγωνιζομένους, καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἅπαν ὡς ἀγωνισθόμενον ὑπὲρ μόνης τῆς σωτηρίας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ ὑπὲρ μόνου τοῦ περιορισμοῦ τῶν αὐθαιρεσιῶν τοῦ σουλτάνου. Ὁ Ἀλέξης Νοῦτσος δὲν ὁ Ἀλῆ Πασᾶς προσήλωσε παρὰ τοῖς συμμάχοις Τουρκαλθανοῖς, ὅτε ἤρχοντο εἰς τὸ Σούλιον, μεγάλως συνήργησεν ὅπως καθησυχάσωσι καὶ οὗτοι καὶ ὁ Ἀλῆ Πασᾶς, πραγματικὰ ἐκλαμβάνοντες ὅσα ἂν ἤκουον. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ δὲ πνεῦμα ἔγραψε, συγκαταθέσει τούτου, πρὸς τὸν Ἀλῆ Πασᾶν καὶ ὁ Περραιβός ἐπιστολὴν γέμουσαν πονηρίας δυσπαραδειγματίστου»²¹.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω, πού ἀναφέρει ὁ Ἰωάννης Φιλήμων, γίνεται σαφὲς ὅτι ὁ Ἀλέξης Νοῦτσος ἔπαιξε σημαντικώτατο ρόλο στὸ δύσκολο ἔργο τοῦ νὰ κρατηθῇ δηλαδὴ ὁ Ἀλῆ Πασᾶς στὴν ἀπάτη καὶ τὴν παγίδα πού τοῦ εἶχε στείσει ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία.

Ὅπως ἐξ ἄλλου προκύπτει ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῆς ἐπιστολῆς πού ἔγραψε ὁ Περραιβός στὸν Ἀλῆ Πασᾶ στὶς 6 Ἀπριλίου - ἐπιστολὴ γιὰ τὴν ὁποία μιλᾷ παραπάνω καὶ ὁ Ἰ. Φιλήμων - τὴν ἔδωσε στὰ χέρια τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ὁ Ἰδιος ὁ Νοῦτσος. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι στὴν ἀπάντησή πού ἔστειλε ὁ Ἀλῆ Πασᾶς στὴν ἐπιστολὴ τοῦ Περραιβοῦ - τὸ κείμενο παραθέτει ὁ Ἰ. Φιλήμων - παρουσιάζεται σὰν προστάτης τοῦ ὑπόδουλου γένους. Ἀλλὰ γενικώτερα οἱ κινήσεις του, ὅπως ἡ αἴτηση χάριτος πρὸς τὸν Χουροῖτ Πασᾶ καὶ οἱ προηγούμενες προσπάθειές του νὰ προδώσῃ τὸ μυστικὸ τῆς ὀργανώσεως τοῦ ἀγῶνα στὴν Πύλη ἐνόσω ἀκόμα εἶχε ἐλπίδες νὰ ἀμνηστευθῇ, γιὰ νὰ μὴν ἀνατρέξουμε στὰ χρόνια τῆς ἡγεμονείας του, δὲν ἀφήνουν κανένα περιθώριο γιὰ νὰ παρασυρθοῦμε στὴ σκέψη ὅτι πράγματι εἶχε τὴν διάθεση νὰ παῖξῃ τέτοιο ρόλο.

Σχετικὰ με τὴν αἴτησι χάριτος πρὸς τὸν νέο ἀρχιστράτηγο, ὁ Πουκεβὶλ ἀναφέρει ὅτι ὁ Χουροῖτ Πασᾶς, φρόντισε νὰ δεῖξῃ στὸν Ἀλῆ Πασᾶ τὰ γράμματα πού μετέφερε ὁ ἀπεσταλμένος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας Δημήτριος Ὑπάτας γιὰ τοὺς καπετανέους τῆς Ἠπείρου, μετὰ τὴν σύλληψη τοῦ ἀποστόλου αὐτοῦ, ὁπότε καὶ ἔπесαν στὰ χέρια τῶν βασιλικῶν. Τὰ γράμματα αὐτὰ σκοπὸ εἶχαν νὰ ἐπιστήσουν τὴν προσοχὴ τῶν ὀπλαρχηγῶν στὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἔπρεπε νὰ τοὺς χρησιμεύῃ σὰν ἀπλὸ ὄργανο καὶ νὰ τοὺς ὑποδείξῃ ὅτι ἔπρεπε νὰ εἶναι ἔτοιμοι νὰ τὸν ἐγκαταλείψουν, ὅταν ἡ ἡγεσία θὰ τὸ ἔκρινε σκόπιμο.

Τέτοια ήταν η έντύπωση που προκάλεσαν τα γραφόμενα αυτά στον Ἀλῆ Πασᾶ, ὥστε ἔκτοτε ἀπεφάσισε καὶ αὐτὸς νὰ μεταχειρισθῇ μὲ τὴ σειρά του τοὺς Ἑλληνας ἀποκλειστικὰ γιὰ τὰ σχέδιά του. Ἡ τροπὴ αὐτὴ τῶν γεγονότων τὸν ἔκαμε νὰ ζητήσῃ, κατὰ τὸν αὐτὸ πάντοτε συγγραφέα, ἥδη στὶς 7 Μαρτίου, συγχώρεση ἀπὸ τὸν Χουροῖτ πασᾶ, χωρὶς νὰ πετύχῃ ὅμως τίποτε²².

Μ' αὐτὰ συμφωνεῖ καὶ ἡ πληροφορία τοῦ Ι. Φιλήμονος, ὅτι στὶς 11 Μαρτίου, ἔγραψε ὁ Ἀλῆς στοὺς Σουλιῶτες, νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τοῦ σουλτανικοῦ στρατοῦ καὶ νὰ «εὐγάλωσιν ἔξω τὸν γέροντα»²³.

Σταθμίζοντας τὰ παραπάνω γιὰ τὶς πραγματικὲς διαθέσεις τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, νομίζουμε ὅτι ἂν ὁ Ἀλέξης Νοῦτσος πίστευε, ὅπως συχνὰ λέγεται, ὅτι θὰ μπορούσε νὰ πραγματοποιηθῇ μελλοντικὰ μιὰ ἀπολύτως εἰλικρινὴς φιλία μετὰ τοῦ τυράννου καὶ τῶν Ἑλλήνων, πίστευε σὲ κάτι ἂν καὶ ἀπόλυτα καλοπροαίρετα, πού δὲν φαίνεται νὰ ἀνταποκρινόταν πρὸς τὰ τότε πράγματα.

Ὁ Περραιβὸς πάντως, δὲν εἶχε ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη στὸν Ἀλέξη Νοῦτσο, γιὰ τὸν θεωροῦσε σὰν πρόσωπο τοῦ ὁποίου οἱ ἐπιδιώξεις ταυτιζόταν μ' ἐκεῖνες τῶν Ἀλβανῶν φίλων του. Κι' εἶναι γνωστὸ ὅτι οἱ τελευταῖοι ἀπὸ καχυποψία πρὸς τοὺς Ἑλληνας, ἀλλὰ καὶ οἱ Μποτσαραῖοι ἀπὸ τοὺς Σουλιῶτες γιὰ διαφορετικὸ λόγο, δηλαδὴ τὴν ἠθικὴ δέσμευση πού αἰσθανόταν ἔναντι στὸν Ἀλῆ Πασᾶ καὶ ἴσως τὴ διαφορετικὴ στρατιωτικὴ ἀντίληψη, ἀντιδρούσαν, ὅπως καὶ παραπάνω σημεῖώσαμε, συχνὰ στὶς ὑποδείξεις τοῦ Περραιβοῦ. Συγκεκριμένα γιὰ τὸν Νοῦτσο γράφει: «Τὸν Ἀλέξιο Νοῦτσο ἐπολιτεύετο κατ' ἰδίαν ὁ Περραιβὸς μὲ τοὺς πλέον γλυκεῖς τρόπους, ἐπιβεβαιῶν πάντοτε τὰ συμφέροντα τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ σύμφωνα καὶ ἀδιαίρετα μετὰ τοῦ ἔθνους, πρὸς δὲ τοὺς Σουλιῶτες ἐκφράζετο τ' ἀληθῆ τῆς πατρίδος συμφέροντα» καὶ ἀκόμα ὅτι γιὰ νὰ μὴν ὑπερισχύσῃ κανένας συκοφάντης «ἐνησχολεῖτο νὰ φυλάσῃ σταθερὰν φιλίαν καὶ περιποιῇσιν μὲ τὸν ρηθέντα Νοῦτζον, ὅστις ἐφιλοτιμήθη νὰ γράψῃ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀλῆ Πασᾶ...»²⁴.

Τὸ παραπάνω ἀπόσπασμα δείχνει ὅτι ὁ Περραιβὸς διέκρινε τὸν Νοῦτσο ἀπὸ τοὺς ἄλλους Σουλιῶτες. Στὴ στάση αὐτὴ ὅμως ἴσως νὰ τὸν ὠδηγοῦσε ὁ φόβος κι' ἡ προκατάληψη.

Στὶς 18 Ἀπριλίου οἱ Σουλιῶτες ἐντυπωσιάσαν μὲ τὴ νίκη τους, στὴ Βογόρτσα, σὲ ἀπόσταση πέντε ὥρων πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Σουλίου. Σ' αὐτὴ τὴν ἐπιχείρηση «οὐδὲν μέρος ἔλαβον οἱ σύμμαχοι τουρκαλβανοί», γιὰ τὴν αὐτοὶ ὅπως καὶ ὁ Ἀλῆ Πασᾶς μὲ γράμματά του «ἐξεβίαζον τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας τῶν Ἰωαννίνων»²⁵.

Ἡ ρῆξη μετὰ τοῦ Περραιβοῦ, πού ἤθελε νὰ παραταθῇ ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο ἢ πολιορκία τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ σύμφωνα μὲ τὶς ἐντολὰς πού εἶχε, καὶ τῶν Ἀλβανῶν πού ἄρχισαν νὰ ὑποπεύωνται τὰ πράγματα, εἶχε ἀρχίσει. Ἐν τούτοις ὁ Ἄγος Μουχουρδάρης καὶ Ταχὴρ Ἀμπάζης, ἀναφέρεται ὅτι ἀνέλαβαν ἐπιχείρηση πολεμικὴ κατὰ τοῦ φρουρίου Γλυκῦ, γύρω στὶς 22 τοῦ μηνός. Νὰ ἦταν ἄραγε καὶ ὁ Ἀλέξης Νοῦτσος ἐκεῖ;²⁶ Στὶς 30 Ἀπριλίου οἱ βασιλικοὶ πῆραν τὸ νησί.

Στὸ Ἀρχεῖο Σταύρου ὑπάρχουν δύο ἐπιστολὲς μὲ ἡμερομηνία 10 καὶ 12 Ἰουνίου πού ἔστειλαν οἱ Κονεμένοι γιὰ τὸ Νοῦτσο, στὸ Ζάλογγο. Μὲ τὶς ἐπιστολὰς αὐτές, ὁ Ἀνδρέας Κονεμένος πού τόσο πολὺ φοβόταν γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῆς οἰκογενείας του, ὥστε εἶχε παραγγεῖλει στὸν Νοῦτσο νὰ μὴν τοῦ γράψῃ πλέον παρὰ μόνο μὲ ἀπολύτως σίγουρο ἄνθρωπο, τὸν εἰδοποιῶσε ὅτι ἤρθε δεύτερη συμφορά, ὅτι δηλαδὴ ὁ καπιτανάμπεγης ἄφησε τὸν Σπυρίδωνα, ἀλλὰ ὁ Χουροῖτ καὶ Ἰσμαῖλ Πασᾶς τοὺς ἔκραξαν στὰ Γιάννινα γιὰ νὰ τοὺς

ανακρίνουν σχετικά με τὸ πρᾶγμα τοῦ Νούτσου καὶ τοῦ Μωχαμέτ Πασᾶ. Γιὰ ν' ἀντιμετωπισθῇ ἡ ἀπελπιστικὴ κατάστασις, ὁ Ἀνδρέας Κονεμένος, γράφει στὸν Ἀλέξη Νούτσο: «...Εἰς τὴν σαλαόρα θεὸς νὰ πηγαίνωμε καὶ στείλῃ νὰ πιᾶσυν τὸ παλιούρι, μετέτοιον τρόπον γλυτώνωμε καὶ γλυτώνουν καὶ ἡ φαμελιά μας, ἐπειδὴ φαίνεται ὅπου μᾶς ἐπιασαν οἱ κλέπται καὶ δὲν τὸ νομίζουν καμπαϊτή(;) ἰδὲ ἀλλέως νὰ φύγωμε πέρνουμε εἰς τὸν λαϊμόν μας τοὺς ἐπίλοιπους, τῆς φαμελιάς μας. Πρόφθασε ὅτι τὴν παρασκευὴν μισέβομε χωρὶς ἄλλο, μὴν με ἀφίσης καὶ χαθῶ καὶ τόσον φθαίνει».

Ὁ Νούτσος ἔστειλε ἀμέσως ἀνθρώπους γιὰ νὰ πράξῃ σύμφωνα με τὶς ὑποδείξεις τοῦ Κονεμένου, γιατί στὴ δευτέρῃ ἐπιστολῇ ὁ Ἀνδρέας τοῦ ἔγραφε: «...νὰ παραγγείλῃς ἐκείνων ὅπου ἔστειλεις ὅτι τὴν δευτέρα ξεκινούμεν ἀπὸ ἐδῶ καὶ ὅχι τὴν παρασκευὴν...». Καὶ σὲ τρίτο γράμμα: «Κύρ Ἀλέξη εἰς τὸν λαϊμόν σου κρέμομαι καὶ εἰς τὸν ἐξάδελφόν μου ἀπόστολον τὸν ὁποῖον ὡς ἔμαθα ἐδιώρισες με ἄλλους νὰ φυλάζουν...».

Φαίνεται ὅμως ὅτι παρ' ὅλες τὶς φροντίδες τοῦ Νούτσου ἡ ἐπιχείρησις ἀπέτυχε. «Ἔστειλε ὁ κύρ Ἀλέξης ἀνθρώπους — ἀναφέρεται στὴν γνωστὴ μας ἔκθεσι περὶ φιλίας Νούτσου καὶ Κονεμένων — καθὼς τοῦ ἔγραψε ὁ Κονεμένος, πλὴν δὲν ἐπέτυχε τὸ πιάσιμόν του καὶ τὸ αἶτιον ἀκόμη ἀγνοεῖται. Μὴν πετυχαίνοντας νὰ πιασθῇ ὁ Κονεμένος, δὲν χάνει καιρὸ ὁ κύρ Ἀλέξης φοβούμενος μὴ βιασθῇ καὶ χαθῇ τὸ πρᾶγμα του, ἀπερνᾷ ἀμέσως εἰς τὴν πλαγιά ἀπέναντι Ἀγίας Μαύρας καὶ γράφει τοῦ Καλκάνη νὰ περιλάβῃ τὸ πρᾶγμα του ἀπ' τὴν κυρία Ἀνθίτσα, ἀδερφήν Κονεμένου»²⁷.

Πράγματι, ὅπως ἀναφέρεται παραπάνω, ὁ Νούτσος πέρασε στὴν Πλαγιά τὸν Ἰούνιο μῆνα ἀνήσυχος γιὰ τὴν τύχη τῶν πιστικῶν του. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἐπιβεβαιώνει κι' ἓνας ἄλλος φίλος τοῦ Ἀλέξη Νούτσου, ὁ Μάρκος Δαμηράλης. Σὲ ἐπιστολῇ μετ' ἡμερομηνία 22 Φεβρουαρίου 1824 ποὺ ἔστειλε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νούτσου στὸν γαμβρὸ του Σταύρου, γράφει:

«Περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου 1821 ἀπέρασεν ἀπὸ σοῦλι ὁ μακαρίτης εἰς βόνιτζαν καὶ ἐκεῖ ἀνταγωνόμεθα κατὰ πρῶτον κατεγινόμεθα διὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ ἐκεῖσε φρουρίου. Ἡσθένησε βαρῶς κατὰ τὸν Αὐγούστον ἐκείνου τοῦ ἔτους καὶ ἀπελπίσθη παρὰ πάντων».

Ἡ πολιορκία τῆς Βόνιτσας ἄρχισε μετ' ἐνέργειες τοῦ Καπετὰν Τσόγγα, μετὰ τὴν κατάληψιν ἀπὸ τὸν ἴδιον τοῦ Τεκὲ καὶ τῆς Πλαγιάς, μικρῶν τουρκικῶν φρουρίων στὸ δυτικὸ ἀκραῖο σημεῖο τῆς Ἀκαρνανίας, μπροστὰ στὸ στενὸ ποὺ χωρίζει τὴν Στερεὰ ἀπὸ τὴν Λευκάδα. Τὸν Τσόγγα βοήθησαν καὶ Λευκάδιοι ποὺ ἔσπευσαν μετ' αὐτοὺς τοὺς ἀρχηγοὺς ἀπέναντι, τόσο στὴν πολιορκία τοῦ Τεκὲ - Πλαγιάς, ὅσο καὶ σ' ἐκείνη τῆς Βόνιτσας²⁸. Στὴν πολιορκία αὐτὴ φαίνεται ὅτι πῆρε μέρος κι' ὁ Νούτσος.

Γιὰ συγκεκριμένη πολεμικὴ δράση του γράφει κι' ὁ στρατηγὸς Μακρυγιάννης: «Ἦταν στὸ Σοῦλι ὅπου ἀγωνίζονταν, εἰς τὴν Λαγκάδα, Μακρυνόρο, κι' ἄλλου εἰς τὰ δεινὰ τῆς πατρίδος». Κι' ἀκόμα σχετικὰ μετ' αὐτὸν θάνατό του: «Βαρέθηκαν οἱ ἄνθρωποι ν' ἀκοῦνε Ἀλέξη Νούτζο, ποὺ ξόδιασε ὅλα του τὰ χρήματα καὶ πούλησε καὶ τὰ τσιβαίρικά του μισοτιμῆς εἰς τὴν Ἀγία Μαῦρα καὶ πλέρωνε τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸν πόλεμον. Καὶ εἰς τὴν Λαγκάδα ἔκοβα ἐγὼ ξύλα νὰ φκειάσουμε φωτιά νὰ ζυμώσουμε ψωμὶ καὶ ὁ Ἀλέξης Νούτζος φορτώνεταν τὰ ξύλα καὶ τὰ κουβάλαγε»²⁹.

Ἡ παραπάνω εἰκόνα τοῦ Νούτσου, ἂν ἐξαίρεσουμε τὰ γραφόμενα τοῦ Μακρυγιάννη γιὰ πούλημα τῶν τζοβαῖρκῶν τῆς Ἀγίας Μαύρας — τέτοιο πρᾶ-

γμα δὲν φαίνεται νὰ ἔγινε ποτὲ ζῶντος τοῦ Νούτσου ἐφ' ὅσον ἀπὸ τὴν Ἀνθήσα «ἔβγαλε» μόνον μετρητὰ — εἶναι ἀπόλυτα χαρακτηριστικὴ τῆς ἰδιαίτης ἱκανότητός του νὰ συνδυάζῃ τὴν συμπεριφορὰ ἐνὸς ἀπλοῦ πολεμιστῆ με ἐκείνῃ τοῦ μεγαλόψυχου ἄρχοντα.

Ἡ μάχη τῆς Λαγκάδας ἔξ ἄλλου καὶ τοῦ Μακρυνόρους στὴν ὁποία ἀναφέρεται ὁ Μακρυγιάννης φαίνεται ὅτι ταυτίζεται με τὴν μάχη τῆς 18ης Ἰουνίου πού ἔγινε ἀπ' τοὺς Ἑλληνες με ἐπικεφαλῆς τὸν Γῶγο, ὅταν ὁ Χουροῖτ Πασῆς ἔστειλε ἐνισχύσεις στὴν Ἀρτα ὅπου βρισκόταν ὁ Ἰσμαὴλ πασῆς Πλιάσας με ἐπικεφαλῆς τὸν Χασάμπεγῃ Βεργιόνῃ, τὸν Μπεκίρη Τζογαδοῦρο καὶ τὸν Σουλτίζε Κόρτζα³⁰.

Τὸν Ἰούλιο μῆνα, ὁ Νοῦτσος ἀφοῦ προσπάθησε νὰ βγάλῃ ἀπ' τὴν Ἀγία Μαῦρα δύο «σεπετόπουλά» του με τὰ «ψιλλικά του» ἢ εἰς τὴν Ζαβέρδα ἢ εἰς τὴν Πλαγιάν, χωρὶς νὰ τὸ πετύχῃ, ἐγκατέλειψε ἀναγκαστικὰ τὸ πρᾶγμα του στὴ φύλαξη τῶν Κονεμένων κι' ἔφυγε γιὰ τὸ Μεσολόγγι. Ἐκεῖ ἐπρόκειτο νὰ γνωρίσῃ τὸν Ἀλέξανδρο Μαυροκορδάτο.

Οἱ μάχες τῆς Λαγκάδας καὶ τοῦ Μακρυνόρους ἦταν ἐκδηλώσεις τῆς τοπικῆς ἐπαναστάσεως πού ὠργάνωσαν τέλη Μαΐου οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Ἀκαρνανίας. Γενικὰ στὶς μάχες πού ἔγιναν, διακρίθηκαν οἱ ὀπλαρχηγοὶ Γῶγος Μπακόλας, Ἀνδρέας Καραῖσκου, Γιαννάκης Ράγκος, Κουτελίδας καὶ ὁ Μ. Μπότσαρης³¹.

Τὸ Μεσολόγγι ἦταν ἀπὸ τὶς πρῶτες πόλεις πού παραδόθηκαν μαζί με τὸ Αἰτωλικὸ καὶ τὸ Ξηρόμερο περὶ τὰ τέλη Μαΐου.

Δυὸ μῆνες περίπου ἀργότερα ἀγκυροβόλησε ἐκεῖ τὸ πλοῖο πού ἔφερνε τὸν Ἀλέξανδρο Μαυροκορδάτο. Ὁ πολιτικὸς αὐτὸς πού θὰ ἔπαιζε σημαντικὸ ρόλο στὴν ἐπανάσταση, ἂν καὶ ἀρχικὰ προοριζόταν γιὰ τὴν Πελοπόννησο, σύντομα ἄλλαξε γνώμη γιὰτὶ με τὴν διορατικότητα πού τὸν διέκρινε βρῆκε καταλληλότερη γιὰ ἀνάπτυξη τῆς δράσεώς του τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης εἶχε φροντίσει νὰ στείλῃ ἤδη στὸ Δυτικὸ μέρος τῆς περιοχῆς αὐτῆς τὸν Ἡθὸ Ρήγα γιὰ νὰ συναντήσῃ τοὺς ὀπλαρχηγούς καὶ νὰ συνεννοηθῇ μαζί τους. Ὁ ἄνδρας ὅμως αὐτὸς ἦταν κατώτερος τῆς ἀποστολῆς του καὶ ὄχι μόνον δὲν μπόρεσε νὰ ἐπιβάλῃ ὁμόνοια ἀνάμεσα στοὺς ὀπλαρχηγούς, ἀλλὰ οὔτε τὴν ἐκτίμησή τους νὰ κερδίσῃ.

Ἀνάμεσα στοὺς πρῶτους πού περιστοίχισαν τὸν Ἀλέξανδρο Μαυροκορδάτο ἦταν κι' ὁ Ἀλέξης Νοῦτσος. «Συνῆψε φιλίαν μετὰ τοῦ Ἀλεξίου Νούτσου, ὑπάρχοντος τότε ἐν τῷ Μεσολογγίῳ καὶ δι' αὐτοῦ ὡς ἀπολαύοντος καλὴν ἐν τῇ Στερεᾷ ὑπόληψιν, ὑπεστηρίχθη παρὰ τοῖς ὀπλαρχηγοῖς ἅσασιν ὡς πρόσωπον πολλῶ δμοιογυμένως ὑπέρτερον τοῦ Ἡθὸ Ρήγα, ἔχοντος παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου διὰ τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν τὴν ἀποστολὴν οἷαν καὶ ὁ Λιβέριος Λιβερόπουλος ἔλαβε διὰ τὴν Ἀττικὴν καὶ Βοιωτίαν»³².

Ὅταν ὁ Ι. Φιλῆμων ἔγραφε τὴν παραπάνω φράση: «ὡς πρόσωπον πολλῶ δμοιογυμένως ὑπέρτερον τοῦ Ἡθὸ Ρήγα» ἐννοοῦσε ἀσφαλῶς τὸν Ἀλέξανδρο Μαυροκορδάτο, γιὰ τὸν ὁποῖο σχηματίσαν οἱ ὀπλαρχηγοὶ καλὴ γνώμη κυρίως λόγῳ τῆς ὑποστηρίξεώς του ἐκ μέρους τοῦ Ἀλέξη Νούτσου, πού εἶχε μεγάλη ὑπόληψιν στὴν Στερεὰ Ἑλλάδα.

Τὴν εὐνοϊκὴ στάση τοῦ Ἀλέξη Νούτσου ὑπὲρ τοῦ Μαυροκορδάτου, ἐπι-

βεβαιώνουν στὰ ἀπομνημονεύματά τους καὶ οἱ ἀγωνιστὲς ὅπως ὁ Χ. Φωτάκος, Ν. Σπηλιάδης.

“Ὅσον ἀφορᾷ τὸν σκοπὸ τῆς εὐνοίας ποὺ παραχώρησε στὸν Μαυροκορδάτο, ἔχουν διατυπωθῇ διάφορες γνώμες· εἴτε δηλαδὴ ὅτι ὁ Νοῦτσος ἦρθε στὸ Μεσολόγγι γιὰ νὰ συμπύξη ἑλληνοαλβανικὴ συμμαχία μὲ τὴν ὁποία ἤλπιζε νὰ παρασύρῃ τοὺς Ἀλβανοὺς στὴν ὑπηρεσία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, εἴτε γιὰ νὰ ζητήσῃ τὴν Ἑλληνικὴ βοήθεια ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.

Πάνω σ’ αὐτὸ θὰ παρατηρούσαμε ὅτι ἀσκέτως πρὸς τὴν πολεμικὴ δράση τοῦ Νοῦτσου ποὺ ἔντονα τώρα πὰ εἶχε δώσει τὸ παρόν του στὸν ἀγῶνα, δὲν μπορούμε νὰ παραβλέψουμε τὸ γεγονὸς ὅτι τὴ στιγμὴ ἐκείνῃ ἀκόμα ἐνδιαφερόταν γιὰ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ. Καὶ δὲν ἔπαυσε νὰ ἐνδιαφέρεται ἐφ’ ὅσον κάποιες ἐλπίδες φαινόταν ἀκόμα νὰ ὑπάρχουν γιὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ἀλβανοῦ σατράπη.

Υπάρχει σχετικὰ, μία μαρτυρία τοῦ Ρερμῶ, ἐνὸς φιλέλληνα ποὺ συνώδευε τὸν Μαυροκορδάτο. Νὰ τί λέει σχετικὰ μὲ τοὺς σκοποὺς τοῦ Ἀλέξη Νούτσου ὁ ξένος αὐτός: «Εἶχεν ἐγκαταλείψει τοὺς νέους του αὐτοὺς κυρίους — τοὺς σουλτανικοὺς — καὶ εἶχεν ἀνανεώσει τὰς παλαιὰς του σχέσεις μὲ τὸν Ἀλῆν, ὅταν ἐφθάσαμεν. Αὐτὴ ἡ εὐκαιρία τοῦ ἐφάνη καλὴ διὰ τὸν παλαιόν του κύριον. Ἐσπευσε λοιπὸν νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ Μεσολόγγι μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι διὰ συνεννοήσεως μὲ τὸν Μαυροκορδάτον θὰ ὠργάνωνε ἐκστρατείαν ἀπὸ τὸ Μεσολόγγιον πρὸς τὴν Ἡπειρον, πρὸς ἀντιπερισπασμὸν τῆς πολιορκίας.

Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, το ὁποῖον ὁ ἵπιος καὶ εὐστροφος χαρακτὴρ ἦτο πάντοτε ἔτοιμος τόσον διὰ τὴν ἀφοσίωσιν, ὅσον καὶ διὰ τὴν προδοσίαν, ἐπρότεινε εἰς ἐμὲ καὶ ἕνα ἄλλον Γάλλον ἀξιωματικὸν νὰ καταταχθῶμεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Ἡ ἄρνησίς μας τὸν ἐξέπληξε — εἶχομεν ἀφήσει πατρίδα... διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ ποία δικαιολογία θὰ μᾶς ἔμενε διὰ τὴν συνειδησίαν μας ἂν ἐπωλούμεθα εἰς ἕνα τύραννον, εὐρισκόμενον εἰς αἰώνιον πόλεμον ἐναντίον τῆς ἀνθρωπότητος;»³³

Στὶς κρίσεις τοῦ Ρερμῶ ὑπάρχει δόση ὑπερβολῆς, πρᾶγμα εὐνόητο γιὰ ἕνα φλογερὸ νεοφερμένο Εὐρωπαῖο ἀξιωματικὸν, ποὺ δὲν γινώριζε ἀπὸ κοντὰ πρόσωπα καὶ πράγματα. Δὲν ὑπάρχει ὅμως λόγος νὰ ἀμφισβητήσουμε τὴν αὐθεντικότητά των πραγματικῶν περιστατικῶν ποὺ ἀναφέρει. Πάντως, στὸ Μεσολόγγι ὁ Νοῦτσος, ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Μαυροκορδάτου, ἀλλὰ καὶ τῆς συνειδητοποιήσεως τῆς θέσεως τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ποὺ γινόταν ἀπελπιστικὴ, στράφηκε σιγὰ - σιγὰ ἀποκλειστικὰ, στὴν ὑπόθεσιν τῆς Ἑλλάδος.

Στὶς 22 Ἰουλίου, ὁ Μαυροκορδάτος ἔγραψε πρὸς τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντη, ζητῶντας τὴν πολιτικὴ φιλία του καὶ ὁδηγίης ἐκ μέρους του. Στὴν σχετικὴ ἐπιστολὴ του ἔκαμε προτάσεις γιὰ σύστασιν τοπικῆς διοικήσεως στὸ Μεσολόγγι καὶ παρακαλοῦσε νὰ τὸν δεχθῇ σὲ ἀκρόαση.

Μέχρις ὅτου ὅμως νὰ ἔρθῃ ἡ ἀπάντησις τοῦ Ὑψηλάντου, ὁ Μαυροκορδάτος φρόντισε νὰ πείσῃ ὅσους ὀπλαρχηγοὺς συνάντησε στὸ Μεσολόγγι, νὰ ἀπευθύνουν ἔγγραφο στοὺς Γεώργιο Βαρνακιώτη, Ἰσκον, Γ. Τσόγκαν καὶ πρὸς τοὺς προκρίτους Ξηρομέρου, Βάλτου, Βονίτοης μὲ τὸ ὁποῖο τὸν ἀνεκήρυξαν ἀρχηγόν³⁴.

Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ συνώδευε καὶ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλέξη Νούτσου³⁵, συστατικὴ γιὰ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου σὰν ἀρχηγοῦ τῆς Δυτικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Περιελάμβανε δὲ τὸ ἔγγραφο - ἡμερομηνία τῆς συντάξεώς του ἦταν 27ῃ Ἰουλίου - καὶ τέσσερα ἄρθρα γιὰ τὴν διάρθρωσιν τῆς διοικήσεως.

Ἐκφράσθηκε ἡ γνώμη ὅτι τὸ ἔγγραφο αὐτὸ συντάχθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ἀλέξανδρο Μαυροκορδάτο³⁶. Αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ πιθανώτερο. Δὲν ὑπάρχει πάντως ἀμφιβολία, ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος ἔπεισε ὅλους τοὺς ὑπογράφοντες Μεσολογγῖτες, μαζὶ καὶ τὸν Ἀλέξη Βλαχόπουλο καθὼς καὶ τὸν Δημήτρη Μακρῇ, νὰ τὸ ὑπογράψουν, καὶ ὅτι συνέλαβε ὁ ἴδιος τὴν συγκεκριμένη ἰδέα περὶ διοικήσεως πὺρ ἐκφράζεται σ' αὐτό. Τέλος, ὅσον ἀφορᾷ τὴν συγκεκριμένην στάση τοῦ Ἀλέξη Νούτσου, στὸ θέμα τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ, δὲν ὑπάρχει ἐπίσης ἀμφιβολία ὅτι τὴν ὑποστήριξή του ἔδωσε στὸ Μαυροκορδάτο ἐπειδὴ ἐντυπωσιάσθηκε ἀπὸ τὴν προσωπικότητά του καὶ διέβλεπε τὴν ἀνάγκη μιᾶς ἐνιαίας διοικητικῆς ὁργανώσεως στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Γι' αὐτὸ καὶ ἔσπευσε νὰ δηλώσῃ ξεκάθαρα τὰ συναισθήματά του, προσπαθῶντας νὰ παρασύρῃ καὶ ἄλλους στὴν ἀναγνώριση τοῦ Μαυροκορδάτου. Ὁ Μαυροκορδάτος πῆρε ἐν τῷ μεταξὺ τὴν ἀπάντησιν τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη καὶ ἔφυγε γιὰ τὴν Πελοπόννησο ὅπου προσκλήθηκε στὶς 31 Ἰουλίου, συνοδευόμενος ἀπὸ ἀπόσπασμα Ἡπειρωτῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ Ε' ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Ἱστορία τῆς πολιορκίας τῶν Ἰωαννίνων (1820—1822), Εἰσαγωγή, Σημειώσεις Ἀγγέλου Ν. Παπακώστα, Κεφ. Γ' σελ. 31.
2. Πουκεβίλ: Hist. de la régénération de la grèce, Βιβλ. IV, Κεφ. II, σελ. 223.
3. Ἀρχεῖον Σταύρου Ἰωάννου: Κόπια Γραφῶν Σταύρου Ἰωάννου - Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη.
4. Ἡπειρ. Χρονικά, ἔτος ἔνατο (1934) τεύχη Α—Γ.
5. Ἱστορία τῆς πολιορκίας τῶν Ἰωαννίνων, Εἰσαγωγή, Σημειώσεις Ἀγγέλου Ν. Παπακώστα, Κεφ. Γ' σελ. 31.
6. Κ. Βαζζώκα: Ἀλέξιος Νούτσος, Κεφ. Θ' σελ. 103.
7. Π. Ἀραβαντινοῦ: Ἡ χρονογραφία τῆς Ἡπείρου, βιβλίον πέμπτου 82—85.
8. Ι. Φιλήμονος: Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ Φιλικῆς Ἐταιρείας, Τόμος Β', Τὰ Προκαταρκτικὰ τοῦ Σουλίου.
9. Ἱστορία τῆς πολιορκίας τῶν Ἰωαννίνων (1820—1822), Εἰσαγωγή, Σημειώσεις Ἀγγέλου Ν. Παπακώστα, Κεφ. Γ' σελ. 31.
10. Πουκεβίλ: Hist. de la régénération de la grèce, Βιβλ. IV, Κεφ. II, σελ. 220—225.
11. Ἱστορία τῆς πολιορκίας τῶν Ἰωαννίνων, Εἰσαγωγή, Σημειώσεις Ἀγγέλου Ν. Παπακώστα, Κεφ. Δ'.
12. Αὐτόθι.
13. Π. Ἀραβαντινοῦ: Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, σελ. 302—310.
14. Πουκεβίλ: Hist. de la régénération de la grèce, Βιβλ. IV, Κεφ. II, σελ. 252—53.
15. Διονυσίου Κοκκίνου: Ἡ Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως, Τόμος Α', σελ. 526.
16. Περιοδικὸν Χρυσάλλης, Κ. Σάθα μελέτη περὶ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου Φ. 56.
17. Κ. Βαζζώκα: Ἀλέξιος Νούτσος, Κεφ. ΙΑ' σελ. 120.
18. Ἱστορία τῆς πολιορκίας τῶν Ἰωαννίνων, Εἰσαγ. Σημειώσεις Ἀγγέλου Ν. Παπακώστα, Κεφ. Δ'.
19. Κ. Βαζζώκα: Ἀλέξιος Νούτσος, Κεφ. ΙΑ' σελ. 120.
20. Ἱστορία τῆς πολιορκίας τῶν Ἰωαννίνων, Εἰσαγ. Σημειώσεις Ἀγγέλου Ν. Παπακώστα, Σημειώσεις 53.
21. Ι. Φιλήμονος: Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τόμος Β', Τὰ Προκαταρκτικὰ τοῦ Σουλίου, σελ. 254—255.
22. Πουκεβίλ: Hist. de la régénération de la grèce, Βιβλ. IV, Κεφ. III, σελ. 282—285.
23. Ι. Φιλήμονος: Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Τόμος Β', Προκαταρκτικὰ τοῦ Σουλίου, σελ. 252.
24. Χριστοφόρου Πετρουαῖου: Πολεμικὰ ἀπομνημονεύματα, σελ. 20.
25. Ι. Φιλήμονος: Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Τόμος Β', Τὰ Προκαταρκτικὰ τοῦ Σουλίου.

26. Αυτόθι.
27. 'Αρχεῖον 'Αλεξίου Νούτσου - 'Εθνική Βιβλιοθήκη.
28. Δ. Κοκκίνου: 'Η 'Ιστορία τῆς 'Ελλην. 'Επανάστασεως, Τόμ. Α' σελ. 532 καὶ ἐξῆς.
29. Στρατηγοῦ Μακρυγιάννη 'Απομνημονεύματα, Εἰς. Ι. Βλαχογιάννη, Βιβλ. Α', Κεφ. Δ'.
30. Αυτόθι, Βιβλ. Α', Κεφ. Β'.
31. 'Υπομνήματα Π. Πατρῶν Γερμανοῦ, σελ. 42.
32. Γ. Φιλήμονος: Δοκίμιον 'Ιστορικὸν περὶ τῆς 'Ελλην. 'Επανάστασεως, Τόμος Β', Κεφ. 20όν, σελ. 189.
33. Διονυσίου Κοκκίνου: 'Η 'Ιστορία τῆς 'Ελλ. 'Επανάστασεως - Τόμος Β', Αἱ πρῶται ἐνέργειαι τοῦ Μαυροκορδάτου, σελ. 65.
34. Αυτόθι.
35. Κ. Βαζζόκα: 'Αλέξιος Νοῦτσος, Κεφ. ΙΓ' σελ. 138—140.
36. Δ. Κοκκίνου: 'Η 'Ιστορία τῆς 'Ελληνικῆς 'Επανάστασεως, Τόμος Β', Αἱ πρῶται ἐνέργειαι τοῦ Μαυροκορδάτου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

'Ο 'Αλῆ Πασᾶς ἀπελπισμένος στέλνει τὸν Κούσια Μάκο μὲ ἐπιστολὰς πρὸς τὸν 'Ιωάννη Κ'αποδίστρια καὶ ἄλλους σημαίνοντες 'Ελληνες - 'Ο 'Αλέξης Νοῦτσο - τὰ ἄρρωστος στὸ Μοναστηράκι - Συνέλευσις Β'ραχωρίου καὶ Μ'λογγίου - 'Ο 'Αλέξης Νοῦτσος στὴν Πελοπόννησο.

Στὸ διάστημα ποὺ ὁ Νοῦτσος θριοκόταν στὴν κυρίως 'Ελλάδα, ὁ 'Αλῆ Πασᾶς ἀδημονοῦσε γιὰ τὴν ἔκβαση τῆς ὑποθέσεώς του. Στις 20 'Ιουλίου 1821 εἶχε στείλει ἄνθρωπό του, τὸν Κούσια Μάκο, μὲ ἐπιστολὰς πρὸς τὸ Μάρκο Μπότσαρη, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ πρὸς διάφορα πρόσωπα ἔξω ἀπὸ τὴν 'Ελλάδα, ὅπως ὁ Γ. Καρατζᾶς, ὁ μητροπολίτης 'Ιγνάτιος, ὁ Γ. Καποδίστριας. 'Απὸ τοὺς Σουλιῶτες ζητοῦσε τὰ ἀδύνατα κι' ἀκόμα τὴ δολοφονία τοῦ Ταχίρ 'Αμπάζη, τὸν ὁποῖο «ἤρξατο ὑπονοεῖν ἐπὶ ἀσταθείᾳ» καὶ τοῦ 'Αγο Μουκουρδάρη. Τοὺς διαβεβαίωνε ὅτι ἦταν «'Ελλην Χριστιανὸς» καὶ «ἐξητεῖτο ὅπως τῷ ἀνοιχθῇ ὀλίγος τόπος καὶ ὑποσχεῖτο ἀποζημιῶσιν ἐκ δέκα πέντε ἑκατομμυρίων». Κι' ἀκόμα ὅτι θὰ ἐξεδίωκε¹ τοὺς Τούρκους μέχρι τοῦ 'Αξιοῦ, ἂν τὸν ἔβγαζαν ἀπὸ τὸ κάστρο.

Στὸ Σούλι ὁ Νότης Μπότσαρης σεβόμενος τοὺς ὄρκους, ἐμπόδισε τὸν Μάρκο νὰ ἐκτελέσῃ τὴ μυστικὴ ἐντολὴ τοῦ 'Αλῆ Πασᾶ γιὰ τὴν δολοφονία τῶν 'Αλβανῶν. Κι' ὁ Κούσιας ἔφυγε γιὰ τὴν ἀποστολὴν του.

'Απὸ τὴ Ρινιάσσα ἔφθασε στὸ Μοναστήρι τῶν 'Ανακτόρων κι' ἀπ' ἐκεῖ στὸ Μεσολόγγι. Σκοπὸς του ἦταν νὰ περάσῃ στὴν 'Ιθάκη ὅπου θριοκόταν ὁ Γ. Βλασόπουλος. «'Εν τῷ Μεσολογγίῳ συνέτυχεν τὸν 'Αλέξανδρον Μαυροκορδάτον, φθάσαντα ἐκεῖ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν»². 'Ο Μαυροκορδάτος ἔπεισε τὸν ἀπεσταλμένο τοῦ 'Αλῆ Πασᾶ νὰ τοῦ παραδῶσῃ τὰ γράμματα καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια. Τὸν 'Αλῆ Πασᾶ συγχρόνως φρόντισε νὰ τὸν καθησυχάσῃ, γράφοντάς του μὲ μυστικὸ ἀλφάβητο γιὰ τὴν ἀσφαλῆ ἀποστολὴ τῶν γραμμάτων του «ἐν-θαρρύνων δὲ διὰ τῆς ἀφειγκτου ἐσόμενης ἐφαρμογῆς τοῦ σχεδίου περὶ τῆς λύσεως τῆς πολιρκίας καὶ συμβουλευάν ἐπὶ τέλους ὅπως ἐπιμένη γενναίως...».

'Εκτὸς ἀπὸ τὸν Μαυροκορδάτο, ἐπιστολὴ πρὸς τὸν 'Αλῆ Πασᾶ ἀπηύθυνε καὶ ὁ 'Αλέξης Νοῦτσος, ποὺ ἦρθε κι' αὐτὸς σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν Κούσια. Τὰ γράμματα ὅμως αὐτὰ ποὺ ἐπειδὴ ὁ Κούσιας ἔκρινε σκόπιμο νὰ μὴν ξανακλεισθῇ στὸ κάστρο, στάλθηκαν στὸν προορισμό τους μὲ ταχυδρόμο, κατὰ κακὴ τύχη ἔπεσαν στὰ χέρια τοῦ Χουσιτ Παπᾶ. 'Ο 'Αλῆ Πασᾶς ἄδικα περίμενε ἀπάντησιν ἢ κάποια εὐνοϊκὴ ἐνέργεια τῶν συμμάχων του. Κι' ἀπὸ τότε πὰ κατὰλαβε κα

λά την άπάτη τῶν Ἑλλήνων καὶ συνέχιζε τὴν ἀντίστασή του ἀπὸ περηφάνεια μόνο καὶ ἐπιμονή.

Στὰ παραπάνω ὑπογραμμίζουμε τὴν πλήρη εὐθυγράμμιση τοῦ Ἀλέξη Νούτσου πρὸς τὴν τροπὴ πού ἔδωσε ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος στὴν ὑπόθεση τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Ἐπαιξε τὸ παιχνίδι τοῦ Μαυροκορδάτου χωρὶς καμμιὰ ἀντίρρηση γιὰ τὴν παρεμπόδιση τοῦ ἔργου πού εἶχε ἀναθέσει στὸν Κούσια Μάκο ὁ παλαιὸς κύριός του. Εἶναι ἡ ἄλλη ὄψη τοῦ Ἀλέξη Νούτσου, ἀντίθετη πρὸς ἐκείνη πού μᾶς ἔδωσε ὁ φιλέλληνας Ρεμπώ. Γιατὶ ὁ Μαυροκορδάτος μὲ τὴν ἐνέργειά του αὐτὴ ἀποσκοποῦσε νὰ ἐμποδίσῃ καὶ νὰ ματαιώσῃ τὴ λύση τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Φεύγοντας ὁ Μαυροκορδάτος πρὸς Πελοπόννησο γιὰ νὰ συναντήσῃ τὸν Ὑψηλάντη, πῆρε μαζί του συνοδεία Ἡπειρωτῶν. Δὲν ξέρομε ἂν μεταξὺ τῶν ἄλλων ἦταν καὶ ὁ Ἀλέξης Νούτσος. Οἱ Σουλιῶτες πάντως ἔστειλαν γιὰ νὰ ζητήσουν βοήθεια τοῦ ἀγῶνα τους τὸν Λ. Ζέρβα καὶ Χρήστο Φιοτομάρα. Ἡ πρεσβεία αὐτὴ ἔγινε δεκτὴ στὰ Τρικόρυφα μὲ μεγάλη χαρά, ἀλλὰ γύρισε ἄπρακτὴ μὲ ἀόριστες ὑποσχέσεις γιὰ ἐνίσχυση τῆς Ἡπείρου μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς.

Στις 23 Αὐγούστου δεύτερη πρεσβεία ὑπὸ τὸν Ροκά ἦρθε στὴν Πελοπόννησο γιὰ τὸν αὐτὸ λόγο καὶ ἔφερε τὰ ἴδια ἀποτελέσματα³.

Ὅποσοδήποτε πάντως ὁ Ἀλέξης Νούτσος δὲν ἦοθε στὴν Πελοπόννησο μὲ τὸν Χρ. Στάϊκο, ὅπως ἔχει γραφῆ⁴, γιατί ὁ Στάϊκος ἦρθε ἐπικεφαλῆς Σουλιτικῆς ἀποστολῆς στὴν Πελοπόννησο πολὺ ἀργότερα, τὸν Σεπτέμβριο μῆνα. Ἡ παρουσία τῆς πρεσβείας αὐτῆς ἔδωσε στὸν Κολοκοτρῶνη τὴν εὐκαιρία νὰ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς Τουρκαλβανοὺς τῆς Τριπολιτσᾶς⁵.

Πάνω στὸ θέμα τῆς συνοδείας τοῦ Μαυροκορδάτου στὴν Πελοπόννησο ἀπὸ τὸν Νούτσο φῶς ρίχνει καὶ πάλι τὸ Ἀρχεῖο Νούτσου. Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ἐπέστρεψε στὴν Στερεὰ τὸν Σεπτέμβριο μῆνα. Στις 25 Αὐγούστου βρισκόταν στὴ Βυτίνα, καὶ στις 8 Σεπτεμβρίου ἦρθε μὲ τοὺς Νέγρη, Καντακουζηνὸ καὶ Καρατζᾶ, στὰ Σάλωνα, γιὰ ν' ἀρχίσουν τὶς προκαταρκτικὲς ἐνέργειες γιὰ τὶς συνελεύσεις.

Ὁ Ἀλέξης Νούτσος ὅμως, τὸν Αὐγουστο μῆνα ἦταν σοβαρὰ ἄρρωστος: «Ἡσθῆνησε βαρέως κατὰ τὸν Αὐγουστο ἐκεῖνον τοῦ ἔτους καὶ ἀτελείσθη παρὰ πάντων» γράφει ὁ Μάρκος Δαμηγάλης στὸν Σωτήριο Σταύρου, στίς 22 Φεβρουαρίου τοῦ 1824 ἀπὸ τὴν Ἰθάκη. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀλέξης Νούτσος στίς 25 τοῦ μηνὸς ἔγραφε ἀπὸ τὸ Μοναστηράκι ἐπιστολὴ στὴν Πρέβεζα στὸν Ἀνδρέα Κονομῆνο ζητῶντας του «ἱατρικά», λάδι, λεμόνια καὶ 10 μπούλιες ρούμι γιὰ τὴν ἀνημπωρία του. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ ἦταν ἀπάντηση σὲ γράμμα πού τοῦ εἶχε στείλει ὁ Ἀνδρέας πέντε μέρες νωρίτερα στίς 20 Αὐγούστου, ἀναγγέλοντάς του ὅτι εἶχε ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὸ νηοὶ τῶν Ἰωαννίνων ὅπου ἦτο φυλακισμένος τοῦ Χουροῖτ Πασᾶ, ἐπειδὴ δὲν πρόδωσε τὸ μυστικὸ γιὰ τὸ «πράγμα» τοῦ Νούτσου καὶ τοῦ Μωχαμὲτ Πασᾶ⁶. (Ἐπιστολὲς Νο 9 καὶ Νο 10).

Μέ «ταξίματα καὶ δοσίματα» εἶχε κατορθώσει νὰ δραπετεύσῃ, κι' ἀφοῦ ἐπιχειρήσῃ νὰ καταφύγῃ στὴ Λευκάδα ὅπου δὲν τὸν δέχθηκε ὅμως ὁ Ἀγγλος ἐξουσιαστής, ἦρθε στὴν Πρέβεζα. Σὰν ἀνεπιθύμητος γιὰ τοὺς Ἀγγλους πού ἀκόμα ὑποστήριζαν τὴν ἀκεραιότητα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, διώχθηκε κι ὁ νεώτερος ἀδερφὸς Σπυρίδωνας Κονεμένος.

Παρ' ὅλη τὴ σοβαρὴ του κατάσταση καὶ τὴν ἀνησυχία του γιὰ τὰ «γιατρικά» πού ἔπρεπε νὰ παραλάβῃ ὁ Ἀλέξης Νούτσος δὲν παρέλειψε ἀμέσως νὰ ὑποδείξῃ στοὺς Κονεμένους νὰ φύγουν πάλι γιὰ τὴν Ἀγία Μαῦρα γιὰ νὰ φυλάξουν ἐκεῖ τὸ πρᾶγμα του. Στὴν ἴδια ἐπιστολὴ τῆς 25ης Αὐγούστου τοὺς

γράφει: «... περικαλείτε τὸν θεὸν νὰ ζήσω νὰ τὰ λάβετε διπλὰ ὅμως ἀδελφὲ κάμετε τζαρέ νὰ φύγετε διὰ νὰ φυλάξετε καὶ τοῦ λόγου σας, καὶ ἐκεῖνο τὸ ὀλίγον πρᾶγμα ὁποῦ μᾶς ἀπέμεινε νὰ ζήσουμε...». Οἱ Κονεμένοι ὅμως ἀντέδρασαν στὶς ὑποδείξεις του φοβούμενοι μήπως μὲ τὴ φυγὴ τους κινδυνεύσῃ ἡ οἰκογένειά τους ποὺ θὰ ἔμεινε στὴν Πρέβεζα. Στὶς 27 Αὐγούστου τοῦ ἔγγραφε ὁ Ἀνδρέας Κονεμένος πάλι στὸ Μοναστηράκι: «... εἶναι τόσες σφίξεις ὅπου οὔτε κουνούπι δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἔβγῃ, ὅχι γυναῖκες καὶ βάσανα, τρίτον νὰ ἡξαιρες πόσα μάτια εἶναι ἐπάνωθό μας... τοῖς προάλοις ἔβγαλαν ἄλλον μαντέ ὅτι ὁ ἀδελφός μου δὲν ἦταν εἰς Ἀγία Μαῦρα, ἀλλὰ ἐβρίσκονταν πάντα μαζί σου...». Μὲ ἄλλη ἐπιστολὴ του ὁ Ἀνδρέας Κονεμένος δηλώνει τὴ χαρὰ του γιατί «ἀνέλαβε» ὁ Νούτσος⁷. Μὲ ἡμερομηνία 8 Σεπτεμβρίου τοῦ 1821, ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ ἀποδεικνύει ὅτι ὅταν συνερχόταν ὁ Νούτσος, ὁ Μαυροκορδάτος ἐπέστρεφε στὴν Στερεὰ Ἑλλάδα. Ἀποκλείεται ἔτσι τὸ ἐνδεχόμενο νὰ συνῶδευσε τὸν Μαυροκορδάτο στὸ πρῶτο του ταξίδι στὴν Πελοπόννησο ἀφοῦ ἀσθενοῦσε τὸν Αὐγουστο μῆνα καὶ μόλις συνερχόταν ὅταν ὁ Μαυροκορδάτος γύριζε γιὰ νὰ ὀργανώσῃ τὶς τοπικὲς διοικήσεις.

Οἱ Κονεμένοι, ἀφοῦ ἀρχικὰ ἀντέδρασαν στὶς προτάσεις τοῦ Νούτσου νὰ φύγουν γιὰ τὴν Ἀγία Μαῦρα, ἀναγκάσθηκαν νὰ συμιορφωθοῦν γιατί ἡ παραμονὴ τους στὴν Πρέβεζα εἶχε γίνει ἐξαιρετικὰ ἐπικίνδυνη λόγω κακῆς διαθέσεως τῶν Τούρκων ἀλλὰ καὶ «ἀσπόνδων ἐχθρῶν» τοῦ Νούτσου — ἀρνήθηκαν μάλιστα νὰ τοῦ «βγάλουν» μετρητὰ καὶ θέλησαν νὰ διακόψουν τελείως τὴν ἐπικοινωνία μαζί του — σὲ λίγο σπρωγμένοι ἀπ' τὴν ἀνάγκη τῶν πραγμάτων συμφώνησαν καὶ πάλι μαζί του καὶ ἐπῆραν τὴν ἀπόφαση ἐπὶ τέλους νὰ φύγουν γιὰ τὴν Ἀγία Μαῦρα. Νὰ ἔνα ἀπόσπασμα τῆς ἐπιστολῆς: «...μὴν ἐξαπλῶνεσαι τόσον καὶ μὴν ἐμπιστεύεσαι τὸν καθ' ἕνα νὰ μοῦ κάμνῃς παραγγελίες, ἐπειδὴ καὶ ἔχομε πολλοὺς ἐχθροὺς καὶ ἡμπορεῖ νὰ ἐξανοιχθῇ... ἂς παύσῃ καὶ ἡ ἀνταπόκρισή μας διὰ γραμμάτων ὅτι δὲν συμφέρει, τὸν σπύρο δὲν τὸν ἔχω σὲ χέρι νὰ τὸν στέλνω ἔχει καὶ αὐτὸς τέσ ὑποθέσεις του, μελετᾶμε νὰ ἀναχωρήσουμε ὀγλήγορα ἐπειδὴ μὲ τὸν Ἀλῆ Ἐφέντη θὰ νὰ ἀπεράσομε κακὰ καὶ εἶναι ἕνα σκυλὶ ἐναντίον μας».

Κι ἔτσι οἱ Κονεμένοι ἦρθαν ἀναγκαστικὰ καὶ πάλι στὴν Ἀγία Μαῦρα κοντὰ στὸ πρᾶγμα τοῦ Νούτσου.

Σχετικὰ μὲ τὶς περαιτέρω κινήσεις τοῦ Νούτσου γράφει ὁ Δαμηράλης:

«Ἀφοῦ ἀνέλαβε ὁ μακαρίτης, ἔμαθεν ὅτι τοῦ ἐγίνοντο καταχρήσεις εἰς τὸ πρᾶγμα του, ἀποφάσισε νὰ τὸ ἀσπῶσῃ ἀπὸ τὰς χεῖρας του πλὴν δὲν τὸν ἐσυγχωροῦσαν οἱ περιστάσεις. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ὀκτωβρίου ἐκείνου τοῦ ἔτους, ἐγὼ ἄφισα τὸν μακαρίτην εἰς Κατούναν. Ἐπὶ γὰρ εἰς ἀντάμωσιν τῶν ἀγάδων Ἀλβανῶν εἰς Πέντε Πηγάδια, ὁποῦ τότε ἦτον σύμμαχός μας καὶ ὁποῦ μὲ ἐζητοῦσαν διὰ νὰ κτυπήσωμεν τοὺς Χαλιούπιδες εἰς Ἰωάννινα. Δὲν ἐκρίθη εὖλογον διὰ τότε καὶ ἀπεφασίσθη ἡ ἐφοδος τῆς Ἀρτας. Ἐρχόμενος εἰς τὸ Πέτα καὶ κομπότι ἀνταμάσαμε ἀπὸ τὰς χεῖρας ἐκείνων καὶ τὸ πρᾶγμα του καὶ δύο ἄλλα σεπέτια πολύτιμα ἐνὸς ἄλλου».

Στὸ παραπάνω ἀπόσπασμα ὁ Μάρκος Δαμηράλης ἀναφέρεται στὴν παραγγελία τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ πρὸς τοὺς Σουλιώτες νὰ ἀναλάβουν ἐπίθεση κατὰ τοῦ στρατοπέδου τῶν Τούρκων μετὰ τὶς καταπληκτικὲς ἐπιτυχίες ποὺ σημείωσαν οἱ ἀγέρωχοι αὐτοὶ πολεμιστὲς τὸ δεῦτερο δεκαπενθήμερο τοῦ Σεπτεμβρίου, μὲ τὴν κατάληψη τῶν Πέντε Πηγαδίων τοῦ Τόσκεσι καὶ Δερβιζανῶν.

Μετὰ τὴν «ἐντολὴ αὐτὴ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ», οἱ Σουλιῶτες ἐγκατέλειψαν τὰ Πέντε Πηγάδια τὶς πρῶτες ἡμέρες τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ ἦρθαν στὸν Ἀραχθό. Μαζί τους, ὡς φαίνεται, ἦταν καὶ ὁ Δαμηράλης μὲ τοὺς Ἀλβανοὺς Ἀγάδες^{8α}.

Οί τελευταῖοι εἶχαν ὑπογράψει συνθήκη συνεργασίας μὲ τοὺς Ἕλληνες ὀπλαρχηγούς ἤδη, ἀπὸ τὴν 1η Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους αὐτοῦ, στὸ Πέτα⁸.

Ἀπ' ἐκεῖ ἔγραψαν στοὺς Αἰτωλοακαρνάνες ὀπλαρχηγούς νὰ συναντηθοῦν κοντὰ στὴν Ἄρτα, καὶ νὰ ἐνώσουν τὶς προσπάθειές τους. Κατὰ τὸν Ι. Φιλήμονα, οἱ Αἰτωλοακαρνάνες, στρατοπέδευσαν στὸ Πέτα. Ἐκεῖ λοιπὸν ἦρθαν καὶ ἀνταμώθηκαν μαζί τους κι' ὁ Νοῦτσος καὶ ὁ Δαμηράλης. Ὁ Μαυροκορδάτος ποὺ ἀγρυπνοῦσε καὶ ἐπικοινωνοῦσε μὲ τὸν Μ. Μπότσαρη, πληροφορήθηκε τὸ ὅλο θέμα καὶ ἔδωσε ἐντολὴ στοὺς Αἰτωλοακαρνάνες, καὶ δὴ στὸν Δ. Μακρῆ καὶ Α. Ἰοκο, νὰ καταψηφίσουν τὴν πρόταση περὶ ἀμέσου λύσεως τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Μὲ τὸν Μπότσαρη ἐπικοινωνοῦσε ὁ Μαυροκορδάτος, χάρις στὸν Ἀλέξη Νοῦτσο. Ἡ ἐντολὴ τοῦ Μαυροκορδάτου, ἔφερε τ' ἀποτελέσματα της, γιατί ἀποφασίσθηκε τελικὰ νὰ κτυπηθῇ ἡ Ἄρτα σὲ συνεδρίαση ποὺ ἔγινε στὸ Βραχῶρι. Τὴν ἀπόφαση αὐτὴ ἀναφέρει στὴν ἐπιστολὴ του κι' ὁ Μάρκος Δαμηράλης.

Χαρακτηριστικὴ γιὰ τὶς σκέψεις τοῦ Μαυροκορδάτου, εἶναι μιὰ ἐπιστολὴ ποὺ ἔστειλε στοὺς Λάζαρο καὶ Γεώργιο Κουντουργιώτη ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι στὶς 28 Σεπτεμβρίου τοῦ 1821⁹: «...διὰ τοῦτο ἐν ᾧ οἱ Ἀρβανῖται τῶν Σουλιωτῶν εἰς Πέντε Πηγάδια ἐπέμενον νὰ κτυπηθῇ τὸ στρατόπεδον τῶν Ἰωαννίνων, αὐτοὶ μὲ μυρίας προφάσεις ἤλθον εἰς τὰ Πέντε Πηγάδια, λέγοντες ὅτι πρέπει νὰ προκαταλάβουν αὐτὴν τὴν ἰσχυρὰν θέσιν καὶ νὰ κτυπήσουν τὴν Ἄρταν, διὰ νὰ μὴν ἀφήσουν ὀπισθεν ἐχθρούς· ὁ δὲ σκοπὸς των εἶναι νὰ ἀργοπορήσουν τὸν χαλασμόν τοῦ Χουρσίδη ἕως ὅτου νὰ κυριεύσουν εἰ δυνατόν τὴν Ἄρταν καὶ Πρέβεζαν, καὶ τότε ἄς ἔβγῃ, λέγουν ὁ Ἀλῆς. Ἀνάγκη ναυτικῆς βοηθείας διὰ νὰ μὴν τροφοδοτοῦνται διὰ θαλάσσης ἡ Ἄρτα καὶ ἡ Πρέβεζα».

Ἐνῷ οἱ Σουλιῶτες κτυποῦσαν τὴν Ἄρτα, στὸ Μεσολόγγι πραγματοποιήθηκε μετὰ τῆς τετάρτης καὶ τῆς ἐνάτης Νοεμβρίου ἡ τοπικὴ συνέλευση γιὰ τὴν ἐκλογὴ τῶν πληρεξουσίων ποὺ θὰ ἔστειλε ἡ Δυτικὴ Στερεὰ στὴν Ἐθνικὴ Συνέλευση¹⁰. Στὴν συνέλευση αὐτὴ ποὺ ἔγινε μὲ τὴν προεδρίαν τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ Νικολάου Λουριώτη, πῆρε μέρος καὶ ὁ Ἀλέξης Νοῦτσος μὲ τοὺς Ἀλθανούς, τὸν Ταχὴρ Ἀμπάζη καὶ τὸν Ἄγο Βαστάρη.

Κατὰ τὸν Πουκεβίλ, ὁ Νοῦτσος παρουσιάσθηκε σὰν ὑπέρμαχος τῆς λύσεως τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἐχθρικὰ διακείμενος πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Ἡ κρίση αὐτὴ φαίνεται ὑπερβολικὴ καὶ πρέπει ν' ἀποδθῇ μᾶλλον σὲ κάποια προσωπικὴ ἀντιπάθεια¹¹. Ὁ Ταχὴρ Ἀμπάζης, στὸ Μεσολόγγι, παρὰ τὶς περιποιήσεις τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τῶν Σουλιωτῶν, ἀντιλήφθηκε γρήγορα ὅτι οἱ Ἀλθανοὶ δὲν ἀγωνιζόταν γιὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἀλλὰ γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ ἐλευθερία. Γιὰ νὰ καθυστερήσουν τὶς ὑπὸνείξεις του οἱ Ἕλληνες τοῦ ἀνέθεσαν νὰ ἀντιπροσωπεύῃ τοὺς συμμάχους στὴν συγκροτούμενη συνέλευση τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Ταχὴρ Ἀμπάζης ὁμῶς, σὰν σκημάτισε τὴν προσωπικὴ του γνώμη, συνεπλήρωσε πληρεξούσιο ἐγγραφὸ κι' ἔστειλε σὰν ἀντιπρόσωπό του τὸν Μάρκο Δεσπόρου Δαμηράλη, ὁ ἴδιος δὲ ἐπέστρεψε στὴν Ἄρτα¹².

Κατὰ τὸν Σπηλιάδη, ὁ Ἀλεξάκης Βλαχόπουλος, ὑπέβαλε τότε τὴν πρότασιν νὰ φονευθῇ ὁ Ταχὴρ Ἀμπάζης καθ' ὁδόν, ἀλλὰ ὁ Ἀλέξης Νοῦτσος καὶ οἱ ἄλλοι δὲν τὸ ἐνέκριναν¹³. Πιστεύουμε ὅτι στὴν περίπτωσιν αὐτῇ, ὁ Ἀλέξης Νοῦτσος ὥριμα ἐνήργησε γιατί μιὰ τέτοια δολοφονία δὲν θὰ ἔκαμε τίποτα ἄλλο παρὰ νὰ ἐξαγριώσῃ τοὺς λοιποὺς συμμάχους. Ἐξ ἄλλου, ἂν καὶ ἡ μαρτυρία

του Ταχέρ Ἀμπάζη συνετέλεσε κατὰ πολὺ στὴν διάλυση τῆς Ἑλληνοαλβανικῆς συμμορίας πού ἀκολούθησε μετὰ ἀπὸ λίγο, τὸν κυριώτερο ρόλο σ' αὐτὴν τὴν ἐξέλιξη ἔπαιξαν οἱ προσπάθειες τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη.

Μετὰ τὴν συνέλευση τοῦ Μεσολογγίου, ὁ Ἀλέξης Νοῦτσος γύρισε στὴν Ἠπειρο. Τὸν ἀνηγουκοῦσε πολὺ ἀκόμα τὸ θέμα τῆς παρουσίας του, γιατί εἶχε πληροφορίες ὅτι γινόταν καταχρήσεις στὸ «πρᾶγμα του». Στὶς 9 Ἰανουαρίου, τοῦ γράφει ὁ Κονεμένος ἀπὸ τὴν Ἀγία Μαῦρα, ἀρνούμενος καὶ πάλι νὰ τοῦ στείλῃ πρᾶγμα. Ἀπὸ τὴν ἡμερομηνία αὕτῃ συμπεραίνουμε ὅτι ὁ Νοῦτσος βρισκόταν στὴν Ἠπειρο ἀπὸ ἀρχὲς Ἰανουαρίου. Οἱ ἐπιστολὲς πού ἀντάλλαξαν ἐν συνεχείᾳ ὁ Νοῦτσος κι' ὁ Κονεμένος, δείχνουν ὅτι ὁ πρῶτος πολὺ εὐγενικὰ προσπαθοῦσε νὰ ἀνεχθῇ τὴν αὐθαδιαστικὴ στάση τῶν Κονεμένων πού προέβαλαν χίλια δυὸ ἐμπόδια γιὰ νὰ τοῦ στείλουν «ἐκατὸ φλουριά ἀπὸ τὰ τρακόσια ὁποῦ εἶχε στείλει στὴν ἀδελφή του Ἀνθίτσα»¹⁴.

Οἱ δύο τελευταῖες ἐπιστολὲς τῆς ομάδας αὐτῆς εἶναι «ἴσα» ἀπὸ τὰ γράμματα τοῦ κυρ Ἀλέξη πού ἔστειλε στὶς 13 καὶ 24 Ἰανουαρίου ἀπὸ τὴν Πλαγιά. Μὲ τὸ πρῶτο, ἀνῆγγειλε στοὺς Κονεμένους τὴν πρόθεσή του νὰ φύγῃ, κἀμνοντάς τους τὶς τελευταῖες συστάσεις γιὰ τὴν φύλαξη τοῦ πράγματός του.

Μὲ τὴ δεύτερη, ἔγραφε σ' ἓναν ἄλλο φίλο του, τὸν κυρ Γιώργη Μωραῖτη νὰ μὴν σηκώσῃ τὸ πρᾶγμα τοῦ ὁ Καλκάνης ἀπὸ τοὺς Κονεμένους ἀλλάζοντας γνώμη γιὰ μίαν ἀνάλογη πρόταση πού τοῦ εἶχε κάνει προηγουμένως, ἀλλὰ νὰ παραμείνῃ ἐκεῖ: «ἀδελφέ κυρ γιόγγη, τὸ πρᾶγμα ἂν δὲν ἔξῃ κανένα φόβον καὶ ἡμπορεῖ ἐκεῖ ὁποῦ εἶναι νὰ τὸ φυλάξουν, ὥς στέκεται εἰς αὐτοὺς καθὼς ἔγραψα καὶ τῆς ἀνθίτζας, χωρὶς νὰ τὸ λάβῃ ὁ καλκάνης».

Μετὰ τὸ γράμμα αὐτὸ ὁ Ἀλέξης Νοῦτσος ἦρθε στὸ Μεσολόγγι, ὁποῦ συνάντησε τὸν Δαμηράλη καὶ τοῦ κοινοποίησε τὶς ἀποφάσεις του. Ἡ 24ῃ Ἰανουαρίου τοῦ 1822, ἡμέρα πού ἔστειλε στοὺς Κονεμένους τὴν τελευταία ἐπιστολή του, εἶναι ἡ ἡμέρα πού φονεύθηκε ὁ Ἀλῆ Πασᾶς κατὰ τὸν συγγραφέα τῆς Ἱστορίας τῆς πολιορκίας¹⁵.

Σχετικὰ μὲ τὴ δεύτερη κάθοδο τοῦ Ἀλέξη Νοῦτσου στὸ Μεσολόγγι, γράφει ὁ Δαμηράλης στὴν γνωστὴ μας ἐπιστολὴ τῆς 22ας Φεβρουαρίου 1824 τὰ ἑξῆς: «... Ἐγὼ ἐκίνησα διὰ Πελοπόννησον καὶ συσταθείσης τῆς Διοικήσεως ἔλαβον προσταγὰς τῆς νὰ ἀπεράσω εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. ... ἦλθον εἰς Μεσολόγγι, ἀντάμωσα τὸν μακαρίτην ὅστις εἶχεν λάβει προσταγὴν τῆς διοικήσεως καὶ ἐτοιμάζετο δι' ἐκεῖ. Τὸν ἠρώτησα τί ἔκαμε καὶ μοι εἶπεν ὅτι ἐσίμωσεν εἰς πλαγιάν, ἔλαβεν ἀνταπόκρισιν πλὴν ὅτι ἦτον ψευδὴ ὅσα τοῦ ἔλεγαν κατὰ τῆς ἀνθίτζας καὶ Ἀνδρέα. ... ἔβγαλεν ὁ ἴδιος μέσον τοῦ σπύρου λευκαδίτου ὁποῦ ἐκάθετο εἰς τὸ σκαφηδάκι, ὅσα τοὺς εἶχε στείλει ὅταν ἐπέστρεψεν ἐσχάτως ἀπὸ τὸ σούλι μετρητά, ἔδωσε τὴν ἄδειαν καὶ τοῦ κυρίου ἀνδρέα διὰ νὰ ἐβγάλῃ ἀπὸ τὰ πρῶτα χορήματά του γρόσια δέκα χιλιάδας καὶ νὰ τὰ ἐμπορεύεται πρὸς χάριν καὶ πάλιν τὸ καπιτάλι του νὰ μὲν ἄθικτον. Ἐμίσευσεν διὰ Κόρινθον».

Μ' αὐτὲς τὶς τελευταῖες πληροφορίες, κλείνουν τὰ στοιχεῖα τοῦ Ἀρχείου Σταύρου γύρω ἀπὸ τὶς κινήσεις τοῦ Ἀλέξη Νοῦτσου. Στὴν Πελοπόννησο πέραςε τέλος Φεβρουαρίου μὲ ἀρχὰς Μαρτίου. Ὅταν συναντήθηκαν μὲ τὸν Μάρκο Δαμηράλη στὸ Μεσολόγγι, ἦταν τέλος Ἰανουαρίου. Ἡ Διοίκηση γιὰ τὴν ὁποία ὁ Δαμηράλης γράφει ὅτι εἶχε συσταθῇ ἤδη ἀρχὲς Ἰανουαρίου, εἶχε ψηφίσει στὴν Ἐπιδαῦρο τὸ πρῶτο προσωρινὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου. Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία εἶχε διαιρεθῇ στὸ Βουλευτικὸ καὶ τὸ Ἐκτελεστικόν. Πρόεδρος τοῦ τελευταίου, πού ἀπετελεῖτο μόνον ἀπὸ πέντε μέλη, εἶχε διορισθῇ ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, στενὸς φίλος τοῦ Ἀλέξη Νοῦτσου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΚΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Ι. Φιλήμονος: Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Τόμος Δ', Τουρκαλβανοὶ καὶ Χειμάρρα, σελ. 162—163.
2. Αὐτόθι.
3. Αὐτόθι, σελίδες 163—164.
4. Κ. Βαρζώκα: Ἀλέξιος Νοῦτσος, Κεφ. ΙΓ' σελ. 142—143.
5. Δ. Κοκκίνου: Ἡ Ἱστορία τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως, Τόμος Β', σελὶς 335.
6. Ἀρχεῖον Ἀλεξίου Νούτσου Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη, Ἐπιστολὲς Νο 9 καὶ Νο 10.
7. Αὐτόθι - Ἐπιστολὴ Νο 12.
- 8α' Ι. Φιλήμονος: Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως, Τόμος Δ', σελ. 291.
- 8β. Ἡπειρωτικὴ Ἑστία - Ἀφιέρωμα (1821—1971): Γιάννη Τσούτσουνου, Ἡ Μάχη τῆς Ἀρτας.
9. Ἀρχεῖον Λαζάρου καὶ Γεωργίου Κουντουργιώτου, τόμος Α' σελ. 35.
10. Ι. Φιλήμονος: Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τόμος Δ', σελὶς 337.
11. Πουκεβίλ: Hist. de la régénération de la grèce, τόμος 3ος, βιβλ. VI, Κεφ. III, σελ. 115—117.
12. Δ. Κοκκίνου: Ἡ Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Τόμος Β', σελὶς 1386.
13. Σπηλιάδου: Ἀπομνημονεύματα, Κεφάλ. Η' σελ. 156—157.
14. Ἀρχεῖον Ἀλεξίου Νούτσου - Ἐθν. Βιβλιοθήκη, Ἐπιστολὲς Νο 13, Νο 14 καὶ Νο 15.
15. Ἱστορία τῆς πολιτοκρίας τῶν Ἰωαννίνων, Εἰσαγωγή - Σημειώσεις Ἀγγέλου Ν. Παπακώστα, Κεφάλ. Ζ'.

ΔΕΛ. ΒΑΡΒΑΝΤΣΗ

ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΑΠΟ ΗΠΕΙΡΟΥ ΕΙΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΝ

IMPERATORE (Μετσόβου)

(*ϊστορικά σημειώματα*)

Ἐφορμὴν διὰ τὸ ἱστορικὸν αὐτὸ σημεῖωμα μοῦ ἔδωσαν δύο τοπωνυμῖαι τοῦ Μετσόβου, τὸ «Ἱμπερετόρε» ποῦ εὐρίσκεται εἰς τὸ βάθος τοῦ φημισμένου ὀροπέδιου «Πολιτισὲς» καὶ τὸ «Πούντια ἁλ Καίσαρη» (Γέφυρα τοῦ Καίσαρος) ἐπὶ τοῦ Ἀράχθου κάτωθεν τοῦ Μετσόβου.

Οἱ ἀσχοληθέντες ἰδίως μὲ τὴν τοπωνυμίαν Ἱμπερετόρε (Imperetore - Αὐτοκράτωρ) Μετσοβῖται δίδουν κάποιαν αὐτοκρατορικὴν συσχέτισιν εἰς αὐτήν.

Ὑποστηρίζεται ὅτι ἡ ὀνομασία «Ἱμπερετόρε» ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν ὑπῆρχον Αὐτοκρατορικὰ κτίσματα, τοῦτο κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην δὲν εὐσταθεῖ, λόγῳ ἀκαταλληλότητος τῆς θέσεως διὰ χειμερινὴν οἴκησιν.

Κάποια ἄλλη λοιπὸν ἐξήγησις πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ ποῦ νὰ δικαιολογῇ καὶ τὸ «Ἱμπερετόρε» καὶ τὸ «Γέφυρα τοῦ Καίσαρος» καὶ αὐτὴ πιστεύω ὅτι ὀφείλεται εἰς στήθμευσιν τοῦ Καίσαρος καὶ τοῦ στρατοῦ του εἰς τὴν θέσιν «Ἱμπερατόρε» καὶ εἰς τὸ πέρασμά του ἀπὸ τὸ Μέτσοβον. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπαληθεύσωμεν τὴν ὀρθότητα τῆς γνώμης μας ταύτης, ἅς παρακολουθήσωμεν τὴν πορείαν τοῦ Καίσαρος μετὰ τὴν εἰς Ἰλλυρίαν ἄφιξίν του.

Ὁ Καῖσαρ ἀποβιθασθεὶς εἰς Ἰλλυρίαν ἐπολιόρκησεν τὸ Δυρράχιον, μὴ δυνηθεὶς ὅμως νὰ ἐκπορθήσῃ αὐτό, λύει τὴν πολικίαν καὶ βαδίζει πρὸς τὴν Ἀπολλωνίαν.

Ὁ Πομπήϊος τὸν καταδιώκει καὶ τὸν νικᾷ χωρὶς ὅμως νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν δίωξίν του. Ὁ Καῖσαρ μετὰ τὴν ἥτταν του ὀδεύει πρὸς νότον ἐπευσιμένως καὶ μετὰ δύο ἡμέρας τὴν 27)5)48 φθάνει εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν καὶ διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀώου κατέρχεται πρὸς τὴν Ἀντιγόνειαν (Τεπελένι) καὶ τὴν 2)6)48 στρατοπεδεύει εἰς τὸ Καλπάκι, ὡς ἱστορικῶς ἀναφέρεται.

Λέγεται ὅτι ἐκεῖθεν διὰ τῆς νῦν Μονῆς Βουτσᾶς (Γρεβενήτιον) ἀνῆλθεν μὲ τὸ κύριον σῶμα τοῦ στρατοῦ του εἰς τὸ ὀροπέδιον «Πολιτισὲς» Μετσόβου, ὅπου στρατοπεδεύει εἰς τὴν θέσιν ἥτις ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου (τῆς στρατοπεδεύσεως) ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν κατοίκων «Ἱμπερετόρε», ἕτερον δὲ σῶμα στρατοῦ ὀδεύει διὰ τοῦ ροῦ τοῦ Ἀράχθου καὶ ἀνέρχεται ἀπὸ τὸ ἄλλοτε Μοναστήρι «Κόκκινο Λιθάρι» πρὸς τὸ Χαλίκι Ἀσπροποτάμου. Διὰ τῆς τοιαύτης διαίρέσεως τοῦ στρατεύματός του, τὸ μὲν ἓνα σῶμα κατῆλθεν πρὸς Θεσσαλίαν ἀκολουθοῦν τὴν δεξιὰν ὁχθὴν τοῦ Πηνειοῦ, τὸ δὲ κυρίως σῶμα μὲ τὸν Καίσαρα τὴν ἀριστεράν, τοῦτο δὲ ἔπραξεν διότι ἐφοβεῖτο τοὺς Θεσσαλοὺς, οἱ ὅποιοι φίλα διέκειντο πρὸς τὸν Πομπήϊον. Ὁ Καῖσαρ λοιπὸν διὰ τοῦ Ζυγοῦ, Μαλακασίου φθάνει εἰς Αἰγίνιον, ὅπου εὐρίσκει τὸν στρατηγόν του Δομίτιον τὸν ὁποῖον ἐν τῇ σπουδῇ του μετὰ τὴν ἥτταν του ἐγκατέλειψε, ὄντα εἰς Κορυτοῶν (ἐφημερὶς Παλλιγενεσία 23.9.1881).

Ἡ ἀνωτέρω περιγραφὴ τῆς πορείας τοῦ Καίσαρος ἀπὸ τὸ Καλιπάκι πρὸς Θεσσαλίαν εἶναι ἀρκετὰ σαφὴς καὶ ἀληθοφανής, ἀλλ' ἄς ἴδωμεν ἂν εἶναι καὶ ἀληθής, ὁπότε καὶ ἡ ὀνομασία τῆς θέσεως Ἱμπερετόρε καὶ Γέφυρα τοῦ Καίσαρος θὰ ὀφείλεται εἰς τὸ πέρασμα τοῦ Καίσαρος.

Οἱ περισσότεροι, τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν Ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν ὑποστηρίζουν τὴν ἀνωτέρω πορείαν.

Συγκεκριμένως ὁ Ἀ π π ι α ν ὀ ς ὁ Ἀλεξανδρεὺς (τέλος Α' Αἰῶνος) εἰς τὰ «Ρωμαϊκά του» φέρει τὸν Καίσαρα διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀώου εἰς Αἰγίνιον. Ὁμοίως καὶ ὁ Δ ί ω ν ὁ Κ ά σ σ ι ο ς (155-235 μ.Χ.).

Ὁ Γάλλος περιηγητὴς Heuguey φρονεῖ καὶ αὐτὸς ὅτι ἡ διέλευσις τοῦ Καίσαρος ἐγένετο διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀώου «Πολιτιεὺς» καὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Πηνειοῦ.

Ὁ ἐπίσης περιηγητὴς W. V. Chrol γράφει ὅτι ἡ δίοδος τοῦ Ζυγοῦ εἶναι ἡ μόνη πρακτικὴ ὁδὸς ἀπὸ Ἡπείρου εἰς Θεσσαλίαν.

Ὁ Κ ε ρ α μ ὀ π ο υ λ ο ς ὑποστηρίζει ὅτι διὰ τοῦ Ζυγοῦ κατῆλθεν ὁ Καῖσαρ ὅπως καὶ ὁ Φλαμίνιος τὸ 198 π.Χ.

Ὁ Ν. Γ ε ω ρ γ ι ά δ η ς γράφει ὁμοίως (Θεσσαλία σ. 192) ὅτι ὁ Καῖσαρ κατερχόμενος ἐξ Ἀπολλωνίας συνηγήθη μετὰ τοῦ Δομιτίου εἰς Αἰγίνιον.

Ὁ Πα ν. Κ ο υ γ ι τ έ α ς εἰς ὁδοιπορικόν του τοῦ (1880) ἀναφέρει ὅτι διὰ τοῦ Ζυγοῦ διῆλθεν αἱ λεγεῶνες τοῦ Καίσαρος, αἱ ὀρδαὶ τοῦ Ἀλαρίχου καὶ ὅτι εἰς τὸ ὑψίπεδον τοῦ Λάκμωνος (Πολιτιεὺς) ἐστάθμευσεν καὶ ὁ ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ Φλαμινίου Φίλιππος Ε'.

Τὸ αὐτὸ παραδέχεται καὶ ὁ Λαμπρίδης διὰ τὸν Φίλιππον Ε' (Μαλακασικά).

Ἀπὸ τὴς Πολιτιεὺς διῆλθεν ὁ Περσεὺς βαδίζων κατὰ τῶν Ρωμαίων. Ὁ Φίλιππος Β' ὁ πατὴρ τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τοῦ Ζυγοῦ κατῆλθεν τὸ 343 ἐξ Ἡπείρου διὰ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἐπαναστατήσαντας Θεσσαλοὺς.

Ὁ Δ. Β ρ ά γ γ α λ η ς λέγει ὅτι ἡ διὰ τοῦ Ζυγοῦ ὁδὸς εἶναι ἡ φυσικὴ τοιαύτη ἀπὸ Ἡπείρου πρὸς Θεσσαλίαν.

Ὁ Μ. Χ ρ υ σ ο χ ὀ ο υ ὁμοίως ὅτι ἀπὸ τὴς Πολιτιεὺς διέρχονται ὅλαι αἱ ὁδοὶ ἀπὸ Ἰλλυρίας Ἡπείρου εἰς Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν. Ἀλλ' ἄς ἴδωμεν καὶ τὰς ἀντιθέτους γνώμας τοῦ Β. Δούσμανη καὶ τοῦ Πουκεβίλ. Ὁ Β. Δούσμανης εἰς τὸ βιβλίον του «Θεσσαλία» ὑποστηρίζει ὅτι κατῆλθεν «διὰ τινὸς ἀντερείσματος τῆς Πίνδου εἰς τὰ ἄνω τῶν Γόμφων ὑψώματα», στήριζόμενος εἰς περιγραφὴν τῆς πορείας ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, ὅστις λέγει ὅτι «ἔφθασε εἰς Γόμφους ἦν πόλιν πρώτην οἱ ἐξ Ἡπείρου ἐρχόμενοι συναντῶσι».

Ἀλλὰ ἂν θελήσωμεν ὀρθῶς νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὴν φράσιν τοῦ Καίσαρος ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστηρίχθη ὁ Δούσμανης «Γόμφοι ἦν πόλιν πρώτην οἱ ἐξ Ἡπείρου ἐρχόμενοι συναντῶσι», πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν ποία εἶναι ἡ φυσικὴ ὁδὸς ἐπικοινωνίας Ἡπείρου - Θεσσαλίας.

Ὡς τοιαύτη παρ' ὧν ὑποστηρίζεται ὅτι εἶναι ἡ διὰ τοῦ Ζυγοῦ - Μετοῦ - Πολιτιῶν, ἀλλὰ καὶ μόνοι μας δυνάμεθα νὰ διαπιστώσωμεν τοῦτο ἐὰν μελετήσωμεν ἓνα γεωφυσικὸν χάρτην τῆς περιοχῆς.

Διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους καὶ ὁ Δούσμανης ἔχων ἀμφιβολίας δὲν ὑποστηρίζει σθεναρῶς τὴν διὰ τῶν στενῶν τῆς Πόρτας κάθοδον τοῦ Καίσαρος ἀλλὰ γράφει «δὲν φαίνεται π ι θ α ν ῇ ἡ διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Πηνειοῦ κάθοδος», δὲν τὴν ἀποκλείει ὅμως, ἐνῶ παραλλήλως ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Καῖσαρ ἡκολούθησε τὸν ροῦν τοῦ Ἀώου.

Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον σφάλλει ὑποστηρίζων τὴν διὰ τῶν στενῶν τῆς Πόρτας κάθοδον, διότι εἶναι ἱστορικῶς διαπιστωμένον ὅτι ὁ Καῖσαρ σ υ ν ῇ ν τ η σ ε τὸν Δομίτιον εἰς τὸ Αἰγίνιον.

Ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῶν Γόμφων ὁ Ἰ. Λ ε ο ν ᾱ ρ δ ο ς εἰς τὴν χωρογραφίαν τῆς Θεσσαλίας σ. 77 γράφει ὅτι «πλησίον τῆς κώμης Καστράκι (κάτωθεν Μετεώρων) εὐρίσκονται μερικὰ ἐρεῖπια, ἅτινα τινὲς ἀποδίδουσι εἰς τοὺς πάλαι Γόμφους, οἱ ὅποιοι ἦσαν τὸ κλειδί τῆς Τρίκκης καὶ τῆς κατωτέρω Θεσσαλίας ἀπὸ τὸ μέρους τῆς Πίνδου, ἀξιωματικόν ἐστι διὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Καίσαρος κατὰ τοῦ Πομπηίου».

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν χάρταν τοῦ Ρήγα, ἡ θέσις τῆς Καλαμπάκας ἀναγράφεται ὡς Γόμποι καὶ Σταγοί.

Ὁμοίως ὁ Σ. Βουτυρᾶς εἰς τὸ Γεωγραφικὸν Λεξικόν του (1871), γράφει ἐπὶ λέξει: «Γόμποι πόλις τῆς Θεσσαλικῆς Ἑσπερίδος πλησίον τῶν πηγῶν τοῦ Πηνειοῦ, τὰ νῦν Σταγοὶ κατὰ τὸν Μελέτιον». Ἐπίσης καὶ ὁ Βυζάντιος εἰς τὸ Λεξικόν του (1884) ἀναφέρει «Γόμποι πόλις ἐπὶ τοῦ Πηνειοῦ (Σταγοί)»¹.

Ἀλλὰ ἐκτὸς τοῦ Δούσμανη καὶ ὁ Πουκεβίλ ἀκόμη περισσότερον ἐπλανήθη ἀναφέροντας ὅτι «διὰ τῆς Ἀκαρνανίας εἰσῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὅπως ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Δομιτίου εἰς τὰ περὶ τοῦ Αἰγινίου, πόλεως τῆς Ἀμβρακίας, ἢ μᾶλλον τῆς Ἀθαμανίας κειμένης πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου».

Αὐτὲς εἶναι αἱ γνῶμες περὶ τῆς πορείας τοῦ Καίσαρος. Ὅλοι πλὴν τοῦ Δούσμανη καὶ τοῦ Πουκεβίλ (ποὺ καὶ οἱ δύο σφάλλουν), ὑποστηρίζουν τὴν διὰ τοῦ Ζυγοῦ κάθοδον.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολλὰ στοιχεῖα καὶ λόγοι πείθουν διὰ τὸ πέρασμα τοῦ Καίσαρος ἀπὸ τῆς Πολιτιᾶς καὶ τὸν Ζυγόν.

Καὶ ἀναφέρω ὅτι καὶ ἂν δὲν ἦτο ἡ ἀπὸ τῆς Πολιτιᾶς καὶ τοῦ Ζυγοῦ φυσικὴ ὁδὸς πρὸς Θεσσαλίαν, αὐτὴν ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσῃ διὰ τοὺς κατωτέρω λόγους:

Πρῶτον διότι ἐβιάζετο νὰ κατέλθῃ τὸ ταχύτερον εἰς τὴν εὐφορον Θεσσαλικὴν πεδιάδα διὰ τὴν τροφοδοσίαν τοῦ ἐξ 22.000 ἀνδρῶν στρατεύματός του, τὸ ὅποιον ὡς ἡ Στρατιωτικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία ἀναγράφει, ἐτρέφετο μὲ ἄρτον ἀηδοῦς γεύσεως παρασκευαζόμενον ἀπὸ ρίζας. Τὸ αὐτὸ ὑποστηρίζει καὶ ὁ Σπ. Πασχάλης (1864) εἰς τὸ «Καῖσαρ κατὰ Πομπηίου». Ἡ ἐλλειπεστάτη τροφοδοσία τῆς στρατιᾶς τοῦ Καίσαρος ὠφείλετο εἰς τὸ ὅτι ἡ Ἠπειρος ἦτο σχεδὸν ἔρημος κατοίκων. Καταστραφεῖσα τελείως ὑπὸ τοῦ Αἰμιλίου Παύλου τὸ 167 π.Χ. ὡς ὁ Πολύβιος Αἰθίως καὶ ὁ Πλούταρχος ἀναφέρουν, ἐδέχθη καὶ δευτέραν ἐπιδρομὴν Ὀρακῶν κατὰ τὸ 90 π.Χ., ὡς ὁ Στράβων μνημονεύει καὶ οὕτω ὅλα εἶχον ἀφανισθῇ, ἐκ τῶν δύο τούτων φοβερῶν δηώσεων καὶ καταστροφῶν.

1. Ἄρα ὑπῆρχε πόλις Γόμποι παρὰ τὸ Αἰγίνιον (Καλαμπάκαν). Ὁ Πλίνιος ἐπίσης ἀναφέρει ὅτι ὁ Πηνειὸς πηγάζει ἐκ τῶν Γόμφων, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος ὁ Δούσμανης ἀναφέρει εἰς τὴν Στρατιωτικὴν Γεωγραφίαν τῆς Θεσσαλίας, σ. 26.

Τὸ μέγεθος τῆς ἐρημώσεως φανερώουν τὸ ὅτι ὁ Στράβων ἀναφερόμενος εἰς τὴν ᾽Ηπειρον, οὐδεμίαν πόλιν πλὴν τῆς Νικοπόλεως μνημονεύει καὶ τὸ ὅτι ὁ Καῖσαρ ἠναγκάσθη νὰ μετοικήσῃ κατοίκους τῆς ᾽Αμβρακίας καὶ ᾽Αμφίσης εἰς τὴν ᾽Ηπειρον πρὸς ἐνίσχυσιν πληθυσμακῶς τῆς Νικοπόλεως. Ἄλλ' ἀκόμη καὶ ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ ἐπιοιτισμὸς τοῦ στρατεύματος ἐγένετο κανονικῶς, ποῖος λόγος ἐπέβαλε νὰ τὸ κουράσῃ τὸ στράτευμά του μὲ πρόσθετον πορείαν 100 χιλιομέτρων καὶ ἄνω, ἀπὸ δύσβατα καὶ ἐπικίνδυνα περάσματα τῆς ὁροσειρᾶς τῶν Τζουμέρκων (᾽Αρτης), ὅπως ἡ γέφυρα τοῦ Κοράκου εἰς τὸν ᾽Αχελῶν καὶ τὰ στενὰ τῆς Πόρτας εἰς τὴν εἴσοδον τῆς Θεσσαλίας, γνωστοῦ ὄντος ὅτι οἱ Θεσσαλοὶ εἶχον ταχθῇ μὲ τὸν ἀντίπαλόν του Πομπήϊον;

Ἄλλὰ καὶ ἄλλος λόγος τοῦ ἐπέβαλε νὰ προτιμήσῃ τὴν ᾽Εγνατίαν τῶν Ρωμαίων, τὴν μετέπειτα τοῦ ᾽Αλῆ - Πασᾶ, ἡ ὁποία διήρχετο ἀπὸ τὴς Πολιτιοῆς Μετοδίου καὶ ὁ λόγος εἶναι ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ χάσῃ τὴν ἐπαφὴν μὲ τὸν στρατηγόν του Δομίτιον (τὸν ὁποῖον συνήνητησε εἰς Αἰγίνιον), διότι δὲν ἐγνώριζεν τὴν πορείαν τοῦ νικητοῦ μέχρι τότε Πομπήϊου.

Ὅλα τὰ ἀνωτέρω πείθουν ὅτι ὁ Καῖσαρ κατῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν διὰ τῶν Πολιτιῶν Μετοδίου, αἱ δὲ σαφεῖς τοπωνυμίαι «Ἱμπερετόρε» (IMPERATORE = Αὐτοκράτωρ) καὶ «Πούντια ἀλ Καῖσαρι» (Γέφυρα τοῦ Καίσαρος), διατηρούμεναι μέχρι σήμερον εἰς τὴν Βλαχικὴν, ἐπιβεβαιώνουν τὴν ἀποψιν ταύτην.

Ἐξ Αἰγινίου ὁ Καῖσαρ ἠκολούθησε τὰς ὑπωρείας τῶν ᾽Αγράφων καὶ ἔξω πάντοτε ἐξηφολισμένην τὴν μίαν τῶν πλευρῶν του, ἔφθασεν εἰς Φάρσαλον, ὅπου συνῆψε τὴν κοσμοϊστορικὴν μάχην τὴν 9)8)48 καθ' ἣν νικήσας τὸν Πομπήϊον, παρέμεινεν Μονοκράτωρ.

ΚΟΥΛΑΣ ΞΗΡΑΔΑΚΗ

ΗΠΕΙΡΩΤΕΣ ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ*

(Στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἑλεγκτικοῦ Συνεδρίου)

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΣ (1848-1943): Γεννήθηκε στοὺς Γιαννιτσά-
τες τῆς Β. Ἡπείρου στὶς 20/9/1848. Τὰ πρῶτα γράμματα τὰ ἔμαθε στὸ
Σχολεῖο τῆς Λεσινίτσας. Τὸ 1860 πῆγε στὴν Πάτρα καὶ ἐνεγράφη στὸ
ἐκεῖ Γυμνάσιο. Τελείωσε τὸ Γυμνάσιο Κερκύρας. Δίδαξε στὴ Δίωρη ἀ-
πὸ τὸ 1868—1876. Τὸ 1877 πῆρε μέρος στὰ ἐπαναστατικά γεγονότα τῆς
Β. Ἡπείρου. Τότε εἶχε συγκροτηθῇ ἓνα ἐπαναστατικὸ Σῶμα ἀπὸ Ἡ-
πειρώτες καὶ Κρητικούς, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς ὀπλαρχηγούς Λικούση,
Στεφάνου καὶ Τριτάκη. Πῆρε μέρος καὶ ὁ Μίνως Λάμπας ποὺ ἦταν φί-
λος καὶ συμμαθητὴς του. Ἡ ἐπανάσταση ἐκείνη ἐναντίον τῶν Τούρκων
ἀπέτυχε καὶ ὁ Γ. Παπᾶς ἐκπατρίστηκε στὴν Κέρκυρα. Πέθανε στὶς
24/12/1943.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ (1865-1949) ἀπὸ τὰ Γιάννενα. Ἀπό-
φοιτος Ζωσιμαίας Σχολῆς. Ἐδίδασκε ὡς ἑλληνοδιδάσκαλος ἀπὸ τὸ 1884
—1896 στὴ Ζωσιμαία. Τὸ 1896 ἦρθε στὴν Ἀθήνα καὶ ἐσπούδασε στὴν
Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου. Τὸ 1900 διωρίστηκε στὴν Κεφα-
λονιά ὅπου παρέμεινε μέχρι τέλους τοῦ θείου του. Ἕνας μαθητὴς του
ἔλεγε πάντα γιὰ τὸν Γ. Παπαζῆση: Δὲν θὰ λησμονήσουν ποτὲ οἱ μαθη-
ταὶ του τὴν ἀλλόφρονα συγκίνησή του, ὅταν δακρύβρεκτος εἰσέβαλε
στὶς τάξεις τοῦ Γυμνασίου γιὰ νὰ τοὺς ἀναγγεῖλῃ τρέμων «Παιδιά πέ-
σανε τὰ Γιάννενα».

ΑΓΑΠΙΟΣ ΠΑΠΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ἀπὸ τὴν Ἄρτα. Ἱεροδιά-
κονος καὶ δάσκαλος. Ἐδιδάχθη τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδο στὸ Ναύ-
πλιο ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο Ἡσαΐα. Δίδαξε στὸν Βασσαρᾶ Λακωνίας με-
ταξὺ τῶν ἐτῶν 1828—1832. (Ἑλένης Μπελιᾶ «Ἡ ἐκπαίδευσις εἰς τὴν Λα-
κωνίαν καὶ Μεσσηνίαν κατὰ τὴν καποδιστριακὴν περίοδον» — διατρι-
βὴ ἐπὶ διδακτορία — σελ. 121).

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΚΑΡΜΙΤΣΗΣ, Σχολάρχης ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν στὰ
Ἑλληνικά Ἐκπαιδευτήρια Κορυτσᾶς πρὸ τοῦ 1895. Συνέγραψε μία
«τοπογραφία τῆς Κορυτσᾶς». («Ἡπειρωτικὸν Ἡμερολόγιον» 1896
σελ. 67).

ΜΙΛΩΝ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗΣ. Γεννήθηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ 10' αἰῶνα
στὴν Σαμμαρίνα τοῦ νομοῦ Γρεβενῶν. Τελείωσε τὸ Γυμνάσιο Κοζάνης.
Σπούδασε φιλολογία στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ἐπὶ πλέον κατεῖχε

* Συνέχεια ἐκ τοῦ ΚΒ' τόμου, σελ. 224.

την γαλλική, λατινική και γερμανική φιλολογία. Δίδαξε 65 χρόνια σε ελληνικά σχολεία της Ἀλβανίας, Ἡπείρου και Θεσσαλίας. Πέθανε στις 6)8)1895. (Ἡπειρωτικὸν Ἡμερολόγιον 1896 σελ. 175).

Κατὰ τὸ σχολ. ἔτος 1894-95 στὴν Ζωσιμαία ἐδίδασκον: Γ. Καλούδης διευθυντής, Σωτήριος Γρηγοριάδης, Ἰωάννης Στούπης, Χριστόδουλος Μέκιος καὶ Ἀντώνιος Γραυλαντώνης φιλόλογοι, Δημήτριος Λιθαδεὺς φυσικομαθηματικός, Κωνστ. Θωμαΐδης τῶν ἱερῶν, Ἀθανάσιος Χατζηγιαννῆς τῶν γαλλικῶν, Δημήτριος Ὑρφανίδης τῆς τουρκικῆς, Δημήτριος Σιδῶμος τῆς τουρκικῆς, Ἰωάννης Βογᾶς τῆς Γ' Σχολαρχεῖου, Ἰωάννης Κανάτας, Κωνσταντῖνος Οἰκονόμου, Ἰωάννης Βερτόδουλος καὶ Νικόλαος Ρέσσος. Ἀπαντες Ἰωαννίτες, πλὴν τοῦ Τραυλαντῶνι πού ἦταν ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι καὶ τοῦ Δ. Ὁρφανίδη πού ἦταν ἀπὸ τὸ Ἰκόνιον τῆς Μ. Ἀσίας. Ὁ Ρέσσος ἦταν ἀπὸ τὸ Τσεπέλοβο. («Ἡπειρωτικὸν Ἡμερολόγιον» 1896 σελ. 51-52).

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΦΑΓΓΟΣ (1873-1956): Γεννήθηκε στὴν Βίτσα Ζαγορίου. Ὁ πατέρας του λεγόταν Ἰωάννης Ζώνιος, πέθανε ὅμως πολὺ νέος καὶ ὁ μικρὸς τότε Κώστας υἱοθετήθηκε ἀπὸ τὸν συγγενὴ του Θεόδωρο Σφάγγο ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ πῆρε τὸ νέο του ἐπώνυμο. Τὰ πρῶτα γράμματα τὰ

ἔμαθε στὸ χωριό του. Ἐφοίτησε στὸ Γυμνάσιο Τσοτυλίου καὶ στὸ Ζωγράφειο Κεστορατίου, ἀπ' ὅπου καὶ ἔλαβε πτυχίον μὲ τὸν βαθμὸν ἄριστα. Δίδαξε ἓνα χρόνο στὴ Δράμα. Ἦρθε στὴν Ἀθήνα, ἐφοίτησε δύο χρόνια στὸ Διδασκαλεῖο καὶ πῆρε δίπλωμα πρωτοβαθμίου διδασκάλου. Ταυτοχρόνως φοιτοῦσε καὶ στὴν Γυμναστικὴ Ἀκαδημία. Δίδαξε γιὰ λίγο στὸ Πρότυπον Σχολεῖον Λαρίσης. Τὸ 1914 μετετέθη στὸν Βόλο. Στὸν Βόλο συνεδέθη μὲ τὸν ἀείμνηστο παιδαγωγὸ Ἀλέξανδρο Δελμούζο, ὁ ὁποῖος τότε διηύθυνε τὸ Παρθεναγωγεῖον Βόλου, ἐνῶ ὁ Σφάγγος ἦταν γυμναστής στὸ Παρθεναγωγεῖον. Ὁ Δελμούζος, ὅπως εἶναι γνωστὸν, εἰσήγαγε στὸ Σχολεῖο τὴν δημοτικὴ καὶ ἄλλες καινοτομίες παιδαγωγικῆς φύσεως, πού προκάλεσαν σάλο καὶ ὁ Δελμούζος πέρασε ἀπὸ δίκη. Ὁ Κ.

Σφάγγος ὑπῆρξε ἔνθερος ὁπαδὸς τοῦ Δελμούζου. Κατὰ δὲ τὴν δίκη, τὸν ὑπερασπίστηκε. Ὁ Δελμούζος ἀθώωθηκε. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν Ἰωαννίνων ζήτησε νὰ μετατεθῇ στὰ Γιάννενα. Δίδαξε στὸ Πρότυπο Διδασκαλεῖο καὶ στὸ Ὁρφανοτροφεῖον Ἰωαννίνων. Συνέγραψε ἓνα βιβλίο μὲ τίτλο «Σχολικαὶ παιδεαί». Ἀνέπτυξε καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα. Ἰδρυσε στὰ Γιάννενα τὴν «Ἀδελφότητα τῆς Κοινότητος Βίτσης», πρωτοστάτησε στὸ θέμα τῆς ὁδοποιΐας τοῦ χωριοῦ του, σὲ ἐξωραϊστικὰ ἔργα, διετέλεσε Πρόεδρος τῆς Κοινότητος κατὰ τὰ ἔτη 1935

Πολιτὸν Ἀμυντὸν ἐγκλιτὸν Δρόβανος

Ενδεωδιστὸν.

Διὰ τὸν παρόντα ὑπόθετον ἐνδεωδιστὸν δόξεν γίνεσθαι, ὅτι ὁ ἐν Βαυαρικῇ
ἐκτὸς Ἑλλάδος καὶ ἑσθιαστικῶν ἀποστολῶν, ὑποκείμενος Βασιλεὺς Ἀλέξανδρος

ἐκτενεῖται ἐν αὐτῇ ἀποστολῇ καὶ ἡ ἐκτὸς Ἑλλάδος ἀποστολὴ καὶ ὁ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀποστολῆς
καὶ ἐκτελεσθῆναι τὰς ἀποστολὰς ἐκτελεσθῆναι ἐκτελεσθῆναι ἀποστολὰς

Πολιτὸν Ἀμυντὸν (8) —

Πρὶν δὲ διὰ τὸν παρόντα ὑπόθετον ἐνδεωδιστὸν καὶ ὁ ἐκτὸς Ἑλλάδος ἀποστολὴ
καὶ ἡ ἐκτὸς Ἑλλάδος ἀποστολὴ καὶ ὁ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀποστολῆς καὶ ὁ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀποστολῆς

Εν Δρόβανη τῇ 25. Ιουλίου 1890 —

Ο ΕΧΟΝ ΔΡΑΧΜΕΣ

Πολιτὸν Ἀμυντὸν ἐκτελεσθῆναι

Απόστολος Δρόβανος 1891

Δρόβανος

—1939. Τοῦ ἀπενεμήθη ὁ «ἄθλος» τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «ὁ Παρνασσός» τὸ 1904 καὶ ὁ Ἀργυροῦς Σταυρὸς τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Τάγμα-
τος Γεωργίου τοῦ Α' τὸ 1918.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΒΟΛΟΓΙΑΝΝΙΔΗΣ (1870 — 1945) : Δίδαξε ἀπὸ τὸ 1889—1891 στὴν Μπάγια, 1892—1893 στὴν Πυρσό-
γιαννη, 1893—94 στὸ Γραμμένο, 1894—96 στὸ Τσερβάρι, 1896—97 στὸ Πά-
πιγκο, 1897—98 στὴν Γιρσόγιαννη, 1898—1905 στὴν Μανασή, 1905—1908
στὸ Τσερβάρι, 1908—1910 στὴ Μόλιστα, 1910—12 στὸ Τσερβάρι, 1912—
14 στὴν Μόλιστα καὶ ἐν συνεχείᾳ στὴν Βούρμπιανη καὶ Κόνιτσα. Πέθα-
νε στίς 30/10/1945. (Πρ. Ἑλ. Συνεδρίου ὑπ' ἀρ. Α. 2501/1951).

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΛΟΥΛΑΚΙΑΡΗΣ. Δίδαξε ἀπὸ τὸ 1906
—1909 στὸ Μονοδέντρι καὶ ἀπὸ τὸ 1909—1940 δίδαξε στὸ Μέτσοβο. Διε-
τέλεσε καὶ διευθυντὴς τῆς Σχολῆς Μετσόβου. (Πρ. ὑπ' ἀρ. Α. 7334/51).

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ ΜΙΚΕΛΗΣ. Δίδαξε ἀπὸ τὸ 1889—1916
στὴν Ἄνω καὶ Κάτω Λιονίτσα, στὸ Λούκοβο, στὴν Λικέρνη, στὴν Σαρα-
κινίτσα καὶ Τρανοσίτσα Βορείου Ἡπείρου. (Πρ. Α. 14226/51).

ΑΜΑΛΙΑ ΚΩΝΣΤ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ (1867—1931) : Δίδαξε στὰ Γι-
άννενα ἀπὸ τὸ 1887—1930. Πέθανε στίς 7/10/1931. (Πρ. ὑπ' ἀρ. 1855/31).

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΣΠΥΡ. ΣΤΑΣΙΝΟΥ (1870—1935) : Πτυχιούχος Ἑ-
λισαβετείου Παρθεναγωγείου Ἰωαννίνων. Δίδαξε στὴν Ἡπειρο (Φούρ-
κα, Μόλιστα κ.ἄ.) ἀπὸ τὸ 1887—1890, 1895—1898 καὶ ἀπὸ τὸ 1908—1915.
Πέθανε στίς 14/10/1935. (Πρ. Α. 14728/52).

ΑΝΔΡΟΝΙΚΗ ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ (1881—1967) : Διευθύν-
τρια Ἐθνικοῦ Ὀρφανοτροφείου Ἰωαννίνων. Δίδαξε ἀπὸ τὸ 1902—1935.
Πέθανε στίς 12/2/1967. (Πρ. Α. 18213/51).

ΚΛΕΙΩ ΔΡΑΚΟΥ : Δίδαξε στὴν Ζίτσα ἀπὸ τὸ 1892—1903. (Πρ. 884/
1930).

ΑΝΘΗ ΔΗΜ. ΔΡΑΚΟΥ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Διετέλεσε διευθύντρια τοῦ
Παρθεναγωγείου Ζίτσας γύρω στὰ 1891—92.

ΑΝΝΑ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΖΑΜΠΙΡΑ (1879—1967) ἀπὸ τὰ Γιάννενα. Δί-
δαξε ἀπὸ τὸ 1894—1900 στὴν Παραμυθιά, στὴν Πάργα καὶ στίς Φιλιά-
τες. Ἀπὸ τὸ 1908—1936 στὰ Γιάννενα. Πέθανε στίς 17/6/1967. (Πρ. Α.
14824/69).

ΑΜΑΛΙΑ ΧΡ. ΚΑΡΑΚΑΣΗ. Γεννήθηκε στὰ Γιάννενα τὸ 1864. Δί-
δαξε στὰ Γιάννενα ἀπὸ τὸ 1880—1898 καὶ ἀπὸ τὸ 1907—1930. (Πρ. 2141/
30).

ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΕΥΑΓ. ΜΟΣΧΟΥ Γυμνάστρια. Δίδαξε στὰ Γιάννενα
ἀπὸ τὸ 1909—1935. (Πρ. Α. 5901/51).

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ ΣΤ. ΛΑΖΑΝΗΣ (1890—1944) ἀπὸ τὸ Κλεισάρι Ἀρ-
γυροκάστρου. Ἀπόφοιτος Ἑλληνογαλλικοῦ Λυκείου Κωνσταντινουπό-
λεως. Δίδαξε 30 χρόνια στὴν Β. Ἡπειρο. Ἐξετελέσθη ἀπὸ τοὺς Ἀλθα-
νοὺς γιὰ τὰ ἐνθουσιώδη ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος αἰσθήματά του τὴν 25/7/
1944.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΖΑΜΙΑΣ (1869—1956) : Δίδαξε από τὸ 1894—1933 στὴν Βέργα Β. Ἡπείρου καὶ στὴν περιοχή Κονίτσης. Πέθανε στίς 27/9/1956. (Πρ. Α. 25217/52).

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΖΑΜΙΑΣ. Δίδαξε ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν στὴν Κόνιτσα. Πέθανε τὸ 1947 σὲ ἡλικία 80 ἐτῶν.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΠΑΡΑΣ (1887—1964) ἀπὸ τὴν Ἄνω Λεσινίτσα τῆς Ἐπαρχίας Δελφίνου. Δίδαξε 44 χρόνια στὴν Β. Ἡπειρο. Συνέγραψε ἕνα βιβλίο μὲ τίτλο «Τὸ Δέλφίνο τῆς Β. Ἡπείρου» ποὺ ἐξεδόθη μετὰ τὸν θάνατό του.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΑΠΑ — ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ (1870—). Δίδαξε 26 χρόνια στὴν Ἀλθανία, ἥτοι ἀπὸ τὸ 1904—1930, ὁπότε τὸν ἀπήλασαν οἱ Ἀλθανοὶ ὡς ἀνεπιθύμητο. (Πρ. 6534/1932).

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΕΤΡΙΔΗΣ (1830—1914) ἀπὸ τὴν Δρόβιανη. Δίδαξε στὴν Δίβρη καὶ στὴν Δρόβιανη. Στὸ «Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον» τοῦ Ἀσωπίου τοῦ ἔτους 1880 σελ. 244—254, ἔχει δημοσιεύσει ἕνα ἄρθρο μὲ τίτλο «Τὸ ἐν Ἡπείρῳ στρατόπεδον τοῦ Πύρρου καὶ ἡ ἐν Ἰλλυρίᾳ Φανωτὴ» καὶ ὑπογράφει: Ἀθανάσιος Πετρίδης - Ἡπειρώτης, Σχολάρχης Πύργου Ἡλείας.

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ Π. ΒΟΛΙΔΗΣ (1872—1955) ἀπὸ τὴν Δρόβιανη. Καθηγητὴς. Δίδαξε στὴν Δρόβιανη. Διετέλεσε ἀπὸ τὸ 1897—1902 νεοκόρος καὶ ψάλτης τῆς ἐν Μονάχῳ ἐλληνικῆς ἐκκλησίας. Πέθανε στίς 25/1/1955. (Πρ. Α. 2490/1951).

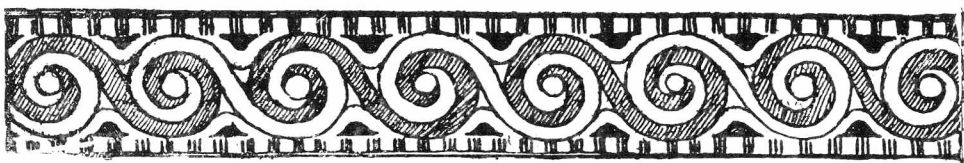
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΛΕΚΚΑΣ ἀπὸ τὴν Πολίτσανη. Δίδαξε 40 χρόνια στὴν Β. Ἡπειρο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β. ΣΠΥΡΑΚΟΣ δάσκαλος στὴν Ἀστική Σχολὴ Δρόβιανης. («Ἡμερολόγιον Βρετοῦ» ἔτους 1915, σελ. 330, 331).

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ Ἑλληνοδιδάσκαλος στὸν Αὐλῶνα («Ἡμερολόγιον Βρετοῦ» ἔτους 1915, σελ. 330).

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΔΑΜ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, παπαδάσκαλος. Δίδαξε στὴν Καστάνιανη ἀπὸ τὸ 1883—1885.

Συνεχίζεται

ΦΓΑΝΓΚΙΣΚΟΥ ΝΤΕ ΜΟΝΚΑΝΤΑ

Μετάφραση (ἀπὸ τὰ Ἰσπανικά):

ΜΑΓΙΑΣ - ΜΑΡΙΑΣ ΡΟΥΣΣΟΥ

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΑΛΑΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΡΑΓΩΝΕΣΩΝ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΧΛΙΥ

Ἐπιτίθενται οἱ Γενοβέζοι στὴν Καλλιπόλη καὶ ὑποχωροῦν μὲ ἀπώλεια τοῦ στρατηγοῦ τους

Ἦν ἴδιο καιρὸ πού ὁ Ροκαφόρτ καὶ ὁ Φερνάν Χιμένες κέρδιζαν τὴ νίκην, μετὸς μασαγέτες, ὁ Ραμόν Μοντανέρ, ἀρχηγὸς στὴν Καλλιπόλη, νίκησε τοὺς Γενοβέζους.

Αὕτῃ ἡ ἐπιτυχία ὑπῆρξε ἀξιοσημείωτη καὶ φαίνεται καθαρὰ πόσο εὐμετάβλητα εἶναι τὰ γεγονότα σ' ἕναν πόλεμο, ὅπου καμιά φορὰ οἱ νίκες καὶ οἱ ἥττες δημιουργοῦνται ἀπὸ αἰτίες καὶ ἀπρόβλεπτες καὶ ἀνέλπιστες.

Ὁ Ἀντώνιο Σπίνολα, μὲ δεκαοκτὼ γενοβέζικες γαλέρες ἔφθασε στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ νὰ μεταφέρῃ στὴν Μαρκιονία τοῦ Μομφεράτου τὸν Δημήτριο, τρίτο γιὸ τοῦ Ἀνδρόνικου καὶ τῆς αὐτοκράτειρας Εἰρήνης καὶ συνομιλῶντας μὲ τὸν αὐτοκράτορα γιὰ τὴν κατάστασιν μὲ τοὺς Καταλανούς, ὁ Σπίνολα, περισσότερο ἀπὸ ἀπερισκεψία παρὰ μὲ φρόνησιν, προσφέρθηκε νὰ πάρῃ τὴν Καλλιπόλη καὶ νὰ διώξῃ τοὺς Καταλανοὺς ἀπὸ τῆς Θράκης ἂν τοῦ ἔδινε τὸ λόγο του νὰ νυμφεῦσιν τὸν Δημήτριο, τὸν τρίτο γιὸ του, μὲ τὴ θυγατέρα τοῦ Ἀπιοῦ Σπίνολα, ἔπαθλο ὠφειλόμενο γιὰ μιὰ τόσο σπουδαία ὑπηρεσία.

Ὁ Ἀνδρόνικος δέχθηκε καὶ ἔδωσε τὸ λόγο του πὺς θὰ νύμφευσιν τὸν γιό του. Ὁ αὐτοκράτορας ἔφθασε στὴν Καλλιπόλη μὲ δύο γαλέρες. Πρώτῃς γιὰ τὸν ἀρχηγὸ καὶ ὅταν τὸν πῆγαν καὶ τὸν συνάντησε μὲ ὕψος σοβαρὸ καὶ ἀπότομο, τοῦ εἶπε: «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Ἀντώνιο Σπίνολα, στρατηγὸς τῆς δημοκρατίας μου. Ἐρχομαι νὰ σᾶς διατάξω ὅπως χωρὶς ἀντίρρηση καὶ καθυστέρηση ἐλευθερώσετε αὐτὲς τὲς ἐπαρχίες καὶ ἀποσυρθεῖτε στὴν πατρίδα σας. Διαφορετικὰ θὰ σᾶς διώξουμε μὲ τὰ ὅπλα καὶ θὰ ὑποστήτε τὴν σκληρότητά τους».

Ὁ Ραμόν Μοντανέρ, γνωρίζοντας πὺς βρίσκεται χωρὶς στρατό, σὺν συνेतὸς καὶ καλὸς στρατιώτης, ἀπάντησε δίνοντας ἀναφορὰ μὲ μεγάλη ἡπιότητα καὶ εὐγένεια πὺς ἡ ἀναχώρησιν ἀπὸ τὴν Καλλιπόλη καὶ τὴ Θράκην δὲν ἦταν πρᾶγμα πού τόσο ἀκαριαία μποροῦσε νὰ γίνῃ, ὅσο ἐκεῖνος ἤθελε καὶ τὸ νὰ τοὺς ἀπειλῇ μὲ τὰ ὅπλα του ἦταν ἐνέργεια μακριὰ ἀπὸ κάθε λογικὴ καὶ συνθήκη εἰρήνης πού εἶχαν οἱ βασιλιάδες τους μὲ τὴν δημοκρατίαν του. Κι' ὅτι αὐτὸς ἦταν ὑπεύθυνος νὰ τὴν διατηρήσῃ ὅσο ἐκεῖνοι τὴν διατηροῦσαν.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 369.

Ἀπάντησε ὁ Ἀντώνιο, καὶ δεύτερη καὶ τρίτη φορὰ προκάλεσε ὅλους τοὺς Καταλανοὺς μὲ λόγια γεράτα χίλιες ὕβρεις.

Ὁ Μοντανέρ, ἐρεθισμένος μπροστὰ σὲ τέτοια θρασυότητα, ἔχασε τὴν ὑπομονή του καὶ ἀπάντησε μὲ θάρρος πῶς ὁ πόλεμος ποὺ τοὺς κήρυττε ἀπὸ μέρους τῆς δημοκρατίας του ἦταν ἄδικος, καὶ πῶς διαμαρτυρόταν μπροστὰ στὸ Θεὸ καὶ στὴν κοινὴ πίστη ποὺ ὠμολογοῦσαν πῶς γιὰ ὅλες τὶς καταστροφές, τὸ αἷμα, τὶς λεηλασίες, τὶς πυρκαϊὲς καὶ τοὺς σκοτωμοὺς ποὺ θὰ γίνονταν, θὰ ἦταν ἐκεῖνοι ὑπαίτιοι γιὰτὶ αὐτοὶ ἦταν ἀναγκασμένοι νὰ ἀντισταθοῦν μπροστὰ σὲ τόσο ἄδικη προσβολή. Καὶ ὅτι ἡ δημοκρατία τῆς Γένοβας δὲν εἶχε δικαιοδοσία νὰ ἀπαιτήσῃ νὰ φύγουν ἀπὸ τὴ Θράκη καθὼς ἐκείνη ἢ γῆ δὲν ἀνῆκε στὴν χωροδεσποτία της. Κι' ἂν τὸ δίκαιο τους τὸ στήριζαν μόνο στὴν ἰσχὺ τους, ἂς ἔρχονταν νὰ τοὺς διώκουν. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἔδειχνε τὴ διαφορὰ ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὰ λόγια καὶ στὴν πράξη. Καὶ ὅτι ὁ Ἀνδρόνικος ἦταν σχισματικὸς καὶ ψεύτης πῶς τὰ ὅπλα τους θὰ ἀνελάβαναν τὴν καταστροφή του ὅταν θὰ τελείωναν μὲ τοὺς Γενοβέζους.

Μετὰ ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀπάντησι, ὁ Ἀντώνιο ἐπέστρεψε στὶς γαλέρες του καὶ μαζὶ τους στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἀνέφερε στὸν αὐτοκράτορα τί εἶχε συμβῆ καὶ προσφέρθηκε νὰ κυριεύσῃ τὴν Καλλίπολη, ἀφοῦ τόσο λίγη ἄμυνα δέθετε.

Ὁ Ἀνδρόνικος μὲ τὴ μανία ποὺ εἶχε νὰ κερδίσῃ τὸ φρούριο τῶν χειρότερων ἐχθρῶν του, ἔδωσε στὸν Σπίνολα ἐπτὰ γαλέρες μὲ τὸν ἀρχηγό τους Μαντριόλ, Γενοβέζο σὲ ἐθνικότητα, ὥστε ὅλες μαζὶ μὲ τὶς δεκαεπτὰ νὰ διευκολύνουν τὴν ἐπιχείρησι.

Ὁ Ἀντώνιο ἐπιβίβασε τὸν Δημήτριο καὶ μὲ τὶς εἰκοσιπέντε γαλέρες ἔφθασε τὴν ἐπόμενη μέρα στὶς δύο μετὰ τὸ μεσημέρι στοὺς Παλομάρες, κοντὰ στὴν Καλλίπολη καὶ ἄρχισε νὰ ἀποβιβάζῃ στρατό.

Ὁ Μοντανέρ μὲ τὰ λίγα ἄλογα ποὺ εἶχε, ριψοκίνδυνος καὶ γενναῖος στὴ γλώσσα τοῦ νεοῦ, ἐμπόδιζε τὴν ἀποβίβασιν. Ἀλλὰ δέκα γαλέρες ξεκόβωντας ἀπὸ τὶς ὑπόλοιπες, ἐλεύθερα κατέβασαν τὸν στρατὸ ποὺ εἶχαν, στὴ στεριά. Πλήγωσαν τὸν Μοντανέρ καὶ σκότωσαν τὸ ἄλογό του καὶ πιστεύοντες οἱ Γενοβέζοι πῶς ὁ καβαλῆρης του ἔπαθε τὸ ἴδιο, φώναζαν δυνατὰ: «Νεκρὸς εἶναι ὁ ἀρχηγός καὶ ἡ Καλλίπολη δική μας». Ἀλλὰ βοηθημένος ἀπὸ ἕναν δοῦλο, γλύτωσε ἀπὸ τὰ χέρια τους μὲ πέντε πληγές.

Κατέφυγε μέσα στὴν Καλλίπολη λουομένος μὲ αἷμα δικό του καὶ ξένο καὶ προκάλεσε μεγάλη ἀναταραχή, καθὼς ὅλοι πίστευαν πῶς τὰ τραύματα τοῦ ἀρχηγοῦ τοὺς ἦταν θανάσιμα. Ὅταν μετὰ τὶς ἐξέτασαν, τὶς βρῆκαν τόσο ἐλαφρές, ποὺ οὔτε νὰ πολεμήσῃ, οὔτε νὰ κυβερνήσῃ τὸν ἐμπόδιον.

Περιφρούρησαν μετὰ τὰ τεῖχη τῆς Καλλίπολης μὲ δυὸ χιλιάδες γυναῖκες ὀρίζοντας κεφαλὴ ἀνὰ δέκα ἕναν Καταλανὸ ἔμπορο καὶ μὲ δόρατα, σπαθιά καὶ πέτρες ἀνέλαβαν τὴν ὑπεράσπισιν τῆς λευτεριᾶς τους, ἀναπληρώνοντας ὅχι μόνο τὴ θέσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνδρεία τῶν συζύγων τους.

Κύριοι πὰ οἱ Γενοβέζοι τῆς ὑπαίθρου, ἀφοῦ συντάξαν τὸ στρατό, ἔφθασαν στὴν Καλλίπολη καὶ ἔρριξαν τὶς σκάλες τους ἐκτοξεύοντας ἀμέτρητα βέλη. Δυνάμωσαν ἔντονα τὴν ἔφοδο, κυρίως ὅταν εἶδαν πῶς τὰ τεῖχη τὰ ὑπεράσπιζαν μόνο γυναῖκες. Ἀργότερα ἡ ἀντίστασις ἀπέδειξε πῶς μόνο στὸ ὄνομα ἔμοιαζαν γυναῖκες καὶ στὴν δύναμιν καὶ τὴ σταθερότητα ἦταν ἄνδρες ἀνίκητοι. Τοὺς πέταξαν κάτω ἀπὸ τὰ τεῖχη καὶ ἦταν πολλοὶ οἱ νεκροὶ καὶ οἱ πληγωμένοι, καθὼς πίστεψαν πῶς ἂν ἐπίμονα τὶς πολεμοῦσαν, ἡ φυσικὴ ἀδυναμία τοῦ φύλου θὰ τὶς ἔκανε νὰ λυγίσουν. Γύρισαν μὲ δεύτερη ἔφοδο, ἀλλὰ ὑποχώρησαν μὲ ἀκόμα μεγαλύτερες φθορές.

Ὁ Ἀντώνιο Σπίνολα παρατηροῦσε τὴ μάχην ἀπὸ τὴν ναυαρχίδα του. Βλέ-

ποντας τὸ στρατὸ του νὰ ὑποχωρῇ ἀπογοητευμένος πὼς θὰ κατάφερνε τίποτα μόνον μὲ αὐτοὺς ποὺ εἶχε στὴν ξηρὰ, κατέβηκε καὶ ὁ ἴδιος μὲ τετρακόσια ἄλογα γιὰ νὰ ἐμπυκώσῃ τὴν ἔφοδο. Ἐφθασε στὰ τείχη. Βλέποντας ἀπὸ κοντὰ τὴ φθορὰ καὶ τόσοις στρατιῶτες σκοτωμένους, μετάνοιωσε ποὺ ξεκίνησε μιὰ τέτοια ἱστορία. Ἐμψύχωσε τοὺς δικούς του καὶ ἐπετέθησαν μὲ ἀνδρεία. Ξανάρχισε ἡ μάχη καὶ στὶς γυναῖκες αὐξήθηκε ἡ μαχητικότητα μὲ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ κινδύνου. Γερμάτες αἱματα καὶ πληγές, τόσο ἀμετακίνητες ἦταν ἀπὸ τὶς θέσεις τους ποὺ κάποια μὲ πέντε τραύματα στὸ πρόσωπο δὲν θέλησε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴ δική της, κρίνοντας πὼς τόσο ἔνδοξο πόστο ποὺ ὁ ἄνδρας της ἥπρεπε νὰ τὸ κατέχῃ, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ χάσῃ παρὰ μαζὶ μὲ τὴ ζωὴ της.

Οἱ Γενοβέζοι, ντροπισμένοι νὰ βλέπουν πόσο ἀνδρεία τοὺς ἀπέκρουαν γυναῖκες, πεισματικά ἀγωνίζονταν. Πέφτοντας ἕνας σκοτωμένος ἀπὸ τὶς σκάλες, βρισκόταν ἀμέσως ἄλλος ποὺ προσφερόταν στὸν ἴδιο κίνδυνο. Ὁ Ραμὸν Μοντανέρ βλέποντας τὶς καταστροφές ποὺ εἶχαν ὑποστῇ οἱ Γενοβέζοι καὶ πὼς δὲν εἶχαν πιά βέλη νὰ πετάξουν, μὲ τὶς μοῖρες τους ἀφανισμένες, οἱ περισσότεροι πληγωμένοι, κ' οἱ ὑπόλοιποι ἀποκαμωμένοι καὶ λυγισμένοι ἀπὸ τὴν τραχεῖα καὶ πολύωρη μάχη, ἀφοῦ ἦταν Ἰούλιος μῆνας μετὰ τὸ μεσημέρι, μὲ ἑκατὸ ἄνδρες καὶ ἑξή καβαλλάρηδες, χωρὶς ἀμυντικά ὅπλα γιὰ νὰ εἶναι πρὸ ἐλαφρεῖς, βγῆκε νὰ πολεμήσῃ. Ἀνοίγοντας μιὰ πύλη τῆς Καλλίπολης ρίχτηκε μὲ τὰ ἑξή του ἄλογα στὸν ἐχθρὸ τὸν ξέψυχο ἀπ' τὸν κάματο καὶ τὴ ζέστη καὶ τὰ ὅπλα.

Ἀκολούθησαν οἱ ἑκατὸ ἄνδρες καὶ μὲ μικρὴ προσπάθεια τοὺς νίκησαν ὅλους καὶ τοὺς κατάκοψαν.

Πῆραν οἱ νικημένοι τὸ δρόμο γιὰ τὶς γαλέρες τους. Κυνηγημένοι πάντα ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τους, χάθηκαν σχεδὸν ὅλοι στὴν ὑποχώρησιν.

Οἱ γαλέρες εἶχαν τὶς σκάλες κατεβασμένες στὴ στεριά καὶ κάποιοι Καταλανὸς ἀκολουθώντας τὸν ἐχθρὸ του, τὸν ἔφτασε καὶ τὸν σκότωσε μέσα στὴ γαλέρα. Καὶ ἂν ὁ Μοντανέρ ἐκείνη τὴν ἡμέρα εἶχε περισσότερον στρατὸ, πολλὰς ἀπὸ τὶς γαλέρες τῶν Γενοβέζων θὰ μπορούσαν νὰ περιέλθουν στὴν κατοχὴ του.

Ὁ Δημήτριος, ὁ γυιὸς τοῦ αὐτοκράτορα, καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ ποὺ διασώθηκαν, ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὴ στεριά, καθὼς φοβήθηκαν τὴν ἀποκοτιὰ καὶ τὴν τόλμην τοῦ νικητῆ. Οἱ τετρακόσιοι ἱππεῖς σκοτώθηκαν ὅλοι καὶ ὁ ἀρχηγός τους Ἀντώνιο στὸ ἴδιο σημεῖο ὅπου ἐκ μέρους τῆς δημοκρατίας του προκάλεσε τὴ στρατιά μας καὶ τῆς κήρυξε τὸν πόλεμον.

Δίκαα τέλος ἀνδρὸς τόσο ἀλαζονικοῦ ποὺ πέρα ἀπὸ κάθε λογικὴ ξεσήκωσε ἕναν πόλεμον. Ἡ καταστροφὴ του ὑπῆρξε εἰδοποίησις γιὰ ἐκείνους ποὺ ὑπόσχονταν στοὺς ἄρχοντες ἐπαχειρήσεις ποὺ ὑπόκεινται στὴν ἀβεβαιότητα τοῦ πολέμου παρουσιάζοντάς τες σὰν πολὺ εὐκολες καὶ βέβαιες. Σὰν ἀνάβῃ ἕνας πόλεμος καὶ ἔχεις πιά χουφτώσει τὸ σπαθί, ὅ,τι ἦταν ὀλότελα βέβαιο γίνεται ἀμφίβολο, περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἦταν σὲ ἀμφισβήτηση.

Ὁ Ἀντώνιο Ροκανέγκρα, στρατηγὸς Γενοβέζος, βρίσκοντας κοιμένο τὸν δρόμον γιὰ τὶς γαλέρες του μὲ σαράντα περίπου στρατιῶτες, ὀχυρώθηκε ψηλὰ σ' ἕνα ὕψωμα. Εἰδοποιήθηκε γι' αὐτὸ ὁ Μοντανέρ μετὰ ποὺ οἱ λίγοι Γενοβέζοι ποὺ εἶχαν ἀπομείνει τόσο ἀτμισμένοι καὶ ἀποδεκατισμένοι ἀποσύρθηκαν στὶς γαλέρες τους καὶ ἀπομακρύνθηκαν μὲ αὐτές.

Γύρισε μὲ τὸ στρατὸ ποὺ εἶχε πρὸς τὰ ἐκεῖ ποὺ ὁ Γενοβέζος βρισκόταν μὲ τοὺς δικούς του. Πολέμησε μαζὶ τους καὶ ὅταν ἄλλοι σκορπίστηκαν, ἄλλοι σκοτώθηκαν, ἀπόμεινε μόνος ὁ Ἀντώνιο Ροκανέγκρα μὲ ἕναν ἱππέα, δίνοντας γενναῖες καὶ μοναδικὰς ἀποδείξεις ἡρώϊσμου.

Ὁ Μοντανέρ, ἂν καὶ ἐχθρός, μπροστὰ σὲ τέτοια ἀνδρεία ἀναγκάστηκε

νά συγκρατήση τοὺς στρατιῶτες πού τοῦ ἔριχναν καὶ προσπαθοῦσαν νά τὸν σκοτώσουν καὶ μὲ μεγάλη εὐγένεια τοῦ ζήτησε νά παραδοθῇ. Ἀλλὰ ὁ Γενοβέζος ἀπόκοτος καὶ ἀποφασισμένος νά πεθάνῃ πρὶν νά παραδώσῃ τὰ ὅπλα, ὑποτίμησε τὶς παρακλήσεις καὶ τὴν εὐγένεια τοῦ Μοντανέρ, ὁπότε καὶ ξεσήκωσε τὴν ὀργή τῶν νικητῶν πού περικυκλώνοντάς τον, τὸν ἔκαναν κομμάτια. Καὶ ἔτσι οἱ Καταλανοὶ παρέμειναν κύριοι τοῦ στρατοπέδου καὶ τῆς νίκης.

Οἱ δέκα ἑπτὰ γαλέρες τῶν Γενοβέζων δὲν τόλμησαν νά ἐπιστρέψουν στὴν Κωνσταντινούπολη παρ' ὅλο πὺν ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ ἔλλειψη στρατιωτῶν μποροῦσε νά τοὺς ἀναγκάσῃ.

Ἀλλὰ καθὼς φοβόνταν τὴν ἀποδοκιμασίᾳ τοῦ Ἀνδρόνικου καὶ τὴν αὐθάδεια τῶν Ἑλλήνων, βγήκαν ἀπὸ τὸ στενὸ καὶ τράβηξαν γιὰ τὴν Ἰταλία, παίρνοντας μαζί τους καὶ τὸν Δημήτριο. Οἱ ἄλλες ἑπτὰ γαλέρες κυβερνημένες ἀπὸ τὸν Μαντριόλ, γυρίζοντας στὴν Κωνσταντινούπολη, εἰδοποίησαν τὸν Ἀνδρόνικο γιὰ τὰ συμβάντα.

Ἐφτάσε τὸ σῆμα κινδύνου τῆς Καλλίπολης στὸ στρατό μας πὺν ἐρχόταν γυρίζοντας στὸν καταυλισμὸ του, μετὰ ἀπὸ τὴν νίκη πὺν κέρδισε ἐνάντια στοὺς Μασαγέτες. Καθὼς φοβήθηκαν μήπως χαθοῦν πρὶν προλάβουν νά τοὺς βοηθήσουν ἐπιτάχυναν τὸν γυρισμὸ καὶ ἔφθασαν δυὸ μέρες μετὰ τὴν ἀναχώρηση τῶν νικημένων Γενοβέζων. Γενικὴ ἦταν ἡ λύπη πὺν δὲν πρόλαβαν νά τιμωρήσουν τοὺς Γενοβέζους τόσο ἄνομοι πὺν ἦταν, ὥστε νά διαλύουν συνθηκὲς ἐν ὧν αὐτοὶ ἀπουσίαζαν καὶ νά ἐπιτίθενται σὲ φρούριο πὺν ὑπεράσπιζαν γυναῖκες. Μεγάλωνε ἡ θλίψη τους ἀκόμα περισσότερο βλέποντάς τες πληγωμένες καὶ βασανισμένες. Ἀλλὰ ἡ χαρὰ τῆς νίκης ἔδιωξε τὴ λύπη καὶ ὅλοι μαζί γιόρτασαν τὴν εὐτυχία καὶ τὴν σύμπτωση τῶν δύο νικῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ XLV

Οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Τουρκόπουλοι ἐρχονται στὴν ὑπερσία τῶν Καταλανῶν

Ἐνὸς τὰ ὅπλα τῶν Καταλανῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων εἶχαν γιὰ ἐνασχόληση τὴν ἀλληλοκαταστροφή τους, οἱ Τοῦρκοι δίχως τὸ φόβο ὅτι ἡ στρατιὰ ἐνὸς ἀπ' τοὺς δού θὰ μποροῦσε νά τοὺς ἐπιτεθῇ, ὅπως ἂν σύμφωνοι καὶ ἐνωμένοι συνέχιζαν τὸν πόλεμο, ἐπανῆλθαν νά συνεχίσουν τὶς νίκες τους καὶ νά καταλάβουν τὶς ἐπαρχίες τῆς Ἀσίας δίχως φόβο νά τοὺς ἀντισταθῇ καμιά στρατιὰ στὴ ροὴ τῆς καλῆς τους τύχης. Γιατί, καθὼς διηγεῖται ὁ Παχυμέρης, τὸ εἰκοστὸ τέταρτο ἔτος βασιλείας τοῦ Ἀνδρόνικου, πὺν ἦταν τὸ χίλια τριακόσια ἑξή μετὰ τὸν Χριστό, οἱ Ἕλληνες ἐγκατέλειψαν τὴν Ἀσία ὁλότελα καὶ αὐτὸ συνέβη τρία χρόνια μετὰ πὺν οἱ δικοὶ μας ἔφυγαν ἀπὸ αὐτὴν. Ἀπὸ αὐτὸ συνάγεται μὲ τὸν πὺν φανερὸ τρόπο ἡ ζημία πὺν προκάλεσε ὁ χωρισμὸς καὶ ἡ διαφωνία τῶν Καταλανῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων, ἀφοῦ ἐξ αἰτίας τῆς χάθηκε ἡ εὐκαιρία νά δαμάσουν ἐκεῖνο τὸ ὑπεροπτικὸ ἔθνος στὸ ξεκίνημά του, πὺν ἐκείνους τοὺς καιροὺς θὰ μποροῦσε νά ἔχῃ ἐπιτευχθῇ μὲ μικρὴ δυσκολία.

Οἱ Τοῦρκοι ἀπόλυτοι κύριοι τῆς Ἀσίας ἤθελαν νά βάλουν πόδι στὴν Εὐρώπη καὶ νά ἐπεκτείνουν τὴ νικηφόρα στρατιὰ τους στὴ Δύση. Καθυστερήσε λίγα χρόνια τὴν ἐκπλήρωση τοῦ πόθου του ἡ ἔλλειψη πλοίων πὺν θὰ τοὺς βοηθοῦσαν νά περάσουν ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ στενοῦ τῆς Καλλίπολης. Γιὰ τὴν ὥρα πάντως ἐπωφελήθηκαν ἀπὸ τὴν εὐκαιρία πὺν ἔβλεπαν τοὺς Κα-

ταλανούς έχθρους τῶν Ἑλλήνων καὶ ἔστειλαν στὴν Καλλιπόλη τοὺς ἀντιπροσώπους τοὺς νὰ ἐμψυχώσουν τοὺς δικούς μας καὶ νὰ τοὺς ρωτήσουν ἂν δέχονταν καμιά συμφωνία γιατί θέλουν νὰ ἔρθουν νὰ τοὺς ὑπηρετήσουν. Ἐδειξαν πὼς δὲν τοὺς κακοφαινόταν ἡ ἰδέα. Ἔτοι οἱ Καταλανοὶ ἔστειλαν μιὰ φρεγάτα ἐξωπλισμένη καὶ μ' αὐτὴν ἦρθε ὁ Χιμελίκ ὁ ἀρχηγός τους μὲ δέκα ἀκολουθούς του γιὰ νὰ κλείσουν τὴ συμφωνία. Ἀπὸ μέρους τῶν δικῶν του πρόσφερε νὰ ἔρθουν ἐπτακόσια ἄλογα καὶ δύο χιλιάδες ὀπλίτες νὰ ὀρκιστοῦν πίστη στὸν ἀρχηγὸ τῶν Καταλανῶν. Οἱ ὅροι ἦταν: νὰ τοὺς ἐπιτραπῇ νὰ σχηματίσουν χωριστὸ στρατόπεδο ὅπου θὰ μπορούσαν νὰ ζοῦν μαζὶ μὲ τὶς οἰκογένειές τους. Ἀπὸ τὰ λάφυρα νὰ τοὺς δίνεται τὸ μισὸ ἀπὸ ὅ,τι σὲ κάθε Καταλανὸ στρατιώτη. Νὰ μπορούν νὰ γυρίσουν στὴ γῆ τους ὅποτε θὰ θέλουν χωρὶς νὰ ἐξαοκηθῇ βία ἐναντίον τους γιὰ νὰ τοὺς παρακρατήσουν.

Ἀφοῦ ἄκουσαν αὐτὰ ποὺ πρότεινε ὁ Τοῦρκος, μὲ ἀπόλυτη συμφωνία δέχτηκαν τὶς ὑπηρεσίες του ἀφοῦ ὀρκίστηκαν νὰ ἐκπληρώσουν τοὺς ὅρους. Μὲ αὐτὴ τὴν ἀπάντηση, ὁ Χιμελίκ ἔφυγε γιὰ νὰ περάσῃ τὸ στενὸ καὶ νὰ εἰσμάσῃ τὸ στρατὸ του ὥσπου νὰ φθάσῃ ἡ ἀρμιάδα, καὶ λίγο ἀργότερα ἐπιβιβασμένοι στὶς γαλέρες καὶ τὶς νάβες ποὺ μπόρεσαν νὰ συγκεντρωθοῦν, ἔφθασαν στὴν Καλλιπόλη δυὸ χιλιάδες πεζοί, ὀκτακόσιοι ἵππεῖς Τοῦρκοι μὲ τὰ παιδιὰ τους, τὶς γυναῖκες τους καὶ τὶς περιουσίες τους. Αὐτὴ εἶναι ἡ πράξη τῶν Καταλανῶν ποὺ τὴν καταδικάζουν τόσο οἱ ἀρχαῖοι, ὅσο καὶ οἱ σύγχρονοι συγγραφεῖς γιὰ πολὺ κακὴ: τὸ ὅτι πέρασαν στὴν Εὐρώπῃ τοὺς βάρβαρους ἄπιστους ἐχθροὺς τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος, λεκιάζοντας τὴν δόξα ἐκείνης τῆς ἐκοτρατείας μὲ μιὰ ἰδέα τόσο ἀσεβῆ καὶ ἀποκρουστικὴ, ἀνοίγοντας τὸ δρόμο γιὰ τὴν Εὐρώπῃ σ' ἓνα ἔθνος τόσο γενναῖο καὶ ἰσχυρό.

Ἡ Ἀδικὴ εὐθύνη ἐν τούτοις φορτώνουν αὐτοὶ οἱ συγγραφεῖς στοὺς Καταλανούς, ἀφήνοντας νὰ παρασυρθοῦν ἀπὸ τὸ πάθος ἢ τὴν ἀπροσεξία νὰ ἐξακριβώσουν, λάθος τοῦτο, γιὰ ἓναν συγγραφέα, βαρὺ. Κακὴ σκέψη ἦταν αὐτὴ γιὰ τοὺς Καταλανούς καὶ ὀλέθρια γιὰ τὴ λευτεριά τους ἂν οἱ Τοῦρκοι ποὺ δέχτηκαν γιὰ τὴν εὐκολία τους ἦταν ὑπέρτεροι σὲ δυνάμεις. Γιατὶ τότε ἐλεύθερα θὰ μπορούσαν νὰ ἐξαπλώσουν τὸ δόγμα τους καὶ νὰ βλάψουν τὴν πίστη μας καὶ ἀκριβῶς ἔτσι νὰ ἀφανίσουν τὴν ἐλευθερία αὐτῶν ποὺ τοὺς κάλεσαν. Οἱ σύμμαχοι καὶ οἱ βοήθειες δὲν πρέπει νὰ εἶναι μεγαλύτερες ἀπὸ τὶς προσωπικὲς δυνάμεις γιὰ νὰ μὴ συμβαίνει αὐτὸ ποὺ σὲ ἓνα Σκιπίωνα στὴν Ἰσπανία συνέβη, ὅταν τριάντα χιλιάδες ἰδηροκέλτες μὲ μοναδικὴ ἀπαιτία τὸν ἐγκατέλειψαν καὶ αὐτὸς ὄντας πρὸ ἀδύνατος δὲν μπόρεσε νὰ τοὺς συγκρατήσῃ. Ἀπὸ τότε ὁ Λίβιος ἔβγαλε ἓνα σημαντικὸ πόρισμα. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔφθαναν τὸν ἀριθμὸ τῶν τριῶν χιλιάδων ἐνόπλων καὶ σὲ ἀξία ἦταν κατώτεροι ἀπὸ τοὺς Καταλανούς, ὥστε μπορούμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν θὰ ἀποτολμοῦσαν περισσότερα ἀπ' ὅ,τι ὀρίζαν οἱ Καταλανοί, κ' ἀφοῦ αὐτοὶ ἦταν χριστιανοί, εἶναι φανερὸ πὼς ἡ πίστη τους δὲν θὰ διέτρεχε κίνδυνο, ἀφοῦ ἐκεῖνοι οἱ βάρβαροι ὄντας ἀσθενέστεροι, δὲν θὰ τὴν προσέβαλαν. Στὶς κοινότητες τοῦ βασιλείου τῆς Βαλένθιας, τὸν καιρὸ τῶν παπουδῶν μας, ἐκεῖνοι ποὺ πρὸ πᾶσά τὸ ὑπηρετήσαν, ἦταν οἱ μαυριτανοὶ καὶ τὸ ὅτι χρησιμοποιήθηκαν αὐτοὶ ἀκριβῶς ἐναντίον χριστιανῶν θεωρήθηκε ἀπολύτως θεμιτὸ καὶ ἀναγκαῖο. Ὅχι μὲ διαφορετικὸ τρόπο χρησιμοποιήθηκαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τοὺς Καταλανούς στὴν Ἑλλάδα ἐνόςω γιὰ τὴν προσωπικὴ ἄμυνα συγχωρεῖται ὅποιοδῆποτε λάθος θὰ μπορούσε νὰ ἔχῃ γίνει. Δὲ θὰ βρεθῇ δημοκρατία ἢ ἄρχοντας ποὺ ἀπειλούμενος ἀπὸ πολέμους ἐμφυλίου ἢ μὲ ξένους, θὰ παρέλειπε νὰ καλέσῃ, γιὰ βοήθειά του, στρατὸ θρησκείας ἢ ἡθῶν διαφορετικῶν, καὶ πολλὰς φορὲς ἐπέτρεψαν τὴν εἰσοδοὶ στὰ βασιλεῖα τους σὲ πολὺ πρὸ ἰσχυ-

ρους για να απαλλαγούν από τον παρόντα κίνδυνο, χωρίς να συνειδητοποιήσουν πώς θα μπορούσαν να λαφυραγωγηθούν και να ήττηθούν παρά να νικήσουν. 'Ο κοντινός κίνδυνος καμιά φορά αντιμετωπίζεται με άλλον μεγαλύτερον, και άφου' ε'τσι ή άλλοιώς με κάποιο τρόπο θα καταστραφής, καλλίτερα είναι να τὸν καθυστερήσης και να διαλέξης τὸν πὸ μακρυνὸ πὸ ἴσως ἀργότερα πάψη νὰ ὑπάρχη.

"Αν οἱ Καταλανοὶ ἔκαναν αὐτὸ πὸ ἔκανε ὁ Στήλικος καὶ ὁ Ναροῆς, ὁ ἔνας καλώντας τοὺς Γότθους καὶ ὁ ἄλλος τοὺς Λογγοβάρδους γιὰ τὴν καταστροφή τῆς Ἰταλίας καὶ τοῦ κράτους τους, δὲν θὰ τοὺς χτύπαγαν περισσότερο οἱ γραφίδες καὶ οἱ γλωσσες τῆς ἱστορίας. "Αλλοι τοὺς ἀποκαλοῦν ἀσεβεῖς ἱερόσουλους. "Αλλοι πειρατές, παγκόσμιο λοιπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἄθεους, ἄνομους, παράλογους. Κι' ὅλο αὐτὸ δημιουργήθηκε γιὰ τὴ σωτηρία τους κάλεσαν τοὺς Τούρκους καὶ θεωρώντας τὸ αὐτὸ σπουδαιότερο ἀπ' ὅ,τι εἶναι, πειράζει κάπως τὴ χριστιανικὴ ἀκοή. "Αλλὰ καλὰ ἐξετασμένο καὶ ἐρμηνευμένο, μᾶλλον ἐξιλείωνονται νομίζω, παρὰ πὸς ὑπάρχει λόγος νὰ τοὺς κατηγοροῦμε μὲ λόγια τόσο ἀσυνάρτητα καὶ γεμάτα ἀδικίες καὶ προσβολές. Ποιὸν δὲν θὰ ἐξερέθιζε γεγονὸς σὰν κι' αὐτό: Νὰ βρίσκωνται χίλιες λεῦγες μακριὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα τους, μὲ τοὺς ἀρχηγούς τους καὶ τοὺς πρέσβεις τους σκοτωμένους μὲ προδοσία. Ποιὸν τρόπο, ὅσο βίαιος καὶ ἂν εἶναι, δὲν θὰ δοκιμάση ἡ προσβεβλημένη τους ψυχὴ. "Οποιο κι' ἂν ἦταν τὸ λάθος ὅμως, θὰ μπορούσε νὰ μετριάση τὴν αὐστηρὴ κρίση τοῦ συγγραφέα.

"Υπάρχει ἀκόμα κάποια δυσκολία σχετικὰ μὲ τὴν χρονολογία πὸ πέρασαν οἱ Τούρκοι, γιὰ τὸ ὅτι Νικηφόρος λέει πὸς οἱ Καταλανοὶ τοὺς κάλεσαν πρὶν ἀπὸ τὴ μάχη τῆς "Απρης, ὅταν ἔμαθαν πὸς ὁ Μιχαὴλ ἐπρόκειτο νὰ τοὺς ἐπιτεθῇ καὶ πὸς αὐτοὶ πὸς πέρασαν ἦταν μόνον πεντακόσιοι. Θεωρῶ αὐτὴ τὴν πληροφορία τοῦ Νικηφόρου γιὰ ἀνακριβή, γιὰ τὸ Μοντανέρ στὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν χρονολογία διαφέρει καὶ σὰν αὐτόπτης νομίζω εἶναι πὸς ἀξιόπιστος, καθὼς ἀκόμα καὶ Καταλανὸς καὶ ἀμέσως ἐνδιαφερόμενος. "Εξ ἄλλου στὴ διήγησιν τῆς ἱστορίας του ἀναφέρει πολλὰ πράγματα ἐναντίον τοῦ ἔθνους του καὶ καταδικάζει ὅ,τι ἄσχημο ἔγινε, μὲ ἐλευθερία καὶ χωρὶς φόβο καὶ δὲν μπορεῖ νὰ πιστέψῃ κανεὶς πὸς ὅποιος λέει τὴν ἀλήθεια εἰς βάρος του, δὲν θὰ τὴν ἔλεγε σὲ ὅ,τι τόσο λίγο ἐνδιαφέρει τὴν ὑστεροφημίαν του, ὅπως τὸ ἂν ἔρθουν οἱ Τούρκοι τέσσερα χρόνια νωρίτερα ἢ ἀργότερα. "Ο Σουρίτα συνεχίζοντας τὴν ἀφήγησιν τοῦ Μπερενγκέρ ντὲ "Εντένσα διαφέρει ἐπίσης ἀπὸ τὸν Νικηφόρο. Γιὰ τὸ λέει πὸς ὁ ἴδιος ὁ Μπερενγκέρ ντὲ "Εντένσα κάλεσε τοὺς Τούρκους ὅταν ἔμαθε τὸν θάνατο τῶν ἀπεσταλμένων του καὶ λέει πὸς πέρασαν στὴν Καλλίπολη χίλιοι πεντακόσιοι ἵππεῖς καὶ τοῦ ἔδωσαν ὄρκο πίστεως. Αὐτὸ ἐπίσης τὸ θεωρῶ ἀνακριβές, γιὰ εἶναι ἀδύνατον στὶς δεκαπέντε ἡμέρες πὸς ὁ Μπερενγκέρ ἔμεινε στὴν Καλλίπολη, μετὰ τὴν ἀνακήρυξίν του ὡς ἐχθροῦ τῆς αὐτοκρατορίας, νὰ κάλεσε τοὺς Τούρκους πὸς βρίσκονταν στὴν "Ασία καὶ νὰ σύναψε συμφωνία καὶ νὰ πρόλαβαν νὰ μαζευτοῦν χίλια πεντακόσια ἄλογα καὶ νὰ μπακάρουν καὶ νὰ ἔρθουν νὰ ὀρκιστοῦν πίστι. Γιὰ αὐτὰ εἶναι πράγματα πὸς ἀκόμα κι' ἂν ἔγιναν μὲ μεγάλη γρηγοράδα πάλι δὲν θὰ μπορούσαν νὰ τακτοποιηθοῦν σὲ δεκαπέντε ἡμέρες. "Ο ἀληθινὸς χρόνος πὸς οἱ Τούρκοι πέρασαν ἀναφέρεται καθαρὰ ἀπὸ τὸν Μοντανέρ καὶ συνέβη τέσσερα χρόνια μετὰ τὴν ἔναρξιν αὐτῆς τῆς ἐκστρατείας καὶ γιὰ νὰ ἐπιβεβαιωθῇ αὐτὸ δὲν ὑπάρχει καμιά δυσκολία ἢ ἀδυναμία ὅπως συμβαίνει πολὺ συχνὰ σ' αὐτὰ πὸς γράφουν ὁ Νικηφόρος καὶ ὁ Σουρίτα. Κι' εἶναι σχετικὰ μὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τοὺς Τούρκους θὰ ἀκολουθήσω τὸν Μοντανέρ, γιὰ τὸν θεωρῶ σὰν τὸν πὸς ἀληθινὸ, γιὰ τὸ ἔλαβε μέρος καὶ παρευρέθηκε σὲ ὅλες ἐκεῖνες τὶς ἐπιχειρήσεις.

Ἐκεῖνον ἀκριβῶς τὸν καιρὸ οἱ Τουρκόπουλοι ποὺ ὑπηρετοῦσαν τὸν αὐτοκράτορα, ἀνακηρυγμένοι ἀποστάτες, γιατί ξεσχεδιάζοντας τοὺς Καταλανοὺς ζήτησαν νὰ πληρωθοῦν, διαφορετικά, θὰ σήκωναν τὰ ὄπλα, δὲν μπορούσαν ὄντας ὀλιγάριθμοι νὰ διατηρηθοῦν αὐτοδύναμοι. Ἔστειλαν νὰ ρωτήσουν τοὺς Καταλανοὺς ἂν τοὺς δέχονταν κοντά τους. Τοὺς ἀπάντησαν νὰ ἔρθουν ἡσυχοὶ πῶς θὰ χρησιμοποιοῦσαν κ' αὐτοὺς ὅπως καὶ τοὺς Τούρκους μὲ περισσότερο εὐνοϊκοὺς ὅρους, γιατί ἦταν χριστιανοί. Ἦρθαν περίπου χίλιοι ἐκλεκτοὶ ἵππεῖς κ' ἔδωσαν ὄρκο. Μπήκαν κάτω ἀπὸ τὴς διαταγὰς τοῦ Χουάν Πέρες ντὲ Καλδές. Ἀπόμεινε ὁ αὐτοκράτορας Ἀνδρόνικος χωρὶς τὴς ξένες στρατιές, ὅταν οἱ Ἀλανοὶ καὶ οἱ Τουρκόπουλοι ἀποχώρησαν ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία του, κ' εἶχε τέτοια ἔλλειψη στρατιωτῶν ποὺ ἄνετα θὰ μπορούσε νὰ τοῦ ἐπιτεθῇ ὅποιοσδήποτε, ὅσο ἰσχυρὰς κ' ἂν ἦταν στὴς ἐπαρχίες τοῦ κράτους του, χωρὶς νὰ ὑπάρχη κανεὶς νὰ τὸν ἐμποδίση. Αὐτοὶ οἱ στρατοὶ ποὺ ἔχασε ὁ αὐτοκράτορας ἐνδυνάμωσαν τὴ στρατιὰ τοῦ Ροκαφόρτ, γιατί καὶ οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Τουρκόπολοι τὸ ἴδιο τὸν σέβονταν καὶ τὸν ἀναγνώριζαν γιὰ ὑπέρτατο ἀρχηγὸ καὶ μὲ αὐτὴ τὴ σιγουριά πῶς τὸν ὑπάκουαν καὶ τὸν ἀγαποῦσαν ὅλοι αὐτοί, ξιπώθηκε καὶ ἔγινε μισητὸς σὲ πολλοὺς ἐξ αἰτίας τῆς θρασύτητος καὶ τῆς ἀπόλυτης ἐξουσίας μὲ τὴν ὁποία κυβερνοῦσε καὶ ὠρίζε τὰ πάντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ XLVI

Γεγονότα σχετικά μὲ τὸν Μπερενγκέρ ντὲ Ἐντένσα μετὰ τὴν

αἰχμαλωσία του ὡς τὴν ἀπελευθέρωσή του

καὶ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Καλλιπόλη

Μὲ τὴς καινούργιες ἐνισχύσεις τῶν Τουρκόπουλων καὶ τῶν Τούρκων καὶ πολλῶν ἄλλων Ἰσπανῶν ποὺ παλιὰ κυκλοφοροῦσαν καλυμμένοι σὲ διάφορα μέρη τῆς ἐπικράτειας σὰν ἔμποροι ἢ μὲ ὑπηκοότητα ἄλλου ἔθνους, αὐξήθηκαν οἱ δικοὶ μας, γιατί φορτωμένοι μὲ τόσες νίκες, ὅλοι ἐπεδίωκαν τὴ φιλία τους. Ἄλλοι ὑποκινημένοι ἀπὸ πόθους ἐκδίκησης ἀλλὰ οἱ περισσότεροι ἀπὸ ἀπληστία νὰ συμμεριστοῦν τὰ πλούτη καὶ τὴν μεγάλη φήμη ποὺ εἶχαν ἀποκτήσει σ' ἐκεῖνον τὸν πόλεμο.

Ἐκεῖνη τὴν ἴδια ἐποχὴ ὁ Μπερενγκέρ ντὲ Ἐντένσα μετὰ ἀπὸ μακροχρόνια καὶ ἐπίμοχθη αἰχμαλωσία καὶ ἀφοῦ μάταια περιπλανήθηκε στὴς αὐλὰς ἑρρικῶν ἀρχόντων τῆς Εὐρώπης γιὰ νὰ πετύχῃ τίποτα γιὰ τὴν ἐπιχείρηση τῶν Καταλανῶν, ἔφθασε στὴν Καλλιπόλη μὲ μία νάβα καὶ πεντακόσιους ἄνδρες, ὅλους μὲ μεγάλη ὑπόληψη. Τάραξε τὴ γαλήνη καὶ τὴν ἡρεμία τῆς στρατιᾶς ὁ ἐρχομὸς του, ἐξ αἰτίας τοῦ ἀνταγωνισμοῦ γιὰ τὴν διακυβέρνηση ποὺ ἀνάμεσα σ' αὐτὸν καὶ στὸν Ροκαφόρτ δημιουργήθηκε. Ἀλλὰ πρὶν νὰ γράψω τὴς αἰτίες καὶ τοὺς λόγους ποὺ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ εἶχαν γιὰ νὰ ἀνταγωνίζονται, θὰ πρέπει νὰ κάνω μιὰ ἐκτενὴ ἀναφορὰ γιὰ τὸ τί συνέβη στὸν Μπερενγκέρ ἀπ' ὅταν τὸν συνέλαβαν μέχρι ποὺ γύρισε.

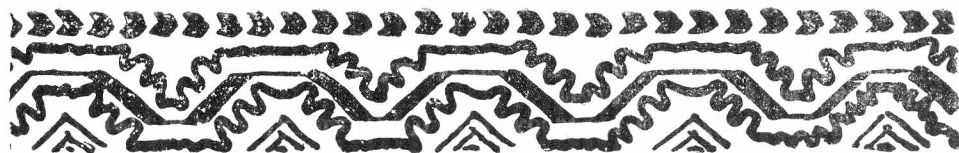
Μετὰ ποὺ ὁ Ραμὸν Μοντανέρ, κατὰ διαταγὴ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ προσπάθησε χωρὶς νὰ μπορέσῃ νὰ τὸ πετύχῃ, νὰ μαζέψῃ τὰ λύτρα γιὰ τὸν Μπερενγκέρ, ὅταν οἱ γενοβέζικες γαλέρες πέρασαν ἀπὸ τὸ στενὸ τῆς Καλλί-

πολης γυρίζοντας στην Τραπεζούντα, θεωρήθηκε πράγμα βέβαιο πώς φθάνοντας στη Γένοβα θα ἐλευθέρωναν τὸν Μπερενγκέρ καὶ πὺς θα ἔδιναν ἱκανοποίηση ἀφοῦ ἦταν ὑπὲρκοος καὶ στρατηγὸς φίλου βασιλιᾶ. Δὲν ἔγινε ὅ,τι περίμεναν. Ἐπὶ πλέον ἡ δημοκρατία υἱοθέτησε τέτοια ἄσχημη ἐνέργεια, χωρίς οὔτε νὰ τιμωρήσῃ τὸν στρατηγὸ τῆς, οὔτε νὰ ἐλευθερώσῃ καὶ νὰ δώσῃ ἱκανοποίηση στὸν Μπερενγκέρ γιὰ ὅσα ἔχασε. Γιατὶ πάντα ὅταν τὸ ἐγκλημα δὲν τιμωρεῖται, ἐπιδοκιμάζεται.

Ἐφθασε εἴδησι οὗτος Καταλανὸς τῆς Θράκης πὺς ὁ Μπερενγκέρ κατεκράτειρο τὴν Γένοβα σὲ φυλακὲς ἀταίριαστες γιὰ τὸ ἄτομό του, χωρίς νὰ προτίθενται νὰ τὸν ἐλευθερώσουν, καὶ ἀποφάσισαν μὲ γενικὴ συμφωνία, ἀφοῦ μὲ τὰ ὅπλα δὲν μπορούσαν νὰ ἐνεργήσουν, νὰ παρακαλέσουν τὸν βασιλιᾶ τῆς Ἀραγωνίας δὸν Χάϊμε νὰ μεσολαβήσῃ μὲ τὸ κύρος του σ' αὐτοὺς τῆς δημοκρατίας ἐκείνης. Γι' αὐτὴ τὴ δουλειὰ κλήθηκαν τρεῖς πρεσβευτὲς ποὺ ἦταν οἱ Γκαρθία ντὲ Βέργκουα, Πέρες ντὲ Ἀρμιε καὶ Πέδρο Ρολδὰν ὅλοι τοῦ συμβουλίου τῶν δώδεκα. Ἐφθασαν τὴν Καταλονία κι' ἔδωσαν στὸν βασιλιᾶ τὴν ἀναφορά τους: Ἐξέθεσαν τὴν μεγάλη προσβολὴ ποὺ τοὺς ἔγινε νὰ συλλάβουν τὸν ἀρχηγὸ τους τὸν Μπερενγκέρ, ἐνὸς ἔχουν ἀνταλλάξει ὑπόσχεση γιὰ πίστη καὶ μετὰ συνέχισαν τὴν κακὴ πράξη, ἀφαιρώντας τοὺς τὴν ἐλευθερίαν. Καὶ ἔρχονταν ἐκ μέρους ὅλων νὰ πέσουν στὰ πόδια του προσοιόμενος τὴν εὐσπλαχνία του καὶ ξεχνώντας τὴς παλιὲς δυσἀρεσκείες, νὰ διευθετήσῃ ὅπως ἔπρεπε τὴν αἴτησή τους. Τοῦ ἔδωσαν λεπτομερῆ ἀναφορὰ τῶν νικῶν τους καὶ τῆς κατάστασης ποὺ βρίσκονταν οἱ ὑποθέσεις τους καὶ τὰ πράγματα τῆς αὐτοκρατορίας τῆς ὁποίας τὴν κυριαρχία θὰ τοῦ προσέφεραν ἂν τοὺς βοηθοῦσε μὲ ζέση γιατί οἱ ἐπαρχίες βρίσκονταν χωρίς ἄμυνα ἐκτεθειμένες τὴν ὁρμὴ καὶ στὰ ὅπλα τοῦ πρώτου ποὺ θὰ ἤθελε νὰ τοὺς ἐπιτεθῇ, ἐνῶ αὐτοὶ θὰ εἶχαν τὴ δύναμη, μὲ ἕναν ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους θυρεοὺς πληρώνοντας μὲ τὸ μόνχο τους καὶ τὸ αἶμα τους, νὰ μεγαλύνουν τὸ στέμμα του καὶ νὰ κάνουν σεβαστὸ τὸ ὄνομά του στὰ πέρατα τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας. Ἀπάντησε ὁ βασιλιᾶς πὺς γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τόσο καλοὺς ὑπηκόους θὰ χρησιμοποιοῦσε τὸ κύρος του καὶ τὰ ὅπλα του ἂν χρειάζονταν καὶ περισσότερο γιὰ τὸν Μπερενγκέρ ντὲ Ἐντένσα, ἕναν ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους ὑπηκόους του. Ὅσο γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ στρατό, θεωροῦσε πὺς ὁ βασιλιᾶς δὸν Φαιμπρίκε τῆς Σικελίας, ὁ ἀδελφός του, μπορούσε καὶ συνέφερε καλλίτερα νὰ δώσῃ ἐκεῖνος. Γιατὶ αὐτὸς βρισκόταν μακριὰ καὶ δυσκολώτερα θὰ μπορούσαν νὰ δώσουν τὰ χέρια ἢ νὰ διατηρηθοῦν, ὅταν κερδίζονταν, οἱ ἐπαρχίες τῆς Ἑλλάδας μὲ τὴν Καταλονία. Ἀλλὰ τοὺς εἶπε, ἐκτιμοῦσε καὶ τοὺς εὐχαριστοῦσε γιὰ τὴν προθυμία τους.

Ὅταν ἔγιναν αὐτά, οἱ τρεῖς πρεσβευτὲς πῆγαν στὴ Ρώμη καὶ παρουσί-ασαν στὸν Πάππα τὴν εὐκαιρία ποὺ θὰ εἶχε νὰ ὑποτάξῃ τὴν αὐτοκρατορία τῆς Ἑλλάδας τὴν θέλησή του ἂν στοὺς Καταλανὸς τῆς Θράκης δίνονταν κάποια σημαντικὴ βοήθεια, ὅπως θὰ ἦταν νὰ ἐπέτρεπε στὸ Δὸν Φαιμπρίκε νὰ ἀναλάβῃ προσωπικὰ τὴν ἐπιχείρηση, μὲ ἕναν ἀπεσταλμένο τῆς Ἀγίας Ἐδρας καὶ νὰ κηρυχθῇ μία σταυροφορία γιὰ χάρη αὐτῶν ποὺ θὰ πῆγαιναν καὶ θὰ βοηθοῦσαν μὲ ἐλεημοσύνες.

Ὁ Πάππας δὲν καλοδέχτηκε αὐτὴ τὴν ἀποστολή, οὔτε θέλησε νὰ καταλήξῃ σὲ συμφωνία, γιατί βρισκόταν καὶ ὁ ἴδιος σὲ μεγάλες δὺσκολίες καὶ ἡ κυριώτερη ἦταν ὁ φόβος του, μήπως ὁ οἶκος τῆς Ἀραγωνίας γινόταν ἰσχυρότερος μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

ΠΑΛΑΙΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΟΝΙΤΣΗΣ*

‘Ομολογία τοῦ ἔτους 1852, χωρίων Ζέρμας - Βούρμπιανης

Γρόσια 668,30: ἵγουν ἑξακόσια ὀκτῶ καὶ παραδες τριάντα ἐδανήσθην ἐγὼ ὁ ὑποφαινόμενος γεώργιος τζήμου ἀπὸ τὸν Κύριον Δημήτριον γιόση Βουρμπιανίτην τὰ ὁποῖα γρόσια τὰ χρεωστούσαμε μὲ κοινὴν ὁμολογίαν τῆς χώρας μας καὶ ἐγὼ τὰ ἐπῆρα ἀπάνω μου, ἐπειδὴ τὰ χρεωστοῦσα εἰς τὸ κοινὸν τῆς χώρας μουκαντέμ μπόρτζι, τὰ ὁποῖα γρόσια ὑπόσχομαι νὰ τρέχουν μὲ τὸ διαφορόν τους τὰ δέκα ἑνδεκα καὶ μισὸν τὸν χρόνον ὅσος καιρὸς καὶ ἂν ἀπεράση, καὶ εἰς ἑλκιν χαρτοσίμου ἐγράφθη εἰς ἅπλιν χαρτὶ καὶ ἔχει τὴν ἰδίαν ἰσχὺν καὶ ἂν τὸ ἐναντίον πηγαίνει ἡ ὁμολογία εἰς τὸν Βαλῆν ἔχω νὰ δώσω τὸ ρεσίμι (ἀντίτιμον χαρτοσήμου) ἐγὼ, καὶ διὰ τοῦτο δίδω τὸ παρόν μου εἰς χεῖρας του διὰ ἑνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν καὶ ὑποφαινομαι.

1852 δύο τῇ 15 δέκα πέντε Αὐγούστου Ζέρμα.

Κωτούλας παπᾶ Ν. μὲ λόγον του ἔγραψα ὅστις καὶ μαρτυρῶ.

δημήτρης νηκολάου τζιτζῆς μαρτηρο

Παπα Θαναση παρον μαρτηρο

(Ὅπως βλέπομε στὴν ὀπισθία σελίδα, ἡ ἀνωτέρω ὁμολογία δὲν εἶχε ἐξωφληθῇ ἔντελως μέχρι τὸ 1893 κ.λ.).

‘Ομολογία δανείου τοῦ ἔτους 1852

γροσια 417 ητι τετρακόσια δεκα επτα γρόσια ἐδανήστικα ἐγὼ ἀποκάτοθεν γεγράμενος παρὰ τὸν μίτρον κότζιν κονιτζοτι τα οπια γρόσια νὰ τρέχουν με το διαφορον τους τα δέκα ἑντεκα καὶ μισο το χρόνο οσως κερος καὶ ἂν περάση εχο νὰ του τα δοσω καὶ νὰ τα ευχαριστισω χωρις λογων εναντιον καὶ υποφενομε 1852 3 οκτονβριου.

γιορρη του γιανη παλα απο φορηκα (Φούρκα) μαζη με τα πεδηα μου ιτωσκομε τὰ ἀνοθεν γροσηα

Τέγος μίτρον παλιοσελίτι μαρτιρῶ

Ἀθανάσιος λογοθετίδης μαρτυρῶ

μανθος Χαμτζουλης μαρτιρας.

Πωλητήριον ἀγροῦ εἰς Βούρμπιανην ἔτος 1850

διὰ τοῦ παρόντος πωλητηρίου μου γράμματος δηλοποιῶ ἐγὼ ὁ ὑποφαινόμενος γεώργη μιχάλης ὅτι ἐπούλησα τὸ χωράφι μου στοῦ γκόγκου τὸν μύλον τὸ λεζάδικον, τὸ ὁποῖον εἶναι προικῶν τῆς γυναικός μου, τοῦ νικόλα ψύλου διὰ γρόσια 180 ἑκατὸν ὀγδοήντα, καὶ εἶναι τέλειος νοικοκύρης ὁ ρηθεις νικόλαος δὲν ἔχει νὰ τὸν διασίση κανένας. τὸ χωράφι αὐτὸ ἔχει συνορίτας, ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος εἶναι ὁ δρόμος, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος εἶναι ὁ λάκος, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος οἱ λεζάδες καὶ ἀπὸ τὸ κάτω μέρος εἶναι ὁ ἴδιος νικόλα ψύλος, διὰ ἀσφάλειάν του τοῦ ἔδοσα τὸ παρὸν καὶ ἔστω.

1850 πενήντα μαῖου 17 δέκα ἑπτὰ Βούρμπιανη

γιορρη μιχαλης ηποφενομε

ρίζος γιάνι μαρτυρῶ

νηκολα νταλας μαρτηρο

νικόλα τζιτζῆς μαρτιρῶ

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 197.

Δημήτριος Ί. Παπαρίζου ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ.
(Ὁπισθεν τοῦ ἀνωτέρω ἐγγράφου)

«Πουλιτίριον το χοραφι του γιοργι τζουρτζουλι στου γγογγου το μιλον».

Πωλητήριον ἔτους 1852

δηνο το σινετι μου εγο ο κατοθεν εγιγραμενος το κοστα χατζη πικλαριτι οτι το επολιστα ενα κοματι χοραφιον ης τα σερβινα οπου δολεβι ο τζηκας το το πολισα για γροσια 325 τρηακοσια ηκοσπεντε κε για τα γροσια εχομεν την διοριαν ημερες 7 για να μο τα δοκη κε εχο να δοκο κε το ηκραρι (ἐπίσημον δήλωσιν) ης το μεντζιλισι για να το δοθιν ο μπας πατας (τίτλος) οχι αλο

852 γιναρη 9 κονιτζα

σατηκος κατρη (Σφραγίδα Τουρκική)

ταλιπς κατς (Σφραγίδα Τουρκική)

44,20 ητι σαραντα τεσιρα κε μισο ελαβα απο τους πανο τιν ιδια μερα

8 για μία οκά καφέν

6 εν.....

241.20 δηακοσια σαρανταενα κε μισον.

Πωλητήριον ἀμπέλου εἰς Βούρμπιανην ἔτος 1855

»1855 ἀπριλίου 3 εἰς τῆς κόνιτζας τὸν καζά εἰς χωρίον βουρμπιάνη. ὁ δημήτρης αποστόλης πάνος ἐμπρὸς τοῦ νικόλα πεδὶ τοῦ λιόλη πανταζή. καὶ ὀμπρος τοὺς μαρτύρους. ἔκαμεν ἡκράλη (πώλησιν) εἰς αὐτὸ τὸ χωρίον, ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος εἶναι τοῦ μουστερι τοῦ ἀμπέλι, τὸ ἄλλο μέρος ἐξαρχάδηκον, τὸ ἄλλο μέρος ἡ μήτζενα τοῦ σιούρι. τὸ ἄλλο μέρος μπαρκάδηκον, τὸ ὁποῖον ἀμπέλι τὸ ἐπούλισα τοῦ νικόλα λιόλη πανταζή, διὰ γρόσια ἑκατὸν δέκα πέντε ἀριθ. 115 χαρίζοντας ἀπὸ τὰ τέσσαρα μερῇ ἀπὸ ἕνα ποδάρι. Τὸν ἄλλον τόπον ἀπὸ τὸ ἀμπέλι τὸν ἐπούλισα με ἀληθοσίνην καὶ με θελησιν μου, δια αὐτὰ τὰ γρόσια ὅπου εἵπαμαν γρόσια ἀριθ. 115 τὸ ὄντι πούλησε καὶ τὸν ἔκαμε τεσλήμι τὸ ὄντι καὶ ὁ νικόλας τὸ ἔκαμε καμπούλι τὸ ἀμπέλι, καὶ τὸ ἐπερίλαβεν. καὶ τὰ ἄνωθεν γρόσια τὰ περιλάβεν μπιρ ταμάμ. καὶ ἀπ' ἐδὸ καὶ ἐξῆς, ὅτι τοῦ δημήτρι δὲν τοῦ ἀπέμεινεν ναλιακῶς ἀπὸ αὐτὸν τὸν τόπον, καὶ εἶναι τοῦ ἄνωθε μουστερι μούλκι, καὶ ἔδωσεν τὴν μαρτηριγιά του καὶ ἔγηνεν σουχούτ ναμέ διὰ θήμησιν καὶ ὑποφένομε

1855 Ἀπριλίου 3 βούρμπιανη

δημητῆς αποστολη πανου θεβεονο τα ανοθεν

ζηση παπασπήρου μαρτηρο

κοστας παγούνη μαρτιρο

χαρίσις Ἰωάννου τζοπάνου μαρτιρῶ.

Ἰωάννης Χαρίση μανεσης μαρτυρῶ καὶ ἔγραψα με λόγον τοῦ δημητρι ἀποστόλη πάνου ὅστις καὶ μαρτυρῶ.

Χαρῆσι νηκολα μηγος μαρτιρας

νηκολα ψηλος μαρτηρας

γεοργη τζημο θανος μαρτηρας με λογον του δια χηρος γιοργη μηση λισκατσιτη

νηκολα τσανακας μαρτηρας

γιοργης μηση μανου μαρτηρας

ζηση παπαναστασις μαρτηρῶ

παγουνις νικολας μαρτιρῶ

Χαρισι ντοτι μαρτιρο

νικολα παπαχαριση μαρτιρο

Δημήτριος Ι. Παπαρίζου μαρτυρῶ

ζῖσι δούρβαρις μαρτιρῶ

διμίτρη νησκας μαρτιρο

δημητῆς γιοργη νουτζης μαρτηρας.

Διανεμητικὸν ἔγγραφον τοῦ ἔτους 1855 (χωρίον Ἰσδορος)

δηλοποιοῦμεν οἱ κατωθεν ὑποφαινόμενοι ὅτι κατα τα γράμματά μας ὅπου ἔχουμε δια τον χωρίζον μας σήμερα ὅσα χωρήζματα εἶχαμαν απο σπητια καὶ καληβες καὶ ἀλώνια αμπαρια κερασματα γητωνων καὶ πεδιὸν καὶ μπορτζια δεκατιῶς ὅλλα αὐτα τα διαμοιράσαμεν καὶ τὰ ισιάσαμεν ἕνας τον ἄλλο ἕως τὸν παρὰν, δηλαδὴ ὁ φῶτος μὲ τὸ ντίνη καὶ βασίλη ὅπου ἦταν μαζή ὅτι εἶχαν νὰ λαβαίνουν ἀπὸ τὸν παναγιώτη καὶ νάσιον τόλι τὰ ἔλαβαν, ὁμοίως καὶ ὁ παναγιωτης μὲ τὸ νάσιω τόλι ὅτι εἶχαν νὰ λαμβανουν ἀπὸ τὸν φῶτον καὶ ντίνην τὰ ἔλαβαν καὶ ἀφοισαμαν κοινὰ ὅπου νὰ τὰ ἀποκρηθοῦμαι ὁ μὲν παναγιωτης καὶ νάσιος νὰ δώσουν τὰ πρηκεία τῆς τζούπρας καὶ τὰ ἐξοδα γαμου κατα τὸ μαρτυρημένον δευτέρη ὅπου ἔχωμαι τῆς τζούπρας βασίλη νὰ δώσουν ὁμοίως καὶ ὁ φῶτος καὶ ντίνης τὸ μερηδιὸν τους ὁμοίως καὶ ὅσα ἐξωδα πηγανουν εἰς τὸ χωρήζμα τῆς τζούπρας καὶ ὁ κερεστες ὅπου ἔχη ὁ ντηνης ὅσα θὰ πὰν δια το χωρίζμα της καὶ διὰ δηόρθωμα οἱ τέσσερρης, καὶ ὅσα βεκαέδρα εἶναι ἀπὸ δεκατιὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἄλγω ὅπου κράτησεν ὁ παναγιώτης αὐτὰ εἶναι κοινὰ καὶ ὅταν τὰ πάρωμαι νὰ πληρῶνῃ ὁ παναγιώτης τὴν ἀναλογίαν του, αὐτὰ ἔχουμε κοινὰ καὶ ἀμοίραστα τὰ δὲ ἄλλα ὅλλα τὰ ἔχουμε διορθωμένα καὶ ξεμπερδεμενα καὶ ὅποτε ἠθέλλαμαν χωρρη πάλιν ὁ μὲν φῶτος μὲ τὸν ντίνη ὁ δὲ παναγιώτης μὲ τὸ νάσιω ἔχωμαι νὰ ἀκολουθήσωμαι κατὰ τὰ προδιορισμένα ἀναμεταξύ μας καὶ ἐγράψαμαν διὸ παρομοία γράμματα ἕνα βαστα ὁ φῶτος μὲ ντίνη καὶ ἕνα ὁ παναγιώτης μὲ νάσιω, καὶ ὑποφαινόμεθα:

1855 μαΐου 13 Ἰσδορος

»φῶτος παπαδιμου ηποφενομε
 »Παναγιωτης παπαδιμου ηποφενομε
 »ντίνης βασίλη ὑπόσχωμαι δια χηρος γηανούλη παναγήοτη καὶ μαρτυρό.
 (Σημ.: Τὸ ἔγγραφο συνετάχθη διὰ χειρὸς Γιαννούλη Παναγιώτη).

Πωλητήριον μύλου**εἰς χωρίον Ἰσδορος (νῦν Ἀμάραντος) τοῦ ἔτους 1855**

Δηα του παρόντως γραματως γήνετε διλον σθη σημερον εγὼ ηποκάτοθεν υπογεγραμενος ευχαρηστος κε αὐτοθελήτως αποφασίζω κε βγάννω το μερηδιων μου τὸν μιλων εἰς το μεζατη κε τον δίδω του στεφανη παπαγηότη παπαδιμου δια γρόσια 95 ἔννενηνταπεντε τα σπία τα ελαβα σῶα εος των παραν ληθαρη του μύλου κε αργαστηρια ομου πατανηα κε ὀροτροβγηὰ τα τρηα ἐργαστήρηα κε κανῆς δεν εχη τὴν περηξουσιωτητα δια να του γήνη ταβατζῆς ουτε εγὼ ουτε τα πεδια μου κε θιγατερες μου ουτε αλλως κανῆς σιγγενῆς η γητονας διοτη το εδοσα ευχαρηστως κε τον ανοθεν μύλον τὸν ηχα πατρηκον κε δια τουτω δίδω το παρὸν πουλλητήρηον με ευχαριστησιν μου κε θελησιν μου δια να ἦνε τελῶς νηκοκήρης ἐξουσιαστής ο ηρημένος στεφανης κε ης εληψιν χαρτοσιμου εγηνεν ης απλων χαρτη κε να ἔχη την ησχῆν εν παντη κερω κε κρητυρηω κε ηποφενόμεθα 1855 τη 12 νοεβριου ἡσδορος

»Χαρησης βασηλης μαζή με τα πεδηα μου βεβεονο τα ανοθεν
 »τάκη παπαγηανης μαρτηρας
 »Παπα Ζισις παρων μαρτηρο
 »δῆμος γηοργως μαρτηρας
 »γηανης γηοτη μαρτηρας
 »δασηλη γηοτη μαρτηρας
 »δαγγελη Χρήστος μαρτηρας

Λ. Α. ΤΑΤΣΙΟΠΟΥΛΟΥ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΟΜΠΟΤΙΟΥ ΑΡΤΗΣ*

PEMENTIA ΓΙΑ ΖΩΑ

«Στήν 'Αρκαδιά τή δασωτή φυτρώνει ένα χορτάρι,
τό τρώνε και τρελλαίνονται κι' άλλαγα και φοράδες».

(Θεοκρίτου Ειδύλλια - Φαρμακεύτριες, Μετάφρ. 'Ι. Πολέμη)

«Στοῦ Φύσκου τή ριζοβουνιά, στοῦ Νήαιθου τίς ὄχθες,
φυτρώνει γιδοβότανο και κονυζός κι' ἐκεῖνο
τ' ὁμορφο μελισσόχορτο τό μοσχομυρωδάτο».

(Θεοκρίτου Ειδύλλια - Νομείς - Βάττος και Κορύδων.
Μετάφρ. 'Ι. Πολέμη)

Πρῶτα τό ἔνστικτο κι ἀπὸ κοντά του ὁ νοῦς ὁ λογικὸς ἔκαμαν ἔργο τὴν ἀπόφασή τους κι ἀπ' τὰ παλιὰ τὰ χρόνια ὑπερασπίζονται ζωὰ καὶ ἄνθρωπο μαζί στὶς ἐπιδρομὲς τῆς ἀρρώστειας. Ἀναστατωμένο τό ἔνστικτο ἀπ' τὴν ὀργὴ τοῦ θανάτου οὐρνεῖ τὰ ζωντανὰ ἀπ' τὸ οὐέρκο τους κι ἀνθρώπους ἀπ' τὸ χέρι στῆς Φύσης τὰ βοτάνια. Ἐκεῖ ὁ λαγὸς θὰ βρῇ τὸ βότανο τῆς βδέλλας. Ἐκεῖ κι ἡ πέρδικα θὰ βρῇ τὴ ρίγανη γιὰ τὴν πληγὴ τῆς. Κι ἡ φιδιασμένη γάτα τὸ σκουπόπορο ἐκεῖ θὰ βρῇ. Ἐκεῖ θὰ βάλλῃ στὴν ποδιά τῆς τὴ μελίστα, κρυφὰ γιὰ νὰ τὴ φάῃ σὰν καραμέλλα, κάποια ἔγκυος τῆς φτώχειας γυναικούλα. Ἐκεῖ κι ὁ λογικὸς ὁ νοῦς, ἀπὸ κοντά, μέσ' στὸ σακκὶ τῆς πείρας τῶν αἰώνων μαζεῦει ἀπ' ὅλα - δείγματα τόσα γιὰ βοσκούς, γιὰ τοὺς γιατροὺς, γιὰ τοὺς σοφοὺς τοῦ κόσμου! Ἀπὸ 'να τέτοιο τῆς πείρας σακκί, πὺν κρέμασε στὸν τόπο μας - ἐδῶ στὸ Κομπότι - στὸ στανοκάλυθο τῆς Πρακτικῆς Παραδοσιακῆς Λαϊκῆς Θεραπευτικῆς τῶν Ζώων, πῆρα τὰ παρακάτω. Δύσκολο τὸ ἐγχεῖρημά μου αὐτό. Ἄγρυπνος βοσκὸς καὶ ἄγρια μαντρόσκυλα φρουροῦν τὸ στανοκάλυθο, νὰ μὲν ἄβατο σὰν τὴ «Σκηνὴ τοῦ Μαρτυρίου» καὶ ἄγγιχτα τὰ δείγματα μέσ' στὸ σακκὶ σὰν τὴ στάμνα τοῦ «Μάνα» καὶ τοῦ Ἀαρὼν τὸ ραβδί!

Αὐτὰ μονάχα πῆρα:

ΑΒΑΣΚΑΜΑ

«Καὶ πέτρα ραγίζει τὸ «μάτι», παραδέχεται ὁ βοσκός. Καὶ εἶναι συνηθισμένο τὸ «φτοῦ νὰ μὴν σ' ἀβασκαίνονται!» ἀπ' ὅσους ζυγώνουν στὴ στάνη ἢ τὸ κοπάδι στὴ βοσκή. Κι εἶναι κακὸς καὶ φθονερός ὁ κλειστοφρούδης, πὺν θὰ περάσῃ ἀμίλητος. Ἀπ' τὰ γεννητικὰ του τότε θὰ σύρῃ τὸ χέρι του ὁ βοσκός, νὰ τὸν μουντζώξῃ καὶ χῶμα ἀπὸ τὸ χνάρι του θὰ πάρῃ, νὰ τὸ ρίξῃ στὸ νερὸ τοῦ ποτιστῆ. Μὲ τομάρι ἀσβοῦ καὶ δόντια ἀγριογούρουνου διώχνει τὸ μάτι τὸ κακὸ ἀπ' τ' ἄλλαγα. Μ' ἀβασκαντῆρες, βραγκανίδια καὶ γαϊτάνια σώζει τ' ἀνήλικα μικρά. Μὲ κουδούνια καὶ θυμαχτὰ κύπρια διώχνει τὸ μάτι ἀπὸ τὸ βιὸ του ὁ τσέλιγγας. Ἡ κόττα «σαραντίζεται» μονάχη τῆς, ρίχνοντας ξεροβόδεξα πάνω ἀπ' τὸ κορμί τῆς ἄχυρα καὶ τσαχνάκια, ἀλλ' εἶναι τὸ σαράντισμα καλὸ γιὰ τὴν ἀφάλεια τὴν κακιά καὶ τὸ κακὸ τὸ μάτιασμα τοῦ κάθε ζώου.

ΑΝΗΜΠΙΟΡΙΑ

Ζῶο, πὸν φεύγει ἀδιάθετο — χωρὶς ὄρεξη — ἀπὸ τὸ στάβλο ἢ τὸ μαντρί, δύσκολα γιαιτρεύεται. Ζῶο, πὸν γυρῶζει ἀνήμπορο ἀπ' τῇ βοσκή, μὴν τὸ φοβᾶσαι γίνε-
ται καλὰ, λέει ὁ βοσκός, καὶ τοῦ παίρνει αἷμα στὸ αὐτί, πάνω ἀπὸ τὸ φρύδι τοῦ μα-
τιοῦ καὶ πίσω στὴν οὐρά του.

ΒΡΟΝΤΟΤΡΙΧΑ

Ξύδι, μέσα στὸ ὁποῖο μούσκευαν στουμπισμένο κεδρόσπορο, κρατοῦσαν στὴ μύ-
τη τῆς προβατίνας καὶ μὲ τὴν εἰσπονή ἓνα ἐρέθισμα ἔφερνε τὸ βήχα, πὸν ἔβγαζε τὶς
βροντότριχες ἀπ' τὸ πνευμόνι τοῦ ζῶου.

ΓΕΝΝΟΣ

Μὲ διπλορριζωμένη βέργα βάτου ἔζωναν τὴν ἐτοιμόγεννη προβατίνα, νὰ ρίξη
τὸ ἄρνι εὐκόλα καὶ νὰ πέση τὸ ὕστερο, στὸ ὁποῖο δὲν παρέλειπαν νὰ κρεμᾶνε καὶ μι-
κρὴ πέτρα.

— Βάζοντας τὰ γανωμένα αὐγὰ στῆς κλώσσας τὴ φωλιά, ἢ νοικοκυρά, φοροῦσε
πεδιλόγα στὸ κεφάλι της, νὰ βγοῦνε πουλακίδες μὲ στρωτὸ λειοί. Ὁρθὴ ἔβαζε τ' αὐ-
γά, νὰ μὴν βγοῦν τὰ πουλάκια ξεκωλιάρικα. Κατέβαζε, τὴν Ἀνάσταση, τὴν κλώσ-
σα ἀπ' τὴ φωλιά καὶ ἀφοῦ ἄλειφε μὲ λάδι τὸν πισινὸ τῶν νεογέννητων, τὰ ἄφηνε νὰ
περάσουν κάτω ἀπὸ τὴν πυροστιά.

ΓΚΡΕΜΙΣΜΑ

Γκρεμισμένο ζῶο πότιζαν μὲ «βῶλο», πὸν ἔπαιρναν ἀπὸ τὸ στόμα σαλαμάνδρες.
Τὸν πόνο του τὸν σκόρπιζαν, δίνοντας στὸ ζῶο τὸ χορτάρι Σκορπίδι.

ΚΛΑΜΑΡΑ

Ὅσα ζῶα πονοῦσαν στὰ πέλματα καὶ δὲν μπορούσαν, νὰ βαδίζουν, τὰ περνοῦ-
σαν σὲ σκαφίδες ἢ σὲ λάκκους, ὅπου πατοῦσαν σὲ μίγμα νεροῦ, ἀσβέστη καὶ γαλαζό-
πετρας (θεϊκοῦ χαλκοῦ).

Ἄλλα, πὸν ἔμειναν κουτσὰ ἀπὸ πρήξιμο τῶν δακτύλων, καθάριζαν, βγάζοντας
ξένες ὕλες, στοτυπωμένες ἀνάμεσα στὰ δάκτυλα.

ΚΛΑΠΑΤΣΑ

Κανένα βότανο δὲν χρησιμοποιοῦνταν γιὰ τὴ βδέλλα· ἦταν ἀρρώστεια ἀγιάτρευ-
τη. Τὸ βότανο ἔπρεπε νὰ τὸ βροῦν μοναχὰ τους τ' ἄρρωστα τὰ πράματα στὰ θαμνώ-
δη βοσκοτόπια τῶν γύρω λόφων.

ΚΟΛΛΑΜΑΡΑ

Σκυλὶ ἀδύνατο, μὲ κολλημένα τὰ παῖδια, τὸ καθάριζαν. Κάτω ἀπὸ τὴ γλῶσσα
του εὑρισκαν, ἔσχιζαν τὴ θήκη καὶ ἔβγαζαν τὸ σκουλήκι τῆς ἀρρώστειας.

ΛΑΓΑΝΟ

Χονδροσχηματισμένα οὖλα, πὸν ἐμπόδιζαν τὰ δόντια τῶν ἀλόγων στὸ μάσιμα,
τὰ ἔκοβαν μὲ κοφτερὸ μαχαίρι.

ΜΑΣΤΑΡΑΣ

Τὸ μασταρᾶ γιάτρευναν, βάζοντας στοὺς μαστοὺς τοῦ ζῶου κατάπλασμα ἀπὸ

σάρκα ψημένης Μπότσικας (Άγριοκρεμμύδας) ἢ ἐπιθέτοντας τσαντήλα μουσκεμένη σὲ ζεστό τυρόγαλο. Εἰδικοί ἐπαιρναν καὶ αἷμα στὴ φλέβα τοῦ μαστοῦ.

ΜΟΡΙΑΣΜΑ

Ὅγκους, καὶ γενικὰ ἐξωτερικὰ καρκινώματα τῶν ζώων, ἔκοβαν μὲ κοκκινισμένο σὲ φωτιά μαχαίρι καὶ ἐπέδεναν τὴν πληγὴ μὲ πανὶ βουτηγμένο σὲ καμμένο λάδι.

ΜΠΟΥΤΣΚΙΑΣΜΑ

Τὰ πρησμένα καὶ ἐξελκωμένα χεῖλη τοῦ ζώου (γιδιοῦ κλπ.) ἐπάλειφαν μὲ μούργα λαδιοῦ.

ΜΤΕΑ

Τὰ μυξιασμένα πρόβατα κατούραγαν στὰ ρουθούνια καὶ γίνονταν καλά.

ΜΩΡΑ Ὡ Η ΣΚΙΩΜΑ

Τὴ Μώρα τοῦ κοπαδιοῦ προσπαθοῦσαν, νὰ διώξουν μὲ φωτιές, μὲ ντουφεκιές, μὲ χουγιατά, μὲ σαραντίσματα, μὲ ξόρκια, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ψήσιμο λωβιασμένης σπλήνας σὲ τρίκομπο καλάμι. Περνοῦσαν τὰ ζῶα τοῦ κοπαδιοῦ ἓνα - ἓνα σὲ χωματότρυπα, ρίχνοντας στὸ τελευταῖο ἓνα σιδερινὸ μὲ τὴν εὐχή: «μὴ τὴν γειά σας κι σιδηρένια!». Τὰ βόδια ἔκαναν νὰ πηδήσουν ἀπάνω σὲ ξυλοφωτιές, ποὺ τὶς ἀναβαν μὲ τρίψιμο ξηρῶν ξύλων. Ἔτσι νόμιζαν, πὼς ἔφευγε τὸ ἥσκιωμα καὶ γλύτωναν τὰ βόδια τους ἀπ' τὸν κακὸ Γελαδοκούκκο.

ΞΗΡΟΣΑΚΑΗ

Τὸν ξηρόβηχα τῶν ἀλόγων γιάτρευαν μὲ ἀχνίσματα βρασμένης βρώμης, ποὺ τὴν ἔβαζαν ἐξαχνιστὴ στὸ ταῖσίρι τους.

Καὶ καπνὸ ἀπὸ ἀναμμένα κουρέλια εἰσέπνεε τὸ ἄλλογο.

ΠΑΡΑΣΙΤΑ

Ἀπαλλάσσονταν τ' ἄλλογα, τὰ μουλάρια καὶ τὰ γαϊδούρια ἀπὸ τὶς μυῖγες, ὅπως καὶ τ' ἄλλα ζῶα ἀπὸ τὰ τσιμπούρια καὶ τὶς ψεῖρες, μὲ τὸ ζουμί φύλλων καρυδιάς, μὲ τὸ ὁποῖο τοὺς ἔβρεχαν τὸ δέρμα.

Στοὺς ψυλλιασμένους στάβλους καὶ τὰ μαντριά ἔστρωναν κλωνάρια Εὐκαλύπτου, ὕστερα ἀπὸ ζεμάτισμά τους μὲ καυτό νερό.

Τὶς κοττόψεις στὸ κοττέτσι ἔκαιγαν μὲ ἀναμμένα ἄχυρα. Στάχτωναν τὸ κοττέτσι καὶ τὶς κόττες καὶ ἔκαναν ἀσθεστώματα.

Τὰ τσιμπούρια τῶν ζώων ἔβγαζαν μὲ ἐπαλείψεις λαδιοῦ. Βλαστάρια ἀγζιάς ἔστρωναν κάτω ἀπὸ τ' ἄχυρα τῆς φωλιάς τῆς κλώσσας, νὰ μὴν κοττοψεiriάση.

ΠΑΡΜΑΡΑ

Ζῶα μὲ πόδια μισοπαράλυτα πότιζαν ἀσθεστόνερο. Τὴν παρμάρα τῶν προβάτων γιάτρευαν μὲ ζουμί ρίζας ἀσπρης σκάρφης, ποὺ τὸ ἔρριχναν κάθε πρωὶ στὸ στόμα τοῦ ζώου μὲ φυσίγγι γκροῶ. Ἔτσι γιάτρευαν τὰ ζῶα, ποὺ πάθαιναν παρμάρα, γλείφοντας τὴ νιτροόσταχτη τῶν σταύλων.

ΠΙΠΙΤΑ

Τὶς κόττες, ποὺ πάθαιναν διφθερίτιδα, τὶς πότιζαν μὲ ζαχαρόνερο, ὅπου μερι-

κοι ἔρριχναν καὶ σταγόνες λεμονιοῦ.

Ὅλοι συνηθίζαν νὰ βάζουν χλωρὴ φλούδα Φράξου στὸ νερό, πού ἔπιναν οἱ κόττες.

ΠΙΑΣΙΜΟ

Ἄλογα ἢ βόδια πρωτόβγαλτα ἀνοιξιάτικα σὲ ὑγρὸ λιβάδι, ὅπου μετὰ τὸ ἡμερήσιο ὄργωμα διανυχτέρευαν, πάθαιναν πιάσιμο στὶς πλάτες τους, πρήξιμο καὶ ἀδυναμία κινήσεως. Αὐτὰ τὰ γιάτρευαν, κρατῶντας στὶς πλάτες τους ψημένους ξεστοὺς βώλους γῆς ἢ μὲ τὰ «φυτήλια», πού ἦταν κηρωμένα λινὰ σχοινιά, τὰ ὁποῖα περνοῦσαν κάτω ἀπὸ τὸ δέρμα μὲ σακκοροάφα, νὰ τρέξουν ὑγρὰ. Καὶ μὲ στουμπισμένα φύλλα ἀγραμπελης ἀνοίγαν στὰ πρηξίματα πληγές, νὰ τρέξουν ὑγρὰ γιὰ τὸ καθάρισμά τους.

ΠΛΗΓΩΜΑ

Τὸ πιάσιμο ἀλόγου μὲ καρφὶ πετάλου ἔφερνε πρήξιμο στὸ πόδι. Αὐτό, βγάζοντας τὸ καρφί, ἀλλὰ καὶ κάθε πρήξιμο ἀπὸ πλήγωμα, γιάτρευαν μὲ κατάπλασμα ἀπὸ μῆγμα ψιλοκομμένης ξερῆς ἀρμαθιάς (φύλλων) σκόρδων, πιτύρων, σιτάλευρου καὶ νεροῦ.

Πληγές ἀλόγων ἀπὸ τριχιές ἀλετριοῦ ἢ τὸ σαμάρι τους ἔπλυναν μὲ ζουμὶ πουρνάρου καὶ ἐπάλειψαν μὲ αἰοιφή — μῆγμα ἀσπραδιοῦ αὐγῶν, σαπουνιοῦ, ζάχαρης, οὐζου, λαδιοῦ, σκέπαζαν μὲ χαρτί, περνώντας γύρω τὸν πανάκι βρεγμένο μὲ πετρέλαιο. Καὶ ψωμὶ μουχλιασμένο ἔβαζαν ἄλλοι στὶς πληγές τῶν ἀλόγων.

ΣΑΡΑΤΖΙΑΣ ἢ ΝΤΑΓΖΙΑΣ

Ἄλογα μὲ πρησμένα ρουθούνια, μὲ ρινικὸ κατάρρου καὶ φαρυγγίτιδα, προσπαθοῦσαν νὰ τὰ σώσουν ἀπὸ τὸ βέβαιο θάνατο μὲ τὸ κάψιμο. Τὰ ἔκαιγαν μὲ τὴν ἄκρη κοκκινισμένου στῆ φωτιά ἄδραχτου σιδερένιου στιγματίζοντας γρήγορα - γρήγορα τὸ ζῶο στὸ μέτωπο καὶ πίσω ἀπὸ τ' αὐτιά του στὸ σέβερο.

ΣΤΑΜΑΤΗΜΑ ΟΥΡΩΝ

Ἄλογα μὲ σταματημένα τὰ οὔρα γύριζαν στὸ ἐκκλησάκι τοῦ Ἁγίου Νικολάου τρεῖς φορὲς καὶ γίνονταν καλά.

Συνηθισμένο ἦταν καὶ τὸ ἐρέθισμα τοῦ ζώου μὲ κόκκινο πιπέρι, ἀλλὰ καὶ τὸ πότισμά του μὲ ζουμὶ σπόρων Κατρουλιάς.

ΣΤΡΟΦΛΟΣ

Κολικὸ ἀλόγων προσπαθοῦσαν νὰ γιαιτρέψουν μὲ τὴν ποδιὰ πρωτογεννημένης ἢ σαββατογεννημένης ἢ τριτοβαφτισμένης γυναίκας, πού τὴν περιέφερε αὐτὴ τρεῖς φορὲς γύρω στοῦ ἀλόγου τὴν κοιλία μὲ τὴν ἐπωδό: «Παίρου στριφτουκάλαμου κι κάνου στριφτόκανοστρα. Ὅσου στριφτόνιρου κρατεῖ ἢ στριφτόκανοστρα, τόσους στρόφλους νὰ μὴν στ' ἀλουγου» καὶ τὴν ἔρριχνε μπροστὰ στὸ κοτέτσι, ὅπου τὴν δρασκελοῦσαν οἱ κόττες καὶ ἔπαιρναν τὸ κακὸ.

ΤΣΙΜΠΛΑ

Λουτροὺ μὲ «ἀφρό» τῆς θάλασσας ἔκαναν στὰ μάτια γιὰ τσίμπλα καὶ θολούρα.

ΤΣΙΡΛΟΣ

Τὴ διάρροια προβάτων ἔκοβαν, ποτίζοντας τὸ καθένα μισὸ ποτήρι ζεστὸ κρασί κοκκινέλι.

ΦΙΔΙΑΣΜΑ

Τὸ φιδιασμένο ζῶο κεντοῦσαν, ὅπου τὸ δάγκωμα τοῦ φιδιοῦ, μὲ κόκκαλο — ἀγκάθι — Σελαχιοῦ (Μπαστανάκας).

Ἡ φιδιασμένη γάτα εὗρισκα καὶ ἔτρωγε σκουπόπορο.

ΦΟΥΣΚΩΜΑ

Τυμπανισμὸς βοδιοῦ γιатρeυόταν μὲ τρύπημα τῆς κοιλιᾶς του κοντὰ στὸ πεινὸ του πόδι. Τυμπανισμὸς μηρυκαστικοῦ ἀπὸ ξηρὸν σπόρον (Καλαμπόκι — Σιτάρι κλπ.), ἀλλὰ καὶ τυμπανισμὸς ἀπὸ χόρτο (Βίλιουρα - Τριφύλλι - Πικρόχορτο) γιатρeυόταν μὲ μπάνιο τοῦ ζώου σὲ ποτάμι, ὅπου καὶ τὸ πότισμά του μὲ θολὸ νερὸ ὠφελοῦσε. Καὶ μὲ ξύδι πότιζαν τὸ ζῶο μερικοί.

Φούσκωμα βοδιοῦ ἔφερνε καὶ τὸ μᾶσιμα τροφῶν, ὅπου τύχαινε τὸ ἔντομο Φραγανίδα. Τὸ ζῶο τότε ἔφτυνε στὸ στόμα ὅποιος κάποτε εἶχε κόψει μὲ τὰ δόντια του Φραγανίδα.

ΧΤΥΠΗΜΑ

Ζῶο, ποὺ χτυπήθηκε ἀπὸ ἄλλο ζῶο ἢ μὲ πέτρα ἢ μὲ ξύλο στὴν κοιλία καὶ κινδύνευε, τὸ πότιζαν σκορπίδι, ποὺ σκόρπιζε τὸν πόνο του. Τὸ χορτάρι αὐτὸ τὸ ἔπαιρναν σὲ παλιὸ μαντρότοιχο.

ΨΩΡΑ

Τὰ ψωριασμένα ζῶα (γίδια κ.ἄ.) γιάτρευναν μὲ μίγμα λαδιοῦ καὶ θειαφιοῦ μὲ τὸ ὁποῖο ἔκαναν ἐπαλείψεις.

ΔΙΑΦΟΡΑ

α) Ἐνέργειες χειρουργικῆς:

Ὁ Εὐνουχισμὸς τῶν ζώων ἦταν ἀναγκαῖος. Εἰδικοί Πρακτικοὶ ἔκαναν τὸν Εὐνουχισμό (Μνούχισμα ἢ Στρίψιμο ἢ Τσιοκάνισμα ἢ Διάλεγμα). Τέτοιοι ἀναλάβαιναν τὴ χειρουργογὴ καταγμάτων, ἐξαρθρημάτων, διαστρεμμάτων, ἔβγαζαν τὸ κοκκαλάκι τῆς μύτης τῶν ἀλόγων καὶ καθάριζαν τὸ μάτι τους.

Ὅγκους ἐξωτερικοὺς ἔκαναν μὲ τὸ δέσιμο ν' ἀπορροῦν καὶ νὰ χάνωνται.

Ἄλλους ὄγκους τοὺς μάτωναν γὰ νὰ σμίξῃ τὸ αἷμα τους μὲ στάλες ἀπὸ τὸ αὐτὸ τῆς γάτας.

Καὶ μεταμόσχευση νυχιοῦ κόκκορα ἔκαναν στὸ λειρί του.

β) Παραδοσιακῆς προλήψεις:

Πρωτοχρονιάτικα, κορίτσι ἔπρεπε νὰ πρωτοπατήσῃ μέσα στὸ μαντρί ἢ στὸ στάβλο, νὰ γεννηθοῦν ἔτσι ὅλο θηλυκά καὶ τὸ κοπάδι νὰ μεγαλώσῃ.

ΠΑΗΡΟΦΟΡΙΟΔΟΤΕΣ:

Ἀρχιμανδρίτης Γ. (Πλήγωμα)

Ἀρχιμανδρίτης Η. (Σαρατζιάς ἢ Ντατζιάς)

Ἀρχιμανδρίτης Μ. (Μύξα - Τσίρλος)

Γεωργόπουλος Γ. (Μόριασμα)

Διάπατας Λ. (Μπούτσισμα - Ψώρα)

Μαντέλλος Ν. (Φούσκωμα)

Μπακογιάννης Λ. (Ξηροσακαή - Πιάσιμο)

Σαλτός Χ. (Ἀδάσκαμα - Γέννος - Κολμάρα - Μώρα - Σταμ. οὔρων - Τσίμτλα)

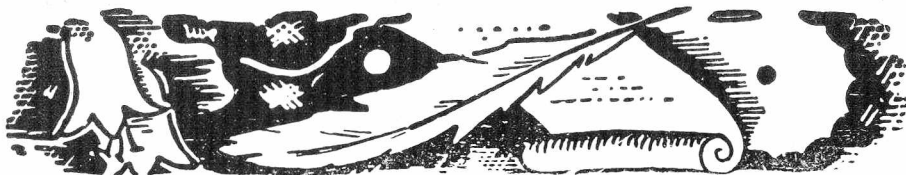
Τατσιόπουλος Χ. (Ἀνημπόρια - Κλαπάτσα - Λάγανο - Μασταράς - Χτύπημα)

Τατσιοπούλου Αἰκ. (Γκρέμισμα - Παράσιτα - Πιπίτα - Στροφίλος - Φίδιασμα)

Διάφοροι: (Βροντότριχα - Κλαμάρα - Παρμάρα καὶ Διάφορα).

Παράξενο δὲν εἶναι, γιατί τόσα λίγα παραθέτονται στὴ συλλογὴ μου αὐτὴ τὰ Ρεμέντια τῆς Πρακτικῆς Παραδοσιακῆς Λαϊκῆς Θεραπευτικῆς τῶν Ζώων. Ὁ Πολιτισμός, ποὺ ξεπήδησε στὰ φύκια τῆς ἀκρογιαλιάς μὲ τὴ μεγάλη θαλασσοταραχὴ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, χάρισε στὸν «Πολύφημο» τοῦ ἑλληνικοῦ βοσκοτόπου τὸ κρασί τῆς Προόδου, τὸν μέθυσε, τὸν τύφλωσε καὶ τὸν ἔκαμε νὰ παλεῦη μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς γῆς ἀλάργα ἀπ' τὴ σπηλιά του. Τὸ κοπάδι του χάθηκε: «Πολλὲς φορὲς ἐγύριζαν ἀπ' τὰ χλωρὰ λιβάδια δίχως αὐτὸν τὰ πρόβατα κι ἔρημα στὸ μαντρί των κι ἐκεῖνος τὴ Γαλάτεια μὲ πόνο τραγουδῶντας στὰ φύκια τῆς ἀκρογιαλιάς ἀπ' τὴν αὐγὴ ὡς τὸ βράδυ». (Θεοκρίτου Εἰδύλλια - Κύκλωψ. Μετάφρ. Ἰ. Πολέμη). Ὁ ἦχος τότε τῆς φλογέρας του ἦταν ἢ συνοδεία τους! Τώρα ὁ βόγγος τὰ ἔχασε, τοῦ τυφλωμένου ἀφέντη! Κι ἔμεινε ἔρημη ἢ σπηλιά! Καὶ τὰ καρδάρια, τὰ καδιά, τὴν κλίτσα, τὰ κουδούνια, τὴν κάπα, τὴν τσιακτοῖρα του μαζὶ μὲ τὰ σαλβάρια τῶν κατοικιῶν μέσ' στὰ Μουσεῖα θὰ τὰ ἰδῆς κι αὐτὸν ἐκεῖ θὰ εὕρης ζωγραφιστόν! Ἔνα - ἕνα, σκόρπια - χαμένα σὶδὸ στοχειωμένο, μέσ' στ' ἀπάτητο, τ' ἀπέραντο τὸ βοσκοτόπι τὰ κάποια στανοκάλυβα, τὰ σκόρπια προβατάκια, τὰ βουβά, θυμίζουν σήμερα τὰ τότε τσελιγκάτα τὰ τρανά, τὶς κοπαδοῦρες, τοὺς ἀχούς, τὰ βελατά, τοὺς σκύλους, τῆς σιάνης τὴ μοσκοβολιά, τοῦ θυμarioῦ τὸ μύρο, τ' ἀφρόγαλα καὶ τὸ σκοπὸ κάποιας γλυκειᾶς φλογέρας! Καὶ γιὰ ρεμέντια ποιὸς ρωτάει; Ἀπόμαχος γεροβοσκὸς οὔτε θυμᾶται, οὔτε λέει τὸ μυστικό, ἂν τὸ ξέρη! Ὁ νιὸς βοσκός, ἀδιάφορος γι' αὐτά, ἀκούει τὰ ρεμπέτικα στὸ ραδιόφωνό του, ἀλλὰ καὶ τὴ φλογέρα τοῦ παπποῦ ἀπὸ τὸ μουσικὸ τοῦ κάποιοι ραδιοσταθμοῦ ἀκούει.

Τὰ χάπια τῆς ἀρρώστειας ξέρει, ποῦ θὰ τὰ βρῇ· ἄς εἶναι καλὰ ὁ καλὸς Κτηνίατρος στὴν πόλη — τὴν πρωτεύουσα τὴν πολυάνθρωπη!

ΔΗΜΟΣΘ. ΝΑΣΟΥΛΗ

Η ΛΑΜΠΡΟΒΗΤΡΙΑ

Τρυγητής... πρωτὶ καὶ πήραμε ἡ συντροφιά τοῦ πηγαινοῦ τὸ δρόμο γιὰ τὴν Ἑπειρο μὲ τὰ ψηλόκορφα βουνά, τὰ γυάλινα, γιὰ τὴ γλυκεῖα πατρίδα τὸ Γραμμμένο, γιὰ τὴν Κυρά μας Παναγιά, τὴ Λαμπροβήτρια.

Πάνω σὲ ραχοῦλες καὶ βουνίσια σιάδια, γεμάτα ἀγριοπρίναρα, βελανιδιές κι' ἀμπέλια, εἶναι χτισμένο τ' ἀγαπημένο τὸ χωριό μας, τὸ Γραμμμένο. Δὲν ἔχει ἡμερὺς κι' ἀστραφτεροὺς γιालοὺς μὲ λουλακιά καὶ διάφανα νερά, μηδὲ ξανθὲς ἀμμουδὲς καὶ φυρονεριές, νὰ πλανηθῆς, νὰ ξεχαστῇς τὰ μεσημέρια. Ἐδῶ σ' αἰχμαλωτίζουν, τὰ βιδλικὰ τοπία τ' Ἀη - Νικόλα, τῶν Κόκκινων Κλαριῶν, τῶν Μαλαγιαδῶν καὶ σὲ μεθοῦν τοῦ Μάη ἡ ἀνθοβολή, ὁ ροδαμὸς τῶν πουργαριῶν τὴν ἀνοιξὴ στὸν Κόντρο, στὴν Παλιούρη, τὸ λίσγεμα τὸ μαγευτικὸ, οἱ γρύλοι, ὁ ἀποσπερίτης καὶ τὴν αὐγὴ ἀπ' τὴν κορφὴ τῆς Κόκκοδας τοῦ κούκου τὸ χαρούμενο τραγούδι καὶ παίρνεις ἀγέρα καὶ φτερά, ξαναγεννιέσαι·

Σὲ τοῦτα τὰ βουνίσια σιάδια εἶναι καὶ τὸ σπίτι τῆς Κυρᾶς μας Παναγιάς τῆς Λαμπροβήτριας. Φτωχὸ κι' ἀπέριττο παλλαϊκὸ ξωκλήσι, λησιμονημένο λὲς δλότελα, στέκει ἐκεῖ στὴν ἐρημιὰ ἀσυντρόφευτο, πάνω ἀπ' τὸ ρέμα τοῦ Βαρκοῦ, μονάχο. Σφεντάμια κι' ἀγριοπρίναρα τοῦ παραστέκουν μόνον κι' ἀνανθοὶ θάμνοι.

Ἐνάγυρα, τίποτε πιά δὲν ἀγροικᾷς σὰν πρῶτα. Μῆτε ξωμάχους νὰ πιλατεύουνε τὴ γῆς γιὰ τὸ φτωχὸ τους τὸ ψωμί, μῆτε καὶ κείνους τοὺς γέρο - μπιστικούς μὲ τὰ κοπάδια τους, ποὺ τὰ σκαρίζανε τὰ βοάδια τ' Αὐγουστιατικά σὲ ξάγναντες ραχοῦλες μὲ φεγγάρι, μῆτε καὶ τὰ μικρὰ βοσκόπουλα μὲ τὰ λαμπρά τὰ μάτια. Τίποτε πιά δὲν ἀγροικᾷς, μῆτε προβάτου θέλασμα, μηδὲ βοσκῶ φλογέρα. Μόνο τ' ἀηδόνια τοῦ Βαρκοῦ, ὅπου τὸ λὲν στὸ ρέμα - ρέμα, τ' Ἀπριλο - Μάη τίς αὐγὲς σὰν προσευχὴ πρὸς τὴν καλὴ μας Παναγιά τὴ Λαμπροβήτρια.

Σέ τοῦτ' ἐδῶ τὴν Παναγιά τὸ τάμα μας, μιὰ λειτουργιὰ στὴ μνήμη της κι' ἦρθαμε ἀπ' ἄλλη γῆ, προσκυνητές της.

Καὶ τὸ ταχιά - ταχιά μὲ τὴν αὐγὴ, σήμανε τῆς Παναγιάς τὸ σήμαντρο γλυκὰ ὁ παπα - Πάνος κι' ὁ κρυσταλλένιος του ἀχός, πήρε τοῦ Βαρκοῦ τὸ ρέμα ἀργοκυλώντας, ἀνέβηκε, κατέβηκε ραχοῦλες, λαχτάρισε τῆς ἐρημιᾶς τ' ἀγριοπούλια, ξύπνησε γλυκὰ τοὺς χωριανούς κι' ἐκείνοι νάτοι, εὐλαβικοὶ βοδὸλῃσαν σὺν δύο, σὺν τρεῖς, ἀργά - ἀργά, καλωσυνάτοι, ταπεινοὶ στῆς Παναγιάς τῇ γάρῃ. Αἶγες ψυχούλες, ἡσυχες, ὀμιοιες ἀνάλαφρες σκιὲς καὶ γέμισε ἡ ἐκκλησοῦλα. Ἐβᾶλε τὸ «Εὐλογητός» ὁ παπά - Πάνος, μοσκοδόλησε τὸ σπίτι τῆς Κυρᾶς λιθάνι, διάβασε τίς προφητεῖες κι' ἔψαλε ἀογὰ κι' ἀποσταμένα ὁ γέρο - Μίξις, δεθήθηκε μὲ κατάνυξη μπρὸς στὴν καλὴ μας Παναγιά γιὰ ζῶντες καὶ νεκροὺς ὁ ἄξιος ἱερέας κι' εἶδαμε οἱ παρόντες πόσοι οἱ ἀπόντες κι' ὅλοι καλοὶ κι' ἀγαπημένοι κι' ὑγράνθηκαν τὰ μάτια μας.

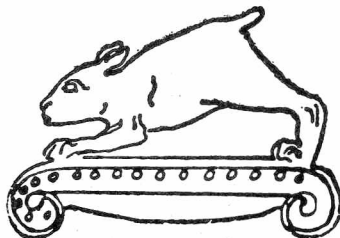
Κι' ὕστερα, ἀπολείτουργα, σὰν δγήμακε οἱ χωριανοὶ στὸ πλάτωμα κι' ἔγινε ὁ ἀγιασμός, παλλήρροια συγκίνησης μᾶς συνεπῆρε ὅλους καὶ θύμησε παλιὲς σωρὸς, προ-

σώπων και πραγμάτων, χαρές ανεπανάληπτες και παραστάσεις, πού χάθηκαν στο διάβα του καιρού, γοργοπεράσανε στο νού μοναστρατίς κι' ἔκαμαν τὴν καρδιά μας νὰ σκιρτάη, νὰ πιθυμάνη τὰ περασμένα. Νὰ τὸ ἔνα, νὰ τὸ ἄλλο, νὰ σὲ τοῦτο δῶ τ' ἀπλόχωρο τὸ σιάδι, ποῖος δὲ θυμᾶται; Κάτω ἀπ' τὸ γέρο δρυ τὸν μέγα, τὸ Πασχαλιάτικο ξεφάντωμα τῶν χωριανῶν κάθε ἀνοιξη, τίς ψησταριῆς καὶ τὰ τακίμια τῶν βιολιῶν, τοὺς Ἑπειρώτικους μακρόσυρτους χορούς, τὸ σκάρο καὶ τὰ μοιρολόγια, ποῖος δὲ θυμᾶται; ποῖος;...

Σὲ τοῦτον δῶ τὸ γέρο δρυ, πού μὰ τὸ ναί, ἀν ζοῦσε ἐκεῖνος ὁ Πελασγικός, ὁ Δωδωναῖος Δίας, θάστηνε τὸ παλάτι του, νὰ γλέπη καὶ νὰ χαίρεται τίς ζωντανὲς δρυάδες καὶ νυφάδες νὰ σέρνουν περδικόστηθες, καμαρωτὲς τρεῖς δίπλες τὸ συρτὸ χορό, ν' ἀναγαλλιᾶζη, πόσα καὶ πόσα παλληκάρια φτεροπόδαρα, ἀγκαλιά, δὲ χόρεψαν ἐδῶ τὸν τσάμικο λαφροπηδώντας καὶ ὀρθοῦζες νύφες ὁμορφες σὰν πόσες, πόσες δὲ σύραν τὸ χορό, ἀράδα - ἀράδα, μὲ τὰ κεμέρια τὰ φανταχτερὰ καὶ τὰ χρυσὰ γιορτάνια καὶ γέροι δὲν δακρύσαν πόσοι; ἀναθυδάνοντας καὶ τὰ δικά τους νειάτα;...

Μὰ τώρα δὲν ὑπάρχουν πιά, μήτε ὁ Δίας ὁ Πελασγικός, ὁ Δωδωναῖος, μήτε τοῦ χωριοῦ μας οἱ νυφάδες μὲ τίς κεντητὲς ποδιές, νὰ σύρουν ἀνέστες τὸ χορό, μήτε κι' οἱ νιοὶ νὰ ξεφαντώσουν πάλι μιὰ φορά τὰ Πατχαλόγιορτα. Ἄλλοι καιροὶ μᾶς ἤρθαν δύσκολοι, γεμάτοι ἔγνοιες, δύσκολη ζωὴ, χωρὶς ἀπαντοχή, δίχως ἐλπίδα. Στένεψε ἡ γῆς κι' οἱ νιοὶ κι' οἱ νιές, ὅμοια πουλιὰ κυνηγημένα, χάθηκαν ἐδῶ καὶ κεῖ, ἔνας - ἔνας, στῆς γῆς τὰ πιὸ μεγάλα μάκρη, χωρὶς ἐλπίδα γυρισμοῦ καμιά. Καὶ ἡ Κυρά μας Παναγιὰ τὸ γλέπει καὶ σωπαίνει, θλιμμένη λὲς καὶ πικραμένη... Σὲ τούτη ἐδῶ τὴν Παναγιὰ τὸ τάμα μας, κι' ἤρθαμε ἀπ' ἄλλα μέρη.

Καμιά φορά ξένε καὶ σύ, καμιά φορά, ἀν τύχη καὶ διαβῆς, περαστικός, διαβάτης καὶ πᾶς στὴν Παναγιὰ ἓνα κερί ν' ἀνάψης, ὥρα χινόπωρου πού σιγοβρέχει, μὴν θορυβῆς. Σύρε ἄργά, ἀπαλὰ τὰ θήματά σου, ἀλαφροπάτα σὰν τὸν ἴσκιο σου. Ἄνοιξε τὴν πόρτα τῆς Κυρᾶς, «ἔτσι ὅπως συνήθισε νὰ τὴν ἀνοίγῃ μόνον ὁ ἀγέρας, σάμπως νὰ τὴν ἀνοίγῃ ἡ Παναγιὰ μὲ τὴν ἡσυχία γλυκειᾶς μητέρας». Καὶ προσευχήσου μπρὸς στὴ θλιμμένη Παναγιὰ, τὴν πονεμένη μάνα καὶ κείνη, πού ξέρεῖ ἀπ' ἀνθρώπινους καημούς, θὲ νὰ δακρύσῃ... Προσευχήσου κι' ὕστερα, φύγε ἡσυχά, σὰν τὸν ἀγέρα πάλι, σὰν τὴ σκιά τοῦ δειλινοῦ πού σιγοσβήνει...

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

FRIEDRICH HOELDERLIN

Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΟΝΟΥ

Παππού! Κοιτᾷς ἀκόμη πάντα, ὅπως καὶ τότε,
πού ζοῦσες εὐχαρα μέσα στὸν κύκλο τῶν θνητῶν,
μὰ πιδ γαλήνια, καί,
σὺν τοὺς Μακάριους πιδ καθάρια,
μέσα στὸ σπίτι, ὅπου Παπούλη! τὸ παιδάκι σ' ἔκραζε,
ὅπου μπροστά σου δλόγελο ἔπαιζε καὶ γύμναζε τὴν τόλμη,
καθὼς τὰρνάκια στὸ λιβάδι, ἐπάνω
στὸ πράσινο χαλί, πού γιὰ χάρη του
δὲν φειδωλεύθηκε ἡ μητέρα. Κρατημένη ἀτόμακρα
τὸ ἐθώραε ἡ στοργικὴ, καμάρωνε τὴ γλώσσα του,
τοὺς λογισμοὺς πού ἀχνοχαράζαν,
τὰ δλανθισμένα του τὰ μάτια.

Καὶ σὲ καιροὺς ἄλλοτινοὺς ὁ ἄνδρας τὴν ἔστρεφεν, ὁ γυιὸς σου
στ' ἀγέρια τοῦ Μαγιοῦ, πού στέναζε τριγύρω της,
στ' ἀρραβωνιάσματα, τότε πού ἀγέρωχος
φοιτοῦσε στὴν ταπεινωσύνῃ.

Καὶ νά τον, πού ἄλλαξε γοργά! Τώρα φαντάζει
στὸν κύκλο τῶν δικῶν καὶ μέσ στὴν πόλῃ
ὁ πλέον συνετὸς κι' ὀνομαστὸς
καὶ τὰ ἔργα τῆς ἡμέρας τὸν εὐνοοῦν.

Ἀμίλητε Παππού! καὶ σὺ παρόμοια ζοῦσες κι' ἀγαποῦσες,
γι' αὐτό, σάμπως ἀθάνατος, στῶν ἀπογόνων τὸ πλευρὸ
καὶ τώρα κατοικεῖς, καὶ ζωὴ,
θαρρεῖς σὺν ἀπὸ Αἰθέρα σιωπηλό,

τὸ σπίτι περιζώνει κι' ἀναβρῦζει πλούσια
ἄνδρα πανήρεμε ἀπὸ Σένα! καὶ πληθαίνουν καὶ μεστώνουν,
χρόνο σὲ χρόνο πιδ βαρύτιμα,
ὅσα μ' ἐλπίδες φύτεψες ἐσύ.

Κοίταξε! αὐτὰ πού μὲ στοργὴν ἀνάθρεψες πῶς πρασινίζουν!
Τὰ δέντρα σου, σὺν ἄλλοτε, τὰ χέρια ἀπλώνουν πρὸς τὸ σπίτι,
δλόγεμα ἀπὸ δῶρα εὐγνώμονα
πιδ σίγουροι οἱ κορμοὶ στέκονται πλέον.

Καὶ ἐκεῖ στὸ λόφο, ὅπου προσηλιακὰ τοὺς ἔφτιασες πεζούλια,
τρεμοσαλεύουν καὶ κατηφορίζουν
τὰ χαρωπά σου κλήματα, σταφύλια
μεθυστικά, δλοπόρφυρα πλημμύρα.

Μὰ στὸ κατώϊ τοῦ σπιτιοῦ, ἀπὸ σένα φροντισμένο,
τὸ παλαιοκαιρινὸ κρασί ἡσυχάζει. Ὀλάκριβο στὸ γυιό,
φυλάγει αὐτὸς γιὰ τὴ γιορτὴ
τὸ λαγαρό, φλογόπνοο σῶσμα.

Ἔτσι στὸ δεῖπνο τῆς νυχτός, ἀστεῖα καὶ σοβαρά,
γιὰ περασμένα πλήθος, πλήθος γιὰ μελλούμενα,

σάν θάχει μὲ τοὺς φίλους του μιλήσει,
— κι' ἀκόμη τὸ στερνὸ τραγούδι ἀχολογεῖ —

σηκώνει τὸ ποτήρι, τὴν εἰκόνα σου θωρεῖ καὶ λέει:
Σὲ σᾶς οἱ λογισιμοὶ μας στρέφονται κι' ἡ μνήμη σας,
Ἐφέστια Πνεύματα, ἀγαθά,
ᾧς μένει πάνσεπτη τώρα καὶ πάντα!

Καὶ κροῦνε τὰ κρύσταλλα ἡχηρὰ κι' εὐγνώμονα στὴν μνήμη σου·
καὶ σήμερα, πρώτη φορά, προσφέρει ἡ μικρομάννα
γιὰ νὰ νοιώσει κι' ἐκεῖνο τὴ γιορτὴ
καὶ στὸ βλαστάρι της ἀπ' τὸ δικό σου τὸ πιτό!

Μετάφραση: ΒΑΣ. Ι. ΛΑΖΑΝΑ

Α. Σ. ΠΟΥΣΚΙΝ

ΧΕΙΜΩΝΙΑΤΙΚΟ ΒΡΑΔΥ

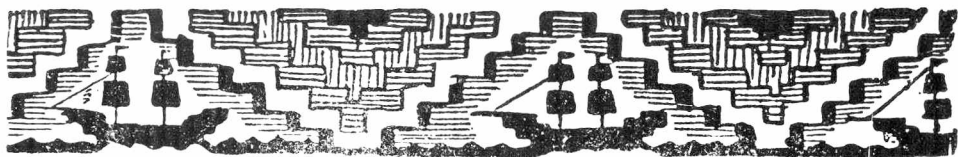
Τὸν οὐρανὸ ἢ μπόρα σκοτεινιάζει
τὸ χιόνι στὴν αὐλὴ κλωθογυρνᾷ
καὶ πότε σὰ θεριὸ ἀγριοφωνάζει
καὶ πότε σιγοκλαίει σάν τὰ μωρά.
Στὴν ἀχυρένια στέγη μας βουτίζει
τὴν ἄγρια τῆς μανίας ξεφυσᾷ
ἢ σάν ξεστρατισμένος πεζοπόρος
στὸ τζάμι τῆς καλύδας μας χτυπᾷ.

Τοῦ κήπου μας τὰ γέρικα δεντράκια
ἀπόψε εἶναι θλιμένα καὶ μουγκά.
Γιατὶ κι' ἐσύ, γριούλα μου, σιωπαίνεις
στὸ σκοτεινὸ παράθυρο μπροστά;
Ἢ μπόρα μὴ σὲ κούρασε, καλὴ μου
ἢ μήπως σὲ νανούρισε ἀπαλὰ
τὸ βουϊτὸ ἀπ' τὴ γέρικὴ σου ἀνέμη
καὶ γέρνεις τὸ κεφάλι σιωπηλά.

Ἄς πιοῦμε, ἀγαπημένη συντροφιά μου
τῆς ἐρημῆς τῆς νιότης μου ἐσύ.
Φέρ' τὸ ποτήρι, ξόρκισε τὴ θλίψη
καὶ θρές μου τὴ χαρὰ μὲς στὸ κρασί.
Πές μου τραγούδια, πές μου παραμύθια
ἀπ' τὸν παλιό, καλὸ σου τὸν καιρὸ
γιὰ μαγιά πουλιά καὶ γιὰ νεράϊδες
ποὺ φύλαγα τ' ἀθάνατο νερό.

Τὸν οὐρανὸ ἢ μπόρα σκοτεινιάζει
τὸ χιόνι στὴν αὐλὴ κλωθογυρνᾷ
καὶ πότε σὰ θεριὸ ἀγριοφωνάζει
καὶ πότε σιγοκλαίει σάν τὰ μωρά.
Ἄς πιοῦμε, ἀγαπημένη συντροφιά μου
τῆς ἐρημῆς τῆς νιότης μου ἐσύ.
Φέρ' τὸ ποτήρι, ξόρκισε τὴ θλίψη
καὶ θρές μου τὴ χαρὰ μὲς στὸ κρασί.

Μετάφραση ἀπὸ τὰ Ρωσσικά: ΜΙΛΙΣ ΡΟΖΙΔΗ

RAE DALVEN*

Η ΧΡΥΣΗ ΚΑΔΕΝΑ

Διήγημα

Μετάφραση: ΠΕΡΙΚΛΗ ΛΕΥΚΑ

Πέρασε κάμποσος καιρός μετά τὸ θάνατο τῆς μητέρας μου, ὅταν σκέφτηκα τὴ χρυσὴ καδένα ποὺ τῆς εἶχα χαρίσει, τρία χρόνια πρὶν πεθάνῃ. Τὰ ἀδελφία μου τὴν ἔδωσαν σὲ μένα μιὰ καὶ ἦταν δῶρο δικό μου πρὸς τὴ μητέρα μου. Ἀλλὰ τὰ χρυσαφικά δὲ λένε πολλὰ πράγματα γιὰ μένα καὶ ἔτσι ἀπλῶς τὴν ἔβαλα στὸ κουτί. Συχνὰ ὅμως σκέφτομαι τί ἦταν αὐτὴ γιὰ τὴ μητέρα μου.

Αὐτὸ ποὺ μὲ λυπεῖ κατάκορδα εἶναι πὼς δὲν τὴν εἶνε στὰ νειῶτα της, παλιά στὰ Γιάννινα, στὴν Ἑλλάδα, κατὰ τὰ τελευταῖα ἐκεῖνα χρόνια τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας. Πόσο περήφανα θὰ διάβαινε ἀνάμεσα στοὺς Ἑβραίους συμπατριῶτες της, μὲ τὴ χρυσὴ καδένα γύρω στὸν ἄσπρο της λαϊμό, ἀπολαμβάνοντας τὰ «ὦ!» καὶ «ἄ!» ὅλων τῶν συγγενῶν καὶ φίλων της!

Ἀλλὰ πρέπει νὰ ξέρῃ κανεὶς τί συμβόλιζε αὐτὴ γιὰ τοὺς Ἑβραίους τῶν Γιαννίνων, γιὰ νὰ καταλάβῃ γιατί ἐσήμαινε τόσο πολλὰ γιὰ τὴ μητέρα του.

Τὴ χρυσὴ καδένα ποὺ ἀναφέρω τὴν ἔκαναν οἱ Τοῦρκοι χρυσοχόοι στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὴ Θεσσαλονίκη, καὶ τὴ φοροῦσαν οἱ Τουρκάλες τῶν μεσαίων καὶ ἀνωτέρων τάξεων. Οἱ Ἑβραῖοι ἔμποροι τῶν Γιαννίνων, ποὺ ἔκαναν κατὰ περιόδους ἐμπορικὰ ταξίδια σ' αὐτὲς τίς δύο πόλεις, γύριζαν κάπου - κάπου στὰ Γιάννινα, φέροντας τέτοιες καδένες γιὰ δῶρα στὶς γυναῖκες τους. Πολὺ γρήγορα συγγενεῖς καὶ φίλοι ἄρχισαν νὰ ζητοῦν μὲ παρακάλια ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους ποὺ ἔκαναν ταξίδια νὰ τοὺς παραγγείλουν χρυσὲς καδένες. Μὲ τὸν καιρὸ αὐτὴ ἔγινε κατεστημένο σύμβολο γιὰ τοὺς Ἑβραίους τῶν Γιαννίνων. Οἱ Ἑβραῖοι γονεῖς ποὺ εἶχαν μιὰ ἢ δυὸ κόρες νὰ προικίσουν, καὶ μπορούσαν νὰ τὸ κάνουν, λογάριαζαν καὶ ἓνα τέτοιο τζοβαϊρικό γιὰ τὴν προίκα. Ἀναφέρονταν ξεχωριστὰ στὸ Προικοσύμφωνο στὸ τμῆμα ποὺ εἶναι γνωστὸ ὡς «χρυσαφικά». Τὰ ἄλλα δυὸ τμῆματα τοῦ προικοσυμφώνου ἀναφέρονται στὰ «μετρητά» καὶ τὸν «ρουχισμό», ὅπου καταγράφονται τὰ κομμάτια τῆς προίκας τῆς νύφης. Μερικὲς φορές δώριζε ὁ γαμπρὸς στὴ νύφη μιὰ χρυσὴ καδένα τὴν ἡμέρα τοῦ γάμου τους, ἰδιαίτερα ἂν ἔπαιρνε πολλὰ μετρητά. Ἀλλὰ πολὺ συχνὰ οἱ γονεῖς ἦταν ποὺ ἔπρεπε νὰ τὴν ἔχουν στὴν προίκα τῆς κόρης. Τὴν ἔδειχναν μὲ τὴν ὑπόλοιπη προίκα, ὅταν τὴν ἀπλώναν στὸ σαλόνι τοῦ σπιτιοῦ τῆς νύφης, γιὰ νὰ τὴ δοῦν καὶ νὰ τὴ θαυμάσουν ὅλοι.

* Ἡ R. Dalven εἶναι Ἑλληνοεβραία καθηγήτρια Πανεπιστημίου στὴν Ἀμερικὴ καὶ γεννῆθηκε στὰ Γιάννινα.

Είναι δύσκολο νά περιγράψω κανείς την όμορφη τῆς χρυσῆς καδένας πού ἀναφέρω. Ἔχει δεκαοχτώ καράτια καί πάνω ἀπό δυό γυάρδες. Ἄν καί εἶναι βαρειά, ἔχει μιὰ ἐξωτική ἀνατολίτικη χάρη. Σέ κάθε πλευρά τῆς ὑπάρχει μιὰ σπειροειδῆς γραμμὴ ἀπὸ λεπτά χρυσά φυλλαράκια προσαρμωσμένα ταιριαστά στὴ χρυσὴ ἀλυσίδα, πού ὄχι μόνο κάνει μπουρντούρα σ' ὅλο τὸ μήκος τῆς κι' ἀπὸ τίς δυό πλευρές, ἀλλὰ κομποδένεται πολύπλοκα γύρω ἀπὸ τὰ φύλλα γιὰ νὰ τὰ συγκρατῇ. Ἦταν συνήθεια ἀνάμεσα στίς Ἑβραιοπούλες τῶν Γιαννίνων νὰ περνοῦν τὴν καδένα μέσα σὲ μιὰ χρυσὴ θηλιά πού τὴν κρατοῦσε στὴ θέση τῆς, καί νὰ ἀνεβάζουν ἔπειτα τὸ κάτω μέρος στὸν ἀριστερὸ ὦμο, ἐνώνοντάς το μὲ ἓνα χρυσὸ ρολόι πού ἦταν καρφίτσωμένο ἐκεῖ καί συχνά ταίριαζε μὲ τὴν καδένα. Ἔτσι ἡ χρυσὴ αὐτὴ ἀλυσίδα ἀπλώνονταν καί σκέπαζε τὸ φόρεμα τόσο πολύ, πού τὸ μάτι τοῦ παρατηρητῆ αἰχμαλωτίζονταν ἀπ' αὐτὴ καί ὄχι ἀπὸ τὸ φόρεμα.

Ἡ νύφη τὴ φοροῦσε τὸ πρῶτο Σάββατο μετὰ τὸ γάμο τῆς ὅταν πῆγαινε στὴ Συναγωγὴ γιὰ πρώτη φορὰ στὸ μπράτσο τοῦ συζύγου τῆς. Οἱ ἡλικιωμένες γυναῖκες μιλοῦσαν στοὺς ἄνδρες τους γιὰ τοῦτο τὸ στολίδι καθὼς τὰ νιόπαντρα ἔμπαιναν στὴ Συναγωγὴ. «Κοίταξε τὴν ὁμορφὴ χρυσὴ καδένα πού φοράει». «Ὁ πατέρας τῆς θὰ πλήρωσε πολλὰ μετζίτια». Τὰ κορίτσια τὴ θαύμαζαν, ἐλπίζοντας καί παρακαλώντας στὴν προσευχὴ τους νὰ ἀποκτήσουν κι' αὐτὰ μιὰ μέρα μιὰ τέτοια σὰν κι αὐτὴ πού φοροῦσε ἡ νύφη.

Δὲν ὑπῆρχε παρόμοια ἀλυσίδα στὰ «χρυσαφικά» τῆς προίκας τῆς μητέρας μου, ἂν καί ἡ μητέρα μου κατὰγονταν ἀπὸ μεσαία τάξη τῶν Γιαννίνων. Ὁ παπoὺς μου εὐδοκίμοῦσε στὸ ἐμπόριο καί ἀγαποῦσε τίς κόρες του πολὺ, ἀλλὰ εἶχε ἑφτά, μὲ διαφορὰ ἡλικίας ἐνάμισυ χρόνο ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, καί τὴν καθεμιὰ τὴ ζητοῦσαν σὲ γάμο πολὺ γρήγορα. Αὐτὸ δὲν τοῦ ἄφηνε περιθώριο νὰ ἐτοιμαστῇ γιὰ τὴν ἐπομένη προίκα καί ἔτσι ἀποφάσισε νὰ παραλείψῃ τὴ χρυσὴ καδένα ἀπὸ τὴν προίκα τῶν κοριτσιῶν του. Αὐτὸ τὸ ἄφησε στοὺς γαμπρούς του, νὰ τὸ κάνουν δῶρο στίς γυναῖκες τους.

Δυστυχῶς γιὰ τὴ μητέρα μου, ὁ πατέρας μου δὲ μπορούσε νὰ τῆς δώρῃ χρυσὴ καδένα. Τὰ «μετρητά» πού εἶχε πάρει ἀπὸ τὸν παπoὺ μου χρειάζονταν γιὰ νὰ κάμουν σπίτι στὴν Πρέβεζα, τὸ μικρὸ λιμάνι τῶν Γιαννίνων, ὅπου ἐργάζονταν ὁ πατέρας μου καί πῆρε τὴ μητέρα μου μετὰ τὸ γάμο τους στὰ Γιάννινα. Ἀλλὰ ἡ μητέρα μου δὲν ἔδειχνε πὼς τῆς ἔλειπε πολὺ τότε. Πρῶτα - πρῶτα ὑπῆρχαν μόνον εἴκοσι Ἑβραϊκὲς οἰκογένειες στὴν Πρέβεζα.

Ἡ κοινωνικὴ ζωὴ δὲν ἦταν τόσο σημαντικὴ, ὅσο στὰ Γιάννινα, πού ἀποτελοῦσαν μιὰ μενάλῃ Ἑλληνόφωνη Κοινότητα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἐκτὸς αὐτοῦ, τὴ μητέρα μου τὴν εἶχε συνεπάρει ἡ γέννηση τοῦ ὁμορφοῦ καί ρωμαλέου γιου τῆς, ἓνα χρόνο μετὰ τὸ γάμο τῆς. Ἐπειτα, ἐπίσης, ἐκείνες τίς δυὸ πρώτες δεκαετίες αὐτοῦ τοῦ αἵωνα, τὸ κύριο θέμα συζητήσεως στὰ σπίτια τῶν Ἑβραίων τῶν Γιαννίνων ἦταν ἡ μετανάστευση στὴν Ἀμερικὴ. Ὅλοι οἱ ἀδελφοί καί οἱ ἀδελφές τῆς μητέρας μου εἶχαν παντρευτῇ καί εἶχαν ἐγκατασταθῇ κιόλας στὴ Νέα Ὠόρκη. Ὅταν πέθανε ὁ πατέρας τῆς, οἱ ἀδελφοί τῆς κάλεσαν τὴ μητέρα τους. Ἡ μητέρα μου ἦταν ἡ τελευταία πού ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀμερικὴ.

Πιστεύω πώς πέρασαν αρκετά χρόνια μετά την έγκατάστασή μας στο κάτω «Ήστ Σάιντ» του Μανχάτταν, όταν η μητέρα μου μου άναφερε για πρώτη φορά τη χρυσή καδένα. Ήμουν άκόμα παιδί, αλλά η μητέρα μου μου μιλούσε πάντα για την ιδιαίτερη πατρίδα μας και την παιδική της ζωή στα Γιάννινα, ιδιαίτερα κάθε φορά που χτένιζε τις μακριές μου πλεξούδες· τότε με γέμιζε ιστορίες, ίσως για να μη κινούμαι όταν ξεσφίγγε και τραβούσε τις πλεξούδες μου. Οί άντρες τών θειών μου είχαν άρχίσει επιχειρήσεις και μπόρεσαν κάποτε να παραγγείλουν χρυσές καδένες για τις γυναίκες τους έδω στη Νέα Υόρκη. Τις είχαν αντίγραψει από μια πρωτότυπη που είχαν δανειστή από ένα ήλι-κιωμένο όμόθηρσκό τους που την είχε αγοράσει στην Κωνσταντινούπολη. Ο πατέρας μου δέ μπόρεσε ποτέ να τó κάνει. Οί άδελφές τής μητέρας μου φορούσαν τις χρυσές καδένες στους γάμους και τά συμπόσια. Η μητέρα μου ήταν η μόνη άδελφή που δέ φορούσε. Άλλά αν και η μητέρα μου μου μίλησε για τη χρυσή καδένα, και προσπάθησε να με κάμη να πάρω μια ιδέα για τó τί συμβόλιζε για τά κορίτσια τών Γιαννίνων, ποτέ δέ με άφησε με την έντύπωση ότι τη λαχταρούσε τόσο πολύ. Καί, έν πάση περιπτώσει, όπως άνάφερα, έγώ ήμουν πολύ μικρή για να μπορέσω να κάμω κάτι. Έξ άλλου, η εικόνα, που είχε δημιουργήσει η μητέρα μου για τόν έαυτό της άνάμεσα σ' έμάς τά παιδιά, ήταν πώς εκείνο που την ένδιέφερε άμεσα ήταν η ιόρρωσή μας. «Δέν πρέπει να μέινετε τυφλοί σαν έμένα», έλεγε συχνά. Η μόρφωσή μας, η διατροφή μας και τó ντύσιμό μας ήταν οί κύριες άνησυχίες της. Οί πολυτέλειες είχαν θγή από τó μυαλό της.

Πολλά χρόνια άργότερα, όταν μεγάλωσα και έτοιμαζόμουν να έπιστρέψω στην Έλλάδα για πρώτη φορά, η μητέρα μου με παρακάλεσε να φροντίσω να τής αγοράσω μια χρυσή καδένα σαν αυτές που είχαν οί θειές μου. Άλλά άκόμη και τότε τó έφερε η περίσταση και τó είπε. Θα ήθελε να την άποχτήση αν δέν ήταν μεγάλη φασαρία. Και μια και έγώ ήμουν τώρα βυθισμένη στην ποίηση και τά γράμματα, πρέπει να όμολογήσω πώς δέν έδωσα στην παράκλησή της προτεραιότητα πέρα από κάθε τι άλλο. "Όχι ότι δέ φρόντισα να τής την αγοράσω, αλλά δέ θρήκα τέτοια γιατί στα χρυσοχοεία τών Γιαννίνων δέν έψαξα άλλο. Στο ταξίδι αυτό έφερα στην άγαπημένη μου μητέρα χρυσά σκουλαρίκια αντί την καδένα. Τά αύτιά της ήταν τρυπημένα και φορούσε πάντα σκουλαρίκια.

Δέ γύρισα ξανά στην Έλλάδα, παρά δυό χρόνια μετά τó τέλος του Β' παγκοσμίου πολέμου. Και πάλι η μητέρα μου μου σύστησε τη χρυσή καδένα, τυχαία όπως και πρίν. "Αν δέν ήταν μεγάλη φασαρία και δέν κόστιζε πολύ, θα ήθελε να έχη μία. Αυτή τη φορά όμως ήμουν άρκετά μεγάλη να νοιώσω την επανειλημμένη παράκλησή της· η επιθυμία της μου έκαμε βαθεία έντύπωση. Τώρα προσπάθησα περισσότερο να τής θρω μία, όχι στα μαγαζιά τών Γιαννίνων ή τών Άθηνων, όπου ήξερα πιά πώς δέ θα μπορούσα ποτέ να θρω τó είδος που φορούσαν οί θειές μου, αλλά σε έναν από τους λίγους επιζώντες Έβραίους τών Γιαννίνων, που μπορεί να είχε άκόμη μία. Οί Ναζί είχαν φυσικά άπογυμνώσει τους Έβραίους τής πόλεως από όλο τó χρυσάφι που είχαν πρίν τους μπλοκάρουν και τους οδηγήσουν στο θάνατο τών στρατοπέδων συγκεντρώσεως. Μερικοί, ώστόσο, είχαν καταφέρει να κρύψουν τά χρυσαφικά τους σε Χριστιανούς φίλους ή γείτονες με τη συμ-

φωνία νὰ τὰ ξαναπάρουν, ἂν γύριζαν ζωντανοί, ἂν ὄχι, νὰ τὰ κρατήσουν ἐκεῖνοι. Τώρα ὅμως δὲν ἦταν θέμα χρημάτων γιὰ τοὺς ἐπιζῶντες. Ἑβραῖους τῆς Ἑλλάδος, ἂν καὶ χρειάζονταν χρήματα πάρα πολύ. Θὰ χρειάζονταν χρόνια νὰ ἀποκατασταθοῦν πάλι σὰν καταστηματαρχες μεσαῖες τάξεως ὅπως πρῶτα. Τώρα ἦταν καὶ ζήτημα μνήμης, κατὰ πόσο θὰ μπορούσαν νὰ θυμοῦνται ἀγαπημένα πρόσωπα, μιὰ καὶ τόσο θάρβαρα τοὺς εἶχαν ἀποσπᾶσει ἀπὸ κοντὰ τους. Ὅπωςδὴποτε κανεὶς δὲ θὰ μοῦ πουλοῦσε μιὰ καδένα. Καὶ δὲν ὑπῆρχε κανένας συγγενὴς ποὺ νὰ ἐπέζησε καὶ νὰ ἔμενε στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ μὲ συμβουλέψῃ. Οἱ λίγοι Ἑβραῖοι τῶν Γιαννίνων ποὺ ἐπέζησαν ἦταν τότε στὸ Ἰσραήλ. Πολὺ στενοχωρημένη εἶπα στὴ μητέρα μου, ὅταν γύρισα στὴν Ἀμερικὴ ὅτι δὲ μπόρεσα νὰ θρῶ χρυσὴ καδένα. Δὲν ἔδειξε καθόλου ἀπογοήτευση· ὥστόσο, αὐτὴ ἡ ἐπιθυμία της μοῦ θασάνιζε τὸ μυαλό. Ὁρκίστηκε πὼς ἂν ξαναγύριζα ποτὲ στὴν Ἑλλάδα θὰ κινουσα γῆ κι οὐρανὸ νὰ θρῶ αὐτὸ ποὺ τόσο λαχταροῦσε ἡ μητέρα μου.

Τὸ 1964, ἔτυχε νὰ γυρίσω στὴν Ἑλλάδα γιὰ ἔρευνες, ἀλλὰ αὐτὴ τὴ φορά σχεδιάζα καὶ ἓνα ταξίδι στὴν Κωνσταντινούπολη, γιὰτὶ οἱ ἔρευνές μου ἀφοροῦσαν στὴ Βυζαντινὴ Ἱστορία. Ἀλλὰ σχεδιάζα νὰ πραγματοποιήσω ὅπωςδὴποτε τὴν ἐπιθυμία της αὐτῆς. Ἡ μητέρα μου εἶχε φτάσει τὰ 84 χρόνια. Στέκονταν ἀκόμη ἀρκετὰ καλὰ στὴν ὑγεία της, ἀλλὰ ἡ σκέψη, πὼς θὰ πεθάνῃ χωρὶς τὴ χαρὰ τῆς χρυσοῦς καδένας, μοῦ ἔφερνε μεγάλη ἀνησυχία. Ἀληθεῖα ἀρρώσταινα σὰν σκεφτόμουν πὼς αὐτὴ ἡ γλυκειὰ μου μανούλα, αὐτὴ ποὺ εἶχε τόση ζέση γιὰ τὴ ζωὴ, αὐτὴ ποὺ εἶχε δώσει τόσα πολλὰ καὶ ζητοῦσε τόσα λίγα, συναντοῦσε τὴν ἄρνηση νὰ ἀποκτήσῃ τοῦτο τὸ τζοβαῖρικό.

Ὅταν ἔφθασα στὴν Ἀθήνα, πῆγα νὰ θρῶ τὸν πρῶτο ξάδελφό μου, Σιών, ποὺ εἶχε γυρίσει τώρα στὴν Ἑλλάδα. Καταγίνονταν μὲ τὰ χρυσαικὰ στὴν Ἀθήνα μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὸ Ἰσραήλ. Ἡ μητέρα του, θειά μου ἀπὸ τὴν μητέρα, ποὺ εἶχε πεθάνει στὴν Ἑλλάδα πρὶν ἀπὸ τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμο, σίγουρα πρέπει νὰ εἶχε χρυσὴ καρδιά, σκέφτηκα. Ὁ Σιών θὰ ἤξερε σίγουρα τί ἤθελα. Ὅπως τὸ φαντάστηκα, δὲ χρειάστηκε καὶ νὰ τοῦ περιγράψω τὴ χρυσὴ καδένα. Ἦξερε τί ἀκριβῶς ζητοῦσα.

— «Δὲ θὰ θρῆς τὸ εἶδος καδένας ποὺ ζητᾶς στὴν Ἑλλάδα», εἶπε ὁ ξάδελφός μου. «Ἡ καδένα ποὺ ζητᾶς γίνεται στὴν Τουρκία. Οἱ Τοῦρκοι χρυσοχόοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ξέρουν νὰ κάνουν τέτοιες καδένες».

— «ὦ, ἐντάξει τότε», εἶπα μὲ μεγάλη ἀνακούφιση, «γιατὶ σχεδιάζω νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν Κωνσταντινούπολη, καὶ πρόκειται νὰ δῶ ἐκεῖ μιὰ Ἑβραϊκὴ οἰκογένεια. Εἶναι συγγενεῖς ἐνὸς φίλου μου στὴ Νέα Ὑόρκη. Ἴσως κάποιος ἀπ' αὐτοὺς νὰ μὲ βοηθήσῃ».

— «Ὅπωςδὴποτε θὰ τὴ θρῆς στὴν Κωνσταντινούπολη», ξανάπε ὁ ξάδελφός μου. «Καὶ θὰ εἶναι πολὺ φτηνότερη ἐκεῖ. Ἀκόμη καὶ ἂν μπορούσαμε νὰ σοῦ θροῦμε μία ἐδῶ στὴν Ἀθήνα, θὰ ἦταν πάρα πολὺ ἀκριβὴ. Καὶ δὲ θὰ ἦταν καθόλου σὰν αὐτὴ ποὺ θέλει ἡ μητέρα σου. Στὴν Κωνσταντινούπολη θὰ βρῆς μεγάλη συλλογὴ».

Ὡλοκλήρωσα τὸ πρῶτο μέρος τῶν ἐρευνῶν μου στὴν Ἀθήνα καὶ ἔφυγα ἀεροπορικῶς γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη. Πρέπει νὰ ὁμολογήσω πὼς γιὰ λίγο ἀκόμη καὶ ἡ ἔρευνά μου πῆρε δεύτερη θέση στὸ μυα-

λό μου· στη σκέψη μου κυριαρχούσε η χρυσή καδένα. Δὲ θὰ ξαναγυρνοῦσα στὸ σπίτι χωρὶς αὐτή. Δὲν ἤξερα φυσικὰ τίποτε γύρω ἀπὸ τὸ χρυσάφι, καὶ ἔπρεπε νὰ θεβαιωθῶ πὼς θὰ πλήρωνα γιὰ χρυσὸ καὶ ὄχι γιὰ κανένα κράμα. Δὲν ἤθελα ἐπίσης νὰ μὲ γελάσουν στὴν τιμὴ. Δὲν εἶχα ἰδέα γιὰ τὴν ἀξία τέτοιας καδένας.

Τελείωσα τὴν ἔρευνά μου στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ μετὰ, ἀρκετὲς ἡμέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἀναχώρησή μου, ἡ ἐβραϊκὴ οἰκογένεια, πού εἶχα θρῆ ἐκεῖνες τὶς ἡμέρες, μὲ προσκάλεσε σὲ ἕνα ἀποχαιρετιστήριο γεῦμα. Τότε ἦταν πού μίλησα γιὰ τὴν ἐπιθυμία μου νὰ ἀγοράσω μιὰ χρυσὴ καδένα πρὶν φύγω. Συνέβη ὅπως τὸ περίμενα. «Ὅλοι τοὺς ἤξεραν ἀκριθῶς τί ἤθελα.

— «Θὰ σὰς πᾶω ὁ ἴδιος στὸ χρυσοχόο μας», εἶπε Ἀγγλικὰ ὁ οἰκοδεσπότης. «Ξέρω ἀκριθῶς τί θέλετε, καὶ ξέρω πὼς ὁ χρυσοχόος μας ἔχει».

Χάρηκα ἀφάνταστα.

Μετὰ ἀπὸ καναδυὸ μέρες, ὁ φίλος μου μὲ ὠδήγησε στὸ πολύχρωμο ὑπόγειο παζάρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου πλήθην ἀνθρώπων, πλούσιοι καὶ φτωχοί, ντόπιοι καὶ τουρίστες, πηγαίνουν νὰ ψωνίσουν ὅλα τὰ εἶδη. Πλήθος κόσμου συνωστίζονταν στὴν εἴσοδο, ἀλλὰ τελικὰ σπρώχνοντας μπήκαμε μέσα καὶ βαδίζαμε ἀνάμεσα στὰ ὑγρά φιδωτὰ στενοσόκακα ὥσπου φτάσαμε στὸ μαγαζάκι τοῦ Τούκου χρυσοχόου πού μὲ εἶχε συμβουλέψει ὁ φίλος μου. Ἡ καρδιά μου χτύπησε δυνατὰ καθὼς ἀντίκρυσαν ἀρκετὲς χρυσές καδένες ἀραδιασμένες μὲ γοῦστο στὴ μικρὴ του βιτρίνα, καδένες πού ἔμοιαζαν ἀκριθῶς μὲ κείνες πού εἶχα δῆ στὶς θειές μου. Μπήκαμε μέσα καὶ μετὰ ἀπὸ μερικὰ συμβατικά εὐγενικὰ καλοσωρίσματα, ὁ συνοδός μου εἶπε στὸ χρυσοχόο στὰ τούρκικα τί θέλαμε. Ὁ νεαρὸς χρυσοχόος πῆγε πρὸς τὴ βιτρίνα του, τράβηξε μιὰ ἀπὸ τὶς χρυσές καδένες πού ἦταν ἐκεῖ στὴ μούστρα καὶ τὴν ἀπλώσε σ' ὅλο τὸ φιδωτὸ τῆς μάρκρος πάνω στὸ μαῦρο θελοῦδο πού σκέπαζε τὸ κρύσταλλο τοῦ πάγκου. Ἡ καδένα, μεγαλύτερη ἀπὸ δυὸ γυάρδες, μὲ τὸν κάθε κρίκο τῆς καὶ ἕνα ὄνειρο ρομάντζου, ἦταν χάρμα νὰ τὴ βλέπης. Πὼς ἀστραφτε! Ἦμουν θέβαιη πὼς θὰ ἄρесе πολὺ στὴ μητέρα μου. Ἦταν ἀκόμη πιὸ ὠραία ἀπὸ κείνες πού εἶχαν οἱ θειές μου. Ἡ καρδιά μου πήγαινε νὰ σπᾶση καθὼς σκεφτόμουν πὼς θὰ φαίνονταν πάνω στὴν ὁμορφὴ γλυκειὰ μανούλα μου. Εἶχε γεράσει χωρὶς νὰ χάσῃ τὴν ὁμορφιά τῆς, καὶ φαίνονταν πολὺ πιὸ νέα ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς. Τώρα θὰ ἐμφανίζονταν κι αὐτὴ πλούσια σὰν τὶς ἀδελφές τῆς, καὶ ἀκόμη πιὸ πλούσια, γιατί ἡ μητέρα μου, ὅπως συμφωνοῦσαν ὅλοι, ἦταν ἀκόμη πιὸ ὁμορφὴ ἀπὸ τὶς δυὸ ἀδελφές τῆς. Ἄν καὶ ἦταν ἡ πιὸ μεγάλη ἀπὸ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας μου πού ἐπέζησαν, τὴν ἔπαιρναν ἀλήθεια γιὰ τὴν νεώτερη ἀπὸ τὶς τρεῖς. Ἐμεῖς τὰ παιδιὰ συχνὰ λέγαμε μακάρι νὰ φαινόμαστε κι ἐμεῖς τόσο νέοι, ὅταν θὰ φτάναμε στὴν ἡλικία τῆς.

Ὁ φίλος μου κατάλαθε ἀπὸ τὴν ἔκφραση τῶν ματιῶν μου πὼς αὐτὴ ἦταν ἡ καδένα πού ἤθελα καὶ ἄρχισε τὰ παζάρια. Αὐτὸ κράτησε ἀρκετὰ λεπτὰ ἐνῶ ἐγώ, γοητευμένη ἀπὸ τὴν ὁμορφιά τῆς καδένας, στεκόμουν ἀκίνητη καὶ σιωπηλὴ μὲ τὰ μάτια κάρφωμένα ἐπάνω τῆς. Τότε ὁ φίλος μου γύρισε σ' ἐμένα καὶ μοῦ εἶπε Ἀγγλικὰ τὴν τιμὴ πού ζητοῦσε ὁ χρυσοχόος.

— «Δὲν πηγαίνει παρακάτω. Εἶναι ἡ καλύτερη τιμὴ πού κάνει».

— «Νομίζεις λοιπόν πώς πρέπει να την αγοράσω;»

— «Δέ θα τη θρῆς πουθενά φθηνότερα στην Κωνσταντινούπολη», με διαβεβαίωσε ὁ φίλος μου. «Καί ξέρω πώς δέν σέ γελαῖ. "Ὀλη ἡ οἰκογένειά μας ἀγοράζει τὰ χρυσαφικά ἀπ' αὐτόν· δέν θά μέ γελοῦσε».

Ἰκανοποιήθηκα. Ἐβγαλα τὸ βιβλίον ἐπιταγῶν καὶ ἔκοψα τὶς ἐπιταγὲς ποὺ χρειάζονταν γιὰ νὰ πληρώσω. Ὁ χρυσοχόος ἄφησε τὴν καδένα νὰ γλιστρήσῃ ἐπιδεικτικὰ σ' ἓνα κουτάκι καὶ μοῦ τὸ ἔδωσε. Βγῆκα ἀπὸ κεῖνο τὸ μαγαζὶ σφίγγοντας γερά στὸ χέρι τὸ κουτὶ μέ τὴ μεγαλύτερη χαρὰ ποὺ εἶχα νοιώσει γιὰ χρόνια. Ποτὲ δέν εἶχα νοιώσει τόση περηφάνεια, τόση συγκίνηση, ἀγοράζοντας γιὰ κάποιον ἓνα δῶρο. Τὴ φύλαγα σὰν τὴ ζωὴ μου. Ἡ καρδιά μου χτυποῦσε δυνατὰ κάθε φορὰ ποὺ τὴ σκεφτόμουν. Ποτὲ δέν εἶχα νοιώσει τόση πληρότητα.

Ἐγραψα στὴ μητέρα μου πότε θά ἔφθανα ἀκριβῶς στὴ Νέα Ὑόρκη, καὶ μιὰ καὶ τῆς εἶχα δώσει τὸ κλειδί ἀπὸ τὸ διαμέρισμά μου, τὴν παρακαλοῦσα νὰ μέ περιμένῃ ἐκεῖ τὸ θράδυ τῆς ἐπιστροφῆς μου. Δέν ἀνάφερα τίποτε γιὰ τὴν καδένα. Ἦθελα νὰ δώσω δραματικὸ τόνο σὰν θά τὴν παρουσίαζα.

Ἐφθασα γύρω στὰ μεσάνυχτα, καί, ἂν καὶ ἦταν περασμένη ὥρα γιὰ τὴ μητέρα μου, τὴ θρῆκα νὰ κάθεται στὸν καναπέ στὸ σαλόνι μου ἀγρυπνῇ καὶ νὰ μέ περιμένῃ.

Ἀφοῦ ἀγκαλιαστήκαμε καὶ φιληθήκαμε, ἔβγαλα τὴν καδένα ἀπὸ τὸ κουτάκι καὶ τὴν ἄφησα νὰ γλιστρήσῃ ἀπαλὰ πάνω στὸ σκούρο καφέ τραπέζι μπροστὰ ἀπὸ τὸν καναπέ, ἓνα σωρὸ χρυσάφι! Ἐπειτα τὴ σῆκωσα ξανά γιὰ νὰ δείξω στὴ μητέρα μου ὅλο τὸ μᾶκρος της, σὲ ὅλη τὴ λάμψη τῶν δεκαοχτῶ καρατιῶν της.

— «Μαμά!» ἀναφώνησα τόσο ἐνθουσιασμένη, ποὺ ἡ καρδιά μου πῆγαινε νὰ σπάσῃ. «Αὐτὴ εἶναι γιὰ σένα». Καὶ ἔκανα πίσω νὰ δῶ πῶς θά τὴ δεχόταν. Ἡ μητέρα μου κοίταζε τὴν καδένα ἀτάραχη, ἀλλὰ λίγο ἀπόμακρα, νομίζω, χωρὶς νὰ δείχνῃ κανένα σημάδι συγκινήσεως. Δέν πιστεύει τί εἶναι αὐτὸ ποὺ βλέπει μπροστὰ της, σκέφτηκα.

— «Νὰ σέ πληρώσω». Ἦταν τὰ πρῶτα λόγια ποὺ ἔβγαλε.

— «Μαμά!» ξεστόμισα ταραγμένη. «Εἶναι δῶρο μου γιὰ σένα, μαμά. Μοῦ ἔδωσε περισσότερη χαρὰ ἀπὸ ὅσο φαντάζεσαι νὰ θρῶ αὐτὸ ποὺ λαχταροῦσες τόσα χρόνια. Τώρα τὸ ἔχεις, μαμά, φόρεσέ το». Καὶ μέ ἄφησε νὰ τὴν τυλίξω γύρω στὸ λαιμὸ της μέσα σὲ μιὰ νεκρικὴ σιγή. Ἐκανα πίσω νὰ τὴ θαυμάσω πάνω της.

— «ὦ! μαμά, δείχνει πολὺ ὁμορφα ἐπάνω σου!» Ἀλλὰ ἡ μητέρα μου δὲ φαίνονταν χαρούμενη· δὲ ρόδιζε χαμόγελο στὸ πρόσωπό της. Ἐκανε σὰ νὰ ἦταν ζαλισμένη. Ἀλλὰ δέχτηκε τὴν καδένα καὶ αὐτὸ μέ ἱκανοποίησε, ἂν καὶ δέν ἐννοοῦσα τὴν ἀντίδρασή της· ἦταν σὰ νὰ μὴν ἐσήμεινε τίποτε γιὰ κείνη. Καὶ πάλι σκέφτηκα, θᾶναι ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ πιστέψῃ πῶς τελικὰ εἶναι δική της.

Μετὰ ἀπὸ λίγο καιρὸ κάλεσαν τὴ μητέρα μου κι ἐμένα στὸ γάμο μιᾶς ἐγγονῆς τῆς ἀδελφῆς της. Φυσικὰ ἡ μητέρα μου φόρεσε τὴ χρυσὴ καδένα σ' αὐτὸν τὸν γάμο. Αὐτὸς ποὺ κανόνισε τὰ τραπέζια ἔβαλε τὶς

δυο θειές μου και τη μητέρα μου μαζί σ' ένα τραπέζι. Στὸ ἴδιο τραπέζι κάθησα κι ἐγώ, γιατί γενικὰ ἐγὼ συνόδευα τὴ μητέρα μου σ' αὐτὲς τὶς οἰκογενειακὲς τελετὲς καὶ οἱ συγγενεῖς μᾶς ἔβαζαν πάντα μαζί. Καὶ οἱ δυὸ ἀδελφές τῆς μητέρας μου φοροῦσαν τὶς χρυσές τους καδένες ἐκεῖνο τὸ θράδυ. Καὶ οἱ τρεῖς τους φαίνονταν τώρα ὅμοιες περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά, γιατί οἱ χρυσές καδένες σκέπαζαν τὸ μπροστινὸ μέρος τῶν μακρυῶν φορεμάτων τους. Ἡ μητέρα μου φαίνονταν πολὺ ὠραία. Χαμογέλασα.

— «Λοιπόν, Ἔστερ», εἶπε ἓνας ἀπὸ τοὺς θεῖους μου, «ἔχεις κι ἐσύ χρυσὴ καδένα, ὅπως καὶ οἱ ἀδελφές σου· καὶ οἱ τρεῖς σας εἶστε ἀπόψε ἓνα ἀπαράλλαχτο τρίο». Καὶ γέλασε.

Κοίταξα τὴ μητέρα μου μὲ μάτια γεμάτα λατρεία· ἀλλὰ τὸ βλέμμα τῆς μητέρας μου δὲν ἦταν ἀπαλὸ· ἦταν ἀλήθεια τόσο κρῦο ὅσο δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ εἶναι τὸ ἀπαλὸ τῆς βλέμματος. Ἡ ἀπόκρισή της δὲν ἦταν καθόλου αὐτὴ ποὺ περίμενα, αὐτὴ ποὺ λαχταροῦσα ν' ἀκούσω.

— «Δυστυχῶς τὴν ἀπόκτησα πολὺ ἄργα», παρατήρησε μὲ κάποια πίκρα στὸν τόνο τῆς φωνῆς της.

— «Μά, μαμά», εἶπα βαθεῖα πληγωμένη, δὲν ἔχει καμμιά ἀξία ποὺ ἐπὶ τέλους ἐκπληρώθηκε ἢ ἐπιθυμία σου;»

— «Πολὺ σωστά», εἶπε ὁ θεῖος μου. «Ξέρεις τί λένε; Κάλλιο ἄργα παρὰ ποτέ».

Ἡ μητέρα μου δὲν ἀπάντησε. Εἶχε ἓνα βλέμμα ἀλαργινὸ, ἓνα βλέμμα ποὺ φαίνονταν νὰ γυρίζη πίσω μισὸν αἰῶνα στὴ νειότητά της, στὰ ρομαντικὰ ἐκεῖνα χρόνια ποὺ θὰ θαμπώνονταν πέρα γιὰ πέρα ἀπλῶς νὰ ἀγγίξῃ μιὰ τέτοια καδένα, πόσο μᾶλλον νὰ ἦταν δική της.

Ἡ μητέρα μου φόρεσε τὴ χρυσὴ καδένα ἀκριβῶς τρεῖς φορές πρὶν πεθάνῃ, ἐδῶ καὶ τρία χρόνια.

Εἶχε δίκιο. Ἡ χρυσὴ καδένα εἶχε φτάσει ἀλήθεια πολὺ ἄργα. Τὰ δῶρα κι οἱ τιμὲς λίγα πράγματα σημαίνουν στὸν ἄνθρωπο ὅταν γεράση, ἀκόμη καὶ ὅταν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος λαχταρᾷ αὐτὸ τὸ εἶδος ἀναγνωρίσεως μέχρι τὸ θάνατό του. Ἀλλὰ στὴν περίπτωση τῆς μητέρας μου δὲν ἦταν μόνον ὅτι ἦρθε πολὺ ἄργα. Αὐτὴ τὴ χρυσὴ καδένα ἔπρεπε νὰ τὴ δώσῃ στὴ μητέρα μου ἢ ὁ πατέρας της, τὸν ὁποῖον ἐλάτρευε, ἢ ὁ ἄνδρας της, ὁ ὁποῖος τὴ λάτρευε. Δὲν εἶναι τὸ ἴδιο ὅταν τὴ δωρίζει ἢ κόρη της, ὅσο δυνατὴ κι ἂν εἶναι ἡ ἀγάπη της.

SI QUID MIHI ACCIDERIT

Ἄκόμα τίποτε καλὸ
ῥαῖο, μεγάλο, κι' ὑψηλὸ
σὲ τόνον ἄρπας.
Πορεία, μάτωμα, καῦμός,
βουβὸς λυγμὸς καὶ σπαραγμὸς
ψυχῆς καὶ σάρκας.

Νὰ φθείρεσαι καθημερινὰ
μ' ὅ,τι μικρό, φτηνὸ περνᾷ
χαρὸς καὶ τύψη.
Ὕπουλο θάνατο συχνὸν
κυλάει στὸ αἶμα σου τ' ἀχνὸν
ἢ σκλάβα ἢ ζήση.

Κάλλιο τὸ θάνατο νὰ βρῶ
ἄγριο σὰ μπόρα ἢ κεραυνὸ
καὶ σὰ μεθύσι
σιτὴν πὺλ λαμπρή, βαθεῖα στιγμή
μὲς σ' ἓνα καῖρε μου ἢ ὀρμὴ
ξάφνου νὰ σβῇσει!

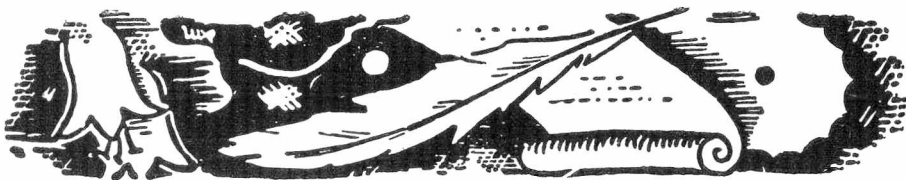
ΚΩΣΤΑΣ Γ. ΤΣΙΛΙΜΑΝΤΟΣ

“ΔΟΞΑ ΣΟΙ Ο ΘΕΟΣ”.

Γιὰ μιὰ στιγμή
ἀκούστηκε ἄνθρωπος
καὶ ἡ σιγή
κόπηκε στὰ δύο
Ἦτοτε
τὸ φῶς θάμπωσε
καὶ ἡ θεῖα Καλύψω
μάζεψε τ' ἀσπρόρουχα
στὸ καλάθι
Λίγο μετὰ
σήκωσε μιὰ ἄγρια ξύλα
καὶ τὰπόθεσε
δίπλα στὸ ντῆακι
Ἀκολούθησε
τὸ τραγούδι τῆς βροχῆς,

ἡ φωτιά, ὁ βαθὺς ὕπνος
Τὸ πρωὶ
ὁ Ἀχέρωντας εἶχε ἀκόμα
πολλὴ δουλειὰ
Μετέφερε
κούτσουρα, χαλίγια
καὶ κονσερβοκούτια
Ὅταν ὁ ἥλιος
ἄστραψε
πάνω στὶς στιλπνές
ἐπιφάνειες
ἡ θεῖα Καλύψω
ἔκαμε στὸ σταυρό της
καὶ εἶπε: «Δόξα Σοι ὁ Θεὸς
Σὲ δὺο μέρες θὰ σπείρουμε».

ΣΠ. Ν. ΚΑΡΖΗΣ

ΒΑΓΓΕΛΗ ΨΙΝΙΩΤΗ

Κ Α Τ Ο Χ Η

(Διήγημα)

Πούλησαν τὰ ξύλα καὶ γύριζαν ἀπ' τὴ πόλῃ γιὰ τὸ χωριό τους. Μιλοῦσαν μεταξύ τους γιὰ τὰ σπαρτά, τὰ χωράφια, τ' ἀμπέλια καὶ τὰ ζωντανά. Μιλὰ γιὰ τὴν ἀποπνικτικὴ κατάστασι πού δέρνει τὴ χώρα. Δὲν ἔχουν ἐμπιστοσύνη ὁ ἓνας στὸν ἄλλον. Ἔχασαν τὸ πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου. Σκεπάστηκε ἀπ' τὴ μάσκα. Στὸν πετρωτὸ δρόμο ἀκούονται τὰ πέταλα τῶν ζώων καὶ τὰ κυπριά τους. Ἀκολουθοῦν οἱ ἄνθρωποι. Καὶ ὁ Γρηγόρης μὲ μιὰ βέργα στὴν ἀριστερὴ μασχάλῃ μὲ τὰ χέρια κρατημένα πίσω του τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο. Ἀκολουθοῦν τὰ ζῶα βουβοί.

Ὁ Γρηγόρης κλωθογυρίζει στὴ σκέψη του τὸν πρόεδρο τὸ φίλο του! Βέβαια δὲ μυρίστηκε τίποτα ἀκόμη. Μὰ ποῦ θὰ πάη αὐτὴ ἡ δουλειά; Ὅταν ρακοποτίζονται στὰ μπακάλικα τὸν ὑποψιάζεται... ξέρει πὼς πίσω ἀπ' τὶς φιλοφρονήσεις του ὑπάρχει τὸ κτήνος πού καιροφυλακτεῖ. Εἶχε καθαλικάψει τὶς σκέψεις του καὶ ξεχάστηκε. Κι' ἂν θελήσει νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπ' αὐτὸν ὅπως καὶ μὲ τὸσους ἄλλους;... Ζωντανὴ ἡ εἰκόνα τοῦ δασκάλου τοῦ Σπύρου Γραικοῦ! Τοῦ Σίμου Λιάρου, τοῦ Ἀνυφαντῆ, τοῦ Πρεπόγια... Σήμερα ἀπὸ τὰ χαράματα μπλόκο στὸ χωριό καὶ πήραν στὴν κλούβα τὸν Ξανθούλη... Τὸ μυαλό του ἔκλωθε τὴ σκέψι πὼς ἀπ' τὴ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη, αὐτὸ τὸ σκυλὶ μπορεῖ ν' ἀλλάξῃ στάση ἀπέναντί του. Κι' οἱ σκέψεις αὐτὲς σωστοὶ βαγενάδες, κυτοῦσαν τ' ἀφτιά του ὅπως τὰ πέταλα τῶν ζώων τὶς πέτρες τοῦ δρόμου. Ἡ οἰκογένειά του. Αὐτὸ εἶναι τὸ πρόβλημα. Γυναίκα καὶ τρία παιδιά. Μὲ τὶς σκέψεις αὐτὲς οὔτε κατάλαβε πότε πέρασε τὸν ἀνήφορο καὶ βγῆκε στὴν κορυφὴ τοῦ Ἀηγιάννη. Καντάριασε τὸ ἓνα ζῶο ἀπ' τὸ σκαρφέλι τοῦ ἄλλου καὶ καθάλλησε τὸ πρῶτο. Οἱ ἄλλοι ἀκολουθοῦσαν παραπίσω. Ἀνακουφίστηκε ὁ Γρηγόρης στὸ ζῶο. Μὰ ἡ σκέψη του γιὰ τὸ ἀθέβαιο αὐριο τὸν τριβέλιζε. Τῶν τοιμποῦσε ἡ ὑποψία μήπως ὁ Ξανθούλης βασανιζόμενος προδῇ σὲ ἀποκαλύψεις. Τὰ ζῶα βάδιζαν ταχύτερα τώρα μὲ ἔγνοια νὰ σώσουν τὸ δρόμο καθὼς περνοῦσαν τοὺς χαμηλοὺς ἀναδιπλούμενους λόφους μὲ τ' ἀριά πουρνάρια, πού ἦταν καὶ βοσκότοπος τοῦ χωριοῦ...

Τὴν ὥρα πού ὁ ἥλιος κρύφτηκε πίσω ἀπ' τὸ βουνό, ὁ Γρηγόρης μῆτξε στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ του.

Ἡ Βαρβάρα του δὲν ἔτρεξε νὰ τὸν ὑποδεχτῇ, ὅπως τὸ συνήθιζε. Ἡ πεθερά του τὸν δέχτηκε καὶ πήρε τὰ σακκούλια. Ὁ Γρηγόρης ρώτησε:

— Ποῦ πῆγε ἡ Βαρβάρα;

— Μέσα εἶναι. Τ' ἀπάντησε.

Ὁ Γρηγόρης πρόσεξε τὴν ἀλλαγὴ, μὰ δὲ βάθυνε. Ταχτοποίησε πρῶτα τὰ ζῶα του καὶ μῆτξε στὸ σπίτι. Πῆγε στὴ βρύση, ἔρριξε μπόλικο νερὸ στὸ πρόσωπο καὶ στὸ κεφάλι καὶ γυρίζοντας τὸν περιμένε ἡ γυναῖκα του μὲ τὴν πετσέτα. Ἀρχισε νὰ σκουπίζεται καὶ κεῖνῃ πῆγε νὰ ἐτοιμάσῃ κριθαροκαφέ. Τὰ δυὸ παιδιά του ἔπαιζαν ἔξω στοὺς δρόμους. Τὸ μαρό, τὸ κοριτσάκι, κοιμόταν σὰν ἄγγελος, ξέγνοιαστο ἀπ' τὶς κακίες καὶ τὶς ἀγωνίες τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Γρηγόρης, λαγωνικὸ τῆς φέριμας, κατάλαβε πὼς κατὶ συμβαίνει. Ἡ γυναῖκα του δὲ βγῆκε στὴν αὐλὴ καὶ τώρα στὴ με-

σόθυρα είδε τὰ μάτια της κλαμένα με κόκκινους κύκλους. Σὲ λίγο μπήκε ἡ Βαρβάρα, ἀπόθεσε τὸ φλυτζάνι με τὸν καφέ στὸ τραπέζι. Ἀπ' τὴ στιγμή πού μπήκε στὴ μεσόθυρα ὁ Γρηγόρης τὴν κύτταξε με ἄσπαγη ματιά. Ἀπ' τὰ μάτια της διάβαζε τὴ γυναῖκα του. Αὐτὰ τοῦ ἦταν πομποὶ χαρᾶς, λύπης ἢ ἀγωνίας. Ἐκεῖνη ἀφήνοντας τὸν καφέ, τὸν κύτταξε ντρίτα. Ἔσυρε αὐτὸς τὴν ἄλλη καρέκλα καὶ με τὸ χέρι του τὴν τράβηξε. Κάθισε τῆς εἶπε, προσπαθώντας νὰ κάνῃ τὴ φωνή του ἡρεμῇ.

— Τί συμβαίνει;

— Πιὲ τὸ νκαφέ σου, τοῦπε, καὶ θὰ στὰ πῶ ὅλα με λεπτομέρεια.

Ὁ Γρηγόρης ρούφηξε μιὰ καὶ δυὸ ρουφηξιές, ὕστερα γέμισε τὸ στόμα του καπνὸ, ἀνασήκωσε τὸ κεφάλι του, ἀφῆνε τὸν καπνὸ νὰ βγαίνῃ χωρὶς νὰ τὸν φουσηξῇ καὶ τὴν κύτταξε στὰ μάτια. Ἡ Βαρβάρα δὲν περιμένε.

— Μεγάλος κίνδυνος πλησιάζει τὸ σπίτι μας, ἐνῶ τὸν κύτταξε με τὰ μεγάλα μαῦρα κι' ἀνήσυχα μάτια της.

Αὐτὸς με τ' ἀριστερό του ἔπιασε τὸ χέρι της. Ἀφῆσε τὸ τοιγάρο στὸ τάσι, ἔσπρωξε με τὴν ἀνάστροφη τοῦ δεξιοῦ τὸ φλυτζάνι με τὸ μισὸ καφέ...

— Λέγε, τῆς εἶπε, κάπως ἄγρια. Εἶμαι δῶ καὶ ζῶ γιὰ σένα καὶ τὰ παιδιά μας. Τ' ἀκοῦς; λέγε...

Τὴν κύτταξε αὐστηρὰ με φλογερὴ ματιά...

— Λέγε..., πρόσταξε πάλι ἔντονα...

— Σύχασε, τοῦπε, θὰ τ' ἀκούσης ὅλα...

Τὰ μεγάλα μάτια της με τὰ κόκκινα στεφάνια τους ἦταν ὑγρά. Γύρισε τὴν καρέκλα της ἀπέναντί του καὶ ἄρχισε νὰ ἱστορῇ με τὴ σειρὰ ὅλα ὅσα συνέβησαν στὸ κοινοτικὸ κατάστημα τὸ μεσημέρι, καθὼς πῆγε νὰ πάρῃ τὴ λίγη ζάχαρη πού ἔδινε ἡ ΟΤΝΡΑ γιὰ τὰ παιδιά. Τάπε ὅλα. Δὲν ἔκρυψε τίποτε. Ἐκδήλωσε τὴν ἀπογοήτευσή της πού βρέθηκε τὸ τραπέζι καὶ σωριάστηκε τὸ κτήνος μαζί μαυτό. Ἀλλιώτικα θάχε τσακιστῇ στὸν τοῖχο. Μὲ τόση λύσσα τὸν ἔσπρωξε ὅταν ἀνεπάντεχα τῆς ρίχτηκε...

Ὁ Γρηγόρης κυττώντας τὴν στὰ μάτια ἄκουε ἔκπληκτος τὴν τροπὴ πού πῆραν τὰ πράγματα με τὸν πρόεδρο... Ἐχασε τὸ χρῶμα του. Μίσος ἀνέβαινε κι' ἔβαψε τὸ πρόσωπό του πρασινοκίτρινο. Ἐξυνη τὰ μαλλιά του, σὰν κάτι νὰ ἀναδεύονταν ἐκεῖ. Ἡ Βαρβάρα ἔκλαιγε. Αὐτὸς τῆς χτύπησε τὸν ὦμο με τ' ἀριστερό του χέρι χωρὶς νὰ μιλήσῃ. Ἔστρεψε τὸ κεφάλι του δεξιά κατὰ τὸ παράθυρο πού ἔβλεπε στὴν πλατεία τοῦ χωριοῦ με τὸ κοινοτικὸ κατάστημα... Τὸν πῆρε ἡ ματιά τῆς Βαρβάρας καὶ με τὴ γυναῖκα διαίσθησή της κατάλαβε. Σηκώθηκε ἀπότομα καὶ ρίχτηκε στὴν ἀγκαλιά του: «Κρατήσου, λεβέντη μου, κρατήσου», ἔλεγε «σκέψου πῶς ἔχουμε παιδιά... σκέψου πῶς μποροῦν νὰ ἐξοντώσουν τὴν οἰκογένειά μας...» καὶ γύρισε πρὸς τὸ Εἰκονοστάσι κλαίγοντας...

— «Ἀχ, Χριστέ καὶ Παναγιά μου, τόσο μῖσος, τόση κακία, τί τοὺς κάναμε; Κεραυνοβόλησε Χριστέ μου αὐτὸ τὸ κτήνος. Πόσα σπῖτια ἔκλεισε τὸν ἄτιμο κα τώρα ἔβαλε στὸ μάτι τὸ δικό μας». Με τὸ κλάμα, με τὴν ἀγωνία γιὰ τὸν ἄντρο της, γιὰ τὰ παιδιά της, τάβλεπε ὅλα μαῦρα καὶ ἄρχισε νὰ βογκάει, νὰ φωνάζει, νὰ ξεθηλκωνέει τὸ στήθος της... «Ἔσκασα» φώναζε. «Καίγομαι». Φυσοῦσε, σκούπιζε τὸ μέτωπό της, δέρονταν. «Ἔσκασα»... καὶ τραβοῦσε τὰ ρούχα της νὰ γυμνωθῇ, ν' ἀνασάνῃ ἀπ' τὴν κάψα. Ὁ Γρηγόρης με τὴ μητέρα της τὴν ξαπλώσανε στὸ κρεβάτι. Ψηνόταν δλόκληρη. Με βρεγμένα πανιά τῆς τυλίξανε τὰ χέρια, τὸ μέτωπο, τὰ μάγουλα, τὸ στέρνο. Ἀλλάζαν τὰ πανιά καὶ με ἓνα χαρτόνι τῆς κάνανε ἄερα. Ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ τοῦ κρεβατιοῦ ὁ Γρηγόρης, ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ μητέρα της, προσπαθοῦσαν νὰ τὴν κάνουν νὰ ἡρεμήσῃ.

— Ἀκουσε δῶ γυναῖκα, τῆς εἶπε ὁ Γρηγόρης. Τώρα στὴ μπόρα νὰ κρατηθοῦμε. Ὁ καρaboκὸρης στὴν τρικυμία φαίνεται. Ἔχασες ἔτσι τὸ θάρρος σου; Ἐγὼ

δὲν ἔχασα τὸ θάρρος μου σὰν ἔμεινα ὀρφανὸ παιδί μὲ τρεῖς ἀδερφάδες καὶ πάλεψα, ἀγωνίστηκα καὶ δὲ λύγισα.

Ἡ Βαρβάρα τὸν πρόσεχε ὅσο μπορούσε κυττάζοντάς τον, ὅπως ἡ Παναγία τὸ Χριστό.

«Πολυώρα, συνέχισε αὐτός, μοῦλεγες νὰ κρατήσω τὴν ψυχραιμία μου κι' ἔχασες τὴν κυριαρχία σου. Ὅταν σὲ βλέπω ἔτσι, δὲ μπορῶ νὰ σκεφτῶ, δὲ μπορῶ νὰ συγκεντρωθῶ. Μοῦπες νὰ κρατηθῶ γιατί ἔχουμε παιδιά. Σοῦ λέω, ναί. Αὐτὸ πρέπει νὰ κάνουμε. Νὰ βροῦμε κάποιον τρόπο. Τὸ πρόβλημα πρέπει νάχει μιὰ λύση καὶ σὺ ἀπογοητεύτηκες ἀπὸ τὴν ἀρχή».

— Μὴν κάν'ς ἔτσι... μὲρ'... θυατέρα..., ἔλεγε ἡ γριά, στεναχωρεῖς τὸ Γρηγόρη...

Ἡ Βαρβάρα μὲ τὰ δροσερὰ νερὰ ποὺ τῆς ἀλλάζαν συνέχεια καὶ περισσότερο μὲ τὰ δροσερὰ λόγια τοῦ Γρηγόρη καὶ τ' ἀπλὰ καὶ στοχαστικὰ λόγια τῆς μάνας τῆς, ἄρχισε νὰ ἡρεμῇ... κ' ὅλο ἔλεγε: «ἔτσι εἶναι»... «ἔτσι... εἶναι». Μέσα τῆς ὅμως ἐξακολουθοῦσε νὰ τὴ δαγκάνει ὁ φόβος τῆς καταστροφῆς. Δὲ μπορούσε νὰ ξεδιαλύνει τὸ εἶδος καὶ τὸ μέγεθος κι' οὔτε τῷθελε τούτῃ τῇ στιγμῇ. Ἐνωθε πῶς, τώρα, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ, ἡ ψυχραιμία καὶ ἡ σύνεση εἶναι τὰ σοβαρώτερα, ὅπλα ποὺ μποροῦν νὰ τοὺς βοηθήσουν.

Ἀπλῶσε καὶ πῆρε καὶ τὰ δυὸ χέρια τοῦ Γρηγόρη.

— Σὲ στενοχώρησα... μά... δὲν τῷθελα... τοῦπε.

Ὁ Γρηγόρης τὴν κύτταξε. Διάβασε κι' ἄλλα στὰ μάτια τῆς ποὺ δὲν τᾶπαν τὰ χεῖλη τῆς. Ὁ Γρηγόρης, ὅπως ἀκουμποῦσε μὲ τὰ γόνατα στοῦ πάτωμα, ἀνασηκώθηκε, ἔσκυψε πάνω τῆς, τῆς ταχτοποίησε τὰ μαλλιά ποὺ τῆς ἔκρυβαν τὸ πρόσωπο καὶ τὴ φίλησε. Στάθηκε ὀρθὸς καὶ εἶπε στὴν πεθερά του:

— Μεῖνε λίγη ὥρα ἐδῶ, ὥσπου νὰ ἡρεμήσει καλά. Ἐγὼ πάω στοῦ καθιστικὸ νὰ καπνίσω.

Προχωρῶντας στράφηκε πρὸς τὴ Βαρβάρα:

— Ἐέρεις τί θέλω ἀπὸ σένα;...

— Ὅ,τι θέλεις, χρυσέ μου, καὶ τὴν ψυχὴ μου...

Ὁ Γρηγόρης τὴν ἔσκυψε:

— Ὁχι... ὄχι... Θέλω μονάχα νὰ πάψεις τὶς φωνὲς καὶ τὰ κλάματα καὶ τότε ψύχαιμα θὰ βροῦμε μιὰ λύση. Καὶ θὰ τὴ βροῦμε... εἶπε ἀποφασιστικά.

Ξεκίνησε γιὰ τᾶλλο δωμάτιο. Ἡ Βαρβάρα τὸν κύτταξε ἀπὸ πίσω, καθὼς προχωροῦσε καὶ ἐπανάλαβε κουνῶντας τὸ κεφάλι...

— Νὰ βροῦμε μιὰ λύση...

Ὁ Γρηγόρης τῆς ἀπάντησε «ναί» χωρὶς νὰ γυρίσει νὰ κυττάξει.

Μπήκε στοῦ καθιστικὸ, ἔπλε ἄλλον καφέ καὶ ρουφοῦσε πανωτὰ τὰ τσιγάρα. Ἡ καφεΐνη καὶ ἡ νικοτίνη ἐνωθῆκαν καὶ μπήκαν συνεργοὶ στὴ λύση τοῦ προβλήματος. Μουργκόθελα ἦσαν κι' ἡ γριά βγήκε νὰ συμμαζέψει τὰ παιδιά.

Ἡ κρίση τῆς Βαρβάρας καταλάγιασε καὶ συνῆρθε. Σηκώθηκε καὶ πῆγε κοντὰ στὸν ἄντρα τῆς. Ὁ καπνὸς ἀπ' τὰ τσιγάρα ἔπληξε σ' ὅλο τὸ δωμάτιο καὶ κάθε φορὰ ποὺ ἀνοίγε ἡ θύρα γινόταν κύκλωμα καὶ ἀπὸ πάνω τραβοῦσε στὴν ἔξοδο νὰ λευτερωθῇ. Ἡ Βαρβάρα πῆρε τὴ μπρούτζινη χειρολάμπα, φύσηξε ἕνα δαυλὶ καὶ τὴν ἄναψε. Ὅσοι ἀνάψε τὸ καντήλι ποὺ τῷχαν γιὰ μέσο φωτιστικὸ κι' ἔσβησε τὴ χειρολάμπα. Ἐπειτα κάθισε κοντὰ στὸν πυρομάχο καὶ τὸν κύτταξε. Τὸ μάτι του ἦταν θαμπό, ὅλο χολὴ ποὺ ἔχυνε μῖσος...

— Τί σκέπτεσαι... τοῦπε μαλακά, ὅσο μπορούσε.

— Σοῦτ... τῆς ἔκανε ὁ Γρηγόρης.

Ἀνοῖξε ἡ πόρτα, μπήκαν τὰ δυὸ παιδιά του, καλησπέρισαν καὶ κάθισαν κοντὰ του. Τὰ χάριδεψε, τὰ φίλησε καὶ γυρίζοντας στὴ μάνα τους, ἀκούστηκε νὰ λέει:

— Έμεις έχουμε τὰ παιδιά μας... τὴ φύτρα μας.

Τὰ παιδιά εἶδαν τὴ μάννα τους κλαμένη. Πήγαν κοντά της.

— Τί ἔχεις μαννούλα; εἶπε ὁ μικρότερος, ὁ Σωτηράκης.

— Τίποτε, χρυσό μου, καὶ τὸ τράβηξε μὲ τόνα χέρι στὸ πλευρό της καὶ τὸ κρατοῦσε ἐκεῖ σφιχτά, ἐνῶ μὲ τᾶλλο της τοῦ χαΐδευε τὰ μαλλιά.

— Τί τίποτε... ἐσὺ ἔκλαψες, τῆς εἶπε ὁ Ἀντρέας πού πῆγαινε στὴν πέμπτη δημοτικῶν.

— Ἀντρέα, ἄκου παιδί μου, εἶπε ὁ Γρηγόρης. Ἐσὺ εἶσαι μεγάλος καὶ καταλαβαίνεις. Εἴμαστε σκλαβωμένοι, περνοῦμε δύσκολες μέρες, ἔχουμε ἀγωνίες πολλές. Πάρε τὸ Σωτηράκη καὶ πᾶτε στ' ἄλλο δωμάτιο. Θέλουμε νὰ μιλήσουμε, νὰ κανονίσουμε κάποια ὑπόθεση. Ὅσοι θὰ σᾶς ποῦμε καὶ σᾶς. Ἔτσι;...

— Ναί, εἶπε, ὁ Ἀντρέας. Σηκώθηκε καὶ μὲ τὸ Σωτήρη μπήκαν στὸ διπλάνο δωμάτιο. Κάθισαν καὶ τὰ δυό τους στὸ παρᾶθυρο ἀμίλητα, ἀκίνητα, φοβισμένα. Μιά ἀόριστη ἀνησυχία τὰ κατάλαβε. Ὁ Σωτήρης πεσμένος ποδὸς τὸν Ἀντρέα, ἐνῶ ἐκεῖνος κύτταζε ἔξω ἀπ' τὸ παρᾶθυρο. Ὅλα ἦταν θολά. Δὲν ξεχώριζες στέγες, δένδρα, δρόμους. Καὶ μέσα του τὸ ἴδιο θολές ἦταν οἱ σκέψεις του. Δὲν ἔφερναν φῶς, τὰ κλαμένα μάτια τῆς μάννας, τ' ἀνήσυχο πρόσωπο τοῦ πατέρα ἦσαν οἱ προπομπὸι κάποιου κακοῦ πού δὲν ἤξεραν τὰ παιδιά. Ἦταν σὰν τὴ χαρακτηριστικὴ μυρωδιά τῆς θύελλας πού ἔρχεται, ἀθόουθα, καταστροφικὰ. Στᾶλλο δωμάτιο, οἱ τοεῖς τους γύρω ἀπ' τὴ γωνίστρα μείναν γιὰ λίγα λεπτά βουβοὶ κοιτάζοντας τὴ θράκα πού ἀνάμεσά της μιὰ φλογίτσα ὅλο καὶ πάσχιζε ν' ἀνέβει...

— Ἄκου Βαρβάρα, τόνισε ὁ Γρηγόρης, πρώτη φορὰ σὲ εἶδα πού ἔχασες τὸ θάρρος σου...

Σταμάτησε, σκάλισε τὰ κάθουνα μὲ τὴ μασιά. Ἡ μικρὴ φλογίτσα ἔσβησε. μὰ σὲ λίγο μιὰ ἄλλη μικρὴ στὴν ἀοχὴ, ζωόρειψε ὕστερα καὶ πῦρε τὴ θέση τῆς πρώτης.

— Ὁ Θεός, πού λὲς γυναῖκα, ἔστειλε καὶ καλοὺς ἀνθρώπους στὴ γῆ. Γιὰ ἀντίοποπο. Αὐτοὶ τιμωροῦν τὰ χτήνη καὶ ξεπασστούνουν τὸν τόπο ἀπ' τὴ βρωμιὰ. Τὴ βλέπεις, κι' ἔδειξε τὴ φωτιά, γρηγορώτερα ἔσβησε ἡ μικρὴ φλόγα καὶ τώρα ἄναψε τούτῃ λίγο μεκαλύτερη. Ἔτσι εἶναι κι' ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλα κορυμὰ τὰ θεωμαίνει λιγώτερο κι' ἄλλα περισσότερο καὶ γίνονται ἀκαταμάχητα, γιατί ἔχουν τὴ φλόγα τοῦ δίκιου. Τὴ φλόγα τῆς πίστες γιὰ τὸ δίκιο. Κι' ἀγωνίζονται καὶ βοΐσκουν τὴ λύτρωσή τους στὸν ἀγῶνα... σταιμάτησε. Ἀνάδενε τὴ θράκα μὲ τὴ μασιά. Οἱ γυναῖκες κυττάζουν τὰ κόκκινα κάθουνα στὴ γωνίστρα. Ζεστά κάθουνα κι' οἱ σκέψεις τους πύωναν τὸ κεφάλι. Ὁ Γρηγόρης πέταξε τὴ μασιά καὶ ταυτόχρονα εἶπε:

— Ἀκοῦστε δῶ... ἀνοίξτε τὰ μάτια σας, τὸ κακὸ ξεκίνησε, ἔρχεται, κι' ἂν δὲν τὸ προλάβουμε θὰ μᾶς παρᾶσύρει ὅλους στὴν καταστροφή.

Οἱ γυναῖκες τὸν κύτταζαν μ' ἀγωνία ἀμίλητες.

— Αὔριο τὰ χαράματα θὰ πάοιτε τὰ παιδιά καὶ τ' ἀπαραίτητα καὶ θὰ φύγετε γιὰ τὴν Καστανιά. Ὅχι ἀπὸ τὴ Λάκα, ἀλλὰ ἀπ' τοῦ Τσιποπόρι. Τὰ πασακάτω θὰ τὰ κανονίσω γώ. Αὔριο βράδυ ἢ μεθαῦριο πρωτὶ θάρθω κι' ἐγὼ καὶ θὰ τὰ ποῦμε καὶ μὲ τὸν πατέρα.

Ἡ Βαρβάρα σὰν ἐλατήριο τινάχτηκε καὶ πῦνε κοντά του. Ἀκούμπησε τὸ χέρι στὸ στήθος του. Ἐκεῖνος τὴν κύτταξε περιέργα. Ἔβλεπε τὰ μάτια της νὰ λάμπουν, σὰν νὰ γιόμισαν χαρά.

— Ὅχι, δὲ θὰ γίνῃ αὐτό, τοῦπε. Αὐτὸς εἶναι καταδότης, εἶναι πουλημένο τομάρι. εἶναι ὡς τὸ λαμπρὸ βουτηγμένος στὸ αἷμα... Κάτι ξέρω καὶ γώ... ἄσε με ...καὶ θὰ ἰδῆς...

Τὰ λόγια της κίνη τὴ στιγμή εἶχαν μιὰ πειστικότητα καὶ τὸ βλέμμα της μιὰ ἀποφασιστικότητα. Ὁ Γρηγόρης γνώριζε τὴ γυναῖκα του θαρραλέα, μὰ ὅπως τὴν κύτταζε τοῦ φάνηκε τίγρη, ἔτοιμη νὰ ἐπιτεθῇ καὶ νὰ κατακομματιάσει... Πέρασε

λίγη σιωπή...

— Τί σκέφτεσαι να κάνης; ρώτησε.

Ἐκείνη, ἄργα καὶ ἀποφασιστικά:

— Τί θὰ κάμω;... Τί θὰ κάμω; Ξέρω γὼ τί θὰ κάμω... Φτάνει νὰ μ' ἀφήσεις.

— Πρέπει νὰ ξέρω, γιὰ νὰ δῶ ἂν θὰ σ' ἀφήσω...

— Νά, καθὼς κατέβαινα τὶς σκάλες τρεχάτη, στάθηκε μέσα ἀπ' τὴ θύρα καὶ φώναξε: «σκέψου καλά, ἄλλη λύση δὲν ὑπάρχει...».

— Αὐτὸ ξέρεις τί πάει νὰ πῇ Γρηγόρη, συνέχισε ὁμως χωρὶς νὰ περιμένει ἀπάντηση.

— Νά, ἂν δὲν γίνεις φιλενάδα μου, θὰ πάρετε τὸν ἀγύριστο...

— Κι' ἔπειτα; Αὐτὸ θέλουμε ν' ἀποφύγουμε. Αὐτὸ εἶναι τὸ πρόβλημα ποὺ πρέπει νὰ λυθῇ καὶ γι' αὐτὸ αὐριο τὸ πρωὶ ταχεῖα θὰ φύγετε γιὰ τὴν Καστανιά...

Ἡ γριὰ σύμπτωσης τῇ φωτιά. Ὁ Γρηγόρης μὲ τὴν τομιπίδα ἀναμέριζε τὴ στάχτη. Κι' ἡ Βαρβάρα εἶπε:

— Ὅχι, ὄχι, ξανάπε με ὁρμή. Ἄλλο θὰ κάνουμε.

Ἡ γριὰ μὲ τὰ χέρια τῆς στὰ γόνατα ποὺ ἀκουμποῦσαν στὸν πυρομᾶχο τὴν κύτταζε περιεργα.

— Ποιό; Γιὰ ν' ἀκούσωμε... εἶπε ὁ σύζυγος.

— Τὸ ζήτημα εἶναι καὶ προσωπικὸ μου. Πρέπει νὰ μάθει πὼς ἡ γυναῖκα τοῦ Γρηγόρη, ἡ κόρη τοῦ Παπανικόλα δὲν εἶναι πόρνη...

— Καὶ τί σκοπεύεις νὰ κάμης;

— Ἀπλούστατα, αὐριο θὰ καμωθῶ πὼς δέχομαι νὰ γίνω φιλενάδα του καὶ τὴν ὥρα ποὺ θὰ ἐπιχειρήσει νὰ μοῦ ριχτῇ θὰ τοῦ μπήξω τὸ μαχαίρι ποὺ θάχω κρυμμένο καί... τελείωσε. Τόχω ἀπόφαση. Θὰ τὸν ξεκάνω ἐγὼ μὲ τὰ χέρια μου νὰ μὲ σχωονᾶνε οἱ ἄλλοι, νὰ καθαρῶσει τὸ χωριὸ μας ἀπὸ μιὰ βρωμιὰ, νὰ γλυτώσει ὁ τόπος ἀπ' αὐτὸ τὸ χτῆνος...

Εἶχε πάροι ἕνα ἔφος ἀποφασιστικὸ, ὀργισμένο, ποὺ λὲς κι' ἦταν ἔτοιμη τούτη τὴν ὥρα νὰ ἐκτελέσει τὸ καθήκον. Καὶ τελειώνοντας, σὰ νὰ ξαλάφρωσε ἀπὸ ἕνα βάρος δυσβάσταγτο... Κύτταξε τὸ Γρηγόρη. Ἦταν σκυμμένος κι' ἔπαιζε τὴ μασιὰ στὰ χέρια του. Ἄλλες ὁμως ἦταν οἱ σκέψεις του. Ἀντίθετες ἀπ' αὐτὲς τῆς γυναίκας του... Κάποια στιγμή γύρισε καὶ μίλησε ἀποφασιστικά:

— Ὅχι... Ὅχι... εἶπε προστακτικά. Οἱ δουλειὲς αὐτὲς δὲν εἶναι γιὰ τὶς γυναῖκες...

Μιὰ καινούργια φωνὴ ἀκούστηκε. Ἡ παραπονεμένη φωνὴ τῆς μικρῆς ποὺ κοιμόταν καὶ ξύπνησε, καθὼς τὴν εἶχαν ἀπολησμονήσει. Ὁ Γρηγόρης ἔδειξε μὲ τὸ χέρι κατὰ τὸ μωρὸ καὶ τῆς εἶπε:

— Νάτο... βλέπεις; Τί θὰ γίνῃ ὕστερα; Ξέρεις;

— Τί; εἶπε ἡ Βαρβάρα.

— Θὰ πιάσουν ἐσένα, θὰ πιάσουν κι' ἐμένα. Κατάλαβες; Καὶ τὰ παιδιὰ;

Πέρασαν λίγες στιγμές. Ἡ γριὰ γυρνοῦσε τὰ μάτια τῆς μιὰ πρὸς τὴ Βαρβάρα καὶ μιὰ πρὸς τὸ Γρηγόρη, ποὺ ἀκούστηκε νὰ τονίζει:

— Βαρβάρα, μπῆκες τί πρέπει νὰ κάνωμε; Ἐπαναλαβαίνω ὅτι μὲ τὴ χαρραγὴ θὰ κινήσετε. Ἐτομαστῆτε χωρὶς καμμιὰ ἀνησυχία καὶ χωρὶς θόρυβο στὴν αὐλή.

— Ἐτσι γιέ μου... ἔτσι πρέπει νὰ κάνωμε, εἶπε ἡ δύστηνη γριὰ.

Ἡ Βαρβάρα στεκόταν διστακτικὴ. Σχεδὸν παρὰ τὴ θέλησή της ἄρχισε μὲ τὴ μητέρα τῆς νὰ ἐτοιμάζουν τὰ ἀπαραίτητα πράγματα ποὺ θὰ πάρουν μαζί τους. Ἡ Βαρβάρα, ἄβουλο πιά πλάσμα, ἐκτελοῦσε ὅ,τι παραγγέλνε ἡ γριὰ. Ἦταν πνιγμένη στὴν ἀμφιβολία.

Ὁ Γρηγόρης πῆγε στὸν ὄντα κοντὰ στὰ παιδιὰ του. Αὐτὰ τὸν κοίταζαν. Ἄφωνα πουλάκια. ἔτοιμα νὰ μπήξουν τὰ κλάματα. Ἀκουσαν ὅλο τὸ διάλογο. Τὴν ψυ-

χή τους ἔδερεν ἀλύπητα τὸ κακό, τὸ ἄγνωστο, πὺν ἔρχεται. Ὁ Ἀντρέας ἀντιλήφθηκε ὅλο τὸ δρᾶμα τῆς μητέρας του, τὰ κόκκινα μάτια της τοῦ ἐξηγήσανε τώρα πολλά. Αἰσθάνεται τὸ παιδί πὺς κάποιο κακό θὰ στρέξει στὸν πατέρα του καὶ τὴ μάνα του. Ὅλη τὴν ὥρα τοῦ διαλόγου ἔμεινε ἐκεῖ στὸ παράθυρο, μὲ τὸ Σωτηράκη στὴν ἀγκαλιά, ἀποξεχασμένος. Ἐβλεπε τὸν κύρ - Σίμο τὸν πατέρα τοῦ Κωστάκη πὺν καθόταν στὸ ἴδιο θοανίο, νὰ τὸν παίρνουν οἱ κατακτητὲς μὲ τὶς κλάπες καὶ νὰ τὸν βάζουν στὴν «κλούβα». Ἡ μνήμη του ζωντανὴ τὸν μετέφερε στὴ σύλληψη τοῦ Ἀνυφαντῆ, τοῦ γέρου δασκάλου καὶ τῶν ἄλλων...

Ἡ καρδιά του κρῶσε...

— Ἐλάτε δῶ... ἀκούστηκε ἡ φωνὴ τοῦ πατέρα.

Κατέβηκαν καὶ πῆγαν στὸ κρεβάτι. Ἀγκάλιασε καὶ τὰ δύο μὲ τὰ χέρια του ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ, τὰ φίλησε καὶ κείνα τὰ μαῦρα ἄοχισαν νὰ κλαῖνε σιωπηλά. Ἦταν ὁ βουδὸς πόνος τοὺς πὺν βρῆκε διέξοδο. Ἡ καρδιά τοῦ πατέρα κόχλαξε, μὰ κρατήθηκε.

— Ἀκούστε δῶ, τοὺς εἶπε, εἴμαστε σκλαβωμένοι καὶ πεονᾶμε μαῦρες μέρες. Δὲν εἶναι μονάχα ὁ ξένος κατακτητὴς, πὺν οἰμαίνει τὴν πατοῖδα μας. Εἶναι καὶ οἱ ντόπιοι προδότες, καὶ εἶναι χειρότεροι. Θυμᾶσαι τὸν Ἐφιάλτη Ἀντοέα; Αὐτὸς ἔφερε τὴν καταστροφὴ. Καὶ σήμερα ξεφύτωσαν ἐφιάλτες. Μὰ ἐμεῖς θὰ ἀνωνιστοῦμε, θὰ ὑπομεινοῦμε. Βέβαια θὰ ὑποφέρουμε, νὰ στὸ τέλος θὰ νικήσουμε. Θὰ ἀπογυθίσουμε ξανὰ τὴ λευτεριά μας. Γιὰ νὰ χαροῦμε τὴ λευτεριά μας ὅμως, πρέπει νὰ λάβουμε τὰ μέτρα μας. Πρῶτα - πρῶτα πρέπει νὰ βοηθήσουμε καὶ μεῖς γιὰ νᾶσθαι. Ἀν μείνουμε δῶ, ὅπως εἴμαστε, θὰ μᾶς πιάσουν, ἐμένα, τὴν μαννούλα σας, κι ὅλους μας. Γιαντὸ αὐριο τὸ πρῶτὸ θὰ φύγετε γιὰ τὸν παπτοῦ στὴν Καστανιά. Ἀλλωστε γιαντὸ ἦρθε ἡ γιαγιά. Ἐκεῖ στὸν παπτοῦ, στὴ γιαγιά, στὸ θεῖο, στὴ θεία καὶ τὰ ἑαδέρφια σας θὰ ζήσουμε ἀγαπημένοι χωρὶς τὸν κίντυνο καὶ τὴν ἀγωνία πὺν τραβοῦμε ἐδῶ...

Τὰ παιδιά μὲ προσοχὴ ἄκουσαν τὸν πατερούλη τοὺς κι ἄοχισε νὰ ζωντανεύει ἡ ψυχὴ τους. Ἀοχισε νὰ καταλαγιάζει ἡ ἀνήσυχη παιδικὴ καρδιά. Αὐτὸ πὺν λέει ὁ πατέρας ἦταν σωστό. Τὸ πίστεψαν γιὰ σωτήρια λύση. Πῆγαν σᾶλλο δωμάτιο νὰ φᾶν καὶ νὰ κοιμηθοῦν γιὰ νὰ ξεπνήσουν χαράματα. Πετᾶοιζε ἡ καρδιά τους. Τὸ κακό πὺν τὰ βασάνιζε ἄοχισε νὰ γάνεται. Νωοὶς πλαγιάσαν. Λιγότεψε ἡ ἀνησυχία καὶ κοιμήθηκαν. Ἡ γιαγιά δίπλα τοὺς συλλογιέται ἡ ἔρημη τὴ μπόρα πὺν ἔρχεται... Πόσες φορές δὲν εἶδε τὸ χεῖμαρρο τοῦ χωριοῦ της νὰ παρασέρνει καὶ νὰ πνίγει ζῶα καὶ ἀνθρώπους...

Σᾶλλο δωμάτιο ὁ Γοηγόρης ἑαπλωμένος ἀνάσκελα μὲ τὰ χέρια παλαιμιστὰ κάτω ἀπ' τὸ κεφάλι, κίτταζε τὸ νταβάνι καὶ βλέπει πέρα ἀπ' αὐτὸ καὶ πέρα ἀπ' τὴ στέγη. Βλέπει τὸν οὐρανὸ συννεφιασμένο. Οἱ σχέψεις του ποσοχωοῦν ὡς ἓνα σημεῖο καὶ σταματοῦν. Σὲ κάθε σχέψη του, ἀλυσίδες τὸν κοατοῦν, δὲν τὸν ἀφήνουν νὰ πετάξει μαζί τους «αὔριο... αὔριο... ἂς φύγουν τὰ παιδιά καὶ βλέπουμε...» ἔλεγε καὶ ξανάλεγε.

Ἡ Βαρβάρα δίπλα του στοιφογύριζε. Σφυοῖα χτυποῦσαν τὰ μηλίγγια της. Ἦταν ὁ σατανᾶς πὺν τῆς ἔλεγε «εἴστε χαμένοι». Γύριζε ἀπ' τᾶλλο πλευρό. Μὰ ἐκεῖ αὐτὸς ἐπίμονος, τυραννικὸς πλησίαζε στ' ἀσπί της καὶ μὲ τὴ φωνὴ τοῦ προσέδου τῆς ἔλεγε «εἴσαι κοντὴ...», ὑστερα χαμογελοῦσε καὶ τῆς ψιθύριζε «καὶ τώρα; τί γίνεστε τώρα; Σοῦ τόπα δὲ σοῦ τόπα;». «Ποτὲ» ἀπάντησε κι ἔγειρε ἀνάσκελα κι ἄνοιξε τὰ μάτια. Χάθηκαν κι ἡ φωνὴ κι ἡ μοσφὴ του. Δοῖλευε ἡ μνήμη της γύσω ἀπ' τὸ πόσσωπο αὐτό. Εἶχε χροοῖσει παντομενὴ καὶ πασοσυιάστηκε σὰν κλέφτης στ' ἀσπί της πὺν ράντιζε μὲ τὴ μηχανή. Μετὰ ἀπ' τὶς καλημέρες τῆς πρότεινε νὰ ραντίσει αὐτὸς μιὰ μηχανή. Δὲν δέχθηκε. Ἀπὸ δῶ τῶφρε, ἀπὸ κεῖ τῶφρε καὶ τῆς εἶπε:

— Είσαι ή όμορφότερη γυναίκα πού έχω δεϊ στην περιοχή.

— Κι' αν είμαι όμορφη είμαι για κείνον πού μέχει και όχι για τὰ δόντια σου! Τράβα τώρα να προλάβης καμμιὰ άγροζημιά... Ή απάντηση της Βαρβάρας.

— Δεν είπαμε και να θυώσεις.

— Σώστα και δρόμο. Έφυνγε...

Πόσα χρόνια πέρασαν κι' απόψε σουρώθηκαν στις σκέψεις της όσα ήξερε για τὸ «μουτσο», τὸν άγροφύλακα. Και σὲ λίγο... ἄς κοιμηθῶ σκέφτηκε.

Μόλις τ'άκλεισε τὰ μάτια θαμπὰ στην αρχή και καθαρότερα κατόπι, ἔβλεπε πεντέξι κεφάλια νὰ προβάλλουν απ' τὴ δεξιὰ πλάτη της και πεντέξι απ' τὴν ἀριστερή. Όλα τὴν κοίταζαν εἰρωνικά. Εἶχαν τὴ μορφή τοῦ προέδρου. Ίδιος. Μὲ τὰ κοντοκομμένα δοθὰ μαῦρα μαλλιά, μὲ τὰ μικρὰ και μαῦρα στρογγυλά του μάτια, μὲ τὴ μικρὴ γερακωτὴ μύτη του μὲ τὴν ἑλιά στο πάνω μέρος τ' ἀριστεροῦ μάγουλου. Κύτταξε τὰ κεφάλια. Ἐκεῖνα ἄρχισαν νὰ γελοῦν. Φάνηκαν τὰ πλατιά μεγάλα δόντια τους. «Τσανάκι πού κουβάλησαν για άγροφύλακα, τὸν ἄτιμο», φώναξε.

— Σύχασε εἶπε ὁ Γρηγόρης.

Ἐκεῖνη δὲν απάντησε. Προβαίνει μπρός της ἡ ζωντανὴ ταινία τοῦ ξενομερίτη άγροφύλακα, ὁ ὁποῖος μπῆκε ἐδῶ σὺν γαμπρος. Ἀνακατεύτηκε μὲ τὸν καταχτητὴ και βγῆκε πρόεδρος. Ξεπάτωσε τοὺς ἡθικούς και τοὺς ἄφθαστους. Ἔστειλε λεβέντες στο ἀπόσπασμα και οἶχτηκε στις γυναῖκες τους... Ἀνασηκώθηκε ἀπότομα. Τὸ σκοπὸ τοῦ προέδρου τὸν ἔξερε. Γυναίκα αὐτὴ μὲ ἐμπιστοσύνη στὸν ἑαυτὸ της ξανάγυρε στο κρεβάτι ψυθιοῖζοντας «ποτέ»...

Ὁ Γρηγόρης καταλάβαινε τὴν τρικυμία τῆς συντροφισσάς του. Ἀπλώσε τὸ χέρι του κι' ἔπιασε τὸ δικὸ της. Σὰ νάγινε μεταβίβαση σκέψης. Ἀκούστηκε ἡ φωνὴ τῆς Βαρβάρας «θὰ τραβήξουμε τὸ δρόμο μας» και σὲ λιγάκι «κι' ὁ Θεὸς βοηθός...». Ὁ Γρηγόρης ἀνασηκώθηκε και εἶπε: «Αὐτὸ πρέπει νὰ κάνουμε»... ἔσκυψε τὴ φίλησε και συνέχισε: «Θὰ ἐξακολουθήσουμε τὴν πορεία μας». Μιλοῦσε ἀογὰ - κοπὰ και ἀποφασιστικά: «Ἄλλοῦ ὁ δρόμος θάναι βατός, ἄλλοῦ θάχει πέτρες κι' ἀγκάθια. Θὰ ματώσουν τὰ πόδια μας. Θὰ κουραστοῦνε στὴ πορεία μας, μὰ θὰ τὴν συνεχίσουμε ὡς τὴν ὥρα πού θὰ σταματήσῃ νὰ ὑπάρχῃ πορεία». Ἐσκυψε, ἀκοίμητησε τὸ κεφάλι του στο δικὸ της. Τὸ στόμα του βοῆκε τ' ἀπὸ τῆς: «Ἀπόψε σ' ἀγαπῶ ὅσο δὲ σ' ἀνάτησα ποτέ μου. Σὲ νιώθω μέσα στὴν ψυχὴ μου. Αἰσθάνομαι πὼς ἐσύ, εἶμαι γώ. Ὡς τώρα εἶχα τὴν ἀγάπη σου, τὸ κοριὺ σου, τὰ παιδιὰ μας. Τῶσα νιώθω δική μου και τὴν ψυχὴ σου. Σ'έχω και σὲ τούτῃ τὴν πορεία ψυχικὸ μου σύντροφο»...

Ξάπλωσε ἀνάσκελα... Τὸ καντηλάκι στο εἰκονοστάσι σπινθήρισε... Κύτταξε κατὰ κεῖ. Τὸ μελιχρὸ φῶς του. ἔδινε στὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων μιὰ ὄψη παρὰξενη. Ὁ Χοιστὸς κρεμασμένος στο Στανρό του. Τὸν κυττάζει. Αἰώνιο σύμβολο τοῦ πόνου και τῆς ἀδικίας... Ἀπόψε τὸν ζῇ...

Ἡ Βαρβάρα γυρισμένη στο πλευρὸ ταξιδεύει. Καράβι ἀκυβέρνητο γύρισε κατὰ τὸν καπετάνιο σύντροφό τη.

— Ὅ,τι πεῖς θὰ κάνουμε, εἶπε μαλακά.

Ὁ Γρηγόρης ἔγειρε πὸς αὐτὴ. Ἡ φωνὴ του ἀκούστηκε σιγαλή, ἥρεμη, ἀποφασιστική: Ναί, αὐτὸ πρέπει νὰ κάνουμε... Κι' ἀκούστηκε τοῦτος ὁ λόγος σὰν ἀντίλαλος, απ' τὰ πανόραχα τὰ χρόνια!

Κύτταξε τὸ καντῆλι... τοὺς ἁγίους... τὸ Στανρό...

«Τί σημασία ἔχει ἂν φτάσουμε ὅλοι ἡ οἱ μισοί. Τὸ βέβαιο εἶναι ὅτι θὰ φτάσουμε...». Σώπασε για λίγο... Ἡ Βαρβάρα δὲ στριφογύριζε. Περίμενε μὲ τὰ μεγάλα της μάτια ἀνοιχτά. Χωρὶς ἐφιέλτες...

— Φτάνει πιά, κοιμήσου τώρα. Ἐχεις τόσο δρόμο νὰ κάνῃς αὔριο... τ' ἀκοῦς; Κοιμήσου...».

Ἐκεῖνη ἀναζήτησε τὸ χέρι του. Τόσφιξε στὰ δικά της, τόφερερ στὸ στόμα της καὶ εἶπε:

— Σύμφωνοι. Θὰ τραβήξουμε τὴν πορεία μας.

Γύρισε στὸ πλευρό. Τὰ λόγια του τὴν ἠρέμησαν. Ἀτσαλώθηκε ἡ ψυχὴ της γιὰ τὸ δρόμο πὺν ξανοίγεται μπροστά της. Σὲ λίγο κοιμήθηκε καὶ αὐτός.

Ξύπνησαν, νύχτα ἀκόμα. Χωρὶς θόρυβο ἐτοίμασαν τὰ πράγματά τους. Τὰ παιδιὰ ἐτοιμάστηκαν καὶ στὸ πρῶτο σ..σ..σ.. τοῦ πατέρα τους νὰ μὴ φωνάζουν, ἀναδέυτηκε ἀπὸ τὸ φόβος ποῦταν φωλιασμένοι μέσα τους. Αἰσθάνονται καὶ πονοῦν. Ἔτοιμα, κάθισαν ἐκεῖ στὸ παραγώνι ἀμίλητα. Μόνο τὸ κεφάλι τους κινεῖται καθὼς παρακολουθοῦν τὶς κινήσεις τῆς μητέρας, τοῦ πατέρα καὶ τῆς γιαιγιάς. Σφίγγεται ἡ καρδιά τῶν παιδιῶν, ὅταν σιγόφωνα οἱ γονεῖς μὲ τὴ γιαιγιά ἀντάλλασαν σκέψεις γιὰ τὸνα καὶ τᾶλλο.

— Νὰ μὴ κοιμηθῆς ἐδῶ... ἀκούς; Νὰ πᾶς στὴν Ἀφροδίτη... ἐκεῖ θάσαι μὲ κόσμο. Φυλάξου, Γρηγόρη. Ἐγὼ λέω, νὰ φύγης καὶ σὺ τὸ βράδυ νὰ μᾶς ἔρθεις... ἀκούς; αὐτὸ εἶναι τὸ καλλίτερο...». Ἡ γριὰ μὲ τὰ χέρια στὴν ποδιά της κρεμόταν ἀπ' τὰ χεῖλῃ του. Ἡ καρδιά τῶν παιδιῶν χτυποῦσε δυνατὰ κι' ἡ ἀναπνοή τους λιγότεπε καθὼς ἄκουαν τὴ μητέρα τους καὶ ἔβλεπαν τὴν ἀγωνία της, κατάλαβαν τώρα καθαρά ὅτι ὁ μεγάλος κίνδυνος ἀπειλοῦσε τὸν πατέρα τους. Μέσα στὸ μυαλὸ τοῦ Ἀντρέα ἀναδεύεται ὁ φίλος του ὁ Κωστάκης, πὺν καταριέται καὶ βρίζει τὸν πρόεδρο, γιὰτὶ παρέδωσε τὸν πατέρα του στοὺς καταχτητῆς καὶ τὸν ἐκτέλεσαν. Δὲν τᾶχασε ὁμως. Ἡ σκέψη του δούλευε, γιὰτὶ ὠρίμασε πρόωρα.

— Μπαμπά... εἶπε. Θὰ μείνω κι' ἐγὼ... καὶ φεύγουμε μαζί. Ἐγὼ εἶμαι μεγάλος καὶ μπορῶ νὰ περπατῶ πολλὴ ὥρα...

Ἡ Βαρβάρα ἔμεινε ἀναυδῆ... Τὸ κύτταξε λίγο... ρίχτηκε πάνω του, τᾶγκάλιασε καὶ τὸ φίλησε.

— Μπαράβο, χρυσό μου.

Ὁ Γρηγόρης μὲ τὴν προστακτικὴ φωνή του ἔκοψε τὴ σκηνή.

— Ἐγὼ θὰ μείνω ἐδῶ νὰ ταχτοποιήσω τὸ ἕνα καὶ τὸ ἄλλο. Ἐσὺ εἶσαι μεγάλος καὶ θὰ συνδεῖς τὴ μητέρα σου μὲ τὴ Μυρτούλα καὶ τὸ Σωτηράκη μὲ τὴ γιαιγιά. Εἶναι σωστὸ καὶ φρόνιμο νὰ φύγουν μόνες τους; Στὸ δρόμο θάστε συντροφιά. Τ' ἀπογεματάκι ἡ αὔριο θᾶρθω κι' ἐγὼ. Κατάλαβες, παιδί μου;

Τὸ παιδί κύτταξε τὸν πατέρα του. Κάτι τοῦ ἔλεγε μέσα του νὰ πῇ ὄχι. Ἀλλὰ εἶπε:

— Ναί... κι' ἔστριψε καὶ κύτταξε ὅλους μὲ τὴ σειρὰ καθὼς ἐκείνοι ἀκίνητοι τὸ παρατηροῦσαν...

Τὸ ἄστρο τῆς αὐγῆς ψήλωνε. Τράβηξαν τὰ ζῶα. Βούλωσαν τὰ κυπριά τους. Τὰ φόρτωσαν. Ἐβαλαν καθάλλα τὸ Σωτηράκη καὶ τράβηξε τὸ ζῶο ἡ γριὰ. Ἡ Βαρβάρα ζαλώθηκε τὴ «σαρμανίτσα» μὲ τὴ Μυρτούλα κι' ὁ Γρηγόρης τράβηξε τᾶλλο ζῶο καὶ πλάγι του ὁ Ἀντρέας. Σιγὰ κατέβαιναν τὸ δρόμο μὲ τὰ λιανολίθαρα. Ἐβγῆχαν ἀπ' τὸ χωριό. Ἀρχισε νὰ φωτίζη καθαρά. Μποροῦσες νὰ διακρίνης ἀνθρώπο στὰ πενήντα μέτρα. Βάδιζαν κι' ἔφτασαν στ' ἀμπέλια. Ὁ δρόμος ἐδῶ ἦταν στρωτός. Στὰ δέντρα λίγα πουλιὰ κάτι ἔλεγαν μὲ τὸ κελάδημά τους, μὰ δὲν τᾶκουε κανεῖς. Προχώρησαν κάτω ἀπ' τὰμπέλια καὶ σταμάτησαν. Ἐδῶ τοὺς ἀποχαιρέτησε ὁ Γρηγόρης. Ἡ γυναῖκα του μὲ τὴ Μυρτούλα στὴν πλάτη της καὶ τὰ χέρια της στὸ λαμὸ του ἔκλαιγε. Ὁ Γρηγόρης κατάπινε τοὺς κόμπους πὺν ἀνέβαιναν στὸ λαμὸ, κρατήθηκε. Κύτταξε τὴ γυναῖκα του καὶ ἐπανέλαβε: «Θὰ τραβήξουμε τὸ δρόμο μας», τῆς ὑπενθύμισε. Φίλησε τὰ παιδιὰ καὶ τὴ μαννούλα, ὕστερα ἀπὸ τὴ γυναῖκα του μὲ τὰ δάκρυά της καὶ στεκόταν ἐκεῖ κολόνα βλέποντάς τους νὰ προχωροῦν. Οἱ κόμπι ξανανέβαιναν καὶ τοὺς κατάπινε μὲ δυσκολία. Ἐμοιαζαν αὐτοὶ σὰν τὸ πετρόλαδο στὴ φωτιά. Βράζει ὅλος... Κάτω ἐκεῖ στὴν τελευταία στροφὴ γύρι-

σαν και τον κύτταξαν. Αυτός σήκωσε ψηλά τα χέρια και τα κουνούσε. Το κόχλασμα ανέθηκε στα χείλη και στα μάτια. Δεν τους έβλεπε πιά. 'Αναμέρισε απ' το δρόμο. Πήδηξε μιὰ μάντρα. Μπήκε σὲ μιὰ «μπατουλιά» ἀπὸ πουρναρότουφες κι' ἄφησε λεύτερες τὶς βρύσες τῶν ματιῶν του. Ἐκλαψε. Ἐκλαψε πολλὴ ὥρα. Τὸ σημερινὸ του κλάμα ἔφερεν καὶ τὸ χτεσινὸ καὶ τὸ περσινὸ. Ἐβλεπε τὸ νοικοκυριὸ καὶ τὴ ζωὴ του ποὺ στέριωσε μὲ τόσες δυσκολίε μόνος του ὀρφανός, φτωχός, μιὰ τίμιος καὶ δίκαιος νὰ γκρεμίζεται ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ τιποτένιου. Ἐκλαψε πολὺ καὶ ξαλάφρωσε. Στέρεψαν τὰ δάκρυα. Ποτίστηκε μ' αὐτὰ ἡ λογικὴ κι' ἄρχισε νὰ δουλεύει λαγαρά. Ἔστριψε τσιγάρο, τᾶναψε. Ἐνωθε λαφρότερα. Ἀσφαλισμένη ἡ οἰκογένειά του. Αὐτὸς πρέπει νὰ δράσει γρήγορα πρὶν τὸν προλάβει. Κάθισε ἐκεῖ ἀρκετὴ ὥρα. Τὸ ξόσπασμα, τὸ τσιγάρο, ὁ καθαρὸς ἀγέρας καὶ ἡ φύση ἐπενήργησαν κατασταλτικὰ στὰ ταραγμένα νεῦρα του. Ὁ ἥλιος ψήλωσε. Σηκώθηκε καὶ ἐπέστρεψε... Τράβηξε στὸ σπίτι του. Ἔστριψε τὸ κλειδί. Μπήκε. Τὸ βόηκε ἄδειο... Ἀπ' ὅλες τὶς πόρτες ἔβλεπε τοὺς ἀνθρώπους του νὰ μπαινοβγαίνουν. Ἐφερε ἓνα γύρο τὸ βλέμμα του. Ἀπ' τὶς κρεμασμένες στὰ καρφιά φωτογραφίες τὸν κύτταξαν τὰ στοιχειωμένα πρόσωπά των μ' ἀμετακίνητα τὰ ματόκλαδά τους καὶ παραπονεμένα τὸν ρωτοῦσαν: «Γιατί μᾶς ἔδωξες». Κι' ἐκεῖνος λὲς κι' ἀπαντοῦσε στὸ παράπονό τους: «Γιὰ νὰ σᾶς σώσω», εἶπε. Ἡ γατούλα στριφογύριζε στὰ πόδια του. Πῆγε ἔκλεισε τὰ τζαμποπαράθυρα. Ἐρριξε μιὰ ματιά στὴ χόβολη. Εἶχε σβήσει. Ἐφερε γύρω τὰ δωμάτια. Πολλὰ πράγματα φευγὰ ἀπ' τὴ θέση τους. Κοίταξε τὸ ρολόγι του, δέκα καὶ μισή. Πλησιάζουν στὴν Καστανιά... Οἱ γίδες καὶ τὸ βόδι τὸν ἀποζητοῦσαν μὲ τὰ βέλαισμά καὶ τὰ μουγκανητά. Ξαναμπήκε στὸ μεγάλο δωμάτιο — τὸν κοιτῶνα του — ἐκύτταξε τὸ ἄδειο κρεβάτι... τὸ διβανάκι μὲ τὰ κιλίμια τὰργαλειοῦ, ὅλα καμωμένα ἀπ' αὐτὴν ποὺ τοῦ γέμιζε τὴ ζωὴ. Οἱ γίδες βέλαιζαν. Γύρισε νὰ βγῇ. Πῆγε πρὸς τὴ μεσόθυρα. Ξανάστριψε καὶ κύτταξε. Τὰ πρόσωπα κρεμασμένα τὸν ἀποχαιρετοῦσαν καὶ τοῦλεγαν «μᾶς ἀφήνεις;...». Ἐκλείσε τὴ μεσόθυρα. Διπλοκλείδωσε τὸ σπίτι. Πῆρε τὶς γίδες καὶ τὸ βόδι. Ἐκλείσε τὴν αὐλόπορτα καὶ προχώρησε. Μετὰ πεντέξι βήματα γύρισε καὶ κύτταξε τοῦτο τὸ σπίτι ποὺ ἦταν ἔργο τῶν χειρῶν του... Προχώρησε μὲ τὰ ζῶα στὸ «Ἀλῶν» τᾶφσε κεῖ, ἔκλεισε τὴ δικτυωτὴ λιάσα καὶ γύρισε στὴν ἀδελφὴ του, τὴν Ἀφροδίτη. Ὁ γαμπρός του ἔλειπε. Τὸ μωρὸ κοιμόταν. Τὸ κατσαρόλι στὴ φωτιά μουρμούριζε...

— Σᾶς χάσαμε, τοῦπε ἡ Ἀφροδίτη.

— Θὰ μᾶς χάσετε γιὰ πολὺν καιρό... ἀπάντησε.

Ἐκείνη τὸν κύτταξε προσεκτικὰ... Ἀνησύχησε καὶ τὸν πλησίασε:

— Ἀδερφέ μου, τί σοῦ συμβαίνει; λίγο ὠχρούτσικος μοῦ φαίνεσαι...

Ὁ Γρηγόρης τὴν κύτταξε. Τὰ μάτια του βούρκωσαν. Τὸν κλώνισε ὁ ἀποχαιρετισμὸς τοῦ σπιτιοῦ του. Ἐκλαιγε...

Λαχτάρησε ἡ καρδιά τῆς Ἀφροδίτης. Τὸν ἀγκάλιασε καὶ τὸν φίλησε. Δάκρυα ἔτρεχαν κι' ἀπ' τὰ δικά της μάτια. Τὸν εἶχε ἀγαπημένο ἀδερφὸ καὶ πατέρα. Τοῦπιασε μὲ τὰ χέρια της τὸ πρόσωπο καὶ τὸν κύτταξε κατὰματα.

— Μὴ μὲ κάνεις καὶ τρέμ' ἡ καρδιά μου. Πές μου τί σοῦ συμβαίνει, Ἀδερφέ μου, πές μου... Ἐλα πές μου... Καὶ τὸν φίλησε στὰ μάτια του τὰ δακρυσμένα.

Ὁ Γρηγόρης σκούπισε τὰ μάτια του. «Μὲ τὰ κλάματα δὲ βγάζουμε τίποτε», εἶπε. «Ναί», εἶπε κι' αὐτὴ καὶ σκούπισε τὰ δικά της.

— Ἄκουσε τώρα μὲ τὴ σειρά... τῆς εἶπε ὁ Γρηγόρης. Καὶ ἄρχισε καὶ τῆς διηγῆθηκε τὰ διατρέξαντα ἀπὸ χτὲς τὸ πρῶτὸ ποὺ ἔλειπε στὴν πόλη ὡς τὴν ὥρα τούτη ποὺ βρίσκεται κοντὰ της. Ἡ Ἀφροδίτη ἄκουε ἐκπληκτικὴ γιὰ τὴν τροπὴ ποὺ πῆραν τὰ πράγματα. Τὸν κύτταξε ἀποξεχασμένη ἀπ' τὸ βάρος τῆς μελλούμενης καταστροφῆς. Τὸ κατσαρόλι στὴ φωτιά ζητοῦσε νερό. Ἐρριξε καὶ ἔπαιε κι' ἡ ἴδια. Πυρκαγιὰ ἄναψε στὴν πονεμένη ἀδερφὴ καὶ πάσχιζε νὰ τὴ σβύση. Τὸ ἴδιο κι' ὁ

Γρηγόρης. Ἡ πυρκαγιά του ἀπὸ ψὲς ἀντὶ νὰ λιγοστεύει καὶ νὰ σβήσκει, αὐτὴ θέριευε. Πύρινες γλώσσες τὸν κατὰτρωγαν. Ἀμίλητη σὰν ξόανο ἡ ἀδερφή ἔσκυψε στὸ μπρίκι νὰ κάμῃ τὸν καφέ. Σύμπησε τὴ φωτιά. Ἄναψε κι' ἄρχισε νὰ «κουβεντιάσει». Τὴν κύτταξε καὶ κινοῦσε τὰ χεῖλη της... Ἡ φωτιά ἔπαψε πάνω στὴ φράση της «νὰ κουβεντιάσει γιὰ κακό». Γύρισε καὶ κύτταξε τὸ Γρηγόρη ἀνήσυχα. Τοῦδειξε τὴ φωτιά...

Κένωσε τὸν καφέ καὶ ἔπιναν. Ὁ Γρηγόρης κάπνιζε κι' οἱ δύο τους μέναν ἀμίλητοι. Τοὺς κατάθλιβε τὸ ἀνεπάντεχο.

— Δὲν μᾶς ἔφτανε ἡ ὁρφάνεια καὶ τὰ τόσα πού τραβήξαμε... εἶπε ἡ Ἀφροδίτη...

— Ἐκεῖνα πέρασαν... τοῦτα εἶναι τὰ χειρότερα, λέει ὁ Γρηγόρης. Φορὲς φορὲς σταματᾷ τὸ μυαλό μου. Δὲν ξέρω τί νὰ πῶ. Ποῦ θὰ πάει αὐτὴ ἡ δουλειά; Ὁ Σατανᾶς κυριάρχησε. Πῶς ἀλλιώτικα νὰ σκεφτῆς. Οἱ ἥσυχτοι κι' οἱ καλοὶ παραμερίστηκαν, καταδιώχτηκαν κι' ἐξοντώθηκαν. Κι' ἦρθαν στὴν ἐπιφάνεια τὰ «σκουλήκια». Θεέ μου, ποῦ θὰ πᾶμε; Θὰ νικήσουμε καιμιά φορά; Τόσο αἷμα, τόσες καταστροφές, τόσες πυρκαγιές; Τί θὰ γίνουμε; Σταμάτησε. Τὸν κατὰτρωγε μέσα του ἡ φωτιά. Κυττάζοντας τὴ φλόγα τῆς φωτιᾶς στὸ τζάκι, ζωντάνευε ἡ σκέψη του κι' ἔπαιρνε δύναμι καὶ καθαρότητα.

— Ἐέρεις τί σκέπτομαι;

Ἐκεῖνη τὸν κύτταξε, χωρὶς ν' ἀπαντᾷ.

— Ὁ ἄνθρωπος εἶναι θεριό. Ἔ! καὶ νὰ γινόταν νὰ ξεσηκωθοῦν ὅλοι μονομιάς. Σὰν θηρία ν' ἀρχίσουν τὸν ἀγῶνα ἐναντίον καὶ τῶν δυὸ ἐχτρῶν, τῶν καταχτητῶν καὶ τῶν προδοτῶν. Στὸ 21 ἓνας μεγάλος καπετάνιος χτύπησε ἀλύπητα τοὺς προδότες, τοὺς προσκυνημένους. Κι' ἔφερε ἀποτελέσματα. Ἡ προδοσία μοιάζει τὴ γουρούνα. Γεννάει κι' αὐτὴ πολλοὺς προδότες, τὰ γουρουνόπουλα, πού σπεύδουν ἀμέσως μὲ τὸ ρύγχος στὴ βρωμιά καὶ στὰ λασπόνερα. «Κι' οἱ προδότες στὸ αἷμα καὶ στὴν ἀτιμία»...

Ὁ Γρηγόρης μιλοῦσε κι' ἡ Ἀφροδίτη δὲν τὸν ἄκουε. Γυναῖκα πού τὴ ζύμωσε ἡ φτώχεια, ἡ ὁρφάνια, κι' ἡ ἐργασία, εἶχε τετράγωνη σκέψη. Γύρισε πρὸς τὸν ἀδερφό της καὶ τοῦπε:

— Πρέπει νὰ φύγεις... Κινδυνεύεις... Ἀφοῦ ἔμαθες τοὺς σκοπούς του, θὰ προσπαθῇ νὰ σ' ἐξοντώσει... Νὰ φύγεις. Νὰ πᾶς ἐκεῖ πού πῆγαν κι' ἄλλοι... Τὰ παιδιά κι' ἡ Βαρβάρα εἶναι ἀσφαλισμένοι στὸν πατέρα της...

— Αὐτὸ σκέπτομαι καὶ γώ... μὰ ἔχω κι' ἄλλη σκέψη καὶ μπορεῖ ἡ δεύτερη νὰ ξεφλάει τὴν πρώτη. Σταμάτησε λίγο...

Ἡ Ἀφροδίτη τοῦπιασε τὸ χέρι.

— Τί θέλεις νὰ πεῖς;

— Κεῖνο πού δὲν ἄφησα τὴ Βαρβάρα νὰ κάμῃ, νὰ τὸ κάνω ἐγώ.

— Ὅχι. Ὅχι... μὴ λερώνεσαι μὲ αἷμα... ἔπειτα αὐτὸς γνωρίζεται μὲ τοὺς καταχτητές... κι' ἔχει καὶ πολλοὺς σπιούνους.

— Ὅπως κι' ἂν ἔχει τὸ ζήτημα, πρῶτα πρέπει νὰ δῶ τὸ γέρο...

Ἦταν ὁ γέρο Λιάρος πού δὲν τὸν ὑποπτεύονταν οἱ καταχτητές κι' οἱ προδότες ὅτι κατευθίνει τὸν ἀγῶνα ἀντίστασης τοῦ χωριοῦ.

— Νὰ μὴ πᾶς μέρα... οἱ σπιούντοι θὰ ὑποπτευθοῦν.

— Καλά... θὰ τὸν δῶ τὸ βράδυ.

Ἐπιασαν ἄλλες κουβέντες. Ξεζύγιαζαν τοὺς χωριανούς τους. Τοὺς καλοὺς καὶ τοὺς κακοὺς. Ὁ λόγος τους μάκρυνε στὶς οἰκογένειες πού ὁρφάνειαν ἀπὸ σύζυγο ἢ ἀδερφό ἢ πατέρα. Ἀνάφεραν τοὺς ἀνθρώπους πού πῆραν μὲ τὴν κλούβα οἱ καταχτηταὶ μὲ ὑπόδειξη τοῦ ἀρχιπροδότη Προέδρου. Τὸ βράδυ ὁ Γρηγόρης πῆγε στὴν πλαγιά μὲ τὶς κρανῆς καὶ περιμένε τὸ γέρο Λιᾶρο, ὅπως εἶχε κανονιστῇ.

‘Ο Λιάρος άκουσε τὸ Γρηγόρη. Σφίχτηκε ἡ καρδιά τοῦ Γέρου...

— ‘Οχι παιδί μου, εἶπε, ἐσὺ ἔχεις οἰκγένεια. Αὐτὸν τὸν ἀνάλαβε ἄλλος. Μόνο τοιμάσου νὰ φύγεις τὸ πουνὸν ταχειά, ἀπόπερα. Κι’ ἀπόψε ἂν ἔφρευες δὲ θάκαμες ἄσκημα. Αὐτὸ τὸ σκυλί πῆγε στὴν πόλη καὶ μένει ἐκεῖ μιὰ δυὸ μέρες. Νά, πάρε αὐτὸ γιὰ κεῖ πού θὰ πᾶς. Τὸ πῆρε στὰ χέρια του. Ἀπὸ τὴν ἀφή ἔνωσε ἓνα λεπτὸ ξύλο σκαλισμένο. Τὸ βάζουν κάτω ἀπ’ τὴν στουρναραόπετρα καὶ πάνω ἀπ’ τὴν πέτρα τὴν ἴσκα χτυπώντας τὴν μὲ τὸν πριόβολο. ‘Τότερα χωρίζαν σὰν δυὸ σκιὲς πού κινήθηκαν πρὸς ἀντίθετη κατεύθυνση.

‘Ο Γρηγόρης γύρισε καὶ κανόνισαν στῆς ἀδερφῆς του νὰ φύγει στίς 2 μετὰ τὰ μεσάνυχτα. Μένα πρόγραμμα πού πῆρε τὴν ὀριστικὴ του μορφή, ἡσυχάσε καὶ ξάπλωσε νὰ κοιμηθῇ. Τὰ μάτια του ὅμως δὲν ἔλεγαν νὰ κλείσουν. Ἀπὸ τὸ ἓνα στοῦ ἄλλο, τὸ μυαλὸ ἀγρίεψε. Σηκώθηκε σιγά. Σύμπησε τὴ φωτιά κι’ ἔστριψε τσιγάρο. Μπῆκε ἡ ἀδερφή του μὲ τὸ γαμπρό του. Ἐπιασαν κονθέντα. ‘Ο Γρηγόρης τῆς εἶπε, νὰ μαζέψει τὰ πράγματά του στοῦ σπτι τῆς καὶ νὰ διαδώσῃ ὅτι πῆγε στὴν Καστανιά.

— Καλὰ - καλὰ. Τὸ σπουδαιότερο εἶναι νὰ σωθῆς ἐσὺ καὶ τὰ πράγματα ξαναγίνονται. Λησμονεῖς πού χάσαμε τοὺς γονεῖς μας καὶ φτωχοὶ καθὼς εἴμαστε δὲν εἴχαμε τίποτε. Κι’ ὅμως ἀπ’ ὅλα ἀποχτήσαμε. Τούτῃ τῇ φουρτούνα ν’ ἀποφύγουμε κι’ ὅλα θὰ πᾶνε καλὰ...

— Αὐτὸ λέω κι’ ἐγώ... ἀπάντησε.

— Σύχασε τώρα, γιατί αὐριο ἔχεις δρόμο...

‘Ο Γρηγόρης ξάπλωσε καὶ κοιμήθηκε.

‘Η νύχτα ἦταν ἀστροφώτιστη. ‘Η νυχτερινὴ γαλήνη ἀπλωνόταν στὴ φύση κι’ ἐρχόταν σ’ ἀντίθεση μὲ τὴν τρικυμία πού ἔδερνε τὶς καρδιὲς τῶν σκλαβωμένων. Τὸ μικρὸ ξυπνητήρι ἔδωσε ἐγερτήριο. ‘Ο Γρηγόρης σηκώθηκε. Ἀναψε τὴ φωτιά. ‘Η φλόγα ἡμέρωσε τὸ σπίτι. Πετάχτηκαν ἡ Ἀφρόδω κι’ ὁ Λεωνίδας καὶ κάθησαν κοντὰ στοῦ τζάκι. Δὲ μιλοῦσαν. ‘Η Ἀφρόδω ἐτοίμασε καφέ. ‘Ο Γρηγόρης περαιογαζόταν τὸ ξύλινο ἀντικείμενο τοῦ Λιάρου. Μένα κοπίδι εἶχε τῶσικά Σ.Λ. κι’ ἀνάμεσά τους σταυρό! Σκόρπια γαβγίσματα σκυλιῶν ἀκούστηκαν. Κυττάγτηκαν. Αὐτοκίνητο ἀνέβαινε τὸν ἀνήφορο. ‘Ο Γρηγόρης βρέθηκε στοῦ παράθυρο. Τὰ σκυλιὰ τοῦ χωριοῦ ἀναταράχτηκαν. Κάθε φουὰ πού πλησίαζε κίνδυνος ἔβγαζαν ἓνα γαύγισμα πού τελείωνε συρτὸ σὰν μοιρολόι. Τὶς προάλλες, ὅρες ποῖν τοῦ σειсмоῦ, ἔβγαζαν μακρόσυρτα οὐρλιάσματα. ‘Η Ἀφρόδω στεκόταν ἀκίνητη. ‘Ο Γρηγόρης ἀπ’ τὸ παράθυρο ἄκουσε τὰ σκυλιὰ πού ἔδιναν τὸ σύνθημα τοῦ κινδύνου, τῶσλεις. Πῆγε ἀπ’ τὴν ἄλλη πλευρά, ἄνοιξε τὸ παράθυρο, τὸ ἴδιο γινόταν κι’ ἀπὸ κεῖ. Γάβγιζαν μακρόσυρτα παραπεμένα. Ἀλλὰ οὐρλιαζαν. Προμηνούσαν καταστροφή. Ἐκλαιγαν τὰ ζῶα αὐτὰ τὰ ὁποῖα δὲ μπορεῖ παρὰ μέσα τους νάταν μιὰ ψυχὴ μὲ ἀνθρώπινη γνώση καὶ πάσκιζαν μὲ τὰ χαρακτηριστικά τους νὰ εἰδοποιήσουν τοὺς ἀθῶους πού κινδυνεύουν. Μπορεῖ καὶ νὰ βλέπουν τὸ χάρο σὲ μαῦρο ἄλλογο μὲ τὸ σπαθὶ στοῦ χέρι. ‘Ο Γρηγόρης γύρισε κατὰ τὴν Ἀφρόδω καὶ τὸ Λεωνίδα.

— Φῶς φανερό... κυκλώνουν τὸ χωριό... Τί ἄλλο νὰ θέλουν παρὰ ἐμένα. Ἀνέβαιναν πρὸς τὸ κέντρο. Ἀκούσαν στοὺς δόμους τῆς γειτονιάς ἀπ’ τὰ σκυλιὰ καὶ τὶς πέτρες πού παρᾶσερναν τ’ ἀροῦλια. Στάθηκαν κι’ οἱ τρεῖς τους ὄρθιοι, ἔπιασαν τὰ χέρια. «Θὰ ἀκολουθήσω τὸ δρόμο πού μοῦ χάραξε ἡ μοῖρα, ὅσο τραχὺς κι’ ἂν εἶναι...» ἔλεγε τὰ λόγια μὲ βλέμμα ἀφηρημένο. Δὲν ἀπόσσωσε τὰ λόγια του. Βροντοῦσαν τὴν ἐξῶθουρα μὲ τοὺς ὑποκοπάνους. Κίνησε νὰ βγῇ ὁ Λεωνίδας.

— ‘Οχι. ‘Οχι, εἶπε ὁ Γρηγόρης. Ἐσὺ πῆγαινε στοῦ κρεβάτι σου κι’ ἔκανε νόημα στὴν Ἀφρόδω. Μὰ ὅσο νὰ βγῇ ἀπ’ τὴ θύρα τοῦ σπιτιοῦ ἡ Ἀφρόδω, αὐτοὶ ξεχαρβάλωσαν τὴν αὐλόθουρα καὶ προχωροῦσαν μὲ τὸ φακό. Τὸν ἔρριξαν στοῦ πρόσωπο τῆς Ἀφρόδως πού στάθηκε στοῦ πλατύσκαλο καὶ τῆς εἶπε ὁ ἐπικεφαλῆς:

— Γρηγόρη Ἐλευτερίου.

Πρὶν προλάβῃ ν' ἀπαντήσῃ ἡ Ἀφροδω, ἀκούστηκε ὁ Γρηγόρης:

— Ἐδῶ εἶμαι καὶ πετάχτηκε ἔξω ξυπόλυτος τὴν ὥρα ποὺ κείνοι ἀνέβαιναν τὰ πέτρινα σκαλιά.

Γύρισε ὁ πρῶτος κύτταξε τοὺς ἄλλους. Ἕνας τὸν ἐβεβαίωσε ὅτι εἶναι ὁ ἴδιος.

— Ἕλα... μαρτυρίας... μὴ φοβάται... εἶπε αὐτὸς σὲ σπασμένα ἑλληνικά.

Ὁ Γρηγόρης ἔκανε νόημα στὴν Ἀφροδω δείχνοντας τὰ πόδια του.

Τούφερε τὶς κοντοῦρες, τὶς φόρεσε καὶ ξεκίνησαν. Ὁ Γρηγόρης βάδιζε ἀνάμεσά τους μὲ ὀρθὸ τὸ κορμί. Τώρα μπροστὰ στὸν κίνδυνο δὲ λύγισε. Γύρισε κύτταξε τὴν ἀδελφή του. Δὲν τὴν ἀποχαιρέτησε. Μόνο τὴ φίλησε μὲ τὸ βλέμμα του, μὲ τὴν καρδιά του. Βγῆκαν ἀπ' τὴ σπασμένη αὐλόθυρα. Τὸν κλάψωσαν καὶ πῆραν τὸ δρόμο. Λίγο ἀκόμα ἀκουόταν οἱ πέτρες ποὺ χτυπιόταν ἀπ' τὶς κοντοῦρες καὶ τάρβυλλα. Ὑστερα τίποτα. Χάθηκαν. Τὸς χώνεψε ἡ νύχτα. Ἡ Ἀφροδω γύρισε, ἔκλεισε τὴ θύρα, μαζεύτηκε στὴ γωνιά κι' ἔκλαιγε μαζὶ μὲ τὴ φωτιά. Τῆς ἔρριξε ἄλας... ἐκείνη πρᾶτσούλισε κι' ὕστερα σάπασε...

Ἀπ' τὴν ἄλλή γωνιά ὁ Λεωνίδας κυττάζει μιὰ τὴ φωτιά καὶ μιὰ τὴ γυναῖκα του τὴν Ἀφροδω... Κάτι πῆγε νὰ πῇ... μὰ σταμάτησε κεῖ στὴν ἄκρη τῆς γλώσσας...

Τὰ γαβγίσματα τῶν σκυλιῶν ἀλάργεψαν. Κάπου κάπου ἀκουόταν κανένα μακρόσυρτο. Ἔμοιαζε παράπονο σκύλου πρὸς τὸ λογικὸ ἄνθρωπο ποὺ πολλὲς φορὲς εἰδοποίησε μὰ κείνος ἐξακολουθεῖ νὰ μὴ τὰ προσέχει.

Ἀκούστηκε μαρσάρισμα αὐτοκινήτου.

Ἡ Ἀφροδίτη καὶ ὁ Λεωνίδας κοιτάχτηκαν...

Τ' αὐτοκίνητο πῆρε τὸν κατήφορο. Ὁ βόμβος λιγότευε, λιγότευε... δὲν ἀκουόταν πιά.

Ὁ Λεωνίδας κούνησε τὸ κεφάλι του...

Ἡ Ἀφροδω ἔκλαιγε... Ἡ φωτιά ἔπαιρνε νὰ σβήσει. Ἡ νύχτα κρατοῦσε. Ἡ αὐγὴ ἀκόμα ἀργεῖ. Τὸ φῶς ἀπ' τὸ καντηλάκι λιγότευε...

ΣΠ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΡΙΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

1

ΕΚΔΙΚΗΣΗ

Τὴν Κυριακὴ
βγάξω τὸ ἄχτι μου
Περνάω μὲ κόκκινο,
πατάω τὴ διπλὴ γραμμὴ
καὶ κάνω υπερβάσεις
ὅπου μοῦ γουστάρει.

2

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΓΑΛΕΙΟ

Τιμὴ καὶ δόξα σ' αὐτοὺς
- ἔγραφε ἡ ποδοσφαιρικὴ ἐφημερίδα -
ποὺ δημιουργοῦν τὸ νέο ἔπος,
τὸ νέο θαῦμα τῆς χώρας μας.

3

ΑΘΩΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ

Ἔσπασε ἡ σωλήνα τοῦ γκαζιοῦ
(καὶ πέθαναν δυὸ ἄτομα
τὴ νύχτα).
Βρῆκαν στὰ τρόφιμα οὐσίες χημικὲς
(ποὺ προξενοῦν μὲ τὸν καιρὸ
καρκίνο).
Ἔπαιρναν χάπια γιὰ νὰ κοιμηθοῦν
(καὶ βγῆκαν τὰ παιδιὰ τους
χωρὶς χέρια).

ΤΕΣΣΕΡΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

I

ΠΟΜΠΗΪΑ

Τῆς Πομπηΐας κρατῶ τὴν πικρὴ γεύση.
Θαυμένη πολιτεία μεσ' στὴν τέφρα...
Ναοὶ μέσα στὴν τέφρα εἶναι θαυμινοί
καὶ σπίτια ἁμαρτωλῶν, σπίτια σατύρων.

Τοῦ Ἀπόλλωνα, τῆς Ἰσιδας, τοῦ Δία
ναοὶ τὴν πόλιν στόλιζαν, ποῦ τώρα
μαζὶ μὲ τ' ἀνθρωπάκια εἶναι θαυμινοί,
μαζὶ μὲ τίς ἐταῖρες καὶ τοὺς φαύλους.

Ἦταν μιὰ πολιτεία. Κ' εἶναι ἡ Τέφρα
γόνιμη γιὰ τὸ κλῆμα τοῦ Διονύσου
γιὰ τοὺς χοροὺς καὶ γιὰ τοὺς διθυράμβους.

II

ΣΤΗ ΛΙΒΥΗ

Ἐκαιγε ὁ ἥλιος πέρα στὴ Λιβύη.
Ἡ μαύρη Ἀφρικὴ μᾶς προσκαλοῦσε
κάτω ἀπ' τίς φοινικιές νὰ κοιμηθοῦμε.

— Ὁ δρόμος ἡ ζωὴ μας, φοινικιές μου.
Εἶναι οἱ σκηνές μας πρόχειρες, γιὰ λίγο
κ' ἔπειτα πάλι πόλεμος καὶ δρόμος.

— Ἐλᾶτε καὶ περάστε σὰν τοὺς ἄλλους
κ' ἐσεῖς, Ρωμαῖοι, καινούργιοι στρατοκόποι,
σὰν τόσους ἄλλους, τώρα ξεχασμένους.

Γενεές γενεῶν ποὺ διάβηκαν καὶ θάρθουν.
Τὰ ἔχνη τους στὸν ἄμμο μου σθησιμένα.

III

Ο ΠΙΣΤΟΣ ΤΗΣ ΙΣΙΔΑΣ

Ψευδαισθησία τῶν ματιῶν — τὸ σκότος.
Ἀχτιστο φῶς τῆς Ἰσιδας, ὑπάρχεις
μονάχα ἐσύ, στερέωμα τοῦ κόσμου!

Στῇ Θήβα, στὸ Σιδᾶ καὶ στῇ Δωδώνῃ
δέξου, Θεᾷ πολυώνυμη, τὰ δῶρα
ἀπὸ Βορρᾶ καὶ Νότο τῶν πιστῶν σου.

Στῆς Φοινικιάς καὶ στῆς Δρυὸς τὰ φύλλα
τὰ μυστικά τῶν κόσμων ψιθυρίζει
πνοὴ λεπτὴ σὰν χάϊδεμα ζεφύρου.

Στὸν κόρφο μου κρατῶ τὸ περιστέρι,
ποὺ τοῦ ζεφύρου τὴν πνοὴ μαντεύει.

IV

Η ΝΕΑ ΡΩΜΗ

Πορείες τοῦ στρατιώτη καὶ πορείες
τραχύτερες τοῦ πνεύματος, ποὺ ἀντέχουν
στὴ Μοναξιά, στὴ Σταύρωση, στὸ Πάθος.

Στῇ Βιθυνία καὶ στὴν Καππαδοκία
τὰ τρομερὰ μυστήρια τὰ μαθαίνει
κ' εὐλαδικὰ μὲ δέος τὰ πλησιάζει
ὁ κεντυρίων Ξάνθος Ἀπελλίνος.

Κάποια φωνὴ συχνὰ τοῦ ψιθυρίζει:
— «Νάηταν ἐδῶ στοῦ Εὐαγγελίου τὴ γλῶσσα,
νάηταν ἐδῶ στοῦ Ἑλληνισμοῦ τὰ φῶτα,
νὰ στήνονταν ἐδῶ μιὰ νέα Ρώμη!».

ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ «Ξάνθος - Φλάβιος Ἀπελλίνος»)

ΩΔΗ ΣΤΗΝ ΩΡΑΙΑ ΜΑΤΑΙΙΟΤΗΤΑ

(Ὁ κυνηγὸς τῶν ἀνεμόμυλων θυμᾶται τοὺς συντρόφους του)

Τὰ σκόρπια κόκκαλα τῶν παλιῶν πεθαμένων
τρίζουν στὸ διάβα τῶν ἀρμολογούμενων δικῶν μου.
Πῆρα τὸ δρόμο τους ὅμοια γελασμένους
ὅμοια κατεργάρες σὰν ἐκείνους.

Ποῦ πῆγαν τόσο ἀνίσχυοι τόσο ἀποφασισμένοι;
Ὁ Ἀγχιόινικος ὁ Φιλόχορος ὁ Κεραμέας
ὁ Ἀρχιθάλασος ὁ Ἀρχιάβυσσος ὁ Μαστροχαλαστής...
Δὲν ἤξερα πῶς εἶχε ξεκάνει τόσοσους πολλοὺς τὸ ὄνειρο.

Πελώρια πρόσωπα ὅλο φωνὴ καὶ φαλλὸ
νὰ διδάσκουν τὴν ἔρημο νὰ βατεύουν τὸν ἄνεμο

νὰ χτίζουν μὲ χειρονομίες ὕπνου τὴ ζωὴ τους.
 Ὅλοι τοὺς Δὸν Κανένας γιὰ τὴ Δόνα Τίποτε.

Τώρα τοὺς φιλοξενεῖ ἡ παραφρορὰ μου
 ὅπως τὸ μικρὸ πηγάδι σας φιλοξενεῖ τὸν Οὐρανό.
 Ὁ ἄσκοπος σκοπὸς μου τοὺς ὀλοκληρῶνει
 σ' ἓνα μαῦρο χρῶμα φλογισμένων ματιῶν.

Κάποτε τοὺς λησμόνησα· τόσα νευρόσπαστα
 τόσες τηλεκατευθυνόμενες ἀπάτες· ποῦ νὰ τοὺς κρατῶ;
 Ἦταν τότε ποὺ γνώρισα στὸ Ἀρτόδεντρο
 ἐκεῖνο τὸν Μελλοντικό.

Μιὰ τροχαλία, μοῦ εἶπε, στὸν Οὐρανὸ
 κρατᾷ ἓνα θεότυφλο ὅλο χάρο πέλμα
 ποὺ αἰωρεῖται πάνω σ' ὅλους τοὺς ὕπνους σου
 ὥσπου νὰ εὐδοκῇ νὰ σὲ κάνη σκόνη·

μὰ σκόνη ποὺ κάποτε εἶχε ὄνομα. Ὅμως δὲν ἔπεσε
 κανένα πέλμα, πλὴν τῆς ἀπειλῆς τοῦ πέλματος
 ποῦταν χειρότερη ἀπ' τὸ πέλμα.
 Γιατὶ δὲν πέφτουν παρὰ μόνο ὅσα δὲν ὑπάρχουν.

Ἐπειτα χάθηκε ὁ Μελλοντικὸς σὰ νᾶταν
 κάποιος ἀπ' τοὺς ἀγγέλους τῶν ἱκεσιῶν μας·
 τὸν κούραζε ἡ ἀνυπαρξία του κι ἤρθε νὰ παίξει.
 Καὶ νᾶμαι πάλι ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὁ σκιομάχος

νὰ δίνωμαι σὲ σαρκοβόρα ἄνθη καὶ νὰ μετοικῶ
 ἀσταμάτητα ἀπὸ τὸν ἓνα μου χαμὸ στὸν ἄλλο χάρο μου.
 Τί θ' ἀπογίνουν ὅλα αὐτὰ τὰ πρόσωπά μου
 ποὺ σάλισα μὲ πόθο στὸν σταματημένο ἄερα;

Κι ὥς τότε τὸ ἴδιο φτερό θὰ μὲ στριφογυρῶζι
 ἀνάποδα μὰ ὥραϊα κρεμασμένον στὸ κενό;
 Καλὴ δουλειὰ ἡ ἀμάχη μου μὲ τὸν καθρέφτη.
 Καλὸ βραβεῖο γιὰ τοὺς ἀγῶνες μου ἡ τσουνκίδα.

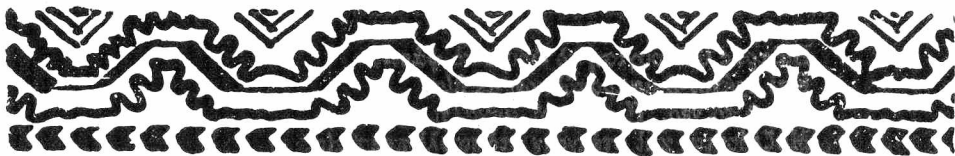
ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΑΣΚΑ

Ἔχεις μιὰ μάσκα στὸ πρόσωπο
 σκληρὴ καὶ ἀσάλευτη.
 Δὲν περιμένεις τίποτε νὰ ρθεῖ
 καὶ τίποτε νὰ φύγει.

Ἄν ἤξερα τὸ τελευταῖο σου ὄνειρο
 θὰ τὸ κρεμοῦσα σ' ἓνα δέντρο
 νᾶχεις τοῦλάχιστο συντροφιά
 τὴν ἀνοιξη.

ΑΝΘΟΣ ΠΩΓΩΝΙΤΗΣ

ΛΑΦΟΝΤΑΙΝ

Ο ΤΡΕΛΛΟΣ ΚΑΙ Ο ΦΡΟΝΙΜΟΣ

Ἕνας Τρελλὸς πετροβολοῦσε ἕναν Σοφό·
κι' αὐτὸς τοῦ λέει: «τὰ συχαρίκια μου, κουμπάρε!
ἔπραξες ὁμορφα. Νά, ἕνα δονκάτο· πάρε!
Ἀλήθεια, εἶς' ἄξιως γιὰ πλουσιώτερο μισθό.
Καλὸ εἶναι νὰ πλερώνεται κανεῖς κατὰ τὸν κάπο.
Μὰ κύττα αὐτὸν τὸν εὐγενῆ· αὐτὸς ἔχει τὸν τρόπο.
Στείλε σ' αὐτὸν τὰ δῶρα σου, καὶ θὰ σὲ φχαριστήσῃ».·
Κι ὁ ἄλλος, ποῦχε γλυκαθῆ, πάει νὰ πετροβολήσῃ
τὸν Ἄρχοντα· μὰ τούτῃ τῇ φορᾷ,
δὲν τὸν πληρώσαν μὲ τὸν ἴδιο τὸν παρᾷ:
τρέχουν οἱ δοῦλοι τοῦ σπιτιοῦ· σοῦ ἀδράζουνε τὸν φίλο
καὶ σοῦ τὸν κάνουν τοῦ ἀλατιοῦ ἀπ' τὸ πολὺ τὸ ξύλο.

Βρίσκονται πάντα στὶς Αὐλὲς τέτοιοι τρελλοί.
Κάνουν τὸν ἄξιο στῶν μικρῶν τῇ ράχῃ.
Σὰν τί νὰ κάμῃς; νὰ πιαστῇς, μιά καὶ καλῇ;
Μὰ πρέπει νάχῃς δύναμη καὶ πλάτες καὶ στομάχι.
Γιὰ νάβῃς ἀκορὴ τῇ δικῇ μου διάλεξε τῇ λύσῃ:
Μπλέξε τους μ' ἕναν δυνατὸ καὶ θὰ τοὺς συγυρίσῃ.

Ἀπόδοση: ΑΡΣΕΝΗ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ

Ο ΚΟΦΜΟΡΑΝΟΣ

Δὲν ἦταν βάλτος, οὔτε λίμνη, ὅσο ἔπαιρνε τὸ μάτι,
ἀπ' ὅπου νὰ μὴν κούρσευε ὁ Κορμοράνος ψάρι.
Βιθάρια, κλείσματα, τοῦ πλήρωναν Δεκάτῃ.
Ἀτόφους Λούκουλος, μὰ ἄλλαξε τὸ τροπάρι,
σὰν γέρασε καὶ ξέπεσε τὸ δόλιο τὸ πουλί.
Πάγωσε τὸ αἷμα του: πάει πιά ἡ τροφὴ ἡ καλή.
Ἐπρεπε ὁ ἴδιος νὰ κυττάξῃ τὸν ἑαυτό του,
ὅπως ἀπ' τὰ μικρὰ τὰ χρόνια του εἶχε μάθει.
Μὰ γέρασε, δὲν ἔβλεπε μὲς στοῦ νεροῦ τὰ βάρη.
Δίχτυα δὲν εἶχε, ἀμπόχες, τίποτα δικό του.
Κι' ἀπὸ τὴν πείνα ὑπόφερνε τοῦ λιναριοῦ τὰ πάθη.
Τί ἐμχανεύτῃ; Ἡ ἀνάγκη πάντα κάτι θὰ σὲ μάθῃ:
εἶναι τεχνίτρα. Σ' ἕνα βαλτοτόπι πλάϊ,
τὸ γέρικο ὄρνιο βλέπει μιὰ γαρίδα.
«Τρέξε, κουμπάρα μου, εἶπε, μοναχὴ μου ἐλπίδα!
ἕνα σπουδαῖο μαντάτο πρέπει εὐθὺς νὰ πάῃ
στὸν Λαὸ τῶν νερῶν, σύντομα στὸ βιθάρι:

Βιθαράς θά τρυγίση τὸ ὄριμο τὸ ψάρι».
 Καὶ τρέχει ἡ μακροπόδαρη μὲ βία,
 νὰ πῇ τὸ νέο. Ἦ ταραχή, μεγάλη.
 Μαζεύονται καὶ στέλνουν στὸ πουλὶ πρεσβεία.
 «Ἄρχοντα Κορμοράνε, τί νὰ τοῦτο πάλι;
 Πῶς τῶμαθες; Ποιὸς νὰ σοῦ τῶπε τάχα;
 Τὸ λές γιὰ σίγουρο; Εἶναι ὑποψία μονάχα;
 Ξέρεις γιατρεία; Σὰν τί σοῦ κόβει τὸ κεφάλι;»
 Κι' αὐτὸς τοὺς εἶπε: «Ἀλλάχτε κλῖμα». «Πῶς νὰ γίνη αὐτό;»
 «Μὴ γνoinάξεστε: σὰς παίρνω, στὸ λεφτό,
 μὲ τὴ σειρά, μὲς στὸν δικό μου τὸν λιμνιῶνα.
 Ἄλλος ἀπ' τὸ Θεό, τὸ μέρος δὲν τὸ ξέρει.

Παρόμοια, πουθενά, δὲ βρίσκεται κρυφῶνα
 κρυφὸ βιδάρι, πού τῆς φύσης τὸ ἀνοιξε τὸ χέρι,
 γιὰ νὰ γλυτώσῃ τὴν πικρὴ σας τὴ γενιὰ
 ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τὴν ἀμάλαχτη ἀπονιά».
 Τὸν ἐπιστέψανε. Ἔτσι, τῶν ψαριῶν τ' ἀσκέρι
 κουβαλήθηκε σβέλτα, τῶνα κοντὰ στ' ἄλλο,
 κάτω ἀπὸ τὸν ἀπόμερο βράχο τὸν μεγάλο.
 Κυττάχτε, τώρα, τὸν καλὸ μας Σαμαρείτη:
 ἀφοῦ τὰ ξεμονάχιασε στὸ γνῶριμο νερό,
 λιγοστό, διάφανο, ρηχὸ καὶ καθαρό,
 ἔνα - ἔνα τὰ ξεσήκωνε ἡσυχα γιὰ τὸ σπῖτι.
 Τὰ δίδαξε ἔτσι, βέβαια, μὲ ἔξοδα δικά τους,
 πῶς δὲν πρέπει ποτὲ νὰ δίνουν βάση
 σ' αὐτοὺς πού ζοῦνε τρώγοντας τὸ δόλιο γείτονά τους.
 Ὅμως, μικρὴ ἡ ζημιὰ, γιατί, γιὰ νὰ χορτάσῃ,
 θὰ τᾶχε, τὸ δικό μας σόϊ, περιδρομιάσει.
 Ἄνθρωπος, Λύκος; ποιὸς σὲ τρώει, τί σὲ γνoinάξει;
 Γιὰ μένα, ἡ μιὰ κοιλιὰ εἶναι ὅμοια μὲ τὴν ἄλλη.
 Λιγάκι πρίν, λίγο ὕστερα, δὲν εἶναι γιὰ μαράζι!
 Ἦ διαφορά δὲν εἶναι δὴ μεγάλη.

Ἐπίδοση: ΑΡΣΕΝΗ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ

“ΕΠΙ ΤΗ ΑΦΙΞΕΙ,,

“Ολα θὰ λάβουν χώρα «καθὼς πρέπει»:
 Στὴν εἴσοδο τῆς πόλεως τὸ «καλῶς ἦλθατε»,
 ἢ «ἀρμόζουσα» προσφώνησις «ἐπὶ τῇ ἀφίξει» καὶ τὰ περαιτέρω...
 “Ολα θὰ λάβουν χώρα «καθὼς πρέπει»
 γιὰ νὰ ὑποδεχτοῦμε τὸν Ἄρχοντα τοῦ κόσμου ἐτούτου.

ΝΙΚΟΥ Β. ΛΩΛΗ

ΜΕ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΣΚΥΜΜΕΝΟΙ ΣΤΟ ΧΑΡΤΗ

Διήγημα

Ἐκεῖνα τὰ χρόνια τὰ παγκόσμια νέα φθάναν δύσκολα στοῦ χωριό μας. Πρῶτα γιατί ἦταν τὰ χρόνια τοῦ Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου καὶ ἔπειτα γιατί τὰ μέσα ἀναμεταδόσεως τῶν εἰδήσεων στὴν Ἑλλάδα, καὶ πρὸ παντὸς στὰ ὄρεινὰ χωριά τῆς Ἠπείρου, ἦταν πολὺ περιορισμένα. Ἐφημερίδες δὲν κυκλοφοροῦσαν, ραδιόφωνα δὲν ὑπῆρχαν. Ἀκόμα καὶ οἱ ἄνθρωποι ποὺ γύριζαν ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ ἦταν καὶ αὐτοὶ μετρημένοι.

Μὰ σὺν ἔφθαναν τὰ νέα στοῦ χωριό μας, μπορῶ νὰ πῶ ὅτι, πρῶτα πρῶτα θὰ ἔμπαιναν στοῦ σπίτι μας. Δηλαδή, τί θὰ ἔφθανε; Κανένα Δελτίο Εἰδήσεων, ποὺ κάπου κάποιος, ποιὸς ξέρει μὲ τί προσπάθειες, τὸ εἶχε γράψει στὴ γραφομηχανὴ ἀκούγοντας τὰ νέα ἀπὸ κανένα μισοχαλασμένο ἀσύρματο. Ἦταν ποιὸς ξέρει ποιό ἀντίγραφο σὲ τοιγαρόχαρτο — ὅπως ἔλεγαν τὸ χαρτί τῶν ἀντιγράφων — καὶ εἶχε διαβαστῇ τόσες φορές, ὥστε τώρα ἦταν ἀδύνατο νὰ διαβαστῇ πέρα ὡς πέρα μιὰ φράση ὁλόσωστη. Περισσότερο μάντευε κανεὶς παρὰ διάβαζε αὐτὰ ποὺ ἔγραφε τὸ ἀντίγραφο τοῦ Δελτίου Εἰδήσεων ποὺ εἶχε φθάσει σὲ μᾶς.

Βασικὰ ὅμως, τὰ ὀνόματα τῶν ἀντιπάλων ἦταν γνωστά. Οἱ Γερμανοὶ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά καὶ οἱ σύμμαχοι ἀπὸ τὴν ἄλλη. Πολλὲς φορές ἦταν γνωστὰ ἀκόμα καὶ τὰ ὀνόματα τῶν στρατηγῶν. Ὀνόματα ὅπως τοῦ Ρόμμελ γιὰ τοὺς Γερμανοὺς, τοῦ Μοντγκόμερυ γιὰ τοὺς Ἀγγλους, τοῦ Πάττον γιὰ τοὺς Ἀμερικανοὺς καὶ τοῦ Ζούκωφ γιὰ τοὺς Ρώσους ἦταν σὲ καθημερινὴ χρῆση. Γνωστὸ ἐπίσης ἦταν καὶ τὸ θέατρο τοῦ πολέμου: τὸ Ρωσσικὸ μέτωπο, ἡ Βόρειος Ἀφρική, ὁ Ἀτλαντικὸς γιὰ τὶς ναυτικὲς ἐπιχειρήσεις καὶ ἡ Ἄπω Ἀνατολή, ὅπου οἱ μακρινοὶ σύμμαχοι τῶν Γερμανῶν, οἱ Ἰάπωνες, ἀπασχολοῦσαν τὰ Ἀμερικανικὰ στρατεύματα καὶ τὸν Μὰκ Ἀρθουρ. Ὑπῆρχαν καὶ εἰδήσεις γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ Ἀντάρτικο, γιὰ τὰ Σιόκια τῆς Ἀλβανίας καὶ γιὰ τοὺς Παρτιζάνους τῆς Γιουγκοσλαβίας. Οἱ γεωγραφικοὶ προσδιορισμοὶ γίνονταν, βέβαια, πάντα μὲ βάση τὸ Λονδίνο. Καὶ τοῦτο γιατί, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὅλες σχεδὸν οἱ περιοχὲς τοῦ κόσμου εἶχαν κάποια σχέσι μὲ τὴ Βρεταννικὴ Αὐτοκρατορία, στοῦ Λονδίνου βρισκόταν τὸ κέντρο ἀμύνης κατὰ τοῦ Ἀξίονος.

Ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἦταν γνωστὸ, ἦταν οἱ πόλεις καὶ οἱ ὁροσειρὲς ποὺ καταλαμβάνονταν. Αὐτὲς ἔπρεπε νὰ προσδιοριστοῦν στοῦ Χάρτη. Στὸ σημεῖο ὅμως αὐτὸ ἔμπαινε μιὰ ἄλλη δυσκολία: ὁ Χάρτης.

Παρ' ὅλο ποὺ ἤμουν μαθητὴς στὶς μεγάλες τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου καὶ ἔπρεπε νὰ ἔχω Χάρτη, ἐν τούτοις, λόγῳ τοῦ πολέμου ὁ Χάρτης ἦταν μεγάλῃ καὶ ἀκριβῇ πολυτέλεια γιὰ μένα, καὶ μάλιστα στοῦ Τεριάχι. Δὲν θυμάμαι ὅμως ἀπὸ ποιά σκουπίδια, εἶχε πέσει στὰ χέρια μου ἓνας Χάρτης τῆς Εὐρώπης, κυριολεκτικὰ κουρελιασμένος. Μὲ μιὰ φιλότιμη προσπάθεια, ὁ Χάρτης αὐτὸς μπαλώθηκε. Δηλαδή, ἐνώθησαν τὰ διάφορα κομμάτια του μὲ λου

ρίδες χαρτί από γραμμένη κόλλα τετραδίου, πού είχαν πασαλειφθῇ μὲ ζυμάρη ἢ καὶ μὲ προζύμι, πού ἦταν τὸ πὸ πρόχειρο εἶδος ἀλευρόκολλας. Μάλιστα, κάπου ἔλλειπε καὶ ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὸν Χάρτη. Αὐτὸ ὅμως ἦταν ἐπουσιῶδες μπροστὰ στὸ γεγονὸς ὅτι εἴχαμε ἐπὶ τέλους ἓνα Χάρτη γιὰ νὰ κάνουμε τὴ δουλειά μας. Μόνο πὸν ἤθελε λίγη προσοχὴ στὸ ξεδίπλωμα καὶ στὸ δίπλωμα. Ἐκεῖ ὅμως ἦταν καὶ ἡ μεγάλη ἀξία του.

Ἀφοῦ διαβάσαμε τὸ Δελτίο Εἰδήσεων, ἀνοίγαμε τὸ Χάρτη πάνω στὸ κρεβάτι, σκούβαμε προσεχτικὰ ἐπάνω του, μὴν τύχη καὶ τὸν ξεσκίσωμε, καὶ ὕστερα τί θὰ κάναμε χωρὶς Χάρτη, καὶ ἀρχίζαμε τὸ ψάξιμο, γιὰ νὰ βροῦμε πὸν ἦταν ἡ πόλη ἢ τὸ ποτάμι πὸν καταλήφθηκε, σύμφωνα μὲ τὰ πολεμικὰ ἀνακοινωθέντα. Ἄν εἴμασταν τυχεροὶ καὶ ἡ συγκεκριμένη πόλη βρισκόνταν στὸ Χάρτη πὸν ἐμεῖς εἴχαμε, τότε τὸ ψάξιμο τελείωνε γρήγορα. Ἄν ὅμως — πρᾶγμα πὸν ἦταν πολὺ φυσικὸ — βρισκόνταν σὲ Χάρτη ἄλλης ἡπείρου, πὸν ἐμεῖς δὲν εἴχαμε, κοπιάζαμε ἀδίκᾳ ἐπὶ ὥρες. Ὅποιος εὗρισκε πρῶτος τὴν πόλη πὸν ζητούσαμε, ξεφώνιζε δυνατὰ:

«Νά την! Ἐδῶ εἶναι». Καὶ ἔδειχνε μὲ τὸ δάχτυλό του τὸ σημεῖο τοῦ Χάρτη πὸν τὴν εἶχε ἀνακαλύψει.

Ἐπεὶτα ἄρχισαν οἱ ὑπολογισμοί, γιὰ νὰ δοῦμε πόσο προχώρησαν καὶ πόσο ὑπεχώρησαν οἱ ἀντίπαλοι, ἀπὸ τὸν καιρὸ πὸν εἴχαμε διαβάσει τὸ προηγούμενο Δελτίο Εἰδήσεων καὶ εἴχαμε ξανακοιτάξει τὸν Χάρτη.

Ἀπὸ τίς πόλεις πὸν ψάχναμε, ἢ πὸν γνωστή μας ἦταν ἡ Βεγγάζη. Τὴν εἴχαν καταλάβει τόσες πολλὲς φορὲς οἱ Ἀγγλοὶ καὶ τὴν εἴχαν ἐγκαταλείψει ἄλλες τόσες, ὥστε τὴν εἴχαμε μάθει ἀπ' ἔξω κι' ἀνακατωτά, ὅπως λένε.

Ἄλλη πόλη πὸν μᾶς ἀπασχολοῦσε ἦταν τὸ Στάλινγκραντ. Ἡ γερμανικὴ ἐπίθεση πρὸς τὴν περιοχὴ τοῦ Καυκάσου καὶ τὸ Στάλινγκραντ ἦταν ἡ πὸν σημαντικὴ πολεμικὴ ἐπιχείρηση τοῦ 1942.

Τὸ 1942! Δύσκολη χρονιά! Εἶχε μπῆ μὲ τὴ μεγάλη πεῖνα στὴν Ἑλλάδα.

Ἀρχὲς τοῦ χρόνου εἶχε ἔρθει ὁ πατέρας ἀπὸ τὰ ξένα. Γιὰ νὰ γλυτώσῃ τὸν θάνατο ἀπὸ τὴν πείνα εἶχε γυρίσει ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὸ χωριό. Καὶ ἀπὸ τότε εἶχε ἀρχίσει γι' αὐτὸν ἡ ἀντίστροφη μέτρηση τοῦ χρόνου, ὅπως λένε. Κάθε μέρα πὸν περνοῦσε ἔπρεπε νὰ τὸν φέρνῃ κοντὰ στὴ μέρα ἐκείνη πὸν θὰ ξανάφευγε γιὰ τὴν Ἀθήνα.

Ἄν νικοῦσαν οἱ Γερμανοὶ στὸ Στάλινγκραντ, ὁ πόλεμος τελείωνε. Ὅποτε κι' αὐτὸς θὰ ἔφευγε γιὰ τὴν Ἀθήνα. Γι' αὐτό, τρέξε νὰ φέρῃς τὸν Χάρτη. Καὶ τὸν μελετούσαμε καὶ ὑπολογίζαμε, σὰν νὰ εἴμαστε τὸ πὸν ἀξιόλογο παράρτημα τοῦ Γερμανικοῦ Ἐπιτελείου. Λίγο ἀκόμα καὶ φθάνει ἡ ἡμέρα τῆς τελικῆς νίκης!

Τὰ πράγματα ὅμως ἦταν δύσκολα καὶ γιὰ τίς δυὸ μεριές, καὶ ἡ νίκη ἀργοῦσε νὰ φανῇ.

Κι ὁ πατέρας μὲ τὸν καιρὸ συνήθισε. Τρία πράγματα γιὰ τὰ ὁποῖα συνήθιζε νὰ λέει ὅτι τὰ ἔκανε χωρὶς νὰ θέλει τώρα τοῦ ἦταν ὄχι μόνον χρήσιμα, ἀλλὰ καὶ σωτήρια. Συχνὰ ἐπανελάμβανε ὅτι, παντρεύτηκε χωρὶς νὰ θέλει, ὅτι ἔχτισε σίτιι χωρὶς νὰ θέλει καὶ ὅτι ἔκανε παιδιὰ χωρὶς νὰ θέλει. Αὐτὸ ἐσήμαινε ὅτι ὅλα αὐτὰ ἔγιναν ὄχι παρὰ τὴ θέλησί του, ἀλλὰ κάτω ἀπὸ τὴν πίεσι τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν περιστάσεων. Νά ὅμως πὸν ὅλα αὐτὰ, γιὰ μιὰ ἔστω φορά, τοῦ ἦταν τόσο χρήσιμα. Μαθημένος νὰ ζῇ ἐπὶ χρόνι ἀργέντης στὰ ξένα, ὅπως τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν Ἑπαιρωτῶν ἐκεῖ, ἐπόμενο ἦταν νὰ ἔχει τίς πα-

ραπάνω αντιλήψεις. Τώρα όμως είχε συμβιβασθῇ με τὶς ἰδέες αὐτὲς καὶ ἀπελάμβανε τὴν οἰκογενειακὴ θαλπωρή.

Ἀρχὸς τοῦ 1943 φούντωσε τὸ ἀντάρτικο. Ὁ πατέρας πῆρε καὶ μιὰ ὑπευθυνότητα στὸ χωριό. Δὲν ἔπαυε ὁμως καὶ τώρα νὰ συνεχίζεται τὸ ἀντίστροφο μέτρημα τοῦ χρόνου καὶ τὸ ξεδίπλωμα τοῦ Χάρτη.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1943 σημειώθηκε ἡ κατάρρευσις τῆς Ἰταλίας. Ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς τροχοὺς τοῦ Ἄξονος εἶχε τσακιστῇ. Τὸ τέλος τοῦ πολέμου ὅπου νᾶναι θὰ φανῇ! Καὶ ὅμως ἀργοῦσε.

Κάθε βράδυ οἱ χωριανοί, σὰν σὲ βουλή, συγκεντρώνονταν κάτω ἀπὸ τὸ Φλαμούρι, στὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ, καὶ ὁ πατέρας τοὺς ἀνέλυε τὴν πολεμικὴ καὶ πολιτικὴ κατάστασι, ποὺ τὴν διάνθιζε μὲ διάφορα ἀνέκδοτα καὶ καλαιμπύρια. Σ' αὐτὰ ἦταν αἰμίμητος. Ἦθελε νὰ πιστεῦν πὼς ἦταν δυνατοὶς ρήτορας, κάτι σὰν τὸν Δημοσθένη ἢ τὸν Ἀρεῖο. Γιατὶ ὅμως ἀπὸ τοὺς ρήτορες τῆς ἐκκλησίας εἶχε προτιμήσῃ τὸν Ἀρεῖο, δὲν μπόρεσα ποτὲ νὰ καταλάβω.

Στὰ καθήκοντά του τώρα προστέθηκε καὶ ἐκεῖνο τοῦ Προέδρου τοῦ Λαϊκοῦ Δικαστηρίου. Νά μιὰ δουλειὰ ποὺ τοῦ πῆγαινε σὰν γάντι. Δὲν ξέρω ὅμως ἂν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα θὰ μπορούσε νὰ τὸ ὑποφέρει, ἂν διαρκοῦσε περισσότερο ἀπ' ὅσο διήρκεσε.

Τὸ 1944 ὁ Αἰζενχάουερ ἐτοιμαζόταν νὰ ἐπιτεθῇ στὴ Νοσηανδία καὶ ὁ Ζούκωφ προχωροῦσε ἀκάθεκτος πρὸς τὸ Βερολῖνο. Νέα ξεδιπλώματα τοῦ Χάρτη καὶ νέες μετρήσεις. Ὅπου νᾶναι ὁ Πόλεμος τελειώνει.

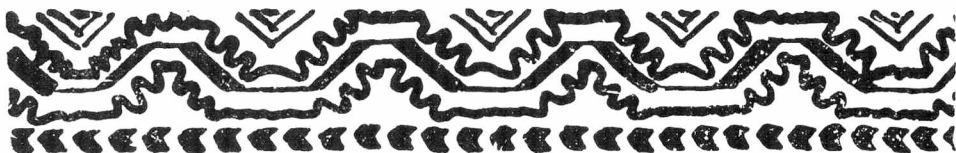
Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1944 οἱ Γερμανοὶ ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ κόσμος ἀνέπνευσε. Μαζὶ καὶ ὁ πατέρας. Τώρα ἔπρεπε νὰ ἀρχίξῃ νὰ ὑπολογίξῃ πὼς θὰ φύγῃ γιὰ τὴν Ἀθήνα. Ἀπάνω ποὺ εἶχε συνηθίσει τὴ ζωὴ στὸ χωριό. Χρειάσθηκε ὅμως ἀκόμα ἕνας χρόνος. Μόνο στὶς 10 Σεπτεμβρίου 1945 ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀθήνα. Ὁ Χάρτης πὰ εἶχε ξεχαστῇ.

Πέρυσι, στὶς 20 Ἰουλίου 1973, ἡμέρα τοῦ πανηγυριοῦ μας, ὅπως ἀπὸ καιρὸ προαισθάνονταν, ὁ πατέρας πέθανε.

Στὸ ἐνεργητικὸ του τί μετράει; Ὅτι ὅσο αὐτὸς ἦταν ὑπεύθυνος στὸ χωριὸ δὲν μάτωσε μύτη.

Ἐφέτος, σὰν πῆγα ξανά στὸ πατρικὸ μας σπίτι, βοῆκα καὶ ξεδίπλωσα τὸν παλὸν μας Χάρτη. Ἔσκυπα ἐπάνω του καὶ τὸν κοίταξα. Αὐτὴ τὴ φορὰ χωρὶς τὸν πατέρα. Ἐψαξα καὶ βρῆκα τὴν πρωτεύουσα τοῦ Γ' Ράιχ, τὸ Βερολῖνο. Ὑστερα ἀπὸ τριάντα χρόνια, τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα πατοῦν ἀκόμα τὸ Βερολῖνο. Ξαναδίπλωσα προσεχτικὰ τὸν Χάρτη. Κατὰ περίεργη σύμπτωση, ἐνῶ τόσα ἄλλα χαρτιά μας εἶχαν χαθῇ, αὐτὸς εἶχε σωθῇ. Καὶ μόνο γι' αὐτὸ ἀξίζε νὰ τὸν προσέξω.

Ἀπὸ τὴν τηλεόρασι τοῦ διπλανοῦ σπιτιοῦ ἀκούγονταν τὸ Δελτίο Εἰδήσεων. Αὐτὴ τὴ φορὰ τὰ γεγονότα συνδέονταν μὲ ἕνα ἄλλο σημεῖο τοῦ Χάρτη, μὲ τὴν ἐλληνικὴ Κύπρο. Δὲν τὸν ξεδίπλωσα ὅμως τὸν Χάρτη. Γιατὶ κάτι τέτοιο δὲν εἶχε πὰ καμμιὰ σημασίαν γιὰ μένα. Ἀφοῦ δὲν συνδέονταν πὰ μὲ τὸ ἀντίστροφο μέτρημα τοῦ χρόνου τῆς φυγῆς τοῦ πατέρα, τῆς φυγῆς γιὰ τὰ ξένα. Ἦμουν κι' ἐγὼ ξενητεμμένος.

ΤΟ ΔΑΧΤΥΛΙΔΙ ΜΕ ΤΟ ΚΕΔΡΟ

(Ταξιδιωτικό)

Πῆρα τὸ Κέδρο τοῦ Λιβάνου
μὲ τὴ μυστικὴ κρύπτη.
Εἶπα νὰ κλείσω μέσα κάτι μικρὸ
ἀπὸ τοῦτον τὸν τόπο.
Μιὰ παλιὰ λέξη «Ίχνατὸν» νὰ ποῦμε,
ποὺ σημαίνει, χαρὰ τοῦ ἡλίου.
Μιὰ καινούργια εἰκόνα.
Τὸν προσφυγικὸ καταυλισμὸ
τῶν Παλαιστινίων.
Μιὰ ἱστορικὴ μνήμη, σπαρμένη
στὰ ἔνδοξα Ἑλληνικὰ ἐρεῖπια
τῆς ἀρχαίας Βίβλου καὶ τοῦ Μπάλμπεκ.
Τὸ θρύλο τοῦ Μεγαλέξανδρου
ὅπως καθρεφτίζεται στὰ ἡλιοτρόπια
καὶ πλανιέται στὴν Ἡλιούπολη.
Τὴν πολύβουη Φοινίκη.
Τῶν λαύρων ἀνέμων τὸ πέρασμα.
«Προορίζεται γιὰ ἄρωμα»
εἶπε ὁ κοσμηματοπώλης.
Τὸ φόρεσα στὸ δάχτυλο
καὶ σφάλισα καλὰ τὴ θερμὴ χειραψία,
μὲ τὴν καρδιὰ αὐτῆς τῆς γῆς,
ποὺ - ὅπως ὅλης τῆς γῆς ἡ καρδιὰ -
πεινάει καὶ διψᾷ
γιὰ μιὰ φέτα γλυκὸ ψωμὶ
κι ἓνα ποτῆρι καθαρὸ νερὸ
ἀπὸ τὸ χέρι τῆς εἰρήνης.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

ΠΕΝΤΕ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

α'

Πετυχημένοι από χθές ως σήμερα,
μέ την ευφράδεια της υπόληψης μέχρι το γόνα,
και με το κοίταγμα, σταυρωμένο σαν αντίστιξη.
Σαν αντίστιξη στο δέλεαρ.
Να χάνεται ή ματιά ανάμεσ' από στίγματα
και να φτάνει στο δέος.

Ἡ ἀλήθεια, εἶναι μόνο τῆς ἀλήθειας
κ' ἑμεῖς, οἱ μόνοι εὐπρεπεῖς,
πού τάχα μπορούμε κάτι νὰ κάνουμε.
Κάτι περισσότερο ἀπ' τὸ κύμα, πού σπάει στοὺς βράχους.
Σαν τὸ ποτάμι νὰ γυρίζει πίσω.

Ἔχουμε τὴ δύναμη νὰ διαλέγουμε στὸν ἔρωτα.
Ὡστόσο, ἐκεῖνα τὰ στίγματα,
πού μᾶς στεριώνουν κάπως,
πού — ὅσο κι ἂν λέμε — τὸ κενό τους εἶναι τὰ ὑπόλοιπα,
κρατοῦν ἀριστοκρατικὰ τὶς ἀποστάσεις.

Ἀπὸ τὴ λάσπη, βγαίνει μόνο ἡ λάσπη.
Κι αὐτὸ τὸ κάτι ἄλλο, παιδεύεται στὸ πλάι της.
Ἡ γεννιέται μὲς ἀπ' τὴ σήψη της.

Ἡ ὁδός, δὲν εἶναι ὁ δρόμος.
Εἶναι, μονάχα, τὸ μεγάλο κόλπο μας.
Εἶναι ἡ δύναμη τοῦ ἐλιγμοῦ,
πού δὲ φτάνει ποτὲ στὴν ἐξέλιξη,
παρά, μονάχα, στὸν ἴδιο τὸν ἐλιγμό.

β'

Κάτω ἀπὸ ἐκείνη τὴ μεγάλη πέτρα, ὑπάρχει τὸ μυστικό.
Λὲς κ' ἡ ἀλήθεια εἶναι μετέωρη στὴ ρύση καὶ τὴ λέξη της.
Λὲς καὶ τὸ χέρι γεννήθηκε,
ν' ἀνοιγοκλείνει, μόνο, τὰ πέντε δάχτυλά του.

Κι ἂν, ὥστόσο,
μπορεῖς νὰ δείχνεις μετὰ τὴν ἄκρη τοῦ ματιοῦ,
ἡ ἀνάγκη τῆς ἀλήθειας καὶ ἡ ἀλήθεια τῆς ἀνάγκης, εἶναι μία.
Μὴν ξεχνᾷς, ὅμως, πὼς ἡ αἴσθησις τῆς βροχῆς δὲν εἶναι τὸ νερό,
μὰ ἓνα βρεγμένο κεφάλι γιὰ τὴ σκέψη του.
Μὰ τὸ νερὸ μὲ τὰ χίλια πρόσωπα,
εἶναι, μόνο, τ' ὄνειρο τῆς δίψας.

Τὸ λοιπόν,
σκέψου ἕναν ἵππο μ' ἀνθρώπινα ἐντόσθια,
ἢ μ' ἀνθρώπινα ἐγκεφαλικά κέντρα.

Κάτω ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ μεγάλα μάτια, ὑπάρχει ἡ ἔλξη.
Καὶ στροβιλίζεται τριγύρω τους ἡ ἀντίσταση.
Κύκλοι μαῦροι, μ' ἀτέλειωτα τρίγωνα πληγῶν.
Δὲν καταλαβαίνω τὴν ἀπόσταση τῶν δύο κύκλων,
νὰ τὴ λέμε ἀγώνα.
Αἰῶνες, τώρα, μ' ὅλη τὴ διάβρωση τῆς ἐλπίδας,
παραμένει ἀμετάκλητα τὸ ἴδιο διάστημα.
Δὲν καταλαβαίνω τὴ σχισμὴ τῶν τριγώνων,
νὰ τὴ λέμε τέλος.
Αἰῶνες, τώρα, μ' ὅλη τὴν ἐλπίδα τῆς σκέψης,
παραμένει διαρροή.

Τὸ λοιπόν;
Τό λοιπόν, κάτω ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ μυστικό,
ὑπάρχει μιὰ μεγάλη πέτρα.
Κ' ἑκατομμύρια χέρια,
μὲ φαγωμένες τίς φάλαγγες.

Υ'

Μόλις ποὺ διακρίνεις μιὰ γαλήνια θλίψη στὰ μάτια.
Καὶ παιδεύεις τὴ ρίζα, ν' ἀποχτήσεις τὴν ἐρώτηση.
Αὐτὴ ἡ λέξη,
αὐτὴ, ποὺ σοῦ διαφεύγει ἀπ' τὴν πρώτη στιγμή,
κρατάει τὴ σημασίᾳ της, ξεχωριστὰ ἀπ' τὸν ἥχο.
Μυστικά κι ἀπ' τὸ ἴδιο τὸ σύμβολο.

Τὸ μάταιο χάνεται στὸ συγκεκριμένο.
Καὶ ἡ σύγκριση ἀρχίζει τὸ παιχνίδι της,
ἀπ' τὴν ὥρα ποὺ θὰ ξεφωνίσεις ἕναν ἀλλιότικο ρυθμό.

Τὸ χαρούμενο δὲ γίνεται χαρά.
Τόσα χρόνια,
ἢ ἴδια ἀλήθεια καὶ τὸ ἴδιο ψέμα της,
γεφυρώνουν τίς λέξεις.
Στριμώχνεται, ὅπως - ὅπως, ἡ εἰκόνα στ' ὀπτικό μας νεῦρο
καὶ τὸ νυστέρι τῆς διάβρωσης, χαράζει τὸν ὀρίζοντα σταυρωτά.

Μιὰ γαλήνια θλίψη στῇ διάκριση.
Καὶ στίς κόγχες τῶν ματιῶν, μιὰ ὑπεύθυνη θέση γιὰ τὸ νερό,
ν' ἀποστεριώνει τὴν αἴσθηση.

Θ'

Τόσα καὶ τόσα πολυγραφημένα χαρτιά,
ποὺ γίνονται κατακτήσεις μιᾶς ἀνέλπιστης ἐλπίδας.
Πλαγιαστὰ - ὀριζόντια - ὁλόρθια.

Νὰ συνθέτουν τοὺς κύβους.
Νὰ χαράζουν τὶς φυγές.
Νὰ σημαδεύουν τὸ μεταίχμιο τῆς ἀλλαγῆς.

Θὰ τὸ μπορέσεις τελικά,
αὐτὸ πὺν ἡ πρώτη ἐντύπωση ἀποφεύγει νὰ ἐρμηνεύσει.
Θὰ τὸ προσπελάσεις τελικά.
Σὰν τριλογία πληγῆς πὺν κλείνει.

Ὅσο κι ἂν εἴμαστε περήφανοι,
ἡ πιθαμὴ μας δορίζει μόνο δυὸ δάχτυλα.
Αὕτη εἶναι ἡ ἀλήθεια,
ὅπως καὶ ἡ τελευταία φρίκη, πὺν δὲν εἰπώθηκε ποτέ.
Κι ἂν μὲ τὴ μοιραία αὕτη ὑπόθεση,
πὺν χαρακτηρίζει τὸ πρόστυχο στόμα,
λειτουργήσῃ ὁ δρόμος, σὰν κάποιο ξετύλιγμα κόμπου,
ἡ ἐρώτηση θὰ χαθεῖ στὴν ἴδια τῆς τὴν ἀπορία.

Θὰ τὸ μπορέσεις τελικά,
αὐτὸ πὺν ἡ πρώτη ἐντύπωση ἀποφεύγει νὰ ἐρμηνεύσει.
Θὰ τὸ προσπελάσεις τελικά.
Σὰν τριλογία πληγῆς πὺν κλείνει.

Ε'

Καλύτερα πὺν χάνεσαι στὸ πλῆθος.
Ὅχι πὼς ἡ διάκριση εἶναι τὸ πρῶτο πὺν ἔμαθες,
μῆτε πὼς τ' ἀρνητικὸ τῆς ἐπαφῆς
εἶναι περισσότερο εὐλύγιστο.
Νά, ἔτσι: Γιατί εἶναι τὸ πιὸ τίμιο σκηνικό.
Γιατὶ δὲν ὑπάρχει αὐτὸ πὺν πρέπει νὰ ξέρεις.
Μιὰ καὶ τὸ φῶς,
δὲν εἶναι φῶς, ἀπ' τὴ στιγμή πὺν περνάει τὸ γυαλί.
Μιὰ καὶ τ' ἀνώοιο, ὠρίμασε,
μὲ τὴ στοιχειοθέτηση τῆς λέξης του.

Καλύτερα πὺν χάνεσαι στὸ πλῆθος
κι ἀφήνεις νὰ διαλέγει γιὰ σένα ἡ φυγή.
Οἱ ἀπροσάρμοστες ἀκίδες βρίσκουν τὴ ρίζα τους,
σ' ἓνα πυκνότερο μέγεθος.
Καὶ ξεφεύγει τὸ τέλος ἀπ' τὴ βαρύτητα,
σὰν μιὰ σκέψη πὺν δὲ χρειάζεται νὰ γεννηθεῖ.
Ὅπως τὸ ἄγνωστο πὺν παραμένει γιὰ πάντα κύκλος.

Καλύτερα πὺν χάνεσαι στὸ πλῆθος.
Ἡ τραγικὴ ἀλήθεια,
δὲν εἶναι ἡ ἀφετηρία πὺν βημάτισε μὲ τὴν πλησμονή,
ἀλλὰ τὸ βῆμα πὺν ξεκίνησε μόνο του.

ΛΕΟΝΤΟΣ Ι. ΜΕΛΑ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΧΡΗΣΤΟΠΟΥΛΟ

Γιὰ τὸν Χρηστόπουλο, ποὺ γράφτηκαν πολλὰ, θὰ ἐπαναλάβουμε καὶ μεῖς ὀλίγα. Ὅσο γιὰ τὴν ὀρθογραφία τοῦ ἐπωνύμου του, παραθέτουμε τὴν ἴδια τὴν ὑπογραφή του

Φανασιος Χρησιων

Ἡ Πίνδος, ποὺ χωρίζει τὴν Ἠπειρο ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Μακεδονία, ἐνώνει κιόλας αὐτὲς τὲς περιοχές. Ἡ θεόρατὴ αὐτὴ ραχοκοκκαλιὰ μὲ τὲς πανύψηλες κορφές μοιράζει τὲς βουνοπλαγιές της ἀνάμεσα στὲς δυὸ ἀδελφές, τὴν Ἠπειρο καὶ τὴ Μακεδονία. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀδιανόητο γιὰτὶ νὰ μοιάζουν τόσο οἱ Ἠπειρώτες μὲ τοὺς Δυτικο-Μακεδόνες. Ἐπιγαμίες ἀπὸ χιλιάδες χρόνια πρὶν ἔβαλαν γεροὺς δεσμοὺς ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς λαοὺς. Παράδειγμα καὶ ἡ Ἠπειρώτισσα πριγκήπισσα, ἡ Ὀλυμπιάς, ποὺ παντρεύτηκε τὸν Φίλιππο τὸν Μακεδόνα καὶ καρπὸς τοὺς ἦταν ὁ Ἠπειρωτο-Μακεδόνας Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας. Ἀλλὰ καὶ στὰ χρόνια μας δὲν σκοτώθηκε ὁ Παῦλος Μελάς, ὁ Ἠπειρώτης αὐτός, γιὰ τὴ Μακεδονία; Ἀπειρα εἶναι τὰ παραδείγματα, ποὺ συνδέουν τοὺς Ἠπειρώτες μὲ τοὺς Μακεδόνες.

Ἔτσι ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Πίνδου ξεπήδησαν οἱ Ἠπειρώτες ποιηταί, ὁ Βηλαρᾶς, ὁ Ζαλοκώστας κι ὁ Κρυστάλλης κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ τῆς ἴδιας βουνοσειρᾶς ὁ Χρηστόπουλος. Δὲν μᾶς κάνει ὅμως μονάχα ἡ γειτονία γιὰ νὰ γράψουμε γι' αὐτὸν τὸν Μακεδόνα. Μᾶς ἐμπνέει καὶ κάτι πρὸς ὕψηλό. Εἶναι ὁ ποιητὴς αὐτός, ποὺ ὑψῆξε ὁ πρωτοπόρος τῆς νεώτερης Ἑλληνικῆς ποιήσεως. Εἶναι αὐτὸ ποὺ πρέπει νὰ τονίσουμε καὶ νὰ τοῦ ἀναγνωρισθῇ. Νὰ τί γράφει ὁ Ν. Πάικολος, ποὺ ἐξέδωσε στὸ Παρίσι τὸ 1841 τὴν νέα ἔκδοσι τῶν νεανικῶν ποιημάτων τοῦ Χρηστόπουλου:

«Μεταξὺ τῶν πεπαιδευμένων Ἑλλήνων, πρῶτος ὁ Χριστόπουλος μᾶς ἔδειξε τὴν ἀληθὴ ποίησιν καὶ ἐμόρφωσε τὴν ποιητικὴν γλῶσσαν μας».

Οἱ Φαναριῶτες συνεχίζουν νὰ συστηματικοποιοῦν τὴν ἐπίδοσί τους στὴν ποίησι. Ἔτσι στὸ τέλος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνα ὁ Ἀλέξ. Μαυροκορδάτος μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὁ ἀντιπροσωπευτικώτερος τῆς Φαναριώτικης ποιήσεως. Ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὴν Φαναριώτικη ποίησι, ποὺ κυριαρχοῦσε τότε, εἶναι καὶ οἱ ποιηταί, οἱ στιχοπλόκοι, ὅπως οἱ Διονύσιος Φωτεινός, Γ. Ρουσιάδης, Περδικάρης, Μεγδάνης, Σακελλάριος, Χρηστόπουλος. Ἀπ' αὐτοὺς ὁ Ἀθανάσιος Χρηστόπουλος θεωρήθηκε ὁ μεγάλος τῆς γενιάς.

Ὁ Ἀθανάσιος Χρηστόπουλος γεννήθηκε στὴν Καστοριά τὸ 1772 καὶ σύμφωνα μὲ ἄλλες πηγές τὸ 1771. Πέθανε στὸ Βουκουρέστι στὲς 19 Ἰανουαρίου 1847. Ὁ πατέρας του ἦταν ἱερέας καὶ ὀνομαζόταν Ἰωάννης Χρήστου, ποὺ ὁ Ἀθανάσιος μετὰτρεψε σὲ Χρηστόπουλος γιὰ νὰ μείνῃ ἔτσι γνωστὸς στὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Ἀπὸ τὸ ἐπώνυμο τοῦ πατέρα του παρασύρθηκε ἕνας Ρουμᾶνος καὶ στὴ νεκρολογία του τὸν ἀνέφερε μὲ τὸ ὄνομα Χρήστου ἀντὶ Ἀθανάσιος.

Σάν ἐπακολούθημα τῶν Ὀρλωφικῶν σταμάτησαν τὰ σχολεῖα, ἔκλεισαν οἱ ἐκκλησίες κι ἔφυγαν ἀπὸ τὴν αἰτία τῆς τρομοκρατίας καὶ τῶν ταραχῶν ὅλοι οἱ Καστοριανοί. Σ' αὐτὰ τὰ γεγονότα μποροῦμε νὰ προσθέσουμε πὼς ὁ πατέρας τοῦ ποιητοῦ, ἀκολουθώντας τὸ μεγάλο μεταναστευτικὸ ρεῦμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπὸ τὴ Μακεδονία καὶ τὴν Ἡπειρο στὶς παραδοχάθειες Ἡγεμονίες καὶ τὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη, ἐγκατέλειψε κι αὐτὸς τὴν Καστοριά γιὰ νὰ ἐγκατασταθῇ στὸ Βουκουρέστι μὲ τὴ γυναίκα του καὶ τὰ παιδιά του, τὸν Ἀθανάσιο καὶ τὸν μικρότερο Κυριάκο, πού διακρίθηκε κι αὐτὸς σάν νομομαθὴς στὴν αὐλὴ τοῦ Καρατζᾶ. Ἀς μὴ ξεχνοῦμε, πὼς στὰ χρόνια αὐτὰ οἱ ἡμιανεξάρτητες ἡγεμονίες τῆς Μολδαβίας καὶ τῆς Βλαχίας γνωρίζουν μεγάλη ἀκμή. Μακρυνὰ ἀπὸ τὸν καταθλιπτικὸ ζυγὸ τῶν Τούρκων καὶ μὲ τὴ φωτισμένη, τίς πιὸ πολλές φορές, προστασία τῶν Φαναριωτῶν ἡγεμόνων, ὁ πλοῦτος τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων ἔχει ὁδηγήσει σὲ μιὰ ἀναπάντεχη πνευματικὴ ἀνθησι.

Ἡ ποίησι τοῦ Χρηστόπουλου πού ἀναπτύχθηκε στὸ Φαναριώτικο περιβάλλον, εἶναι ποίησι αὐλική, ἐπίπλαστη καὶ ἐλαφρά. Γιὰ τὴ χάρι, τοὺς ἀπλοὺς καὶ εὐχερεῖς ρυθμούς της, τὸ εὐνόητο καὶ χωρὶς ἀξιώσεις περιεχόμενὸ της θαυμάστηκε καὶ διαβάστηκε μὲ ἀπληστία σ' ὅλο τὸ δέκατο ἔνατο αἰῶνα. Κανένας Ἑλληνας ποιητὴς δὲν θὰ μποροῦσε νὰ καυχηθῇ γιὰ ἑννέα ἐκδόσεις τοῦ ἔργου του ὅσο ζοῦσε γιὰ μιὰ περίοδο τριάντα ἐτῶν δηλαδὴ ἀπὸ τὸ 1811 α' ἐκδοσὴ ὡς τὸ 1841. Σήμερα ἔχει σημασία σάν πρώτη ἀπαρχὴ τῆς ἔντεχνης νεοελληνικῆς ποιήσεως.

Νέος Ἀνακρέων ἀποκαλεῖται ὁ Χρηστόπουλος, ὁ δοξασμένος ποιητὴς, μὲ τὸν πολιτισμὸ του, τὴν ἐπιμέλειά του καὶ τὴν ἀπλότητά του. Ὁ Χρηστόπουλος γεννήθηκε ποιητὴς, ἔνωσε μέσα του τὴ λαχτάρα τοῦ λόγου, τὸν πόθο τῆς φυσικῆς ζωῆς, πού τὴν στερήθηκε μικρός. Ἐκανε ὅ,τι δὲν εἶχαν κάνει οἱ προγενέστεροί του. Ἐδειξε ποιῆς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι οἱ προϋποθέσεις γιὰ τὸ λυρισμὸ ἄλλοι τίς πραγματοποιοῦσαν. Ἀλλωστε δίπλα στὸ ποιητικὸ του ἔργο ἔχει νὰ παρουσιάσῃ καὶ ἄφθονη πεζογραφικὴ παραγωγή, πού κάνει πιὸ ἐκδηλὴ τὴ λογιόσύνη του. Ἀσχολήθηκε μὲ ἄλλα γλωσσικὰ θέματα, ἔξω ἀπὸ τὴν Γραμματικὴ του, μὲ θέματα ἱστορικά, θέματα τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας καὶ ἄλλα καθαρὰ πολιτικά.

Ὁ Ἰάκωβος Πολυλᾶς συγκρίνει τὸ Χρηστόπουλο μὲ τὸν Βηλαρά:

«Ποιητὴς ὁ πρώτος, τεχνικώτερος στιχουργὸς ὁ δεύτερος. Ποιητὴς ὁ Χρηστόπουλος, μὲ μιὰ διάθεσι ἐλαφρὰ καὶ ἐλευθέρια· τεχνικώτερος στιχουργὸς ὁ Βηλαράς ἀπασχολημένος μὲ τὴν τεχνικὴ καλλιέργεια τοῦ λόγου καὶ τοῦ στίχου, ὅπως τίς ἔχει διαπλάσει ὁ ἑλληνικὸς λαός. Ὁ Βηλαράς εὐτύχησε νὰ ζήσῃ μακρυνὰ ἀπὸ τὰ νοθευμένα κοσμοπολιτικὰ κέντρα τοῦ φαναριωτισμοῦ. Ἐξῆσε ἀδιάκοπη ἐπαφὴ μὲ τίς πιὸ γνήσιες ἐκδηλώσεις τοῦ λαϊκοῦ μας πολιτισμοῦ καὶ μὲ τὴ ζωντανὴ μας γλωσσικὴ μας παράδοσι. Ἀντίθετα ὁ Χρηστόπουλος ἐπηρεασμένος, ὅπως εἶπαμε, ἀπὸ τὰ φαναριώτικα κοσμοπολιτικὰ κέντρα ὅπου ζοῦσε ἔφτιαχνε στίχους καμωμένους νὰ γοητεύουν τίς Φαναριώτισσες...».

Θὰ μᾶς συγχωρεθῇ, γιατί κάναμε τὴν παραπάνω παρέμβασι, ἀλλὰ εἶναι κάτι πού βρήκαμε.

Ὁ Χρηστόπουλος ἐπιδόθηκε καὶ στὸ μεταφραστικὸ ἔργο. Ἔτσι μετᾶφρασε τὸ Α τῆς «Ἰλιάδος», τρεῖς ὥδες τῆς Σαπφούς καὶ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο (βιβλ. Ι 8—11 καὶ 17—23).

Τὸ φιλολογικὸ ἔργο τοῦ Χρηστόπουλου συνίσταται ἀπὸ πραγματεῖες γλωσσικές, κριτικὲς καὶ φιλολογικές. Ὁπαδὸς τῆς λαλούμενης γλώσσας εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸν Νεόφυτο Δούκα, τὸν Βούλγαρη καὶ τὸν Κοραῖ. Ἐξέδωκε τὸ 1805, τὴν «Γραμματικὴ τῆς Αἰολοδωρικῆς ἢ τῆς ὁμιλουμένης τωρινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσας». Σύμφωνα μὲ τὸν Χρηστόπουλ ο «ἡ γλώσσα ἀνήκει εἰς τὴν ὁλότητα τοῦ λαοῦ καὶ σάν ζῶν ὁργανισμὸς ἐξελίσσεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασι ἀναγκαίων ὁρων ὅπως εἶναι ὁ καιρὸς, αἱ περιστάσεις, ἡ ἀνάγκη καὶ τὰ παρόμοια. Αἰῶνια δὲν κάμνουν ἄλλο οἱ ἀπόγονοι πάρεξ ν' ἀλ-

λάζουν και να μετασχηματίζουν την γλώσσαν τῶν προγόνων τους. Οὕτω και ἡ σήμερον λαλουμένη γλώσσα τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἐξέλιξις ἐκ τῆς ἀρχαίας, ὅπως και αὕτη ἐκ τῆς ἀρχαιοτέρας της. Τὴν γλώσσαν κανονίζει ἥσυχια και ἀνεπαίσθητα με τὸν καιρὸν μόνον ἢ συνήθεια. Διὰ τοῦτο πᾶσα ἐκ τῶν ἑξω ἐπέμβασις, ὅπως ἡ τοῦ Κοραῖ εἶναι αὐθαίρετος και καταδικαστέα. Χυδαῖαι και εὐγενεῖς γλώσσαι δὲν ὑπάρχουν και ἡ γλώσσα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ δὲν εἶναι βάρβαρος, ὅπως δὲν εἶναι εὐγενής και ἡ ἀττική, ἀφοῦ και αὕτη ἐλαλεῖτο ὑπ' ἀνθρώπων και κατὰ τὸν Πλάτωνα εἶχε και ξένα στοιχεῖα, φρυγικὰς λέξεις κ.λπ....».

Και ἐξακολουθεῖ:

«Τὸ γένος, τονίζει ὁ Χρηστόπουλος, ἔχει γλώσσαν ἀξιόλογον και θαυμαστὴν τὴν ὁποῖαν θεωρώντας τὴν ἀπαθῶς και με μάτι φιλοσοφικὸν εἰς ἔκφρασιν και ἀνάπτυξιν τῶν ιδεῶν μας, τὴν εὗρισκω και ὁμαλὴν κα εὐλύγιστον και ἔχοντας δύναμιν και φύσιν νὰ ἐκφράσῃ και ν' ἀναπτύξῃ κάθε λογῆς ιδεάν και δὲν τὴν ἀλλάζω και τὴν προτιμῶ ἀπ' ὅλαις διὰ τὰ τόσα της χαρίσματα».

Ἡ θεωρία του εἶχε μεγάλη διάδοσι ἀκόμα και στὰ χρόνια τοῦ Γ. Ν. Χατζιδάκη, ἀλλὰ πρόσωπα ἀρμόδια, ὅπως ὁ Ἀθ. Ψαλίδας τὴν εἶχαν καταδικάσει και ὁ ἴδιος ὁ Χρηστόπουλος γρήγορα τὴν ἀπαρνήθηκε. Στὰ γεροντικά του «Ἑλληνικά Ἀρχαιολογήματα» θὰ τονίσῃ τὴν ἄμεση ἐξάρτησι τῆς Νέας Ἑλληνικῆς ἀπὸ τὴν Ἀρχαία, ἀλλὰ δὲν θὰ ἐπιμείνῃ πιά στὴν παράξενη θεωρία, ὅτι ἡ σημερινὴ ὁμιλούμενη γλώσσα εἶναι κράμα δύο ζωντανῶν ἀρχαίων διαλέκτων τῆς Αἰολικῆς και τῆς Δωρικῆς. Περισσότερο ὅμως θὰ στηρίξῃ τὴν προτίμησί του με τὸ προσωπικὸ του παράδειγμα. Σχετίζεται με τοὺς δημοτικιστικοὺς κύκλους τῶν Φαναριωτῶν, ἀλληλογραφεῖ με τὸν Ἀθ. Ψαλίδα γιὰ τὴ γλώσσα και ἐπαινεῖ τὸν Ἰ. Βηλαρά, ἀσπάζεται ἀκόμα και τὴ φωνητικὴ του ὀρθογραφία. Γράφει στὸν Ψαλίδα, ὅπως στὴν παρατιθέμενη ἐπιστολή του:

«Τὰ ἔκαμα αὐτὰ ὅλα διὰ νὰ δείξω μόνον τὴν ἁρμονίαν τῆς γλώσσας μας».

Μεγάλῃ φιλολογικῇ ἐργασίᾳ τοῦ Χρηστόπουλου ἀποτελοῦσε ἡ μελέτη «περὶ ποιητικῆς», ποὺ ὅμως δὲν διασώθηκε.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἐπιστημονικὸ ἔργο τοῦ Χρηστόπουλου, συνίσταται ἀπὸ πολιτειολογικὰς μελέτες και τῆς νομοθεσίας. Νομοθετικὸν και πολιτειολογικὸν ἐνδιαφέροντος εἶναι τὸ βιβλίο τοῦ Χρηστόπουλου, ποὺ ἐπιγράφεται «Πολιτικά Παράλληλα». Πολιτειολογικὸν και κοινωνιολογικὸν περιεχομένου εἶναι τὸ ἔργον, ποὺ σώζεται «Πολιτικὰ σοφίσματα», ποὺ τὸ χειρόγραφό του εἶναι ἀκόμα ἀνέκδοτο.

Ἡ γλώσσα τοῦ Χρηστόπουλου εἶναι μιὰ στρωτὴ δημοτικὴ κι ἀπὸ τὴν ἀποψὶ αὕτη ἡ θέσι του εἶναι σημαντικὴ στὰ γράμματά μας.

Στὰ λυρικά ἔργα τοῦ Ἰάκωβου Ρέζου Ραγκαβῆ διακρίνεται συχνὰ ἡ ἐπίδραση τοῦ Χρηστόπουλου. Στὰ πρῶτα ἐπίσης ποιήματα τοῦ Η. Τανταλίδου (1818—1876) φανερώνεται ἔντονῃ ἡ ἐπίδραση τοῦ Χρηστόπουλου.

Στὰ Σούτσεια, ποὺ ὁ Ἡπειρώτης Κ. Ἀσώπιος (1825—1872) εἶναι ὁ κύριος ἀνῆξις ὁ μόνος συντάκτης τιμᾶται ὁ Χρηστόπουλος, ὁ Βηλαράς και Σολωμός.

Ὁ ἡγεμόνας Ἀλέξανδρος Μουρούζης τίμησε τὸ Χρηστόπουλο με τὸ αὐλικὸ ἀξίωμα τοῦ «Καμινάρη». Τὸ 1812 προσλήφθηκε στὴν αὐλὴ τοῦ ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Ἰ. Καρατζᾶ και ἀργότερα ὁ Χρηστόπουλος προήχθηκε στὸ ἀρχοντικὸ ἀξίωμα τοῦ «Ἀρχοντος Μεγάλου Λογοθέτου».

Ὁ Χρηστόπουλος ἦταν ἐνθερμος πατριώτης. Κατηχήθηκε Φιλικὸς τὸ 1819 (πιθανότατα στὸ Σιμίνι). Τὸν ἴδιο χρόνο κατηχήθηκε και ὁ ἀδελφός του Κυριακός. Ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντη στάλθηκε ὁ Ἀθανάσιος στὶς παραμονές τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, σὰν Ἀπόστολος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας στὰ Ἐπτάνησα και διέμεινε περὶ τοὺς δύο μῆνες στὴ Ζάκυνθο, χωρὶς νὰ ξέρομε ποιά ἦταν ἡ δραστηριότητά του. Ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο ἔστειλε ἐπιστολὴ στὸν Ἀθ. Ψαλίδα με ἡμερομηνία 25 Ἰουνίου (1820), γράφοντάς του πὼς σκεπτόταν νὰ πάῃ στὰ Γιάννινα τὸν Ὀκτώβριο και ἀνάμεσα σὲ

άλλα του έγραφε, πώς βρισκόταν στη Ζάκυνθο «από Βλαχίας δι' Ευρώπης έλθών χάριν περιηγήσεως».

Ο Χρηστόπουλος είχε ένα μονάκριβο παιδί, που είχε γεννηθῆ τὸ 1818. Όσο γιὰ τ' ὄνομά του ἀναγράφεται ἀπὸ ὅλους τοὺς βιογράφους του, πὼς ὀνομαζόταν Ἰωάννης. Καὶ ἦταν φυσικό, γιατί αὐτὸ ἦταν τὸ ὄνομα τοῦ πάππου τοῦ Παπα - Ἰωάννου Χρήστου καὶ σύμφωνα μὲ τὰ Ἑλληνικά παραδοσιακά ἔπρεπε νὰ τοῦ δοθῇ τὸ ὄνομα τοῦ πάππου του. Ἀπὸ τίς ἔρευνες ὁμως πού κάναμε καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ ὅ,τι μᾶς εἶπε ὁ τρισεγγονός του Rady Scarlat Arion πὺ διαμένει οἰκογενειακῶς στὴν Ἀθήνα, ἀποδεικνύεται, πὼς τὸ Ἰωάννης δὲν εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ γιου τοῦ Ἀθανασίου. Σ' αὐτὸ παρασύρθηκαν φαίνεται, ὅσοι τὸ ἀνέγραψαν, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ πάππου. Τὸ ὄνομα λοιπὸν τοῦ γιου τοῦ ποιητοῦ, ὅπως ἐξακριβώσαμε, εἶναι «Στέφανος».

Στὸν τόπο μας δὲν διαφυλάσσεται ἡ παλαιότης τῶν οἰκογενειῶν. Σ' αὐτὸ συνέτεινε καὶ ἡ σκλαδιά, πὺ λόγῳ κι' αὐτῆς τῆς αἰτίας δὲν ὑπάρχουν ἀρχεῖα. Τὸ γενεαλογικὸ δέντρο κάθε ἀνθρώπου, ὅσο ἀσήμαντο κι' ἂν εἶναι, ἔχει ἀξία γι' αὐτὸν τὸν ἴδιο. Θὰ εὔρη ἀνάμεσα στοὺς προγόνους του προτερήματα καὶ ἐλαττώματα, θὰ εὔρη τάλαντα, ροπές, θὰ ἐξηγήσῃ τίς δικές του κλίσεις καὶ τῶν παιδιῶν του. Τὸ γενεαλογικὸ δέντρο ἔχει ρίζες βυθισμένες στὰ βάθη τῶν αἰώνων. Ἡ ἐξέτασή τους εἶναι ἀναμφισβήτητα χρήσιμη. Ἀλλὰ καὶ τὸ γνωστὸ ἀξίωμα τῆς λαϊκῆς σοφίας λέγει «πάρε ἀνθρώπο ἀπ' ἀνθρώπους καὶ σκυλὶ ἀπὸ μαντρί». Ἀλλὰ τὰ ἱστορικά τῶν προγόνων εἶναι αὐτὰ τὰ ἴδια ἡ ἱστορία τοῦ τόπου. Γιὰ μᾶς ἰδιαίτερα τοὺς Ἠπειρώτες ἔχουν μεγαλύτερη σπουδαιότητα, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψιν μας, πὼς ἡ Ἠπειρος εἶναι πιθανὸν ἡ περιοχὴ ἐκείνη τῆς πατρίδας μας, πὺ γιὰ πολλὰς περιόδους λείπουν οἱ ἱστορικὲς πηγές.

Ο Ἀθανάσιος Χρηστόπουλος τὸ 1812 ἔλαβε τὸν τίτλο εὐγενείας «Comis», πὺ εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς τίτλους τῶν Βογιάρων τῆς Ρουμανίας. (Οἱ Βογιάροι ἦταν μιὰ τάξη εὐγενῶν στὴ Ρωσία καὶ Ρουμανία). Ὀνομάστηκε τότε Διευθυντῆς τοῦ Ὑπουργείου ἐξωτερικῶν τῆς Βλαχίας στὸ Βουκουρέστι.

Τὸ 1829 ὀνομάστηκε Λογοθέτης τῶν ξένων.

Τὸ 1839 Ἀναπληρωτῆς τοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου.

Τὸ 1840 Μέλος τοῦ Ἐφετείου.

Τὸ 1841 Πρόεδρος τοῦ Ἐφετείου.

Μὲ τόσους τίτλους καὶ ἀξιώματα στὴν ἐποχὴ μάλιστα ἐκείνη καὶ μὲ τὴ μεγάλη του ἐργατικότητα, γιὰ πολλὰ δὲ χρόνια, ὅπως εἶπαμε, στίς αὐλές τοῦ Ἀλεξάνδρου Μουρούζη καὶ Ι. Καρατζᾶ, κατῴρθωσε νὰ δημιουργήσῃ ὁ Ἀθανάσιος Χρηστόπουλος ἀξιόλογη περιουσία καὶ νὰ κληροδοτήσῃ στὸ γιὸ του Στέφανο μιὰ πολὺ μεγάλη ἀγροτική ἰδιοκτησία στὴν ἐπαρχία τῆς Βλάχας, στὰ Νοτιο - Δυτικὰ τοῦ Βουκουρεστίου.

Ἀγνωστο παραμένει τὸ ὄνομα τῆς γυναίκας τοῦ ποιητοῦ, πὺ φαίνεται εἶχε πεθάνει πρὶν ἀπὸ ἐκεῖνον, γιατί δὲν παρευρισκόταν στὴν κηδεῖα του.

Ο Στέφανος εἶχε τέσσαρες γιουτοὺς καὶ μιὰ θυγατέρα: τοὺς Βασίλειο, Γεώργιο, τὴν Ἑλένη καὶ τοὺς Ἀλέξανδρο καὶ Πέτρο. Βλέπουμε καὶ ἐδῶ, πὼς ὁ Στέφανος σὲ κανένα γιὸ του δὲν δίδει τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του, πὺ στὸ κάτω τῆς γραφῆς ἦταν καὶ ὁ Ἀθανάσιος Χρηστόπουλος.

Ἀπόγονοι ἀπὸ ἀρρενογονία τοῦ ποιητοῦ βρίσκονται στὴ ζωὴ καὶ σήμερα στὴ Ρουμανία ἀπὸ τὸν ἕγγονο τοῦ ποιητοῦ καὶ μικρότερο γιὸ τοῦ Στέφανου, τὸ Πέτρο, ὁ ὁποῖος εἶχε ἓνα γιὸ, τὸν Ἰωάννη καὶ ὁ τελευταῖος αὐτὸς τὸν Πέτρο ἢ Πετράκη. Γιὸς τοῦ Πετράκη εἶναι ὁ μὲ ρουμανικὸ ὄνομα Μίχνεα. Οἱ δύο τελευταῖοι αὐτοὶ ἀπόγονοι τοῦ Ἀθαν. Χρηστοπούλου, ὁ Πετράκης καὶ ὁ Μίχνεα, ζοῦν στὴ Ρουμανία καὶ εἶναι γνωστοὶ μὲ τὸ ἐπώνυμο Christopol.

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΟΙ ΝΕΕΣ ΣΧΟΛΕΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πρὶν ἀπὸ δέκα χρόνια, ὅταν ἰδρύθηκε ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ στὰ Γιάννινα, ὅλοι, ἐπίσημοι καὶ ἀνεπίσημοι, ἔβλεπαν τὴ Σχολὴ αὐτὴ σὰν τὴν ἀρχὴ γιὰ τὴν ἀνάδειξη ἐνὸς Πανεπιστημίου, ποὺ θὰ περιελάμβανε, ἂν ὄχι ὅλες, πάντως πολλὲς ἀνώτατες Σχολὲς μέσα σὲ δέκα, τὸ πολὺ, χρόνια, σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψη ὧλων, σύμφωνα μὲ τὶς ἀνάγκες τοῦ τόπου, μὲ τὴ φυσικὴ θέση τῶν Γιαννίνων, ποὺ εἶναι τὸ γεωγραφικὸ καὶ πολιτιστικὸ κέντρο τῆς Βορειοδυτικῆς Ἑλλάδας.

Πέρασαν ὅμως δέκα χρόνια καὶ στὸ διάστημα αὐτὸ προσετέθη μόνο ἡ Φυσικομαθηματικὴ Σχολή.

Τὸ περασμένο καλοκαίρι ἔγινε κατάρθεση τοῦ θεμέλιου λίθου γιὰ τὴν οἰκοδόμηση τοῦ πρώτου Πανεπιστημιακοῦ κτηρίου στὸ χῶρο τῆς Πανεπιστημιούπολης, στὴ Ντουρούτη. Τότε ἀκριβῶς ἐξηγγέλθη ἀπὸ τὸν ἀρμόδιο Ὑπουργὸ τῆς Παιδείας, παρουσία καὶ ἄλλων Κυβερνητικῶν παραγόντων, ἡ ἔδρυσή τῆς Νομικῆς καὶ τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς. Ἔχομε πληροφορηθῇ ὅτι τὸ Προεδρικὸ Διάταγμα γιὰ τὴν ἔδρυσή τῆς μιᾶς ἀπ' αὐτὲς εἶχε φτάσει στὸ Ἐθνικὸ Τυπογραφεῖο καὶ τὸ Διάταγμα γιὰ τὴν ἄλλη βρισκόταν στὸ γραφεῖο τοῦ Προέδρου, ὅταν τὰ γεγονότα ποὺ ἀκολούθησαν ἔφεραν τὴν ἀναβολή.

Τὰ Διατάγματα ἔτοιμα βρίσκονται στὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας, στὸ γραφεῖο τοῦ Ὑπουργοῦ. Δὲν χρειάζονται παρὰ τὴν ἐκ νέου τυπικὴ ἔγκριση τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν. Νομίζομε ὅτι οἱ μόνιμοι παράγοντες τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, ποὺ γνωρίζουν λεπτομερῶς τὸ ζήτημα, ὀφείλουν νὰ τὸ προωθήσουν καὶ νὰ φέρουν σὲ πέρας τὴν ὅλη διαδικασίαν, ποὺ ἀπαιτεῖται ἕως τῆ δημιουργίας. Ὅταν θὰ ἔχωμε Βουλὴ καὶ ὅταν θὰ ὑπάρχουν βουλευταὶ Ἑπειρώτες, θ' ἀπαιτήσωμε ἀπ' αὐτοὺς νὰ πράξουν τὸ πᾶν, ὥστε κάτι, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιθυμίες ὧλων τῶν Ἑπειρωτῶν λίγο πρὶν, νὰ γίνῃ ὅπως δήποτε τώρα ποὺ καὶ οἱ συνθήκες τοῦ ὁμαλοῦ πολιτικοῦ βίου ἔχουν ἐξασφαλισθῇ καὶ ὁ τρόπος προχωρεῖ πρὸς μιὰ καλύτερη αὐριό.

Τὰ ἀναφερθέντα Διατάγματα προέβλεπαν τὴ λειτουργία τῆς μιᾶς τουλάχιστον Σχολῆς ἀπὸ τὸ Ἀκαδημαϊκὸ ἔτος 1975—1976. Ἔως τότε θὰ εἶναι ἔτοιμο τὸ κτήριο στὴ Ντουρούτη γιὰ τὴν ἄνετη φοίτηση τῶν πρωτοετῶν καὶ ἐν τῷ μεταξύ θὰ συνεχισθῇ ἡ ὁλοκληρώσή του. Ἀλλὰ καὶ μέσα στὴν πόλιν εἶναι δυνατό — καὶ ἔχουν γίνεи συνεννοήσεις — νὰ παραχωρηθῇ τὸ Ὀρφανοτροφεῖο Γεωργίου Σταύρου, ἀφοῦ γίνουν σ' αὐτὸ ὠρισμένες ἐπισκευές. Στὸ κτήριο τοῦ Ὀρφανοτροφείου Γεωργίου Σταύρου εἶναι δυνατό νὰ λειτουργήσῃ ἄνετα μιὰ ὁλόκληρη Σχολή.

Ὁμολογοῦμε ὅτι ὑπάρχει καὶ τὸ πρόβλημα στέγης τῶν φοιτητῶν. Ἀλλὰ χρίζονται ἤδη οἰκοδομικὰ συγκροτήματα τοῦ «Οἴκου τοῦ Φοιτητοῦ» ἀπὸ τὸ Ἐθνικὸ Ἰδρυμα κοντὰ στὸ Πανεπιστήμιο, ἡ δὲ ἀτομικὴ πρωτοβουλία θὰ βοηθήσῃ κατὰ πολὺ μὲ τὴν ἐντατικὴ οἰκοδόμηση διαρκῶς νέων πολυκατοικιῶν, ἡ ὁποία συνεχίζεται μὲ γοργὸ ρυθμὸ.

Ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση, τοὺς τοπικοὺς παράγοντες καὶ ἀπὸ τοὺς γνωστοὺς πολιτευομένους, ποὺ θὰ μᾶς ἀντιπροσωπεύσουν αὐριό στὸ Κοινοβούλιο, ἀναμένομε τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τῆς δραστηριότητάς των.

Εἶναι ἓνα πρόβλημα ποὺ γρήγορα πρέπει νὰ βρῇ τὴ λύση του.

ΔΗΜ. Β. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΙΔΡΥΜΑ ΚΑΙ Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΕΠΑΡΧΙΑ

Τὸ Ἐθνικὸν Ἰδρυμα ἔχει προγραμματίσει μιὰ δραστηριότητα εὐρύτερης κίνησης, γιὰ τὴν ὑποδοήθησιν τῆς πνευματικῆς ζωῆς στὴν ἐπαρχία. Ὁ σκοπὸς αὐτὸς εἶναι φανερός, τόσο ἀπ' τὶς διερευνήσεις ποὺ πραγματοποιοῦν ἀρμόδιοι παράγοντες, ὅσο κι' ἀπὸ ὑπεύθυνες πληροφορίες. Ἔτσι, πιστεύομε πὼς τοποθετεῖται, γιὰ μιὰ διαπίστωση καὶ γιὰ μιὰ πρώτη ἀρχὴ ἔρευνας, τὸ πρόβλημα τῆς πολιτιστικῆς καὶ πνευματικῆς πραγματικότητος στὴν ἑλληνικὴ ἐπαρχία. Γι' αὐτό, αὐτὴ ἡ προσπάθεια θὰ πρέπει νὰ ξεκινήσῃ καὶ μὲ τὴν γνώμη, ὅχι μόνο τῶν εἰδικῶν φορέων τοῦ Ἰδρυματος, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς ἐπαρχίας. Ὑπάρχουν — ἔστω καὶ μετρημένοι, πολλὰς φορὲς —, οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι, ποὺ ζοῦν καὶ ποὺ πάσχουν νὰ κρατηθοῦν καὶ νὰ δημιουργήσουν στὸν τόπο τους μιὰ νέα ἐποχὴ, ποὺ μποροῦν νὰ βοηθήσουν γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν μιᾶς παρόμοιας πρωτοβουλίας. Καὶ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς, ποὺ ἀποτελοῦν τὴν ἔκφραση καὶ τὴν δυνατότητα τῆς κάθε περιοχῆς, θὰ πρέπει νὰ ὑπολογίζῃ ὡς δυνάμεις καὶ ὡς ἐγγύηση. Εἰδικότερα, γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἐπαρχία, εἶναι ἀκόμα δυνατὴ ἡ διαφύλαξις τῆς φυσιογνωμίας ἀπ' τὴν παράδοση καὶ ἀπ' τὴν σύνδεση τῆς ζωῆς μὲ τὶς ιδιαίτερες συνθήκες τῆς ἐπαρχίας. Σήμερα, μάλιστα, ποὺ τὰ μέσα ἐπικοινωνίας εἶναι τὸ ἴδιο ἀναπτυγμένα σὲ ὁλόκληρῃ τῇ χώρᾳ, ὑπάρχει δυνατότητα νὰ ἀξιοποιηθοῦν, ὅλες αὐτὲς οἱ δυνάμεις, γιὰ τὴν γενικώτερη ἀνύψωση τῆς μορφωτικῆς στάθμης τῆς ἐπαρχίας, πρᾶγμα ποὺ θὰ δημιουργήσῃ, παράλληλα, καὶ τὸ ἀπαραίτητο κλίμα γιὰ τὴν συγκράτησιν τῶν πνευματικῶν δυνάμεων ἀπ' τὴν ἰσχυρὴ ὥθησιν τῆς μετανάστευσης στὴν Ἀθήνα. Ἡ προσπάθεια, συνεπῶς, ποὺ κάνει τὸ Ἐθνικὸν Ἰδρυμα, εἶναι ὄντως μιὰ θαυμάσια πράξις, ἓνα ξεκίνημα ποὺ θὰ ἐπιτύχῃ σημαντικὰ πράγματα σ' αὐτὸν τὸν κρίσιμο τομέα γιὰ τὴν ἀντοχὴ τῆς σύγχρονης ἐπαρχίας καὶ γενικώτερα γιὰ τὴν ἑλληνικότητα στὴν πνευματικὴ μας ζωὴ. Γιατὶ, ἀναντίρρητα, αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ δώσει ἡ ἀποχρωματισμένη ζωὴ τῆς πρωτεύουσας.

“ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΕΣΤΙΑ,, ΚΑΙ “ΛΑΡΙΣΑΪΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ,,

Ἡ «Θεσσαλικὴ Ἑστία» ποὺ ἐκδίδει καὶ διευθύνει ὁ γνωστὸς λογοτέχνης καὶ διανοούμενος Μιχάλης Σταφυλᾶς, εἶναι ἀπ' τὰ καλύτερα περιοδικὰ τοῦ εἶδος τοῦ καὶ συγκεντρώνει, σὲ εὐρύτερη κλίμακα, ἐνδιαφέρον κι' ἐκτίμησι. Τὸ γεγονός αὐτό, δίνει στὴν πρωτεύουσα τῆς Θεσσαλίας τὴν δυνατότητα γιὰ μιὰ δυναμικὴ παρουσία στὸν πνευματικὸ μας χῶρο καὶ συμβάλλει στὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπαρχίας. Ἔτσι, παρὰ τὶς δυσκολίες καὶ τὴν ἀπογοήτευσιν ποὺ δοκιμάζουν οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι τῆς ἐπαρχίας, δημιουργοῦνται — ἔστω καὶ ἀραιὰ — οἱ φωτεινὲς ἐκείνες ἐστίες, ποὺ παρέχουν ἓνα ἔδαφος καὶ ποὺ δίνουν ἓνα κλίμα γιὰ τὴν ἀνάσχεσιν τῆς ἀποψίλωσης ἀπ' τὰ ζωντανὰ στοιχεῖα τῶν ἐπαρχιακῶν πόλεων. Γιατὶ, εἶναι πρᾶγμα σημαντικό, εἶναι ἴσως ἡρωϊκὸ νὰ ἀγωνίζεται κανεὶς στὸν τόπο μας, κάτω ἀπ' τὸ ἀσήκωτο βάρος τῆς οἰκονομικῆς ἀνεπάρκειας, γιὰ νὰ κρατήσῃ ἓνα σοβαρὸ περιοδικό, ποὺ δὲν ἀκολουθεῖ τὸ νόμο τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως.

Ἀξίειπαὶν καὶ σημαντικὴ εἶναι κι' ἡ προσπάθεια τῆς Λογοτεχνικῆς Ὁμάδας Λαρίσης, μιὰ μοναδικὴ πρωτοβουλία νέων πνευματικῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἐκδίδει ἓνα ἀξιόλογο περιοδικό, «Τὰ Λαρισαῖκά Γράμματα» μὲ τὴν διεύθυνσιν τοῦ λογοτέχνη Γ. Ζημανίτη. Πρόκειται γιὰ μιὰ συλλογικὴ κίνησιν, ποὺ ἔχει δώσει καρποὺς καὶ ποὺ ἀποτελεῖ ἓνα σημαντικό κεφάλαιο στὴν πνευματικὴ ἐπαρχία. Γιατὶ, τόσο μὲ τὴν τακτικὴ ἔκφρασιν καὶ εὐρύτερην γνωριμίαν καὶ ἐπαφὴν, ποὺ προσφέρουν, σ' ἓνα σοβαρὸ καὶ ἀξιόλογο ποιοτικὸ ἐπίπεδο τὰ «Λαρισαῖκά Γράμματα», ὅσο καὶ ἡ παρουσία τῆς Λ.Ο. σὲ ὁμαδικὰ ἐκδόσεις τῶν μελῶν της, δημιουργοῦν προϋποθέσεις γιὰ μιὰ νέα περίοδο πνευματικῆς ἀνάπτυξης τῆς ἐπαρχίας. Γι' αὐτό, θὰ πρέπει νὰ τονιστεῖ κι' ἐδῶ, τὸ ἴδιο ὅπως καὶ παραπάνω, ὁ ἡρωϊσμός καὶ ἡ ἀγάπη γιὰ τὸν τόπο, ποὺ ἔχουν αὐτὲς οἱ θαυμάσιες προσπάθειες. Καὶ νὰ μὴν ἀφήνονται μόνες καὶ ἀβοήθητες.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ:

Σ π ύ ρ ο υ Κ ο κ κ ί ν η: «ΣΤΟΜΑ ΘΑΝΑΤΟΥ», ποιήματα, 'Αθήνα 1972

‘Ο κ. Σ.Κ. πρωτοεμφανίστηκε στὰ γράμματα μας τὸ 1956 μὲ τὴν ποιητικὴ συλλογὴ «‘Ο δρόμος τῆς Πατρίδος μας». Ἀπὸ τότε ἀκολούθησε μία γόνιμη, συνεπῆ καὶ συνεχὴ δραστηριότητα καὶ καρποφορία σὲ ποικίλες πνευματικὲς περιοχές: τὴν ἱστοριοδοξία, τὴ διδλιθοθηκονομία, τὸ δοκίμιο, τὴν ἀνθολόγηση λογοτεχνικῶν κειμένων κι’ ἀκόμη τὴν ἐκδοσιὰ διαφόρων περιοδικῶν. Εἰδικώτερα στὸν τομέα τῆς ποιήσεως, μετὰ τὴν πρώτη του ἐργασία στίχων, πού ἀναφέραμε παραπάνω, ἐδημοσίευσε τὶς ἐξῆς συλλογές: «Ἡλιοι μὲ κόκκινους καὶ μπλὲ σπόρους», τὸ 1957, «Ροδόκηπος» τὸ 1958, «Ἡ πολιτεία μὲ τοὺς ἀνθρώπους» τὸ 1960, «Ποιήματα», ἐκλογὴ ἀπὸ τῆ δεκαετίας 1954—64, τὸ 1965.

Ἡ τωρινὴ του δουλειά, μία στοχαστικὴ ἀναζήτησις, μιὰ θέασις πρὸς τὸν ἄδηλον ὀρίζοντα τοῦ Θανάτου, πρὸς τὸν ὀρίζοντα αὐτοῦ τοῦ δρόμου κι’ αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἀλλαγῆς τῶν πραγμάτων, κι’ ἀκόμη μιὰ ἐμβάθυνσις — καὶ μιὰ ἀπόπειρα ἐξηγήσεως — σὲ ὅ,τι μπορούμε νὰ ὀνομάσουμε προσφορὰ καὶ κέρδος ζωῆς, συνιστᾷ ὅπως δὴποτε ἓνα βῆμα πρὸς τὰ ἐμπρὸς στὴν καλλιτεχνικὴ του πορεία καὶ ἀποτελεῖ ἓνα παρόν, πού δὲ στερεῖται σημασίας καὶ μιὰ μαρτυρία θετικὴ στὸν χώρο τοῦ σημερινοῦ ποιητικοῦ μας ἐκφράζεσθαι. Κατῶρθωσε ὁ κ. Κ. νὰ κλείσει μέσα σὲ στίχους ἄσφογους τεχνικά, μέσα σὲ εἰκόνες μὲ ζωὴ, σὲ ὥραιες παρομοιώσεις, μέσα σὲ μιὰ γραφὴ βαθεῖα καλλιεργημένη καὶ σὲ ἓνα ὕφος κομψὸ ἐν πολλοῖς καὶ πυκνὸ, συχνὰ ἐπιγραμματικὸ καὶ καλλιπεπὲς, τὶς σκέψεις καὶ τοὺς στοχασμοὺς του γιὰ τὴν ἀνθρώπινη διάρκεια, γιὰ τὴν ἐλπίδα πού μᾶς προσφέρει ἐπάνω ἐδῶ ἡ πρόκλησις μιᾶς περιπέτειας γεμάτης γοητευτικὲς ἀντιθέσεις, γεμάτης χαρὰ ἀλλὰ καὶ λύπη, καὶ γιὰ τὸν τρόπο ἀντιμετωπίσεως τοῦ θανάτου, πού περικλείεται στὴ φύση κάθε ἐμβίου πλάσματος, σὰ μιὸ μοιραῖα καὶ ἀναπόφευκτη προοπτικὴ τῆς ὑπάρξεώς του. ‘Ο χρόνος εἶναι ἡ ἐκ-

φραση αὐτοῦ τοῦ ὀδυνηροῦ πεπρωμένου τῆς ζωῆς, ὥστόσο ὅμως ἡ τελευταία μᾶς περιμένει πάντα ὁμορφῇ, δημιουργήσιμῃ καὶ φωτεινῇ, γνωστῇ μὰ κατὰ βάθος ἀκατανόητῃ. Τούτῃ ἡ ὄρασις τοῦ Κ. δίνει στοὺς στίχους τῆς συλλογῆς μιὰν αἴσθησις αἰσιοδοξίας, καὶ κάνει σχετικῶς ἐλαφρὴ τὴν κάπως βαρεῖα ἀτμόσφαιρα, πού ἀναδίδεται ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου. Τὰ ὑπαριθμοῦν: ΙΥ, Υ, ΥΙΙ, ΙΧ, ΧΙ, ΧΙΙΙ, ΧΥ, ΧΥΙΙ καὶ ΧΧ κομμάτια εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη μας, τὰ σπουδαιότερα τῆς ἐργασίας αὐτῆς τοῦ π. Θὰ ἐπιθυμούσαμε μόνο νὰ ἀναφερθούμε στὸ ἐξῆς: ἡ ἀφαιρετικὴ τάσις, πού διέπει ἐν γένει τὸ κείμενον καὶ ἡ μέχρις ἐνὸς σημείου σκοτεινὴ κάπως γραφὴ μὲ τὴν παρεμβολὴ πολλῶν συμβόλων μὴ καθαρῶν καὶ διαφόρων ἄλλων παρεμφερῶν τέτοιων σχημάτων, εὐνοοῦν τὴν ἐπικράτησις σὲ ἀρκετὰ μέρη τοῦ βιβλίου ἐνὸς κλίματος ὀσφαρείας καὶ παρεμποδίζουν κατὰ συνέπειαν τὴν πλήρη ἐσωτερικὴ ἐπικοινωνία τοῦ ἀναγνώστη μὲ τὸ κείμενον τοῦτο.

Ι. Παπαδημητρίου: «ΠΕΝΤΑΤΕΥΧΟΣ», ποιήματα, 'Αθήνα 1970

Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ πού ἐρχόμαστε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴν ποίησις τοῦ κ. Ι.Π. Καὶ ἄλλοτε διαβάσαμε στίχους του δημοσιευμένους κατὰ καιροὺς σὲ διάφορα λογοτεχνικά περιοδικὰ καὶ εἴχαμε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπισημάνουμε ἐκεῖ τὰ γνωρίσματα τῆς ἰδιότυπης, ὄντως, γραφῆς του: τὸν ἀπροσποίητο καὶ εἰλικρινῆ συναισθηματισμὸ του, τὴ ζωντανὴν παραστατικότητά, τὴ γλωσσικὴ εὐγένεια, τὸν ἔρρυθμο καὶ μουσικὸ του στίχο καὶ προπάντων τὸ ζεστὸ καὶ ἀβρὸ εὐχάριστο ὕφος του. Ὁ ἄνθρωπος καθαρὰ προσωπικὸς, βρισκόμενον πέρα ἀπὸ τὰ κοινὰ καὶ τὰ τετριμμένα, τὰ ἄμορφα καὶ πλαστὰ γραψίματα τῆς ἐπιφανείας τῶν «ποιητῶν» τῶν ἄτεχνων ἡμερῶν μας. Ἀκόμη δὲ κάποια πνευματικὴ καὶ στόχασις πρὸς ἓνα διανοητὸν ὀρίζοντα ἐξιδανικευμένου ἀνθρωπισμοῦ καὶ πρὸς ἓναν ὑπερούσιο κόσμον, ἀφθαρτο καὶ τέλειον, ὅπου, μακρυνὰ ἀπὸ τῆ δόλια, ἀπατηλὴ καὶ πρόσκαιρῃ φύσιν τῶν αἰσθήσεων

ὁ ἄνθρωπος θρῖσκει τὸν ἔσχατο καὶ ἀληθινὸ προορισμὸν του. Ἡ παροῦσα του ἐργασία κρατεῖ ὅλα τοῦτα τὰ χαρακτηριστικά, πού, — κατὰ τὴ γνώμη μας — σηματοδοτοῦν τὴν ποιήσιν του. Ἐπίσης, ἕναν ἥρεμο καὶ ἀγνὸ ρωμαντισμό, πὺ εἶναι διάχυτος σ' ὅλο τὸ κείμενο καὶ κάποια πηγαία καὶ ἄδολη φυσιολατρικὴ διάθεση. Μειονεκτήματα τοῦ βιβλίου, ἕνας πλατυσμός, γενικά, στὸ λόγο του, μὰ χαλάρωση, κάποια ὄχι καὶ πολὺ σπάνια χρῆση ἀδόκιμων καὶ κοινοτοπικῶν ἐκφράσεων, καθὼς καὶ μὴ τάση πρὸς μίαν ὑπερβολικὴ καὶ συχνὴ ἠθικολογία. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ στὸ περιεχόμενό του, τὸ βιβλίο του εἶναι ἕνας μέγας θαυμασμός τοῦ π. πρὸς τὴν τοῦ παντὸς Κτίστη καὶ τὴν Κτίση, ἕνας ὕμνος πρὸς τὸν Πατέρα θεο καὶ τὸ ὑπέρολαμπρο τοῦτο κατασκευάσμα — τὸν ἀτελείωτο κόσμον, πὺ μᾶς περιβάλλει — τοῦ ὁποῖου ὁ ἄνθρωπος τὴν ἐπιφάνεια μόνον δύναται νὰ κατανοήσῃ. Καθὼς ἐνατενίζει ὅλα τοῦτα, σκέφτεται μὲ πίκρα πόσο ἡ πολιτισμένη κοινωνία εἶναι βυθισμένη στὴν ἔχθρα καὶ τὴν ἄγνοια καὶ πόσο συνεχῶς παρεκβαίνει ἀπὸ κείνο πὺ ἔχει καθῆκον πάντα νὰ πρᾶττει καὶ νὰ στοχάζεται. Ὅσοτόσο, ἐνδόμυχα πιστεύει ὅτι μπορεῖ νὰ παραμεριστεῖ ἡ κακία καὶ τὰ ἄγρια πάθη, πὺ μᾶς δυναστεύουν καὶ μέσα σὲ μὴ εἰλικρινῇ προσπάθεια, ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀνανήψῃ γιὰ τὸ καλὸ τῆς ψυχῆς του καὶ τοῦ συνόλου. Μερικὰ ἀπὸ τὰ ὠραία ποιήματα τῆς συλλογῆς, εἶναι τῶν σελίδων: 12, 23, 34, 35, 80 καὶ 100.

Β. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

Στέλιου Κάστανου Μέδικου: «ΛΥΠΗΤΕΡΟ ΚΑΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ» — «ΑΙ ΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ»

Μία ἰδιότυπη ποίηση, πὺ δίνεται μὲ τὴν λυρικὴ διάθεση τῶν εἰκόνων καὶ τῶν λέξεων καὶ πὺ ἔχει ἕνα ὑποβλητικὸ τόνο βιβλικῆς ὑπόμνησης, δίνει ὁ κ. Στ. Κάστανος Μέδικος, ὡς προσωπικὴ εἰσφορά του, στὰ σύγχρονα γράμματά μας. Καὶ αὐτὴ ἡ ποί-

ηση μὲ τὸν μονόλογο ἐνὸς χριστιανοῦ ἀναχωρητῆ, φέρνει μέσα τῆς ἕναν ἡμερωμένο λόγο καὶ ἕναν εὐρύτερο στοχασμό, κάτω ἀπὸναν ὁρίζοντα καὶ πάνω σ' ἕνα ὑπόστροφμα τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Γι' αὐτὸ, τὰ ποιήματα (στὸ πρῶτο βιβλίο) εἶναι διαποτισμένα μὲ τὴν ἀτμόσφαιρα κάποιας ἀόριστης ὑπαρξιακῆς ὁμορφιάς, πὺ κρατᾷ καὶ τὴν ἥρεμία ἀπὸ τὴν ἀλήθεια γιὰ τὸν ἀνθρώπινον χῶρο. Εἶναι ποίηση βαθειά, πὺ γίνεται μὲ τὶς λέξεις τῆς προστευχῆς, χωρὶς κραυγές καὶ χρώματα, γιὰ νὰ φέρῃ ἕνα μήνυμα καὶ μίαν ἀναζήτηση, μὲ βάση τὴν ζωὴ καὶ τὶς δυνατότητες γιὰ κάποια θεώρηση πρὸς ἀπ' τὴν ξεπερασμένη μορφὴ τῆς. Ἔτσι, κοντὰ στὴν φιλοσοφικὴ στάση τοῦ ποιητῆ, συντελεῖται καὶ μὴ ὀργανικὴ ἀνασύνταξη τῆς συνηθισμένης ἔκφρασης, πὺ διατηρεῖται ἀκόμη καὶ στὰ δοκίμια τοῦ Στ. Κ. Μ., στὸ ἄλλο βιβλίο του («Αἱ βάσεις τῆς ἀριστοκρατίας τοῦ πνεύματος») ὅπου κινεῖται μὲ μεγάλη εὐχέρεια. Στὸ δοκίμιον τοῦτο, πὺ ἀποτελεῖ μίαν ἀποτίμηση καὶ ἕνα συμπέρασμα ἀπὸ σημαντικὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς μας, φαίνεται καθαρὰ ὁ ὀπλισμός, ἡ φυσικὴ εὐαισθησία καὶ ἡ τολμηρὴ σκέψη, πὺ διαθέτει ὁ συγγραφέας. Κι' ἀκόμη τὸ ἴδιο ἐνδεικτικὸν γιὰ τὴν ἱκανότητές του στὸν τομέα τοῦτο, εἶναι ἡ διεύθυνσις καὶ ἡ ποιητικὴ διάθεση, πὺ διασώζεται στὴν συντηρητικὴ καὶ πολλὰς φορὲς, καθαρεύουσα γλώσσα του. Πιστεύουμε πὺς ὁ κ. Στ. Κ. Μέδικος εἶναι μὴ ἀπὸ τὶς ἀξιόλογες πνευματικὰς παρουσίες στὰ σύγχρονα γράμματά μας.

Π. Α. Σινοπούλου: «ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΙΗΣΗ», Ἀθήνα, 1974

Ἕνα πολὺ ἐνδιαφέρον δοκίμιον γιὰ τὴν οὐσία καὶ τὴν μορφὴ, πὺ παίρνει ἡ σύγχρονη ποίηση ὡς ἔκφραση τῆς ἐποχῆς μας τούτης, μᾶς δίνει ὁ Π. Α. Σινόπουλος, βασισμένο πάνω σ' ἕναν ἐπιστημονικὸ πρόβληματισμό, πὺ ἀνταποκρίνεται σὲ τὶς ἀξιώσεις τῶν διανοουμένων. Πρόκειται γιὰ μὴ ἐργασία, πὺ ἀναπτύσσεται σὲ διαστάσεις οἰκουμενικῆς θεώρησης καὶ πὺ,

μέσα στην σύγχυση και στις αντικρουόμενες απόψεις του αιώνα τούτου, έρχεται να προσφέρει μιὰ συγκροτημένη σκέψη και μιὰ οργανωμένη επιστημονική έρευνα. 'Ακόμα, στο δοκίμιο του Π.Α. Σινόπουλου, εκτός από την ευρύτητα, υπάρχει και συμμετοχή του συγγραφέα και ποιητή, πράγμα που δίνει, κοντά στ' άλλα, και μιὰ πνοή θερμού λόγου και ποιητικής διάθεσης.

Ή Α δ α μ. Σ τ. 'Ανεστίδης: «ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ» (υπομνήματα), τόμοι Α' και Β', 'Αθήνα, 1973 και 1974

Στόν τομέα της διδασκαλίας της νεοελληνικής γραμματείας στην Μέση Παιδεία, που αποτελεί έναν από τους βασικούς παράγοντες για την δημιουργία εκείνων των προϋποθέσεων που θα στηρίξουν την πνευματική προαγωγή του τόπου μας και την ανήρωση ειδικότερα του μορφωτικού επιπέδου του λαού, ή εργασία τούτη του 'Αδαμ. 'Ανεστίδη αποτελεί, όχι μόνον ένα μοναδικό ίσως βοήθημα, αλλά και μιὰ ξεχωρισμένη ειδικά ανθολόγηση αντιπροσωπευτικών κειμένων. Μέσα στις 1.412 σελίδες των δύο αυτών τόμων, συγκεντρώθηκαν κείμενα απ' όλες τις περιόδους της ελληνικής γραμματείας, διαλεγμένα με κριτήρια φιλολογικής και λογοτεχνικής αξιολόγησης και συγκροτήθηκαν με μεθοδολογική διάταξη και με κριτική ανάλυση σε ξεχωριστά κεφάλαια, πλαισιωμένα με ειδική εισαγωγή, για τον κάθε συγγραφέα, με λεξιλόγιο, με βιβλιογραφική αναφορά και, γενικά, με όλα εκείνα τα στοιχεία που προσφέρουν το πλήρως και την αφομοίωση ανθολογούμενων κειμένων. 'Ετσι, προσφέρεται για μιὰ καλύτερη έποπτεία και για μιάν αφομοίωση, σε βάθος, ενώ δίνει μαζί και όλα τα σχετικά στοιχεία για μιάν άρτια και ουσιαστική σπουδή και διδασκαλία. 'Η εργασία συμπληρώνεται με πίνακες ειδικών παραπομπών λεξιλογίου και με αναλυτικά ερωτήρια που κάνουν εύκολη και μεθοδική την χρησιμοποίησή της σε δλόκληρη την έκταση και των δύο πολυσέλιδων τόμων.

Για να γίνει αυτό το έργο, εκτός από τον μόχθο και την ενήμερωση, χρειάστηκε ακόμη ή φιλολογική κατάρτιση, ή κριτική σκέψη και ή καλλιιεργημένη έκφραση, προσόντα που τὰ διαθέτει ό 'Αδάμ 'Ανεστίδης και ως φιλόλογος και ως διανοούμενος. Γι' αυτό, ή προσφορά του, στην σχετική βιβλιογραφία μας, πρέπει να είναι πολύτιμη, ιδιαίτερα για τους φιλόλογους που διδάσκουν.

Β α σ ί λ η Τ σ ι ά τ η: «ΣΑΝ ΓΙΑ ΤΡΟΙ» (διηγήματα), 'Αθήνα, 1972

'Η πεζογραφία του Βασ. Τσιάτη, που την παρουσιάσαμε και πρόπερσι απ' τις ίδιες τούτες στήλες, κρατάει την συγκίνηση και την γεύση από την άνοθευτη ζωή, που δέν απαλλοτριώθηκε από την πίεση της ουδετερότητας στις μεγάλες πόλεις. 'Αναμνήσεις από την παιδική ηλικία, πρόσωπα φορτωμένα με την παράδοση, ή γοητεία του ένανθρωπισμένου τοπίου της γενέθλιας γής, όλα αυτά μαζί με την έμπειρία απ' την μορφή της ζωής στην σύγχρονη πόλη, δίνουν την ατμόσφαιρα και την βιοθεωρία που έχουν τὰ διηγήματα του Βασ. Τσιάτη. Και με την άδοση συγκίνηση, που άγγίζει την ψυχή, κρατάει ακόμα μιὰ ποίηση και έναν λόγο, καλοδουλεμένο και άπλό, που κάνει τὰ κείμενα να έχουν την ζωντάνια και τον άέρα απ' την συμμετοχή του συγγραφέα. Γι' αυτό, τὰ διηγήματά του, με την έντονη νοσταλγία και με την άναζητηση των αξιών που δίνουν περιεχόμενο στην ανθρώπινη ζωή, είναι μιὰ συνάντηση με τον οικείο κόσμο, που τόσο έχουμε ανάγκη στην εποχή τούτη. Πρόκειται για μιὰ πεζογραφία που φέρνει τον άναγνώστη πιο κοντά στις ρίζες του και, για τον λόγο αυτόν, είναι άξιαγάπητη.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Δ η μ ή τ ρ η Β α σ ι λ ε ι ά δ η: «ΟΔΟΙΠΟΡΙΑ ΣΤΙΣ ΜΟΡΦΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΥΦΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ»

Λόγος παχνός σμυλεμένος με της Τέχνης την αίσθηση. Εικόνα συναρπαστική κι' ά-

φτιασίδωτη πού απομονώνει και προβάλλει τη ζεστασιά του θέματος και τη συγκρότηση του δημιουργού της. Ένα ακόμη δημιουργήμα της λεπτής, καλλιεργημένης, και πεισματικά ερευνητικής φυσιογνωμίας του αρχιτέκτονα Δημήτρη Βασιλειάδη. Μετά την περίφημη «Θεώρηση της αϊγαιοπελαγίτικης αρχιτεκτονικής υπό άνήσυχη όπτική γωνία», πού μέσα σέ ενα χρόνο κυκλοφόρησε σέ τρείς εκδόσεις, έρχονται τούτα τά δύο ποικίλά του νά συμπληρώσουν και νά έπεκτείνουν τίς αίσθητικές έμπειρίες του διαλεχτού αρχιτέκτονα και στοχαστή. Ή πολύπλευρη δραστηριότητά του στόν αρχιτεκτονικό τομέα, ή παροχή της γνώμη του, οί θαυμαστές μελέτες και ή θετικότητα της κρίσης του, καλύπτονται τώρα μέ τό άπαύγασμα τών αισθητικών του έμπειριών σέ τούτο τό βιβλίο. Στή «Θεώρηση...» μάς δίνει μιά πρωτογνώριστη όψη της αρχιτεκτονικής του άρχιπελάγου, στήν «Όδοποιρία στόν έλληνικό χώρο», συνεχίζει αυτήν την προσφορά, πλαταίνοντας την θεματογραφικά και δίνοντας την εñκαιρία στόν άναγνώστη νά γνωρίσει σέ βάθος τη γραφικότητα, τό ύφος και τη μορφή άλλων περιοχών, τό ίδιο σημαντικό και άκτινοβόλον. Ό Δημήτρης Βασιλειάδης δέν είναι μόνο αρχιτέκτονας, σχεδιαστής, λογοτέχνης και άριστος φωτογράφος. Είναι ή άγρυπνη συνείδηση της ωραότητας του ελληνικού χώρου και ό συμπυκνωμένος συνδυασμός τών πιο πάνω ιδιοτήτων, πού στή δική του πνευματική συγκρότηση, παίρνουν ξεχωριστή διάσταση.

«Σέ τούτο τό όδοιπορικό — γράφει ό ίδιος — τό Αϊγείο και τή νησιά του θά είναι ή πρώτη συνάντηση. Μερικές στεριανές ελληνικές πολιτείες και κάτι παράξενα τοπία, ή δεύτερη. Μιά αναζήτηση και μιά περιπλάνηση στούς τετελεσμένους άττικούς λόφους στόν περίγυρο της Άκρόπολης, ή τρίτη».

Μιά πρώτη ματιά νά ρίξεις στίς σελίδες του βιβλίου θά σαγηνευτείς. Ή γενικότερη εμφάνισή του, ή προσεχτική ελιδοποίηση, ή εικόνα και ό λόγος πού έναρμονίζονται σφιχτοδεμένοι, ή ποίηση τών φωτογραφικών τίτλων, είναι όλα στοιχεία πού μορφοποιούν την έκδοση και της δίνουν αθύπαρ-

κτη ύπόσταση. Δουλειά όλα του ίδιου του συγγραφέα. Ζεστασιά και μεράκι, καμμός και φλόγα ψυχής. Κι' ύστερα νά σεργιανίσεις στούς χώρους πού παρουσιάζει. Νά γνωρίζεις τίς σελίδες, κι' άπ' τη μιά έκπληξη νά πέφτεις στήν άλλη. Εικόνα φωτογραφική πού βλέπει μακρυνά και βαθειά, πού άναζητά την αλήθεια και τό πάθος. Άρχιτεκτονικό σχέδιο πού σέ μπάζει στή ψυχή του θέματος. Κοιμάτια της πατρίδας πού ή ματιά του άνίδεου, τά προσπερνά, ένώ ό συγγραφέας, μέ τό δικό του μάτι, τά ανακαλύπτει, τά αξιολογεί αισθητικά και τά προβάλλει. Κι' έχει πολλά νά σου πει για όλα τούτα τά δημιουργήματα της φυσικής και της ανθρώπινης παρουσίας. Ό,τι τό μάτι δέν βλέπει, τό διαισθάνεται ή ψυχή πού πάλλει για τό χτίσμα, τη μορφή και τη γαλήνη του χώρου. Κι' έρχεται ό λόγος, ό πυκνός και μεστομένος, νά μαρτυρήσει γι' αυτά, νά φέρει τόν άναγνώστη κοντά τους, νά του διηγηθεί την πεμπουσία τους.

«Τό σπίτι στό βάθος — γράφει στό όδοιπορικό για τή νησιά, στή θέα ενός ξεμοναχιασμένου σπιτιού — άλαφροπερπατάει κι' άνασαινει. Άναγεροί δράχοι και ξερολίθια τό άνασηκώνουνε για νά πετάξει. Πατάρι περιμένει νά τό κοιμίσει. Μικρά παραθύρια θά του δώσουνε δροσιά και θάλασσα. Τζάκι θά τό καπνίσει και θά τό νυστάξει. Και τό αψηδάκι - έξώστης ζώνει τό σπίτι σέ παρίαυλο, σέ άπόλυτο άγκάλιασμα. Τό άλώνι πίσω, κρυμμένο, σιγουρεύει τό χειμώνα μέ τό καρπό. Για τό λάδι θά δώσει τό σάρι. Κι' οί γαδάδες γεμάτες ρεβίθι και φακή. Όλα λοιπόν άσφαλισμένα και τελειωμένα. Ναί. Στήν όρατή έκδοχή, στό άνέμισμα πού κανένas δέν θέλει ν' άποχωριστεί. Και στό άλλο; Ό ξωμάχος δέν άντέχει μονάχα τό όρατό, δέν βουλιάζει στό τέλμα του, τρυπάει φώς και σκοτάδι, άγγίζει άπλά τό άναιώνιο και θέλει νά στηριχτεί και ν' άναπαυτεί. Δίπλα στό σπίτι τό έκκλησάκι όμοιο μέ τό σπίτι, άσπρο, μονόχωρο, χαμηλό, μέ φώς λιγοστό. Στό σπίτι φυτρώνε καμινάδα, στό παρεκκλήσι σταυρός, δύο σταυροί. Και μιά πόρτα μονάχα. Τό δέσιμο μέ τό έδαφος, μέ τό δράχο, πάλι βέβαια και άβρό, τό έκκλησάκι πατάει έλαφρά, τό κατώφλι

πετάει ταρατσάκι, έξωστη, ένα επίπεδο σφηνωμένο στους βράχους. 'Ο κύκλος έκλεισε. 'Η ζωή ακούμπησε, έχει έναποτεθεί. 'Ο θάνατος ήμπεψε. Κι' ο περίγυρος δέθηκε με τὸ χτίσμα ἀπλά, καλὰ καὶ ἀποφασιστικά.

Δὲν μένει σ' ἓνα μέρος ὁ ταξιδευτὴς συγγραφέας. Πηδᾷ στὴ Μύκονο, στὴν Ὑδρα καὶ στὴν Πάτμο, στὴ Νίσυρο, στὴν Τήλο καὶ στὴν Σύμη. Μπαίνει μετὰ στὸ σάτι τοῦ Παπαδιαμάντη, τὸ σχεδιάζει καὶ τὸ ὑμνεῖ κι' ὕστερα φτάνει στὴν Τήνο, στὴ Μύκονο καὶ στὰ Κύθηρα. Κι' ἀπὸ τὴ στεριανὴ Ἑλλάδα πάει στὴν Πάτρα, τὸ Ναύπλιο, τὴ Μάνη καὶ τὸ Μεσολόγγι. 'Ο πηλειορτίκος Μυλοπόταμος, τὸ τραχὺ καὶ μεγαλόπρεπο τοῦτο τοπίο, γίνεται θαλασσιμένη μνήμη καὶ περιγράφεται δοξαστικά ἀπὸ τὸν συγγραφέα. Κι' ὕστερα οἱ «Λόφοι τοῦ Πικιώνη» γύρω ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη, πὺν τόσο θαρραλέα τοὺς ὑπεράσπισε ὁ Βασιλειάδης.

«Οἱ βράχοι ἀπότομοι, κοφτοί, — γράφει γιὰ τὸν πηλιορείτικο Μυλοπόταμο — τρομαγμένοι, κομμένοι ἀπὸ τὸ κοσμογονικὸ μαχαίρι τῆς ἀένανης δημιουργίας καὶ ἀναδημιουργίας. Ὅσο βλέπει τὸ μάτι βράχοι σατανικοί, ἀποτρόπαιοι ἀπὸ στεριά καὶ θάλασσα, ἀπορρώγες» ὅπως θᾶλεγε ὁ Παπαδιαμάντης. Τὸ νησί του ἐκεῖ κοντά, ἡ Σκιάθος πὺν ταξιδεύει. Καὶ τὰ ἀπανωτὰ ἐπίπεδα τῶν βράχων, συναξάρια σὲ βάθος, σχεδιάζουσε ἄγριους κάθους πὺν σκίζουσε βαθιὰ τὴ θάλασσα ἢ στέκουσε συμμαζεμένοι σὲ τόξα καὶ κόρφους καὶ μικρὰ δοξάρια στὸ σύνορο τὸ νερένιο. Κι' ὕστερα ὁ ἄξενος καὶ ξερὸς βράχος νὰ παραλλάζεται πὺν ψηλὰ σὲ καρπερὸ βουνό, σὲ γλυκιὰ πλαγιὰ γεμάτη πράσινη εὐλογία».

Τί νὰ πρωτοπροσῆσαι κανεῖς ἀπ' ὅλη τούτη τὴν αἰσθητικὴ πανδαισία. Νὰ διαβάξεις μόνο καὶ νὰ ρουφᾷς τὶς σελίδες, νὰ γεύῃσαι τὸ μεράκι τοῦ καλλιτέχνη καὶ νὰ ἐνωτίζῃσαι τὴ λαχτάρα του. Ὅχι ἐπιφανειακὸ κι' ἀνεργάτιστο κῆταγμα τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου. Βαθεῖα κι' ἐπίπονη μελέτη καὶ προβολὴ συνάμα τῆς ωραιότητάς του. 'Ο Δημήτρης Βασιλειάδης δούλεψε γι' ἄλλη μὴ φορὰ συνειδητὰ καὶ ὑπεύθυνα. Σχεδίασε, φωτογράφησε καὶ περιέγραψε μετὰ λόγῳ καρπερῶ

τοὺς χώρους πὺν σεργιάνισε, ἀφήνοντας ἔτσι ἓνα ἀκόμα ἔργο πρωτότυπο, μπαλλάντα ἀληθινὴ τῆς ἑλληνικῆς φύσης. Τὸ λογοτεχνικὸ του ταλέντο ξεπερνᾷ ἐδῶ τὴν τεχνικὴ του κατάρτιση, ἐνῶ καὶ τὰ δυὸ μαζί συνθέτουν τὸ περίγραμμα μιᾶς μοναδικῆς προσωπικότητάς. Τέτοιας πὺν χρειάζεται ἡ σύγχρονη ἑλληνικὴ διανόηση.

ΓΙΑΝΝΗΣ Γ. ΜΟΥΓΟΓΙΑΝΝΗΣ

Γιάννη Μηλιάδη: «ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΗΡΟΔΟΤΟ», Ἀθήναι, 1973.

Τὸ παιδικὸ λογοτεχνικὸ βιβλίο στὸν τόπο μας εἶναι πράγματι ἓνα ζέον πρόβλημα τοῦ παρόντος, πὺν ἔχει μιὰ κάποια λύσι. Τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ ἐντέχνου λόγου εἶναι δυσκολώτατον καὶ θεωρεῖται ὅλως λανθασμένα ὡς εὐκόλον Ἡ παιδικὴ λογοτεχνία στὴ χώρα μας ἔχει τὶς ἐξῆς πηγές: α) Τὴν μακραίωνα Ἑλληνικὴ ἡλιονομία τοῦ Ἑθνους, ἰδιαίτατα τὶς περιοχές, ὅπου τὸ ἱστορικὸ παράδειγμα προσφέρεται. Ἐτσι ἔχουμε μεταγλωττισμένα κλασσικὰ κείμενα καὶ ἀξιόλογες διασκευές. Δὲν λείπουν καὶ τὰ κείμενα, πὺν βασίζονται στὴν μυθολογία μας, πὺν εἶναι μοναδικὴ περιοχή ἀνεκτιμήτου ἀξίας. Ἀπὸ Ἑλληνικῆς πλευρᾶς, πρέπει νὰ μὴ λησμονηθοῦν καὶ ὠριμένες προσφορὲς ἀπὸ τὴν Νεοελληνικὴ πραγματικότητα. β) Τὴν ξένη λογοτεχνίαν, πὺν παρουσιάζεται μεταφρασμένη ἢ παραφρασμένη στὴν νεοελληνικὴ γλωσσικὴ πραγματικότητα.

Τελευταῖα ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος «ΑΣΤΗΡ» Ἀλ. καὶ Ε. Παπαδημητρίου, ἐκυκλοφόρησε τὸ παιδικὸ ἀνάγνωσμα: «ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΗΡΟΔΟΤΟ» τοῦ ἀρχαιολόγου Γιάννη Μηλιάδη. Ἀθήναι, σελ. 144 μετὰ εἰκονογράφησι τοῦ Ἀλ. Κορογιάννη.

Οἱ ἀνωτέρω ἱστορίες ἀναφέρονται στοὺς Κροῖσο, Κύρο, Ἀμαση, Πολυκράτη, Καμβύση, Δημοκίδη, Ζώπυρο, στοὺς Σκύθες, τὴν Ἰωνία, τὴν Ἀθηναϊκὴν Δημοκρατίαν, τὸν Μαρθάνα, Θερμοπύλες, Σαλαμίαν καὶ τὶς Πλαταιές. Ὁ συγγραφεὺς ἀντλεῖ τὸ ἱστορικὸ τοῦ ὕλικό ἀπὸ τὸν πα-

τέρα της 'Ιστορίας ΗΡΟΔΟΤΟ, που πρώτος συνέλαβε γόνιμα τὸ ἱστορικὸ γίγνεσθαι τοῦ καιροῦ του.

Τὶς ἱστορίες του ὁ Μηλιάδης, ποὺ παρουσιάζουν ὑποδειγματικὴν ἐνότητα, ἀναπτύσσει μὲ λογοτεχνικὲς ἀξιώσεις Παιδικῆς Λογοτεχνίας, μὲ οὐσιαστικὴ 'Ιστορικὴ κειμενογνωσία καὶ κλασσικὴ παιδεία, μὲ κριτικὴ διάθεσι καὶ μὲ γνώσι τῆς παιδικῆς ψυχολογίας.

Τὰ κείμενα δὲν ἔχουν τὸν ἀνούσιο διδακτισμὸ τῶν φτηνῶν κειμένων, ἀλλὰ τὴν ποιτικὴ ἀρχοντιὰ τοῦ γεγονότος, ποὺ μιλάει στὴν ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστου μόνο του. Ἡ ἀνωτέρω ἀρετὴ τῆς προσφορᾶς τοῦ συγγραφέως πρέπει νὰ ὑπογραμμισθῇ ἰδιαίτερως, διότι ματαιοπονοῦμεν, ὅταν μὲ συνταγὲς καὶ πρεπολογίες μὲ τὴν γνωστὴ ψεύτικη σοβαροφάνεια, ποὺ στηρίζεται «φεῦ» στὰ δεκανίκια τῆς τιμωρίας, πασχίζουμε νὰ διαμορφώσουμε προσωπικότητες ὄντως ἀνθρώπου.

«Οἱ ἄνθρωποι, ποὺ ἐνσαρκώνουν τὸ ἱστορικὸ παράδειγμα, οἱ πράξεις τους (τὰ ἱστορικὰ γεγονότα), ποὺ συμβάλλουν θετικὰ στὴν πολιτιστικὴ ἀνέλιξι, παρουσιάζονται στὶς φυσικὲς τους διαστάσεις καὶ στὴν γνήσια ἀτμόσφαιρά τους. Ἔτσι πείθουν, δὲν εἶναι ψεύτικοι γιὰ νὰ προκαλοῦν τὴν θυμὴν καὶ τὴν περιφρόνησι. Ἀδρὲς πινελιὲς τοῦ λογισμοῦ μὲ χάρι τοὺς ζωντανεύει καὶ τοὺς νοιώθεις κοντὰ σου μὲ σφρίγος νὰ δρῶν καὶ νὰ δημιουργοῦν. Σ' αὐτὸ βοηθεῖ, ἀπὸ τὴν θέσι τῆς, ἡ εἰκονογράφισι τοῦ καλλιτέχνη Ἀλ. Κορογιάννη ποὺ μὲ εἰκαστικὰ μέσα ἀπτοποιεῖ τὸ τότε στὸ τώρα.

Γενικὰ ἡ ὅλη προσφορὰ τοῦ Μηλιάδη εἶναι ἓνα ἀξιόλογο λογοτεχνικὸ δημιούργημα, ποὺ ἔχει παιδευτικὴ βαρύτητα. Συγκινεῖ καὶ ὑποβάλλει μικροὺς καὶ μεγάλους διότι παρουσιάζεται μὲ τὴν εὐθύνη τῆς ἀξιόλογης γνώσεως καὶ τὸ ταλέντο τοῦ λογοτέχνη.

Κώστα Λαζαρίδης: «ΟΝΟΜΑΣΤΕΣ ΒΡΥΣΕΣ ΚΑΙ ΝΕΡΑ ΣΤΟ ΖΑΓΟΡΙ», Γιάννινα 1974

Μὲ τὸν παραπάνω τίτλο, κυκλοφόρησε, ἄλλο ἓνα βιβλίο τῆς σειρᾶς «Μικρὴ Ζαγοριακὴ βιβλιοθήκη», τοῦ ἐκλεκτοῦ λαογράφου μας Κώστα Λαζαρίδη.

Κάθε σελίδα αὐτοῦ τοῦ μικροῦ βιβλίου κι' ἓνα ξαπόσταμα τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδιᾶς, στὶς αἰώνιες πηγὲς τοῦ Ἑπειρωτικοῦ μας χώρου, στὴν κυριολεκτικὴ καὶ μεταφορικὴ τους σημασία: Οἱ πηγὲς στὸ Ζαγόρι, μὲ τὰ ἁγιασμένα νερά τους ποὺ δροσίζουν τὸν κουρασμένο πεζοπόρο καὶ τοῦ δίνουν ὅση δύναμη χρειάζεται γιὰ νὰ διαθεῖ τὰ κακοτράχαλα βουνά του. Ἀλλὰ καὶ οἱ πηγὲς - μνημεῖα, τῆς ἀνθρωπιᾶς καὶ τοῦ πνεύματος, μὲ τὶς ἐπιγραφές, τὰ ἐπιγράμματα, τοὺς θρύλους καὶ τὶς παραδόσεις.

Ἡ ψυχὴ τοῦ Ἑπειρώτη, ὅπου καὶ ἂν βρίσκεται, γεμάτη πατριωτισμὸ καὶ φυσιολατρικὴ ἔξαρση, κάνει φτερά της, τοῦτες τὶς σελίδες κι ἐπιστρέφει στὶς πηγὲς της, πέστροφα ποὺ χτυπιέται μὲ τὰ λιανολιθάρα, στὴ γοητεία τῶν νερῶν. Κουρασμένη ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ ἄγχος τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ, αὐτὲς τὶς πηγὲς νοσταλγεῖ· σ' αὐτὲς ἐπιστρέφει ὅταν μπορεῖ, σ' αὐτὲς ἐλπίζει νὰ ἐπιστρέφει. Αὐτὲς οἱ πηγὲς εἶναι ἀθάνατες. Εἶναι μαζὶ τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον. Ἀναβρύζον βίωμα καὶ εἶναι ὁ μέγας καημὸς τοῦ Ἑπειρώτη καὶ ὅλων τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἔχουν τυλιχτεῖ στὰ γρανάζια τῆς ὅποιος μηχανῆς.

Γενικὰ μέσ' ἀπὸ τοῦτο τὸ βιβλίο τοῦ Κώστα Λαζαρίδη, ποὺ ἀποτελεῖ ἄλλο ἓνα κρίκο στὴν ἀλυσίδα τῆς λαογραφικῆς του σειρᾶς γιὰ τὴν ἰδιαιτέρη πατρίδα του, τὸ Ζαγόρι, ὁ ἀναγνώστης γνωρίζει σπιθαμὴ πρὸς σπιθαμὴ αὐτὸν τὸν τόπο καὶ κατὰ προέκτασι, ὅλα τὰ χωριά τῆς Ἑπείρου μας τὰ βουνίσια, τὰ γεμάτα διαύγεια ὅπως ἐκείνη, μιάς σύνθεσης, ἀπ' οὐρανὸ, νερὸ καὶ πέτρα.

Ἔ φ η ς Α ἰ λ ι α ν ο Ὑ: «ΘΑΛΑΣΣΑ
ΤΟΥ ΖΟΦΟΥ», Ἀθήνα 1973

Ἡ Ἔφη Αἰλιανοῦ δοκιμάζει γιὰ πέμπτη φορά τὰ βήματά της στὴ σκολιὰ καὶ δύσβατη ἀτραπὸ τοῦ στίχου.

Στὸ πρῶτο τῆς συλλογῆς ποιήμά της εἶναι ἡ ζωοδότρα μάνα ποὺ νανουρίζει μὲ πόνο τὸ γέννημά της, σὰν ἀναλογιστεῖ σὲ τί κόσμον τὸ ἔφερε. Τὰ ἐρωτηματικά θὰ συνοδεύουν τὸ σπλάχνο της, γιὰ τὸ αἷμα ποὺ τρέχει, «γιὰ τὴ δίδουλη τοῦ ἀνέμου γλώσσα» καὶ τότε ἀκόμη ποὺ θάχει φύγει γιὰ «τὴ χώρα ποὺ δὲν ὑπάρχει». Ἀνηρέμιστη ἀγωνία.

Πρὶν προλάβουμε νὰ συμμεριστοῦμε τὴν πίστη τῆς ποιήτριας («Παραινέσεις πρὸς Καλλίνικον»), «πὼς ἴσως ἔρθει μιὰ αὐγὴ καὶ γιὰ τὴ νύχτα τῆ δικῆ σου», ἀφοῦ «ν» ἀλλάξουμε οὐδὲ τόσο δὲν μπορούμε ἀπ' ὅσα εἶναι νὰ γίνουν» καὶ τὴν πολὺ αἶσια πρόβλεψη, πὼς «ὅλα βαδίζουν τὸ ρυθμὸ τους» ἔρχεται ἡ δευτέρη συνέχεια τοῦ ποιήματος ὅπου ἡ πλούσια γνωριμία μὲ τὸ θάνατο φθάνει σὲ τραγικὴν ἀπόληξη, χωρὶς ν' ἀφήνει ἓνα χαρωπὸ μήνυμα, μὲ ἓνα λυγρὸ «σκληρὸ κι' ἀκέραιο σὰν τὴν πέτρα». Ἡ μόνη πικρὴ δικαίωση τῆς ὑπαρξῆς.

Στὴ λάβα τοῦ ἡφαιστείου ποὺ βίαια θὰ μᾶς καλύψει ὅλους ἀνεξάρτητα μιὰ μέρα, ἐμεῖς δὲν θάχουμε οὔτε ἓνα μαντὺ γιὰ νὰ κρύψουμε τουλάχιστον τὶς κακώσεις τοῦ προσώπου μας, ὅπως ἔκανε ἐκεῖνος ὁ φρουρὸς στὴν Πομπηία. Καυτὴ θανατερὴ φυλακὴ ὁ βίος μας μὲ φριχτὲς παραμορφώσεις. Γνωρίζουμε τὴ δύναμή μας καὶ δὲν αὐταπατόμαστε. Ὁ φοίνικας εἶναι μῦθος. Ξανεμισμένη ζωὴ («Μπρὸς στὸν Ἀχέροντα») ποὺ δὲν τῆς ἔμεινε οὔτε ἓνα νόμισμα στὸ χέρι νὰ διαθεῖ τὸν ἀσφοδελὸ λειμῶνα. Ἀνέτοιμοι γιὰ τὴ στερνὴ ὥρα, ποὺ δὲν γνωρίζουμε πότε θὰ ἔρθει.

Στὸ «Βιετνάμ 1972» οἱ κραυγὲς στὸν Καὶν μάταια θὰ σκίζουν τὸν ἀνεμο. «Ἡ ἀλυσίδα τοῦ κακοῦ δὲν ἔχει τέλος». Ποιὸ πορωμένο αὐτὶ θὰ ἀκούσει τὴν ἀπογνωσμένη δίκαιη κραυγὴ ποὺ πάει νὰ δουλιάξει;

Ἡ φρίκη στὴν ἀγρύπνια τῆς ποιήτριας

εἶναι τέτοια ποὺ «κι' ἂν εἶναι ν' ἀκουστεῖ ὁ ἀνασσασμός παιδοῦ, γιὰ νὰ μᾶς χαιρετίσει εἶναι ποὺ φεύω» («Μεῖναμ' ἐδώ»). Τέτοιες οἱ φλόγες.

Ὁ ἴδιος σχεδὸν ψυχικὸς κόσμος ἐπικρατεῖ διάχυτος καὶ στὸ τρίτο μέρος τῆς συλλογῆς, τὰ Ἐνδόψυχα. Πεθαμένες ἀγάπες, χρόνια ποὺ κύλησαν γοργά, ζωὴ ἀξεδίψαστη, ταξίδι γιὰ τὴν ἀναστρεφὴ νύχτα, στάχτες.

Βέβαια στὴ συλλογὴ σποραδικὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ποιήματα μὲ λιγότερο ἢ περυσιότερο φῶς. Ἐπισήμανα ὅμως αὐτά, γιὰτὶ νομίζω πὼς τὴν ἀντιπροσωπεύουν καλύτερα.

Κλείνοντας τὴ συλλογὴ μένουμε ἐπηρεασμένοι βαθειὰ ἀπὸ τὴν τραγικότητα τῶν συμβόλων της, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐγένεια καὶ λιτότητα τῆς φωνῆς της καὶ τέλος, τὴν καρτερία της, μπρὸς σὲ μιὰ ζωὴ ἀδιόρθωτα κομματιασμένη τῆς ὁποίας δὲν διστάζει νὰ ψαύσει τὰ πιδὸ πονεμένα σημάδια, κι' ἄς εἶναι τὸ τίμημα βαρὺ.

ΚΩΣΤΑΣ Γ. ΤΣΙΛΙΜΑΝΤΟΣ

Εὐ α γ γ έ λ ο υ Ἀ β έ ρ ω φ - Τ ο σ ί τ σ α: «ΣΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΟΥ
ΑΗ ΝΙΚΟΛΑ», περίπατος σὲ παλιὰ καὶ
νέα χρόνια, Ἀθῆναι 1973

Τὸ Μοναστήρι τοῦ Ἀη Νικόλα εἶναι ἡ ἀφορμὴ γιὰ ἓνα δοξαστικὸ ὁδοιπορικὸ στὴ γῆ τῆς ἐθνικῆς εὐποιίας καὶ μιὰ ἀναδρομὴ σὲ παλιὰ καὶ νέα χρόνια. Εἶναι ἓνα ἀπλὸ λαγαρὸ λογοτεχνικὸ κείμενο βγαλμένο ἀτόφιο ἀπ' τὴ κρυσταλλότητα καὶ τὴ ζωογόνα δύναμη τοῦ παλμοῦ τῆς βουνίσιας νερομάνας.

Δὲν μᾶς εἶναι τίποτε γνωστὸ γιὰ τὴν ἵδρυση τῆς Μονῆς. Ἡ ἀνεξάντλητη ἔρευνα τοῦ συγγραφέα «θόλωνε καὶ ἔσθηνε» στὸ βάθος σκοτεινῶν καὶ ταραγμένων ἐποχῶν, γιὰ νὰ ἀστράψει σύνορο τοῦ χρόνου τὸ ἔτος 1332, στοιχεῖο γιὰ μιὰ ζωντανὴ παρουσία τοῦ μοναστηριοῦ σὲ δυζαντινὸ χρυσόβουλο. Πρέπει νάταν πλούσια καὶ καλογερογεμισμένη μιὰ καὶ βρέθηκε ἡ καρούτα ποὺ χόραγε 12.000 ὀκάδες κρυστά.

Ἡ ἐγκατάλειψη στέρωνε, μὰ κάποτε— εὐλογημένη στιγμή— εἰς τὸ στοργικὸ ζῦσιμον τῆς μαύρης ἐπιφάνειας κάποιον ἀδέσαιο χρώμα ἄφησε νὰ φαίνεται κάτι σὰ μάτι ποὺ κοιτοῦσε μέσ' ἀπὸ τὰ ἀξεδιὰ-λυτα βάθη μιᾶς ἀτέλειωτης νύχτας... Αἰθάλη αἰώνων σκέπαζε τὴν ἱστορημένη ἐκκλησία... Οἱ Ἅγιοι δὲν εἶχαν πεθάνει!..».

Σὲ λίγα χρόνια τὸ ρημαγμένο μοναστήρι, ξανάγινε ὅπως ἀκριβῶς ἦταν στοὺς παλιούς καιροὺς. Μονάχα ποὺ τὴ θέση τῶν ἀναχωρητῶν κρατᾷ κάποιος φύλακας πιστὸς σύντροφος τῶν Ἁγίων καὶ τῶν μοναδικῆς ἀξίας κειμηλίων, ποὺ ἡ φιλογένεια ἐπανατοποθέτησε στὴν Ἱερὴ Μονή. Ἔτσι, τὸ μοναστήρι ἀναστήθηκε πάλι οἶκος Θεοῦ καὶ καύχημα τοῦ Ἑθνους. Σ' αὐτὸ πρωταρχικὰ συνετέλεσε τὸ Ἰδρυμα Βαρώνου Μιχαὴλ Τσιτσα, ποὺ μὲ χορηγία τοῦ κάλυψε τὸ 80% τῆς σχετικῆς δαπάνης. Ἀξίζει ὅμως νὰ μνημονευθοῦν καὶ οἱ λοιποὶ χορηγητῆς. Εἶναι ἡ Μητρόπολη Ἰωαννίνων, ὁ κ. Ἰάκωβος Πολίτης, ἀπὸ τὸ Παρίσι, εἰς μνήμην τοῦ πατέρα του Νικολάου τοῦ διδάσμου διεθνολόγου, τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, καὶ ὁ κ. Γεώργιος Μπούμπουλης, ἀπὸ τὸ Παρίσι. Ἐπίσης δώρησαν συλλογές: ἀπὸ εἰκόνες, τὸ Ἰδρυμα Τσιτσα καὶ ἡ κ. Μαρία Κουταρέλλη, εἰς μνήμην τοῦ πατέρα της Σπ. Λοβέρδου.

Ἀπὸ ὀρειχάλκινα βυζαντινὰ ἀντικείμενα τοῦ δού μέχρι καὶ τοῦ 13ου αἰώνα, εἰς μνήμην τοῦ πατέρα του Ἀναστασίου, ὁ Εὐάγγελος Ἀβέρωφ - Τσιτσα. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ ἰδιαίτερα πρέπει νὰ ἐξαρθῇ εἶναι ἡ ξεχωριστὴ καλλιτεχνικὴ εὐαισθησία τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἔβαλε στὸ κάθε τι τὴ σφραγίδα τῆς ἀξιοσύνης του: τοῦ συγγραφέα δηλαδή, ποὺ μὲ ἐπαινετὴ ταπεινοφροσύνη ἀφήνει στὸν τυχὸν ἐπισκέπτη τὴν χαρὰ αὐτῆς τῆς δίκαιης ἀναγνώρισης.

Καὶ δὲν ὑπῆρξε τεράστια ἢ συμβολὴ τοῦ μονάχα στὸ Μοναστήρι τοῦ Ἀη Νικόλα ποὺ ὀρθρίζει μὲ τὴν πνοὴ μιᾶς σεγκόδιας ἀπ' τὴν Καλλιφόρνια, ἀλλὰ ὅλος ὁ γύρω καὶ πέρα στὰ χωριὰ χερσότοπος ποὺ ξανάγινε παράδεισος.

Ἔτσι τρισμύστη ἐπρεπε νὰ εἶναι ἡ πληρωμὴ τῶν πιστῶν ποὺ ἀνάστησαν μα-

ζὶ μὲ τὴν καμένη γῆ καὶ τὴν πίστη ἀνθοφορία ἐλπίδας, ἀπὸ τὸν Κύριο τῶν Δυνάμεων. Καὶ ὅμως:

«... Ποιὸς εἶχε μιλήσει γιὰ κατατρεγμούς, γιὰ μίλημα μὲ κρύους τοίχους, γιὰ χλευασμούς;... Σὲ χρόνια βαριά οἱ ἀσυνενοησίες τῶν ἀνθρώπων σὲ ἀποσποῦν ἀπὸ τὴν ἡρεμὴ ἐπαφὴ μὲ τὸ Θεό, τὰ λουλούδια... Τὸ χωριό, ὅμοιο στὸ δάθος, δὲν ἔμοιαζε τὸ ἴδιο. Φίλοι ἀδελφικοί, ἀδέλφια πές, μὲ εἶχαν προδώσει... Τί νὰ πῆς. Τίποτα. Τάχει αὐτὰ ἡ ζωὴ. Ἀμα τὴν ξέρεις ἅμα ἔχεις περάσει ἀπὸ φωτιά καὶ ἀπὸ σίδερο, ἀπὸ δόξα καὶ δύναμη, ἀπὸ πείνα καὶ δυστυχία, ἅμα ἔχεις τὴν πεποιθήσιν πὺς «στὸν καλὸν ἀγῶνα ἡγωνίσω», ὅταν πιστέψης βαθιὰ πὺς τὰ καλύτερά σου ἔργα εἶναι ἐκεῖνα ποὺ δὲν θὰ χαρεῖς ἐσὺ ἀλλὰ ἐκεῖνοι ποὺ θάρθουν ἀφοῦ ἐσὺ πεθάνεις, δὲν ἀπογοητεύσαι... Μόνο μιὰ πικρὴ γέυση ἔρχεται κάθε σὺν τὸ στομά σου, μιὰ σιχασίᾳ στὴν ψυχὴ σου».

Ἐνας καὶ μὲς ζυμωμένος μὲ τὴν πίκρα τῆς ἐγκατάλειψης, σὲ χαλεπὲς, μάλιστα, στιγμὲς, δίνει τὴν περιγραφὴ τῆς δημιουργίας καὶ σὲ πᾶει, μὲ τὸ μουσικὸ ζευγάρι τῶν κοτσῶν, πὺς πέρα ἀπ' τὴν ἀγάπη τῶν ἀνθρώπων. Ἀρκεῖ μονάχος σου νὰ μὴν νεκρώσεις τὴ φλόγα ποὺ καίει τὰ σωθικά σου, αὐτὴ τὴν ἱερὴ πυρὰ ποὺ σὲ κάνει Προμηθεά καὶ σ' ἀνυψώνει λυτρωτὴ τῶν ἀλυσσίδων καὶ τῆς φοβέρας. Ἀρκεῖ νὰ παλαίψεις, νὰ ματώσεις, νὰ συγχωρήσεις!

«Πολλὲς φορὲς ξεκινᾷς γιὰ σκοποὺς ποὺ ξέρεις πὺς δὲν θὰ τοὺς φτάσεις... Καὶ αὐτὰ τὰ ξεκινήματα εἶναι συχνὰ πὺς ὁμορφα ἀπὸ κείνα ποὺ σὲ φτάνουν σ' ἕνα σκοπὸ».

Γιατὶ εἶναι φτερουγίσματα ἀλύγιστης ψυχῆς ποὺ κρατᾷ μὲ τὴν ἀγωνιστικότητά της τὴν πεμπτοσύνη τῆς θείας τῆς ἀποστολῆς: τὴν ἀθανασία μὲ τὴν ἐπώνυμη μαρτυρία γιὰ τὴν ἀκεραΐωση τῆς φυλῆς. Γιατὶ «οἱ κόποι μας καὶ οἱ εὐθύνες γιὰ τὸν ἄνδρα εἶναι. Μὲ τοὺς ἀγῶνες ζεῖ ὁ ἄνθρωπος...». Καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀγωνιστής, γίνεται εἰρηνοποιὸς καὶ ἀναδημιουργός, ὅπως ὁ εὐσεβής, κτήτορας ἡ ἀνακαινιστής Ἱεροῦ Ναοῦ, γιὰ νάρθει ἡ δίκαιη

στιγμή που... «τὰ παιδιὰ ἐκείνων πού σέ πίκραναν θὰ κλαίνε ἀπὸ ντροπὴ γιὰ τοὺς γονιούς τους». Εἶναι ἀκριβῶς τὸ δάκρυ κείνο πού συντρίβει ποταμὸς τὸ σάπιο κά-
θε κατεστημένου καὶ ἀνυψώνει στὸ δάθρο τῆς ἀσχήμιας φωτοστέφανο τὴν ὁμορφιὰ τοῦ καλοῦ ἀγώνα.

Ἀκόμη πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι τὸ κείμενο διανθίζεται μὲ ἐγχρώμες καλλιτεχνικὲς φωτογραφίες τῶν Δάφνης Κ. Ζούνη καὶ τοῦ Ρωμύλου Παρίση. Τὰ δύο πλουμιστὰ ἀρχικά καὶ τὰ ἄλλα κοσμήματα τοῦ βιβλίου εἶναι ξεσηκωμένα μὲ τὰ χρώματά τους ἀπὸ ἕνα παλιὸ χειρόγραφο πού βρίσκεται σήμερα στὸ Μοναστήρι τοῦ Ἁγ. Νικόλα, μὴν «Ἀνθολογία Παπαδικῆς» γραμμένη καὶ ἱστορημένη τὸ 1789, διὰ χειρὸς Θεοφίλου Τζερτζέλη, τοῦ ἐκ Μετσόβου, γιοῦ τοῦ Μεγάλου Διδασκάλου τοῦ γένους Νικολάου Τζαρτζούλη ἢ Τζερτζέλη, πού διαδέχθηκε τὸν Εὐγένιο Βούλγαρη

στὴ διεύθυνση τῆς Ἀθωνιάδος Σχολῆς.

Τὸ «Μοναστήρι τοῦ Ἁγ. Νικόλα» εἶναι ἕνα ὁδοιπορικὸ πού σέ θεργιανίζει στὸ τοπίο τοῦ Μετσόβου, στὴν ἡρώϊκὴ καὶ πνευματικὴ παρουσία τῆς ἱστορίας τοῦ χώρου τῆς ἐθνικῆς φιλαλληλίας, τῆς ἀγιοσύνης καὶ τῆς λεβεντιάς καὶ ἀκόμη, μὲ ἕναν «ἐσωτερικὸ» περίπατο.

Πρόκειται, ἀλήθεια, γιὰ ἕνα σύντομο λογοτεχνικὸ ἔργο, γραμμένο μὲ λυρισμὸ καὶ πληρότητα καθάριας δημοτικῆς, πού πληροφορεῖ καὶ τέρπει, συγκρίνει καὶ διδάσκει, μὲ σκοπὸ νὰ φρονηματίσει καὶ νὰ παραδειγματίσει τοὺς νεώτερους ὅπως φανοῦν ἀντάξιοι τῆς γνήσιας, τῆς παλληκαρίσιας κληροδοσίας, γιὰτὶ μονάχα ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν Ἐλευθερίαν καὶ τὴν προκοπὴ τοῦ συνόλου καταξιώνει τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν καθιστᾷ ἀπὸ ἔντιμο πολίτη γενναί-
όψυχο τῶν ιδεῶν ὀπλίτη.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

ΤΟ ΚΡΑΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΚΥΠΡΟΥ

Ἡ παρουσία τοῦ Κρατικοῦ Θεάτρου τῆς Κύπρου, τὴν ὥρα πού ὁ ἱερὸς ἀγώνας ὁλοκλήρου τοῦ ἑλληνισμοῦ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή της ἀπ' τὸν βάρβαρο καὶ ἄγριο Ἀσιάτη συνεχίζεται, ὑπῆρξε γιὰ τὴν πόλιν μας μιὰ χειραψία, πάντα ἀπ' τὰ ἐρείπια καὶ τὸ δάκρυ, πάνω ἀπ' τοὺς τάφους τῶν ἡρώϊκων νεκρῶν πού ἔπεσαν ὑπεράσπιζοντας τὴν πατρώα γῆ. Κι' αὐτὸ τὸ μήνυμα, πού φέρνει ἡ Κρατικὴ Σκηνὴ τῆς Κύπρου μας, εἶναι ἀκόμα ἕνας ἀγώνας ἀπ' τὴς «κυπριακῆς Θερμοπύλης τοῦ ἔθνους, τὸ ἴδιο τώρα, ψηλὰ στὸ μετερίζι τοῦ Χρέους...». Εἶναι ἡ φωνὴ τῆς Κύπρου, πού κρατᾷ τὸ δράμα καὶ τὴν περηφάνειαν τοῦ Λαοῦ της. Γι' αὐτὸ, οἱ δυὸ παραστάσεις, πού ἀνέβασε τὸ Κυπριακὸ Θέατρο στὸ «Παλλάδιο» (5 καὶ 6 ἐπτεμβρίου), ἀποτέλεσαν ἕνα σημαντικὸ πνευματικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ γεγονὸς. Γιατί, ἐκτὸς ἀπ' τὴν θεατρικὴ προσφορά, μᾶς ἔδωσαν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἔρθουμε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴν Κύπρο καὶ νὰ ἐκφράσουμε τὰ ἀδελφικά μας αἰσθήματα γι' αὐτήν.

Τὸ Κυπριακὸ Θέατρο, πού εἶναι ἡ ἐπίσημη Κρατικὴ Σκηνὴ τῆς Κύπρου, ἔχει Διοικητικὸ Συμβούλιο (Ἰάκωβος Φιλίππου, Παναγ. Σέργης, Τάκης Φυλακτῶ, Ἰάκωβος Ἀριστείδου, Ζήνων Ζαννέτος, Κώστας Κολωτᾶς, Ἀνδρέας Χριστοφίδης) καὶ ἔχει τὸν Σωκράτη Καραντινὸ ὡς εἰδικὸ καλλιτεχνικὸ Σύμβουλο, Σκηνοθέτη - Διδάσκαλο (αὐτὸν τὸν μοναδικὸ μεγάλο Δάσκαλο τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου), τὸν Ἰάκωβο Φίλιππο ὡς Διευθύνοντα καὶ τοὺς Σκηνοθέτες Βλαδίμηρο Καυκαρίδη καὶ Νίκο Σιαφκάλη. Πρόεδρος τοῦ Δ. Συμβουλίου εἶναι ὁ Φρίξος Βραχᾶς. Ἡ περιοδεία στὴν Ἑλλάδα εἶταν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν καὶ οἱ παραστάσεις ἐδῶ ὁργανώθηκαν μὲ τὴν προστασία τοῦ Νομάρχου Ἰωαννίνων.

Τὸ Κυπριακὸ Θέατρο παρουσίασε στὸ «Παλλάδιο» δυὸ ἔργα Κυπρίων συγγραφέων, τὸ «Ὀμηροῦς» τοῦ Λουκῆ Ἀκρίτα (ὁ Λ. Ἀκρίτας, ἀπ' τοὺς ξεχωριστοὺς λογοτέχνες τῆς ἐποχῆς μας, εἶναι αὐτὸς πού ἐγκαινίασε, ὡς Ὑπουργὸς Παιδείας τὸ 1964, τὸ Πανεπι-

στήμιο 'Ιωαννίνων καὶ ποὺ γι' αὐτὸ ἡ μνήμη του εἶναι συνδεδεμένη μετὰ τὴν ἵδρυση τῆς πρώτης καταβολῆς τοῦ Πανεπιστημίου 'Ιωαννίνων) καὶ τὸ «Νερὸ τοῦ Δρόπης» τοῦ Μιχάλη Πασιαρδῆ. Τὸ πρῶτο εἶναι ἓνα ἔργο μετὰ ποιητικὴ διάθεση καὶ μετὰ βαθύτατο ἀνθρώπινο λόγο, ποὺ ἀγγίζει, στὶς καλύτερες σκηνές του, τὸ ἔπος καὶ τὴν τραγωδίαν, παρ' ὅλο ποὺ συγκροτεῖται, ὡς θεατρικὸ ἔργο, μετὰ εἰκόνες καὶ μ' ἓναν τόνον λυρική ἐξαρση. Ἡ σοφὴ σκηνοθεσία, ἡ ὁμοδικὴ — σχεδὸν — συμμετοχὴ, ἡ θαυμάσια ἀνάδειξη τῆς ποίησης τοῦ λόγου καὶ τὸ ἐλληνικὸ καὶ χριστιανικὸ πνεῦμα ποὺ κράτησε ἡ παρουσίαση τοῦτε πάντως στὴν σκηνή, ὅχι μονάχα δικαίωσε τὶς προθέσεις καὶ τὴν ποίηση τοῦ ἀείμνηστου Λουκῆ 'Ακριτά, ἀλλὰ ἔδωκε κι' ἓνα ἄλλο θεατρικὸ ἐπίτευγμα: τὴν ἀναγωγή στὴν πανανθρώπιν διαχρονικὴ σφαῖρα τῆς πάλης γιὰ τὴν λευτερίαν καὶ τὴν θυσίαν, ποὺ ἔγινε στὸν ἐλληνικὸ ἀνθρώπινο χώρον, στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς. Εἶναι ἓνα ἔργο μετὰ εὐρύτερους ὁρίζοντες καὶ μετὰ λυρισμό, ποὺ κυριαρχεῖται ἀπὸ μιὰ τραγωδιακὴ ἐπικρότητα, ὅπου οἱ δυνατότητες τοῦ Κυπριακοῦ Θεάτρου εἶναι μέτρο μεγάλων διαστάσεων. Γιατὶ χρειάστηκε νὰ κρατηθεῖ ἡ ἀτμόσφαιρα, ἡ ἱεροπρέπεια καὶ ἡ αὐστηρότητα τῆς αὐτοθυσίας γιὰ τὴν διαφύλαξη τῆς ἐθνικῆς παράδοσης καὶ ἐλευθερίας, μετὰ μορφὴ ἀπ' τὴν ζωντανὴ σύγχρονη ζωὴ τῶν Ἑλλήνων. Κι' αὐτὸ ἔγινε ἐδῶ μετὰ ἐκπληκτικὴ ἐπιτυχία, πρᾶγμα ποὺ φανεώνει πῶς δὲν εἶναι ἀδύνατον νὰ συνδέσουμε τὴν παράδοση καὶ τὸν λαϊκὸ βίον μετὰ τὸ σύγχρονον θέατρο.

Τὸ «Νερὸ τοῦ Δρόπης», ἐπίσης, εἶναι ἓνα ἔργο ποὺ κρατᾷ τὴν φυσιογνωμίαν καὶ τὸ χρῶμα ἀπ' τὴν κυπριακὴν παράδοση καὶ ποὺ ἔχει ἀκόμα καὶ τὴν ἰδιαίτερη γλωσσικὴ ἀπόχρωση τῆς κυπριακῆς ἐπαρχίας. Ἔτσι, ἡ ἀντιπροσωπευτικὴ αὐτὴ ἡθογραφία, ποὺ δόθηκε μετὰ κέφι, ἀτμόσφαιρα καὶ σπάνια εὐαισθησία στὴν δραματικὴ καὶ γραφικὴ τῆς βαθύτερης ὑπόστασις, μᾶς ἔφερε πολὺ πιὸ κοντὰ στὴν ζωὴ τῶν Κυπρίων καὶ τῆς κυπριακῆς γῆς. Τὸ χρῶμα, ἡ ἰδιαίτερη ἐκείνη εἰκόνα ἀπ' τὴν καθημερινότητα, ἡ ἀντίληψη καὶ ἡ παράδοση γιὰ τὶς ἀξίες καὶ γιὰ τὰ πάθη τῆς ζωῆς, οἱ ἀντιπροσωπευτικοὶ τύποι καὶ ἡ ἠθικὴ τάξις ποὺ χαρακτηρίζουν τὴν κοινωνίαν τοῦ χωριοῦ, εἶναι ποὺ δίνουν τὴν δύναμιν στὸ ἔργο τοῦτο νὰ συγκινεῖ καὶ νὰ προκαλεῖ τὴν αὐθόρμητον συμμετοχὴν τοῦ κοινοῦ. Μιὰ πραγματικὴ ἐπικοινωνία μετὰ τὴν ψυχὴ καὶ τὴν παράδοση τῆς κυπριακῆς ὑπαίθρου, ποὺ κάνει πιὸ ὁρατὴ τὴν κοινότητα τῆς ἀδιάσπαστης καὶ ἀδιαίρετης ἐλληνικῆς πατρίδας. Γι' αὐτὸ, ἡ σύνδεσις τῆς σκηνῆς μετὰ τοὺς θεατῆς ὑπῆρξε αὐτόματη, χωρὶς κἂν νὰ εἶναι ἀπαραίτητον νὰ καταβληθοῦν γι' αὐτὸ προσπάθειες. Καὶ ἡ ἀπόδοσις τῶν ἡθοποιῶν, γιὰ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς λόγο, στάθηκε στὸ ὑψηλότερον δυνατόν ἐπίπεδον, ταυτίστηκε περὶ τοῦ μετὰ τὴν μορφὴν τῆς ζωῆς ποὺ ἐξέφραζε. Γενικὰ, ἐκεῖνον ποὺ θὰ εἶχε κανεὶς νὰ ἐπισημάνει, πέρα ἀπ' τὶς ἀπαιτήσεις τῶν δυὸ αὐτῶν ἔργων, εἶναι ἡ διαπίστωση πῶς τὸ σύνολον τῶν ἡθοποιῶν, ποὺ πῆραν μέρος, εἶναι ἐξαιρετικὰ ὑψηλῆς στάθμης κι' ἔχει ὀργανικὴ ὁμοιογένεια. Ἐξ ἄλλου, ἡ ἔλλειψις ἀποστάσεως μεταξὺ τους, ὡς πρὸς τὴν ὀξείαν τοῦ καθενός, ὑποχρεώνει νὰ ἀξιολογήσουμε τὶς δυνατότητες, ποὺ ἔχει τὸ Κρατικὸν Θέατρο τῆς Κύπρου, σὲ διαστάσεις πρώτης κλάσης. Διότι, αὐτὴ ἡ ἀνυπαρξία δευτέρας διαλογῆς δυναμικοῦ, δίνει καὶ τὸ μέτρο γιὰ νὰ διαβαθμίσουμε τὴν ὥραϊαν καὶ καρποφόραν πορείαν τῆς Κρατικῆς Σκηνῆς τῶν ἀδελφῶν μας Κυπρίων. Δὲν προσφέρονται, στὸ σημεῖον τοῦτο, οὔτε ὁ χώρος οὔτε τὰ ἔργα ποὺ ἀνεβάστηκαν, γιὰ τὰ ἐπιχειρήσουμε μιὰ ἀναλυτικὴ κριτικὴ ἀξιολόγησιν γιὰ τὸν καθένα χωριστά. Γι' αὐτὸ, θὰ περιοριστοῦμε μονάχα στὴν ἀναγραφὴ τῶν ὀνομάτων τῶν ἡθοποιῶν ποὺ εἶδαν στὴν πόλιν μας, ὑπογραμμίζοντας πῶς ἡ σκηνοθεσία, καὶ στὰ δυὸ ἔργα, εἶναι τοῦ Βλαδ. Καυκαρίδου. Ἡ σκηνογραφία (καὶ τὰ κουστούμια) ποὺ καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις, εἶναι ἐμπνευσμένη ἀπ' τὸ πνεῦμα τοῦ ἔργου καὶ προσαρμοσμένη στὶς ἀπαιτήσεις τῶν προθέσεων τοῦ σκηνοθέτη, στοὺς «Ὀμηροὺς» ἔγινε ἀπ' τὸν Κώστα Καυκαρίδου καὶ στὸ «Νερὸ τοῦ Δρόπης» ἀπ' τὸν Ἀνδρ. Λαδόμματο. Τὸ ἴδιον γιὰ τὴν μουσικὴν, στὸ ἔργο τοῦ Λουκῆ 'Ακριτά κράτησε τὴν ἀνάμνησιν ἀπ' τὸν ἦχον τοῦ αὐλοῦ τῆς τραγωδίας καὶ στὸ δεύτερον, στὴν ἡθογραφίαν τοῦ Μιχάλη Πασιαρδῆ, βοήθησε τὸν συναισθηματικὸν χρωματισμὸν στὴν δράσιν τῶν προσώπων. Τέλος, οἱ ἡθοποιοί, καὶ στὶς δυὸ παραστάσεις, εἶναι οἱ ἐξῆς: Στέλιος καὶ Βλαδίμηρος Καυκαρίδης, Φλωρεντία Δημητρίου, Δέσποινα Μπεμπεδέλη, Χάρης Πα-

ναγιώτου, Νεόφυτος Νεοφύτου, Βούλα Πελεκάνου, Θέμις Ἀθηνωδῶρου, Κώστας Τύμβιος, Κώστας Δημητρίου, Θεόδουλος Μωρέας, Φίλης Καραβιώτης, Χρήστος Παπαδόπουλος, Πάνος Κάλλης, Ἀνδρέας Μιχαηλίδης, Ἀνδρέας Νικολής, Ἐφη Οἰκονόμου, Μάρω Καυκαρίδου, Μόνικα Βασιλείου, Νανὰ Γεωργίου, Ἀλκηστis Παυλίδου, Ἀντώνης Κατσαρίδης, Ἀνδρέας Μούστρας, Σταύρος Λούρας, Γιάννης Παπαϊωάννου, Θάνος Πεττεμερίδης, Ἀνδρέας Μουσουλιώτης, Χριστοφής Τζιρτζίτης, Νίκος Σιαφκαλῆς, Χρήστος Παπαδόπουλος.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΕΚΘΕΣΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ

Ἡ ἐκθεση τοῦ Θέμη Κελέκη, πὺν ἔγινε τὸν Ὀκτώβριο στὴν Ἑταιρ. Ἡπ. Μελετῶν, εἶχε μιά ἔντονη ἀτμόσφαιρα, πὺν δίνει ἓνα ξεχωριστὸ κλίμα. Μὲ τὴν ἀδρότητα καὶ τὴν ἐμπροσσιοῖνιστικὴ διάχυση τῶν χρωμάτων, ὁ ζωγράφος κατορθώνει νὰ ὀργανώνει τὸν λυρισμὸ καὶ τὴν εὐαισθησία, νὰ κρατάει μιά πλαστικὴ πρσιματικὴ στοὶ πηχτὸ χροῶμα καὶ νὰ δημιουργεῖ σχεδὸν ἀνάγλυφα τῖς ἐπιφάνειες. Ἔτσι, πετυχαίνει, μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν τῆς ζωγραφικῆς χωρὶς πινέλλα (χρησιμοποιεῖ σχεδὸν ἀποκλειστικὰ τὴν σπάτουλα) νὰ δίνει στίς παραστάσεις καὶ στίς γραμμὲς ἀπ' τῖς φόρμες στοὺς πινάκες του πὺν πλαστικὲς τῖς ἐντυπώσεις. Ὅποτε, ἡ ποιητικὴ διάθεση κι' ἓνας λυρικὸς στοχασμὸς, πὺν κυριαρχοῦν στὰ καλότερα ἀπ' τὰ ἔργα του (κυρίως στὴν τοπιογραφία καὶ τὰ παλιὰ σάτια ἀπ' τὴν Καβάλα), συνθέτουν μιά ἀληθινὴ ὁμορφὴ ζωγραφικῆ. Γιατὶ ὁ Θ. Κελέκης διαθέτει, ὅχι μονάχα εὐαισθησία καὶ ταλέντο, ἀλλὰ ἔχει καὶ καλλιερρημένη λυρικὴ ἔκφραση, μάλιστα μ' ἓναν δικὸ του τρόπο. Γι' αὐτὸ, ἡ ἐκθεση τούτη, ὡς καλλιτεχνικὸ γεγονός, παρουσίασε κι' ἓνα ἀξιόλογο ἐνδιαφέρον, ἐνὼ πρόσφερε, γιὰ τὸ εὐρύτερο κοινὸ, μιά καλὴ εὐκαιρία νὰ ἔρθει σ' ἐπαφὴ μὲ τὴν ἐργασία τοῦ ζωγράφου.

Στὴν ἐποχὴ μας, πὺν ὁ τυποποίηση καὶ ἡ οὐδέτερη παραγωγή τῆς μηχανῆς ἔχει κατακλύσει τὴν καθημερινὴ ζωὴ μας, ἡ τέχνη εἶναι μιά ξεστῆ χειραγρία, εἶναι μιά ἀποκατάσταση ἐπαφῆς μὲ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὰ αἰσθήματά του.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

ΠΟΙΗΣΗ

Ἰάσωνος Ἰωαννίδη «ΑΛΕΞΙΦΩΤΟ» ἔκδ. Διογένης Ἀθήνα 1984 σχ. 8 σελ. 33.

Μαρίτσας Παπαδήμα «ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΥΚΑΙΡΙΑ», Ἀθήνα 1974, σχ. 8, σελ. 51.

Ἀγγελικῆς Παυλοπούλου «ΣΑΡΑΝΤΑ ΟΚΤΩ ΕΡΩΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ», Ἀθήνα, 1974, σχ. 8, σελ. 52.

Εἰρήνης Καλογιαννοπούλου - Λάμπρου, «ΠΟΥ ΠΑΣ;», Ἀθήνα, 1974, σχ. 8 σελ. 80.

Κωστὴ Παλαμὰ «ΠΑΡΑ ΤΑΣ ΟΧΘΑΣ ΤΟΥ ΑΧΕΛΩΟΥ» (ἓνα ἐφηβικὸ ποίημα τοῦ 1875) ἔκδ. Κοινότητος Νεοχωρίου, Παραχελωτίδος. Ἀνακοίνωση: Κ.Σ. Κώνστας.

Κώστα Σπανοῦ «ΣΥΓΚΟΜΙΔΗΣ, Λάρισα, 1974, σχ. 8, σελ. 30.

Σπ. Κοκκίνη «ΣΤΟΜΑ ΘΑΝΑΤΟΥ», Ἀθήνα, σχ. 8, σελ. 26.

Θάνου Κιτισκοπούλου «Ο ΜΑΘΗΤΕΥΟΜΕΝΟΣ», Ἀθήνα, σχ. 8, σελ. 33.

Κώστα Ἑπταλιώτη «ΜΕΡΕΣ», Ἀθήνα, 1974, σχ. 8, σελ. 38.

Μίλιας Ροζίδ, «ΛΗΚΥΘΟΣ», Ἀθήνα, 1971, σχ. 8, σελ. 71.

Π. Α. Σινοπούλου «ΦΩΣ ΜΕΓΑ ΚΑΙ ΣΚΙΑ ΘΑΝΑΤΟΥ», Ἀθήνα, 1973, σχ. 8, σελ. 29.

Γερολυμάτου Ἑρρικῆ «ΣΤΙΓΜΕΣ», Ἀθήνα, 1973, σχ. 8, σελ. 63.

Πέτρου Νεφέλη «ΝΥΧΤΕΡΙΝΗ ΠΟΡΕΙΑ», Ἀθήνα, 1984, σχ. 8, σελ. 45.

Ἐλένης Ταγγαλάκη «ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΘΟΥΛΗΣ», Ἀθήνα, 1974, σχ. 8, σελ. 62.

Τάσου Σταμπόλογλου «ΠΡΟΣΚΛΗΤΗΡΙ», Σέρρες, 1974, σχ. 8, σελ. 70.

Γερασίμου Κορολή «Ο ΣΤΟΙΧΕΙΩΜΕΝΟΣ ΚΑΜΑΤΟΥΡΓΟΣ ΤΟΥ ΚΟΥΛΗ ΚΑΣΗ», 'Αθήνα, 1973, σχ. 8, σελ. 94.

Σταύρου Παρζάλη, «ΒΛΑΧΟΙ, Η ΠΗΓΗ ΤΩΝ ΝΕΡΩΝ», 'Αθήνα, 1972, σχ. 8, σελ. 16.

Νανᾶς 'Αποστολίδου, «Σ' ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ», 'Αθήνα, 1973, σχ. 8, σελ. 64.

Μαρίας Γαϊταντζή - Τσίκουλα «ΚΡΑΥΓΗ ΣΤΗΝ ΕΡΗΜΟ», Θεσ)νίκη 1984, σχ. 8, σελ. 35.

'Αντώνη 'Ανδρέου, «ΚΡΑΥΓΕΣ», 'Αθήνα, 1974, σχ. 8, σελ. 91.

'Αντώνη 'Ανδρέου «ΚΙΓΚΛΙΔΩΜΑΤΑ» 'Αθήνα, 1974, σχ. 8, σελ. 43.

Σαράντου Παυλέα, «ΛΑΒΥΡΙΝΘΙΟΙ», Θεσ)νίκη, 1974, σχ. 8, σελ. 76.

Ναδίας Δημητρίου «ΠΟΡΤΡΑΙΤΑ», Κύπρος, 1972, σχ. 8, σελ. 28.

Σταύρου Πάρζαλη «ΑΝΤΙΦΕΓΓΙΣΜΑΤΑ», 'Αθήνα 1972, σχ. 8, σελ. 16.

Νίκου Βλάχου, «ΨΗΛΑΨΗΣΕΙΣ ΣΕ ΣΕ ΤΡΙΑ ΕΠΙΠΕΔΑ», 'Αθήνα 1973, σχ. 8, σελ. 46.

Νίκου Χριστοδουλάκου, «Σκορπίστε τὰ σύννεφα», 'Αθήνα, 1974, σχ. 8, σελ. 62.

Ειρήνη Καλογιαννοπούλου — Λάμπρου «Ποῦ πᾶς;», 'Αθήνα, 1974, σχ. 8, σελ. 80.

Θανάση Παπαθανασοπούλου, «'Ο καιρὸς καὶ τὸ πρόσωπο» Β', 'Αθήνα, 1974, σχ. 8, σελ. 190.

Δημήτρη Γαλάνη, «Κύρβεις καὶ Κώνειον», 'Αθήνα 1974, σχ. 8, σελ. 74.

Κώστα Πηγαδιώτη, «'Η λεωφόρος», 'Αθήνα, 1974, σχ. 8, σελ. 74.

Γιάννη Τζανῆ, «Φονικά μέσα», Θεσ)νίκη, 1974, σχ. 8, σελ. 46.

'Αθηνᾶς Παπαδάκη, «'Αρχάγγελος ἀπὸ μπτετόν», 'Αθήνα, σχ. 8, σελ. 44.

Στεφανίας Καλοῦ, «'Απέραντη πόλη», 'Αθήνα, σχ. 8, σελ. 65.

Γεωργίας Μαλέμη - Οικονόμου, «'Ακαθόριστο χρώμα», 'Αθήνα 1973, σχ. 8, σελ. 30.

Γ. Α. Τσουκαντᾶ, «'Λόγος ἀμφίστομος», 'Αθήνα, 1971, σχ. 8, σελ. 36.

'Ολγας Βότση, «Γυμνὰ πέλματα», 'Αθήνα, 1973, σχ. 8, σελ. 85.

Γαλατείας Μπαλτᾶ, «Στέγη», Θεσ)νίκη, 1974, σχ. 8, σελ. 45.

Πέτρου 'Ολύμπιου, «Καίσαρ Κονιορτός» 'Αθήνα, 1971, σχ. 8, σελ. 63.

'Αντώνη 'Ανδρέου, «Κιγκλιδώματα», 'Αθήνα, 1984, σχ. 8, σελ. 43.

'Ηλία Σιμποπούλου, «Αἰγαιοπελαγίτικη ποιητικὴ ἀνθολογία», 'Αθήνα, 1973, σχ. 8, σελ. 172.

Πάνου Φύλλη, «'Αναστάσιμα», 'Αθήνα, 1974, σχ. 8, σελ. 28.

'Αγγελικῆς Παυλοπούλου, «Χαρίλαε, τοῦ προσφιλέστατου ἀδελφοῦ λαοῦ τῆς Κύπρου», 'Αθήνα, 1974, σχ. 8, σελ. 30.

Α. Περνάρη, «Τὰ πάθη τὰ σεπτὰ», ποιητικὸ χρονικὸ τῆς τουρκικῆς εἰσβολῆς στὴν Κύπρο». 'Εκδ. «Θεοτόκος». Λευκωσία, 1974 σχ. 7, σελ. 10.

ΙΣΤΟΡΙΑ

'Εμμ. Πρωτοψάλτη, «Σπυρ. Τρικούπης» (1788 - 1873), 'Αθήνα 1974, σχ. 8.

'Εμμ. Πρωτοψάλτη, «Οἱ κυριώτεροι φορεῖς τῆς ἑλλην. διπλωματίας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν» 'Αθήνα, 1984, σχ. 8, σελ. 18.

'Αλεξάνδρας Πεταλά, «'Αξιωματοῦχοι στὴν Αὐλὴ τοῦ 'Αλῆ Πασῖα», (ἀνάτυπο περιοδ. «Μνήμων»), 'Αθήνα 1972, σχ. 8, σελ. 16.

Γιάννη Γ. Μουγογιάννη, «'Ανθιμος Γαζῆς» (1758 - 1828), ἀνάτυπον «Μορφαὶ Μαγνησίας», σχ. 8, σελ. 47.

Κίτσου Α. Μακρῆ, «'Η Τσαρίτσανη καὶ τὰ μνημεῖα τῆς», Βόλος, 1968, σχ. 8 σελ. 32, εἰκ. 16.

'Ιωάννου Καλόγηρου, «'Η ἐγκαθίδρυσις "Ἑλληνος ἀρχιεπισκόπου εἰς Βενετίαν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 15Τ' αἰ.», Πάδουα, σχ. 8, σελ. 21.

Κων. Λαζαρίδη, «Δημ. Μ. Σάρρος, ὁ μεγάλος δάσκαλος ἀπὸ τῆ Βίτσα», Γιάννινα, σχ. 8, σελ. 51.

Κ. Σ. Κώνστα, «Αἰτωλοακαρνανες, Φιλικὰ. 'Ονόματα μαρτυρημένα ἀπὸ ἐπίσημες πηγές», ἀνατ. 'Η. 'Εστίας. 'Ιωάννινα 1973, σχ. 8, σελ. 14.

'Αχ. 'Ανθεμίδη, «Διακρατικαὶ συνθήκαι τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων», ἀνάτυπον 1Β' τόμου «Μακεδονικῶν», Θεσσαλονίκη, 1972 σχ. 8, σελ. 16.

Δημ. Κ. Θεμελή, «Τὸ χωριό μας ἡ Καλωτὰ», Ἰωάννινα, 1973, σχ. 8.

Βασ. Κραψίτη, «Συμβολὴ στὴν καταγωγὴ τοῦ καλόγερου Σαμουὴλ τοῦ Κογκίου», (ἔκδ. «Φίλοι τοῦ Σουλίου», Ἀθῆναι, 1974 σχ. 8, σελ. 37.

Θεοδώρου Μέμου Πολίτη, «Ἡ συμβολὴ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821». (ἔκδ. νομαρχίας Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας), Μεσολόγγι 1974, σχ. 8, σελ. 422.

Τριαντ. Δ. Θεοδωρίδη «Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν Τυρολόγη» (πρόλογος Γεωργ. Βαλέτα), Ἀθῆναι 1973, σχ. 8, σ. 19.

Στεφ. Παπαδοπούλου «Τὸ Μεσολόγγι καὶ ὁ Φιλελληνισμὸς (ὁμιλία 27.11.71 εἰς Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων)», Ἰωάννινα 1971, σχ. 8, σ. 54.

Τάκη Σιωμοπούλου «1922 (πενήντα χρόνια ἀπὸ τὴν καταστροφὴ)», ἀνάτυπον «Ἡ. Ἑστίας», Ἰωάννινα, σχ. 8, σ. 10.

«Μορφαὶ τῆς Μαγνησίας» (ἔκδ. Νομαρχίας Μαγνησίας), Βόλος 1973, σχ. 4, σ. 368.

Ἄργ. Πετρονῶτη «Ὄνοματολόγιον Μεγαλοπολιτῶν» (ἀνάτυπον), Ἀθῆναι 1974, σχ. 8, σ. 21.

Μάνθου Οἰκονόμου «Ἐλεγχος τοῦ ὑπ' ἀριθ. 19) 10.6.73 πρακτικοῦ τοῦ Κοιν. Συμβουλίου τῆς Κοινότητος Νεγάδων Ζαγορίου», Ἀθῆναι 1973, σχ. 8, σ. 15.

«Ἰόνιος Ἀκαδημία» (Κέντρον ἐρεῦνης καὶ διεθνούς ἐπικοινωνίας), Κέρκυρα 1973, σχ. 8, σ. 23.

Νίκου Τσάκα «Πάργα», ἔκδ. Ν. Σοφ. Ρώσση, Ἀθῆναι, σχ. 8, σ. 98.

Βιβλιοθήκης Γεν. Ἀρχείων Κράτους «Τὰ περιεχόμενα τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους» τ. Β' (ἐπιμ. Κ. Α. Διαμάντη Δ. Φ.), Ἀθῆναι 1973, σχ. 4, σ. 852.

Γιώργου Καφαντζί «Ἱστορία τῆς πόλεως τῶν Σερρών καὶ τῆς περιφερείας ἀπὸ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους μέχρι σήμερα», Ἀθῆναι σχ. 4, σ. 495, τόμ. Α'.

Ζαχ. Τσιρπανλή «Πὼς εἶδαν οἱ Ἴταλοι τὸν πόλεμον τοῦ 1940—41», Ἰωάννινα 1974, σχ. 8, σ. 55.

Ἀρχηγείου Στρατοῦ Δ)νσις Ἐκδόσεων «Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία περὶ τῆς Ἑπα-

ναστάσεως τοῦ 1821», Ἀθῆναι 1974, σχ. 8, σ. 82.

Μάνθου Κ. Οἰκονόμου «Γεωργίου Β. Σωτήρη Διδασκάλου Ἀπομνημονεύματα», Ἀθῆναι 1974, σχ. 8, σ. 178.

Σπύρου Στοῦπη «Ἑλληνοαλβανοί, Τουρκαλβανοί, Ἀρβανίτες, Ἑπειρώται, Βλάχοι κ.ἄ.» (ἀνάτυπον Ἠπ. Ἑστίας), Ἰωάννινα 1974, σχ. 8, σ. 22.

Alexanter V. Pétala «La naissance du Nouvelle État Grec une par la presse touiousaine (période de 1821 à 1825)» Athènes 1973, σχ. 8, σ. 62.

Κώστα Δαφνὴ «Ἀπόστολος Δοξιάδης ὁ ἀγωνιστὴς καὶ ὁ ἄνθρωπος», Ἀθῆναι 1974, σχ. 8, σ. 221.

Γιάννη Ἀδάμου «Ἡ ὑπόθεση Ρίχτερ», Ἐλασσόνα 1972, σχ. 8, σ. 31.

Γιάννη Σακελλίου «Δύο φιλέλληνες στὴν Ἀγία Λαρίση τὸν 19ο αἰ.», Βόλος 1973, σχ. 8, σ. 110.

Συνδέσμου «Εὐγένιος ὁ Αἰτωλὸς» Ἑλληνομουσεῖον «Εὐγένιος ὁ Αἰτωλὸς», Καρπενήσιον 1968, σχ. 8, σ. 32.

Κων. Τριανταφυλλίδου «Ἑλληνικὸν μαρτυρολόγιον», Πάτραι 1974, σχ. 8, σ. 109.

Ἀχ. Λαζάρου «Ἡ ἱστορία τοῦ τοπωνυμίου Βαρόσι», Ἐλασσόνα, σχ. 8, σ. 16.

Ἀχ. Λαζάρου «Ὁ πόλεμος τοῦ 97», (ἀνάτυπον Ἀρχ. Θεσσαλικῶν Μελετῶν), Βόλος, σχ. 8, σ. 125.

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Γιάννη Μανδάλου, «Ἡ ἀντρεωμένη», Ἀθῆναι, 1974, σχ. 8, σελ. 110.

Γ. Ρεγκούτο, «Ἀναδρομές», Ἀθῆναι, 1974, σχ. 8, σελ. 46.

Γ. Ρεγκούτο, «Ἀπὸ τὴ μικρὴ μας πόλη τοῦ μεσοπόλεμου», Ἀθῆναι, 1974, σχ. 8, σελ. 94.

Νίκου Κύρκου, «Σύσκεψις ἐν ἐξελίξει», Λάρισα, 1974' σχ. 8, σελ. 62.

Γ. Παναγιωτοπούλου, «Πρὸς τὴν ἔξοδο» Ἀθῆναι, 1974, σχ. 8, σελ. 153.

Ἐρμ. Φωτιάδου, «Ξῆνοι τόποι», Ἰωάννινα, 1974, σχ. 8, σελ. 97.

Ἐρρίκου Βλάχμπη, «Τὸ ντόπιο μῆχανημα», διήγημα, Σέρρες, 1974, σχ. 8, σελ. 70.

Μελή Νικολαΐδη, «Βαρνάβας ὁ Κύπριος» Ἰ. Λευκωσία, 1973, σ. 8, σελ. 44.

Διονύση Πιτταρά, «Μυθολογία», (σύνθεση), Ἀθήνα, 1974, σ. 8, σελ. 98.

Ρ. Ἀκουζαγκάδα, «Ρασομόν», (διηγήματα), ἔκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα, σ. 8, σελ. 96.

Γαβριήλ Γραβιήλογλου, «Ἡ ἀγωγή τῶν σκωλήκων», (θέατρο), Θεσ/νίκη 1974 σ. 8, σελ. 42.

Σταύρου Κοταμανίδη, «Ὁ Ἀδικαίωτος» (Ἀλέξ. Ὑψηλάντης), Σέρραι, 1973, σ. 8, σελ. 61 (θέατρο).

Κώστα Ὀλύμπιου, «Διηγήματα», Λευκωσία, 1983, σ. 8, σελ. 43.

Γιάννη Λυμπερόπουλου, «Ἐν τάξει», Ἀθήνα, 1983, σ. 8, σελ. 116.

Ἀριστομ. Προβελεγγίου, «Ὁ Λυτρωτής» (εἰσαγ. σχόλια - παρουσίαση, Κώστα Γ. Βαλέτα), Ἀθήνα 1967, σ. 8, σελ. 45.

Γιώργου Παναγιώτου, «Τὸ νεοελληνικὸ θέατρο», Ἀθήνα 1971, σ. 8, σελ. 23.

Βασίλη Κατσαροῦ, «Δεύτερη μοίρα», ἔκδ. Θεμελῆ, Ἀθήνα, 1971, σ. 8, σελ. 29.

Ἄνδρ. Τσουρά, «Ὁ λυρικὸς τοῦ Παρνασσοῦ», Φοῖβος, Δέλφης καὶ Ἰωλκος, Ἀθήνα, 1973, σ. 8, σελ. 39.

Π. Α. Σινοπούλου, «Προθεωρία γιὰ τὴν σύγχρονη ποίηση», Ἀθήνα 1973, σ. 8, σελ. 15.

Γιώργου Ζημιανίτη, «Ἐνδοστροφή» (διηγήματα), Λάρισα, 1974, σ. 8, σελ. 50.

Στέλιου Τσιτσιμελῆ, «Τρεῖς Μούσες γιὰ ἓνα βάρβαρο», (θέατρο), ἔκδ. Πρίσμα, Ἀθήνα, σ. 8, σελ. 76.

Θανάση Χωραφᾶ, «Ὁ Λάκκος», Ἀθήνα, 1973, σ. 8, σελ. 175.

Εὐαγγέλου Δικητᾶ, «Ἡ μαγεία τοῦ Πηλίου», Ἀθήνα, 1970, σ. 8, σελ. 49.

Δημ. Τ. Νότη Μπότσαρη, «Σοῦλι καὶ τὸ δημοτικὸ ὄργανοῦδι», Ἀθήνα, 1970, σ. 8, σελ. 30.

Κώστας Σπανός, «Συγκομιδῆ».

Οὐμπέρτο Καμπαγκόλο, «Ἡ ἀμφισβήτηση στὰ ὅρια τῆς λογικῆς» (Μτφ. Χαρ. Νούτσου), Ἰωάννινα, 1974, σ. 8, σελ. 34.

Γιῶργη Χαλατσᾶ, «Ἡ νεοελληνικὴ ράτσα», Ἀθήνα, σ. 8, σελ. 21.

Σ. Νυδριώτη, «Ἡ ψευδαίσθηση», (διη-

γήματα), (ἔκδ. Ν. Σκέψη), Ἀθήνα, σ. 8, σελ. 94.

Πέτρου Χάρη, «Ἑλληνες πεζογράφοι», ἔκδ. Ἐστίας, Ἀθήναι, σ. 8, σελ. 210.

Διονυσίου Νικολοπούλου, «Νοσταλγία καὶ ὄνειρο», Λάρισα, 1983, σ. 8, σελ. 107.

Γιάννη Μπαρμπαλιᾶ, «Σταυροδρόμια», Πειραιᾶς, 1974, σ. 8, σελ. 93.

Λείας Χατζοπούλου - Καραβία, «Παγωνιὰ τὸ προξενιὸ Ἰσιδωρος», (θέατρο), Ἀθήνα, 1974, σ. 8, σελ. 50.

Ἄρη Χατζηδάκη, «Ὁ Νίκος Καζαντζάκης στὸ δικαστήριό τοῦ Κυρίου», (θέατρο) Ἀθήνα, σ. 8, σελ. 134.

Νανῶς Ἀποστολίδου, «Στοχασμοί», Ἀθήνα, 1968, σ. 8, σελ. 43.

Ἡλία Σ. Μπογδανοπούλου, «Ἰ. ἀκολουθία εἰς τὴν ἀνακομιδὴν τῆς τιμίας κάρας τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου», Πάτραι, 1968, σ. 4, σελ. 52.

Ἡλία Σ. Μπογδανοπούλου, «Βυζαντινὸν Ὁρατόριον, ὡδὴ εἰς τοὺς ἡρώεις τῶν Σουλιωτῶν», Ἀθήναι, 1973, σ. 8, σελ. 175.

Μ. Βουδούρη, «Ἑλληνικὰ συγγραφικὰ ψευδώνυμα», Οὐτρέχτη, 1973, σ. 8, σελ. 32.

.. Ἀντῶνη Σπινέλλη, «Ἐνα παιδὶ ἀναρωτιέται», Ἀθήνα, 1973, σ. 8, σελ. 118.

Σάββα Κανταρτζῆ, «Νίκη χωρὶς ρομφαία», (ἀπομνημονεύματα), Κατερίνη, 1974, σ. 8, σελ. 189.

Ἀντῶνη Σπινέλλη, «Οἱ τρεῖς ἀγάπες», Ἀθήνα, 1974, σ. 8, σελ. 88.

Τάσου Ζάππα «Πολιτεῖς τοῦ Βορρᾶ καὶ τοῦ Νότου», σ. 8, σελ. 172, Ἀθήνα 1972.

Νικ. Γ. Φραγκινέα «Λακωνικὴ Γῆ», Ἀθήνα 1971, σ. 8, σελ. 458.

Σπυρ. Κοκκίνη «Βιβλιοθήκες καὶ Ἀρχεῖα στὴν Ἑλλάδα, συμβολὴ στὴ μελέτη τῆς πνευματικῆς ἱστορίας τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ», Ἀθήνα 1969, σ. 8 μεγ., σελ. 207.

Ἀθ. Ἀνεστίδου «Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός», Ἀθήναι 1972, σ. 8, σελ. 14.

Ἰω. Κοράκη «Τεχνικὴ ἀνάλυσις τῶν ἐλευθέρων γυμναστ. κινήσεων», σ. 8, σελ. 194.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Π. Α. Σινοπούλου, «Κοντάκια Α' Ρωμανού του Μελωδού» 'Αθήναι, σχ. 8, σελ. 171.

Κύπρου Χρυσάνθη, «Δραματικές λόγος» Λευκωσία, 1974, σχ. 8, σελ. 328.

Ἄνδρ. Η. Μιχαλοπούλου, «Δίπτυχον», 'Αθήναι, 1985, σχ. 8, σελ. 328.

Σπυρ. Κοκκίνη, «Πικρὸ ποτήρι», 'Αθήναι, σχ. 8, σελ. 30.

Κων. Μπόνη, «Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἀρχαῖαν χριστιανικὴν γραμματολογίαν», 'Αθήναι, 1974, σχ. 8, σελ. 394.

Γλυκερίας Πρωτοπαπᾶ - Μπουμπουλίδου, «Πεζογραφικὸ κείμενο τοῦ πολέμου καὶ τῆς κατοχῆς», 'Ιωάννινα, 1984, σχ. 8, σελ. 104.

Γιάννη Σφακιανάκη, «Θέατρο ἐν θεάτρῳ» 'Αθήναι 1974, σχ. 8, σελ. 277.

Ἰσαβέλλας Μαλδάρουβα, «Φωνές ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Τροίας», 'Αθήναι, σχ. 8, σελ. 91.

Χρήστου Σολομωνίδου, «Κύπρος ἡ ἀδούλωτη», 'Αθήναι, 1974, σχ. 8, σελ. 21.

Βασιλείου Ι. Λαγανᾶ, «Ἡ ἀρχαία ἐπιγραμματική ποίηση καὶ οἱ συλλογές ἐπιγραμμάτων», (ἀνάπτυπον περιοδ. «Παρνασσός», 'Αθήναι, 1974, σχ. 8, σελ. 16.

Ἰωάννου Λάκκα (πρσβυτέρου), «Ὁ βίος τῆς Ἀγίας Κυριακῆς», 'Ιωάννινα, 1974 σχ. 8, σελ. 16.

Σωκρ. Καραντινοῦ, «Σαράντα χρόνια θέατρο». Ι. Στὸν προθάλαμο σκαμπανεβάσματα Α', 'Αθήναι, 1974, σχ. 8, σελ. 324.

Γεωργίου Ν. Οἰκονόμου - Γ. Ἀγγελινάρα, «Βιβλιογραφία τῶν ἐμμέτρων νεοελληνικῶν μεταφράσεων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς δραματικῆς ποιήσεως», 'Αθήναι, 1973, σχ. 8, σελ. 173.

Ἀχ. Γ. Λαζάρου, «Ἡ ἀκτινοβολία τῆς ἑλληνικῆς Γλώσσης, διὰ τῆς ἱστορίας τοῦ ὅρου Βασιλική - Basilika», ἀνάπτυπον δελτίου «Πλάτων», 'Αθήναι 1974, σχ. 8, σελ. 14.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Πέτρου Μπενέκου, «Χουλιαράδων ἄπαντα», 'Ιωάννινα, 1974, σχ. 8, σελ. 467.

Ἀνδρέα Στεφοπούλου «Παιδικὰ παρα-

δοσιακὰ παιγνίδια ἀπὸ τὴ Χρυσὴ Καστοριάς», ἐκδ. Ἐτ. Μ. Σπουδῶν, Θεσ)νίκη, 1972, σχ. 8, σ. 423.

Ἀγαθῆς Νοτίδου - Δρίτσου «Ἡθὴ καὶ ἔθιμα σὲ χωρὶὰ τῆς Ἡπείρου», 'Αθήναι 1973—74, σχ. 8, σ. 122.

Κώστα Λαζαρίδη «Ὀνομαστὲς Βρύσες καὶ νερά στὸ Ζαγόρι», Γιάννινα 1974, σχ. 8, σ. 63.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Sotiris Ar. Lutrass: «Agents et organes administratifs thèse pour le doctorat en droit» lury Paris. Σχ. 8 μεγ. 6 434

«Reune des études Byzantines» tome 31 Grèce 1973 ἐκδ. Insitut Français d'études Byzantines. Paris 1973 Σχ. 8 σ. 386

Ἰω. Ἐξάρχου «Συμβολὴ εἰς τὴν διερεύνησιν τοῦ προβλήματος τῆς διατροφῆς τῶν κατοίκων τῆς γῆς καὶ τῆς Ἑλλάδος», Θεσ)νίκη 1973, σχ. 8, σελ. 252.

Λίνου Πολίτη «Παλαιογραφικὰ ἀπὸ τὴν Ἡπείρου» (ἀνάπτυπον) Θεσ)νίκη 1973, σχ. 8, σ. 76.

Δημ. Σερεμέτη «Τινὰ περὶ τῶν πρώτων κανόνων καὶ τῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης κατὰ τὴν περίοδον τοῦ ἀρχεγόνου χριστιανισμοῦ», ἀνάπτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Ἀρμενόπουλος» 27 τεύχ. 8ον, σχ. 8 μεγ., σελ. 6.

Ἐτ. Θεσσαλικῶν Ἐρευνῶν, Ἀρχεῖον Θεσσαλικῶν Μελετῶν, Βόλος 1973, σχ. 8, σ. 279. Τόμος Β'.

Ἐτ. Θεσσαλικῶν Ἐρευνῶν, Θεσσαλικά Ἱερὰ Δήμητρας καὶ Κοροπλαστικά ἀναθήματα, Βόλος 1973, σχ. 8, σ. 150.

Ὀργανισμοῦ Οἶκον. Συνεργασίας καὶ Ἀναπτύξεως: «Ἑλλάς», Νοέμβριος 1972, Ἀθήναι, σχ. 8, σ. 93.

Παντείου Ἀν. Σχ. Πολ. Ἐπιστημῶν «Ἐπετηρὶς τοῦ ἀκαδ. ἔτους 1972—73», Ἀθήναι 1973, σχ. 8ον, σ. 312.

Ἐτ. Εὐδοικῶν Σπουδῶν «Ἀρχεῖον Εὐδοικῶν Μελετῶν», Ἀθήναι 1972, σχ. 8, σ. 350.

«Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Φιλ. Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν», Ἀθήναι 1972—73, σχ. 8, σελ. 488.

Παντείου 'Αν. Σχ. Πολ. 'Επιστημῶν: «'Επιστημονική 'Επετηρὶς τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1971—72», 'Αθῆναι 1972, σχ. 8, σελ. 412.

«'Επιστημονική 'Επετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν», 'Αθῆναι 1961—70, σχ. 8, σ. 404.

Jacques Lefort «Actes d'Esphigménou» Paris 1973 σχ. 8, σ.7

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Βασιλείου Κύρκου «Die dichtung a s wissensproblem bei Aristoteles» ἔκδ. ἑταιρίας Θεσσαλικῶν Σπουδῶν. 'Αθῆναι 1972, σχ. 8, σελ. 191.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Σπύρου Κοκκίνη «Δημοτικὲς καὶ Κοινωνικὲς Βιβλιοθήκες στὴν 'Ελλάδα», 'Αθῆναι 1973, σχ. 8' σελ. 30 (1. Σχολεῖον Δημ. 'Εκπαιδεύσεως).

Σπύρου Κοκκίνη «'Οδηγὸς 'Οργανώσεως Βιβλιοθηκῶν», 'Αθῆναι, 1974, σχ. 8, σελ. 81.

'Αχιλ. Γ. Λαζάρου «'Η ἀπόρριψις τῶν

μαθητῶν» (ἀνάτυπον ἐκ τῶν «Δημοσιευμάτων», 'Αθῆναι 1974, σχ. 8, σ. 67.

Μιχ. Πετροχείλου: «'Αναγραφή δημοσιευμάτων» (1924—74), ἀνάτυπον ἐφημ. «Φωνὴ τῶν Κυθήρων», 'Αθῆναι 1974, σχ. 8, σ. 16.

Δήμου Ξάνθης «Μικρὸς ὁδηγὸς Ξάνθης», τουριστικός, ἱστορικός, ἀρχαιολογικός, 1969, σχ. 8, σελ. 36, 'Αθῆναι 1972, σχ. 8, σελ. 11.

Μηνᾶ Αὐθεντοπούλου «Λογοδοσίαι Μηνᾶ Αὐθεντοπούλου, προέδρου 'Ελλην. Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κων)πόλεως», 'Αθῆναι 1972, σχ. 8, σελ. 140.

'Εμ. Παπαβασιλείου «Δοκίμια Πολιτικῆς», Θεσ)νίκη 1972, σχ. 8, σελ. 239.

Γ. Πατσούρου «Προοπτικαὶ ἐξελίξεων παιδείας, ἐκπαιδεύσεως καὶ πνευμ. καλλιτεργείας», 'Αθῆναι σχ. 8, σελ. 9.

Γ. Πατσούρου: «'Εκπαίδευση» «Παιδεία», 'Αθῆναι 'Ιαν. σχ. 8, σελ. 9, Νοέμβ. 1971, σχ. 8, σελ. 16, Δεκ. 1971, σχ. 8, σελ. 15.

Σόνιας 'Ολλανδέζου «Πῶς εἶδε τὸ ἔργο μου ἡ κριτική», 'Αθῆνα, σχ. 8, σ. 95.

ΑΡΑΦΩΝΙΑΣ

ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΓΑΛΑΚΤΟΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΕΜΜΕΝΤΑΛ

ΓΡΑΒΙΕΡΑ

ΚΕΦΑΛΟΓΡΑΒΙΕΡΑ

ΦΕΤΑ

ΦΟΝΤΙΝΑ

ΝΟΠΟΙ ΤΥΡΟΙ

Τὸ πρωτάθλημα τῶν ἐκπλήξεων ἄρχισε!

ΕΥΜΟΝΕΨΙΜΟΝ

Κι' αὐτὸ τὸ καλοκαίρι
τὸ ποδοσφαιρικό πρωτάθλημα τοῦ ΟΠΑΠ
εἶναι γεμάτο ἐκπλήξεις.
Κανένα προγνωστικό δὲν εἶναι σίγουρο.
"Ὅλες οἱ ομάδες εἶναι ἰσοδύναμες.
Κάθε παιχνίδι καὶ μιὰ ἐκπληξι.
Συμπληρώστε καὶ σεῖς
ἓνα δελτίο ΠΡΟ-ΠΟ καὶ

ΚΥΝΗΓΗΣΤΕ
τὴν ἐκπληξι, παίξτε
ΠΡΟ-ΠΟ

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1841

Η ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ